

1894

Սեպտեմբեր.

ԹԱՏՐՈՆ

ԳՐԱԿԱՆ և ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ

ՀԱՆԴԷՍ

№ 2

1 ՏԱՐԻ
2 ԳԻՐՔ

Գինն է 2 ռուբ.



Թ Ի Տ Լ Ի Ս

Արագածիկ տպարան Մ. Մարտիրոսյանցի և Ընկ.

ՄԻՔԱՏԵԼԵՆ ՓՈՂ. ՏՈՒՆ N 81

1894

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 20 Сентября 1894 года.

ԹԱՏՐՈՆ

ԳՐԱԿԱՆ և ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ

ՀԱՆԴԷՍ

1894 թուական. ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Շարունակաբար և

ՏԱՐԵԿԱՆ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆ Է 3 ռ.

Բացում և 1895 թուականի բաժանորդագրությանը:

Հրատարակիչ ԱՂ. ԹԱՐԻԱՆԵԱՆ

„ТИФЛИССКІЙ ЛИСТОКЪ“

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА. На годъ 5 р.

Подписка принимается исключительно въ конторѣ „Тифлискаго Листка“ (Тифлисъ, Головинскій проспектъ, д. Ротинава, № 3-й).

„ՀԵՆՐԻՍ ԴՐՈՒՆ ԵՒ ՊԵՏՐՈՒՆ“

Ե ԵՒ Զ գրքերը ի միասին՝ զին 3 ռ.

Հասցեն՝ Մ. Բարխուդարեան, Մուկուա, Мясницкая Д. Ермакова.

„ՄՈՒՐՉ“

Ամսագիր

Բաժանորդագիրն է՝ 10 ռուբլի

Հասցեն՝ Тифлисъ, Редакція журнала
„МУРЧЪ“. Tiflis Redaction de la revue
„MURTCN“.

„ԱՐԵՒԵԼԲ“

Օրագիր

Բաժանորդագիրն է՝ 150 արծաթ դահեկան: Օտար երկիրներ 56 ֆր.:

Հասցեն՝ Direction du journal „ARE-VELK“ Galata, Constantinople.

„ՄՇԱԿ“

Բաժանորդագիրն է՝ 10 ռուբլի

Հասցեն՝ Тифлисъ. Редакція газеты
„МШАКЪ“. Tiflis Redaction du journal
„MSCHAK“.

Պատկերագարդ

„ԱՐԱՔՍ“

Վեցամսայ

Բաժանորդագիրն է՝ 3 ռուբլի

Հասցեն՝ С.-Петербургъ, Симеону Гуламирянцъ.

„ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒՐ“

Երկշաբաթաթերթ

Բաժանորդագիրն է՝ 4 արծաթ մեծիտ:

Հասցեն՝ М. Mamourian. Smyrne (Turquie d'Asie).

Պատկերագարդ

„ԱՂԲԻՐ“

Ամսաթերթ

Բաժանորդագիրն է՝ 4 ռուբլի: Արտասան՝ 5 ռուբլի:

Հասցեն՝ Тифлисъ, Редакція „АГ-БЮРЪ“. Tiflis, Rédaction de la Revue
„AGBUR“.

ՅՈՒՅԵԿ ՊԵՏՆԵՐԻ, ՈՐՈՇԷ ՆԵՐՎԱՅԱՅՆԵԼՈՒ ԹՈՅԼԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ ԵՆ.

1. *Армакз и Аишенз*, истор. траг. въ 5 д., соч. Ср. Акимьяна. Հարմակ և Աշխէն, փառմ. ողբ. 5 գործ., հեղ. Սր. Հեքիմեան:
2. *Вместо квартиры невѣста*, фарсъ въ 1 д., соч. Чмишкьяна. Տան փոխարէն հարսնացու, ֆարս. 1 գործ., հեղ. Գ. Չմշկեան:
3. *Безъ вины виноватые*, ком. въ 4 дѣйст., соч. Островскаго, пер. Атомянца. Ասմուղ մեղաւորներ, կօմ. 4 գործ., հեղ. Օստրովսկու, թարգմ. Առովմեանց:
4. *Медея*, др. въ 4-хъ дѣйст., соч. Суворина и Буренина, пер. К. Меликъ-Шахназаряна. Մեդէա, դր. 4 գործ., հեղ. Սուխորինի և Բուրենինի, թարգմ. Կ. Մելիք-Շահնազարեան:
5. *Продължи Сканена*, ком въ 3-хъ дѣйст., соч. Мольера пер. съ франц. Лалаяна. Սկանէնի արարքները, կօմ. 3 գործ., հեղ. Մուլինի, թարգմ. Ֆր. Յ. Լալայեան (ապագրուած է «Թատրոն» հանդէսի I շրջում):
6. *Цюхурацъ*, др. въ 4-хъ дѣйст., соч. Сир. Тер-Мартirosянца. Ժնոդուրաց, դրամա 4 գործ., հեղ. Սիր. Տէր-Մարտիրոսեան:
7. *Жаворонокъ*, ком. въ 4-хъ дѣйст., соч. Вильденбруха, пер. А. Тарханяна. Արտոյտ, կօմ. 4 գործ., հեղ. Վիլդենբրուխի. թարգմ. Ա. Թարխանեան:
8. *Въ слѣдующій разъ*, сцена монологъ, въ 1 яв. соч. Грене-Данкура, пер. А. Тарханяна. Միւս անգամ, մենախ., հեղ. Գրենէ-Դանկուրի, թարգմ. Ա. Թարխանեան (ապագրուած է «Թատրոն» հանդէսի I շրջում):
9. *Сумашествіе отъ любви*, др. въ 5 дѣйст., соч. Мануэля Тамаліо, пер. М. Авальяна. Սիրուց խելագար, դր. 5 գործ, հեղ. Մանուէլ Տամալիօ, թարգմ. Աւալեան:
10. *Другъ Фриуъ*, ком. въ 3-хъ дѣйст. соч. Эркмана Шатріана, пер. М. Навасардяна. Բարեկամ Փրիցը, կօմ. 3 գործ., հեղ. Էրկման Շատրիան, թարգմ. Մ. Նավասարդեան:
11. *Беатриче*, ком. въ 5 д., соч. Эр. Легуве, пер. Тигранъ-Апота. Բէատրիս, կօմ. 5 գործ., հեղ. Էր. Լեգուվէի., թարգմ. Տիգրան-Աշոտ:
12. *Идеи Госпожи Обрэ*, ком. въ 4 д., соч. А. Дюма, пер. съ фр. А. Іоаннисіани. Տիկին Օբրէի գաղափարները, կօմ. 4 գործ., հեղ. Ա. Դիւմա Որդու, թարգմ. Ֆր. Ա. Յովհաննիսեան:
13. *Ханума*, ком. въ 3-хъ дѣйст., соч. Цагарели, пер. Араксіана, խանում, կօմ. 3 գործ., հեղ. Յաղարիկի, թարգմ. Արարսեան:
14. *Родина или Отчий домъ*, др. въ 4 дѣйст., соч. Г. Зудермана, пер. А. Тарханьяна. Հայրենիք կամ Հայրենի տուն, դրամա 4 գործ., հեղ. Հ. Ջուդերման, թարգմ. Ա. Թարխանեան:

15. *Коварство и Любовь*, драма въ 5 д. соч. Шиллера, пер. А. Мандиняна. *Նենգութիւն եւ Սէր*, գրամա 5 գործ., հեղ. Շիրազի, թարգմ. Ա. Մանգրինեան:

16. *Адриена Лекузреръ*, ком. въ 5 д. соч. Скриба, пер. Феликса. *Ադրիէն Լեկուզրեր*, հոմ. 5 գործ., հեղ. Սիրիրի, թարգմ. Ֆելիքս:

17. *Тетеревамъ не летать подеревамъ*, ком. 4 дѣйст., с оч. Сарду, пер. Я. Теръ-Іоаннисянь. *Թորոսեանի ծանալարհորդութիւնը*, հոմ. 4 գործ. հեղ. Սարգուի, թարգմ. Յ. Տէր-Յովհաննիսեան:

18. *Сафо*, тр. въ 5 д. соч., Грильпарцера, пер. Аствацатуряна. *Սաֆօ*, պր. 5 գործ., հեղ. Հրիվարցիի. թարգմ. Աստուածատրեան:

19. *Театръ*, ком. въ 5 д., соч. Дурьяна. *Թատրոն*, կամ թշուառներ, հոմ. 5 գործ., հեղ. Դուրեան:

20. *Урокъ Мушкетамъ*, ком. въ 3-хъ дѣйст., соч. Мольера, пер. Акопа. *Տղամարդկանց խրատ*, հոմ. 3 գործ., հեղ. Մովսէսի, թարգմ. Յակովբ:

21. *Домовой*, вод. въ 1 д. соч., Эм. Тер-Григорьяна. *Զարը*, կատակ 1 գործ., հեղ. Էմին Տէր-Գրիգորիանցի:

22. *Ужасная быль*, рассказъ для сцены, соч. Эмина Тер-Григорьяна.

23. *Маневры*, ком. въ 4 д., пер. Теръ-Давтяна. *Զորանկէս*, հոմ. 4 գործ., փոխ. Տէր-Գալթեան:

24. *Надо разводиться*, ком. въ 3-хъ дѣйст. соч. Сарду., пер. Ягубьяна. *Բաժանութիւնը*, հոմ. 3 գործ., հեղ. Սարգուի, փոխադրեց Եղորդեան:

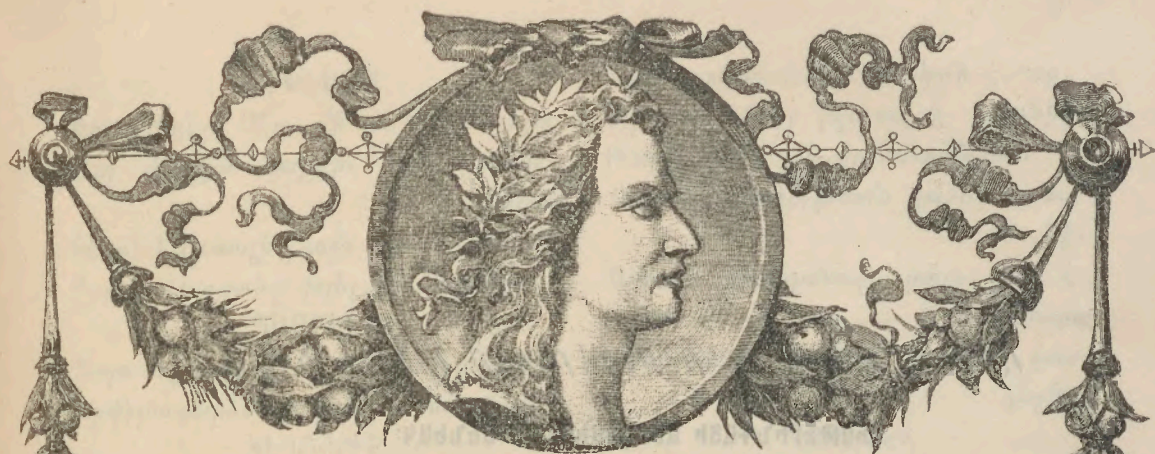
25. *Фру-фру*, ком. въ 6 д. соч. Мельяка и Галеви, пер. Навасартьяна. *Փրու-Փրու*, հոմ. 5 գործ., հեղ. Մելիակի և Գալիվիի, թարգմ. Նուստարդեան:

26. *Жанъ Бодри*, ком.—др., въ 4 д., соч. Огюста Вакри, пер. съ фр. Феликса. *Ճան-Բօդրի*, հոմ.—գր. 4 գործ., հեղ. Օգիւստ Վակրի, թարգմ. Ֆելիքս:

Изъ жизни актеровъ, мон., соч. Араксіяна. *Դերասանական կեանքից*, մինիսթօն. հեղ. Արարիսեան:

28. *Высокочитимые Попрошайки*, ком. въ 3-хъ дѣйст., перед. изъ сатиры того же назв. соч. Пароньяна, Сардарьянцемъ. *Մեծալիարի Մորացկաններ*, հոմ. 3 գործ. փոխ. Պարոնեանի համանուն գրուածքից Ա. Սարգսիսեան:

Вышеозначенныя піесы, (28) разрѣшены г. Главноначальствующимъ къ представленію на сценахъ края.



ՄԱՐԻԱ ՍՏԻՒԱՐՏ

Ո Ղ Բ Ե Ր Գ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Հ Ի Ն Գ Գ Ո Ր Ծ Ո Ղ Ո Ի Թ Ե Ա Մ Բ

Հեղինակություն

ՇԻՆՆԵՐԻ

Թարգմ. Գերմաներէն ընագրից

Գ Է Ո Ր Գ Ի Ը Ր Թ Ո Ւ Գ Ը Ր Ե Ը Ն Ց

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԻՆՔ

Էլիսաբէթ, Անգլիայի թագուհին:

Մարիա Ստիւարտ, Շոտլանդիայի թագուհին, զերի Անգլիայում:

Բօրենտ Դուդլէյ, կոմս Լէյքստէր:

Դէորա Տալբօտ, կոմս Երիւսթիւրի:

Վիլհէլմ Սէսիլ, բարօն Բօւլէյֆ, տէրութեան զանապետ:

Կոմս Կէնտ:

Վիլհէլմ Դէվիսօն, տէրութեան ատենադպիր:

Ամիաս Պաուլէտ, տապիտ, Մարիայի պահապան:

Մօրտիմէր, նորա քիւսորդին:

Կոմս Օրէպին, ֆրանսիական զետան:

Կոմս Բէլլիւր, արտաքոյ կարգի զետան Ֆրանսիայից:

Օկէլի, Մօրտիմէրի բարեկամ:

Դրուծօն Դրուրի, Մարիայի երկրորդ պահապան:

Մէլվիլ, Մարիայի սենեկապետ:

Հաննա Կէննէդի, Մարիայի դայակ:

Մարգարէտա Կուրլ, Մարիայի աղախին:

Կոմսութեան Շէրիֆ:

Թիլինապահ սպայ:

Փրանսիական եւ անգլիական պարոններ:

Հետեւորդներ:

Անգլիայի թագուհու պալատականներ:

Շոտլանդիայի թագուհու ծառաներ եւ աղախիններ:

Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն Գ Ո Ր Ժ Ո Ղ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

ՖՕԹԵՐԻՆԳԱՅԻ ԱՄՐՈՑՈՒՄ: ՄԻ ՍԵՆԵԱԿ:

Ե Ր Ե Ի Ո Տ Թ Ը.

Հ ա ն ա ն Կ ե ն ա ն Կ ի, Ծօտլան-
դիայի թագուհու դայեակը, սաս-
տիկ վիճելով Պ առ ա շ ե տ ի հետ,
որ ուզում է քաց անել մի դա-
րան: Դրոճոճ Դրոճոճի, նորա
օգնականը, ձեռին երկաթէ գոր-
ծիքներ:

ԿԵՆՆԵԴԻ

Ի՞նչ էք անում, Սէր, ինչ յանգղնու-
թիւն:

Հեռու դարանից:

ՊԱՌԻԼԵՏ

Չարդն ինչտեղից էր:
Նա վայր ձգուեցաւ տան վերնա-
յարկից.

Նրանով պարտիզպանն պիտի կա-
շառուէր—

Անիծուի կանանց խորամանկու-
թիւնն,

Չնայելով իմ հսկողութեանը

Եւ մանրագնին խուզարկութեանը,

Էջի կան դարդեր և ծածուկ գանձեր:

(Բարձրանալով դարանի վրայ):

Էլի կըլինի, ինչտեղ որ սա էր:

ԿԵՆՆԵԴԻ

Հեռու, յանդուլն: Այդտեղ պահուած են
Տիկնոջ զաղտնիքներն:

ՊԱՌԻԼԵՏ

Որ որոնում եմ:

(Հանում է թղթեր):

ԿԵՆՆԵԴԻ

Թղթեր, գրաւոր վարժութիւններ են,
Բանտում ժամանակը կարճացնելու:

ՊԱՌԻԼԵՏ

Պարապ ժամին է գործում չար ողին:
ԿԵՆՆԵԴԻ

Փրանսերէն են գրած:

ՊԱՌԻԼԵՏ

Այդ աւելի վատ:

Այդ լեզուն խօսում է մեր թշնամին:
ԿԵՆՆԵԴԻ

Սկսւոյրութիւններ են նամակների,
Գրուած Անդլիայի թագուհու վերայ:

ՊԱՌԻԼԵՏ

Ինքս կըյանձնեմ:—Տես, ինչ է փայ-
լում:

(Քաց է անում մի ծածուկ արկղ
եւ միջից հանում է մի զարդ):

Մի արքայական ճակատանոց է,
Շքեղ զարդարուած աղամանդներով,

Կիսած Փրանսիայի զոյգ շուշաննե-
րով:

(Տալիս է իւր ուղեկցին):

Պահեցէք, Դրուբի, միւս զարդերի
հետ:

(Դրուբին դուրս է գնում):

ԿԵՆՆԵԴԻ

Ո՛հ, ի՞նչ խայտառակ բռնութիւն ենք
կրում:

ՊԱՌԻԼԵՏ

Քանի որ ունի, կարող է վնասել,
Բոլորն էլ մի մի զէնք են նրա ձեռին:

ԿԵՆՆԵՂԻ

Բարի եղէք, Սէր, մի առնէք մեզնից
Այդ վերջին զարդը: Հին շրջու-
թեան

Տեսնի է վշտալի կնոջն ուրախացնում,
Բոլոր մնացածը խել էք մեզնից:

ՊԱՌԻԼԵՏ

Ապահով տեղ է: Բարեխղճութեամբ
Կրկնադարձնուի իւր ժամանակին:

ԿԵՆՆԵՂԻ

Այս մերկ պատերը տեսնողը կ'առնէ,
Թէ մի թագուհի է քնակվում այս-
տեղ:

Ո՛ւր է հովանին նրա աթոռի վրայ,
Միթէ ստիպուած չէ նա իւր փափ-
կասուն

Եւ քնքուշ ոտը դնել հասարակ,
Կոշտ յատակի վրայ: Կոպիտ, անա-
պեայ

Ամաններ են դնում նորա սեղանին,
Որ կ'արհամարհէր յետին աղնվուհին:

ՊԱՌԻԼԵՏ

Ստէրլինում այդպէս կերակրում էր նա
Ամուսնուն, այն ինչ սիրահարի հետ
Ոսկէ պաւթից էր պինի խմում:

ԿԵՆՆԵՂԻ

Փոքրիկ հայելուց անդամ զրկուած է:
ՊԱՌԻԼԵՏ

Քանի որ տեսնէ իւր սնոտի դէմքը,
Չի դադարի յուսալ և վստահանալ:

ԿԵՆՆԵՂԻ

Գրքեր չկան որ միտքը զբաղեցնէ:
ՊԱՌԻԼԵՏ

Սուրբ Գիրքը թողին, որ ուղղէ սիրտը:
ԿԵՆՆԵՂԻ

Իւր վինը անգամ առան նորանից:
ՊԱՌԻԼԵՏ

Սիրահարական հրգեք էր նուագում:
ԿԵՆՆԵՂԻ

Այս է վիճակը փափկասուն կնոջ,
Որ թագուհի էր արդէն օրրանում,
Ուրախ մեծացած Մէդիչէյական

Շքեղ պալատում: Բաւական է, որ
Իշխանութիւնը խլուած է նրանից,
Թողէք զոնէ լոկ վահանակները:

Մեծ դժբաղդութեան կարող է աղ-
նիւ

Սիրտն ընտելանալ. բայց ցաւ է,
երբ մարդ

Զրկուած է կեանքի փոքրիկ զար-
գիւրից:

ՊԱՌԻԼԵՏ

Դէպի սնոտին են դարձնում նորա
Սիրտը, որ իւր մէջ սլիտի ամփոփուի
Եւ ասպաշխարէ: Շուայլ և մոլի

Կեանքը քաւում է միայն կարիքով
Եւ նուաստութեամբ:

ԿԵՆՆԵՂԻ

Թէ մեղանչել է

Մանուկ հասակում, թող Աստծուն
և իւր

Խղճին հաշիւ տայ. բայց Անպիայում
Ոչ որ դատաւոր չէ նորա վերայ:

ՊԱՌԻԼԵՏ

Նորան դատում են, ուր մեղանչել է:
ԿԵՆՆԵՂԻ

Անշափ պինդ կապուած է, որ մի-
ղանչէ:

ՊԱՌԻԼԵՏ

Թէև պինդ կապուած, բայց կարո-
ղացաւ

Դուրս մեկնել ձեռք դէպի աշխարհը,
Որ տէրութեան մէջ խռովութիւն ձգէ
Եւ մեր թագուհու դէմ, որին Աս-
տուած

Ինքը պահպանէ, մարդասպանների
Խմբեր զինուորէ: Նա չզրգուց

Այս սլարիսպաններից Պարբի, Բարինդ-
տուն

Չարագործներին արքայսպանութեան
Նդովեալ գործին: Միթէ արդեւից
Նրան այս երկաթէ վանդակապաւոր
Շօթօշկի աղնիւ սիրտը որսալու:
Դահճի կացնի տակ զոհ եղաւ նորան

Կղզոյս ամենապատուական զլուխը—
 Եւ աղետալի այս օրինակը
 Միթէ վախեցրեց խեղացնորներին,
 Որոնք մրցելով իրար հետ, իրանց
 Անդունդի մէջն են ձգում նրա համար:
 Գլխատման բեմը նորա պատճառով
 Ամեն օր լցվում է նոր զոհերով,
 Եւ սորան երբէք վերջ չենելու չէ,
 Մինչև որ նոյն ինքը յանցաւորը
 Չզոհուի նրա վրայ:—Անիծուի օրը,
 Երբ որ այս կղզու ծովկարն ընդունեց
 Հիւրասիրարար այս Հեղինէի:

ԿԷՆՆԵԴԻ

Հիւրասիրարար ընդունել է նրան
 Անդլիան: Խնդճ կին, որ այն իսկ

օրից,

Երբ ոտը զրեց այս երկրի ավին,
 Իբրեւ օգնութիւն աղերսող, իբրեւ
 Մի արսուրական եկաւ, որ գտնէ
 Ազգականների մօտապաշտպանութիւն,
 Սակայն հակառակ թէ միջազգային
 Իրաւունքներին, թէ արքայական
 Պատուին տեսնում է իւր անձը գերի.
 Նեղ բանտում փակուած, պիտի մա-
 չէ նա

Մտտաղ հասակի անդին օրերը—
 Եւ հիմա, երբ նա փորձել է բանտի
 Բոլոր դաճնութիւնն, նրան պահան-
 ջում են
 Դատաւորանական աստեղի առաջ,
 Նման հասարակ յանցաւորներին
 Եւ մեղադրում են անպատիւ կերպով,
 Իբրեւ մահապարտ—Ո՛ւմ: Մի թա-
 զուհու:

ՊԱՌԻԼԵՏ

Նա եկաւ այստեղ, իբրեւ մարդասպան,
 Արտաքսած յատուկ իւր ժողովրդից
 Եւ զրկուած դահից, որ ապականեց
 Չարագործութեամբ: Եկաւ Անդլիայի
 Բաղդին թշնամի, որ սպանիացի
 Մարիայի չար ժամանակները
 Յետդարձնէ, Անդլիան կաթողիկոսն է,

Փրանսիացուն մատնէ: Է՞ր չստո-
 ռագրեց
 Նա Եղիմիրուգեան դաշնադրութիւնը,
 Չհրաժարուեցաւ իւր պահանջներից
 Անդլիայի թագի վերաբերութեամբ
 Եւ չուզեց զրչի միակ շարժուածքով
 Բանալ իւր առաջ այս բանտի դուռը:
 Նա լաւ համարեց զերի մնալ, տան-
 ջուիլ
 Քան թէ հրաժարուիլ դատարկ տիտ-
 ղոսից:

Բայց չեն արդեօք: Որովհետեւ նա
 Ապաւինելով խորամանկութեան
 Եւ դաւադրութեան չար հնարքներին,
 Բանտից ուղում է տիրել այս երկրին:
 ԿԷՆՆԵԴԻ

Ծաղր էք անում, Սէր:—Խստութեան
 վերայ

Աւելացնում էք և կծու ծաղրը:
 Նա այդ ցնորքներին անձնատուր
 լինի,
 Նա, որ թաղուած է այստեղ կեն-
 գանի,

Որին սիրելի իւր հայրենիքից
 Չէ հասնում հնչիւն մխիթարական.
 Եւ ոչ մի հատ ձայն բարեկամական.
 Որ վաղուց տեսել չէ մարդու երես,
 Բացի միայն իւր բանտապետների
 Մռայլ ճակատներից, որ նոր պա-
 հապան
 Ստացաւ խստասիրտ ձեր ազգակա-
 նին,
 Որ չուրջ պատած է նոր վանդակ-
 ներով:

ՊԱՌԻԼԵՏ

Ոչինչ երկաթէ վանդակ ամուր չէ
 Նրա նենգութեան դէմ: Ի՞նչ զի-
 տեմ, արդեօք
 Արդէն սղոցած չէն երկաթները,
 Արդեօք յատակը և այս պատերը,
 Դրսից թէև պինդ, մէջը պատարկ
 չէն

Եւ չեն ներս թողնի դաւաճաններին,
Երբ ես քնած եմ: Նդովեալ պաշտօն,
Հոկիկ նենդաւոր այս կնոջ վերայ:
Երկիւղը քնից վեր է թռցնում ինձ,
Տանջուող ողու պէս գիշերը շրջում,
Փորձում եմ բոլոր սողնակները և
Պահապանների հաւատարմութիւնն,
Եւ զողողալով ամեն առաւօտ
Սպասում եմ տեսնել վախս կատար-
ուած:
Առածով, ամենը շուտ կը վերջանայ:
Լաւ է դժոխքի դաւնը հոկեմ
Մեղապարտների ամբողջ խմբի վրայ,
Քան թէ նենդաւոր այս թագուհու
վրայ:

ԿԵՆՆԵՂԻ

Ահա նա ինքը:

Զեռին, իսկ սրտում սնափառութիւնը
Եւ աշխարհային վայելչութիւնը:

ԵՐԵՒԱՆԻ ՔԱՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ

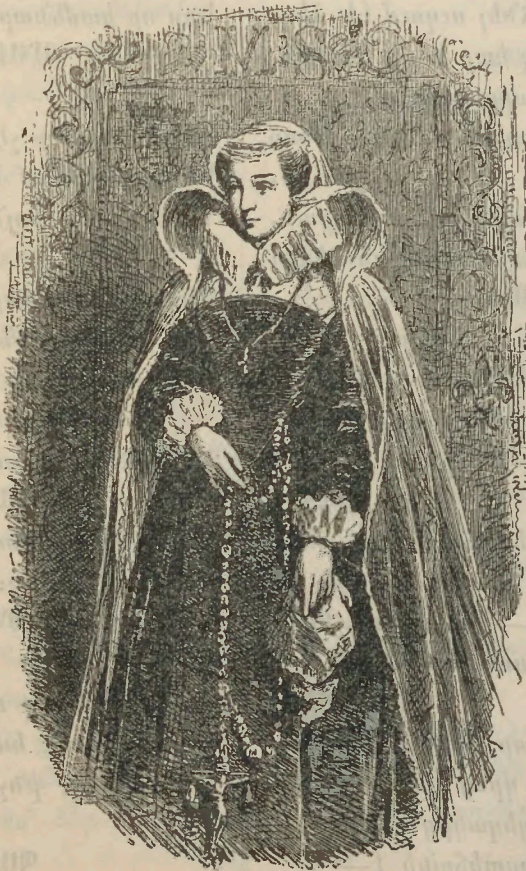
Մարիա, քողարկած, ձեռքն
խաչելութիւնը: Առաջիկային:

ԿԵՆՆԵՂԻ (նորան դի-
մաւորելով)

Ո՛վ իմ թագուհի, մեղ բոլորովին
Ոտնակոխ արին: Բռնութեանը և
Խտութիւնների ինչ սահման չկայ:
Եւ ամեն մի օր քո օժիակ զլիսին
Դիզում է նոր վիշտ և նոր նախա-
տինը:

ՄԱՐԻԱ

Հանդարտուիր, սոս, ի՞նչ է պատահել:



ՊԱՌԻԼԵՏ

Խաչելութիւնը

ԿԵՆՆԵՂԻ

Տես, գրասեղանդ կոտրել են, բոլոր

Միջի թղթերդ, քո միակ դանձը,
Որ զժուարութեամբ ազատել էինք,
Փրանսիայից բերած հարսնեկան
զարդիդ
Վերջին մնացորդը սորա ձեռին է:
Ել արքայական ոչ մի բան չունիս,
Գու կողոպտուած ես:

ՄԱՐԻԱ

Հանգարտ, Հաննա: Այդ
Վահանակներով չեմ ես թագուհի:
Մեզ հետ կարող են, այո, ստոր վար-
ուել,
Բայց ոչ ստորացնել: Արդէն շատ
բանին
Ստիպուած սովորել եմ Անգլիայում,
Այս էլ կըտանեմ: Սէր, դուք բռնու-
թեամբ
Տիրապետել էք այն բանին, որ ես
Ինքս այսօր յանձնել ուզում էի ձեզ:
Այդ թղթերի մէջ կայ ե մի նամակ,
Որ ես զրել իմ արքայական
Քրոջը — թագուհուն: — Ազնիւ խօսք
տուէք,
Որ անձամբ կըտաք նամակս նորան,
Եւ ոչ թէ խարդախ Բօուէյֆի ձեռը:

ՊԱՌԻԼԵՏ

Ես կըմտածեմ իմ անելիքը:

ՄԱՐԻԱ

Ահա, ասեմ ձեզ բովանդակութիւնն:
Այդ նամակի մէջ խնդրում եմ մեծ
չնորհ—

Որ թոյլ տայ տեսնուեմ իւր հետ,
որին ես

Երբէք չեմ տեսել—ինձ պահանջել են
Այդ մարդկանց ատեան, որոնց չեմ
կարող

Ինձ հետ հաւասար երբէք համարել,
Չեմ կարող նոցա վրայ վստահ լինել:
Ելխաբէթը իմ ցեղակիցն է,
Իմ սեռի եւ իմ աստիճանի է—

Միմիայն նորան, քրոջս, թագուհուն,
Կնոջը կարող եմ իմ սիրտը բանալ:

ՊԱՌԻԼԵՏ

Միջի, յաճախ հաւատացել էք
Գուք ձեր վիճակը եւ ձեր պատիւը
Այնպիսի մարդկանց, որք ձեր յար-
գանքին

Աւելի պակաս արժանի էին:

ՄԱՐԻԱ

Ես խնդրում եմ ե մի երկրորդ շնորհ,
Տմարդութիւնը միայն կարող է
Մերժել: Բանտի մէջ վաղուց կարօտ եմ
Եկեղեցական մխիթարութեան—
Սրբութեան շնորհին: Եւ նա, որ
խից

Ինձանից թաղս, ազատութիւնս,
Որ կեանքիս անգամ սպառնում է,
միթէ

Երկինքն էլ պիտի փակէ իմ առաջ:

ՊԱՌԻԼԵՏ

Երբ որ կամենաք, տեղոյս դէկանը—

ՄԱՐԻԱ (շուտ կտրում)

է նորա խօսքը)

Ինձ հարկաւոր չէ, Սէր, ձեր դէկանը:
Ես պահանջում եմ իմ դաւանակից
Քահանայ:—Նոյնպէս պահանջում եմ
եւս

Գրադիր եւ նօտար, որ վերջին կամքս
Գրի անցկացնեն: Վիշտը եւ բանտի
Թշուառութիւնը մաշում են կեանքս:
Գուցէ օրերս արդէն հաշուած են,
Եւ ինձ համարում եմ ես հոգեվար:

ՊԱՌԻԼԵՏ

Շատ լաւ էք անում: Այդպէս մտածել
Վայելուչ է ձեզ:

ՄԱՐԻԱ

Գուցէ մի շուտ ձեռ

Վշտի դանդաղ գործը արագացնէ:
Ես կամենում եմ կտակս գրել,
Կարգադրել, ինչ որ ինձ է պատկա-
նում:

ՊԱՌԻԼԵՏ

Իրաւունք ունիք: Ձեր կողոպտուով
Հարստանալու չէ մեր թագուհին:

ՄԱՐԻԱ

Ինձ բաժանել են իմ հաւատարիմ
Աղախիններից և ծառաներից—
Ինչ տեղ են, ինչ է նոցա վիճակը,
Թող զրկուեմ նոցա ծառայութիւնից,
Միայն գիտենամ, որ հաւատարիմ
Սպասաւորներս անխնամ, զրկուած
չեն:

ՊԱՌԻԼԵՏ

Ձեր ծառաները խնամուած են, Լէզի:
(Ուզում է գնալ):

ՄԱՐԻԱ

Դուք գնում էք, Սէր, ինձ կրկին
թողնում,
Ձէք թիթեացնում անհանգիստ, երկ-
շոտ
Սիրտս անյայտութեան տանջանք-
ներիցը:

Դուք ձեր լրտեսող հսկողութեամբը
Անջատել էք ինձ բոլոր աշխարհից,
Մի հատ լուր անգամ չէ հասնում
ինձ այս
Բանտի պատերում: Բաղդս յանձն-
ուած է

Թշնամիներիս: Ամբողջ դառն ամիս
Անցաւ այն օրից, երբ որ քառասուն
Կօմիսարները յարձակուեցան վրաս
Այս ամբողջի մէջ, ատեան կազմեցին,
Շտապով, անպատրաստ, առանց
պաշտպանի
Օգնականութեան ինձ, դեռ չլսուած
Մի դատաստանի առաջ կանգնեցրին,
Ինձ, շուարածիս, ստիպեցին առանց
Կշռադատելու նենգամիտ և ծանր
Ամբաստանական հարցերին իսկոյն
Պատասխաններ տալ—ոգիների պէս
Երեւեցան և իսկոյն չքացան:
Այն օրից փակ է ամեն մի բերան,
Ձուր աշխատում եմ ձեր հայեացքի
մէջ
Կարգալ, թէ արդեօք անմեղութիւնս,
Բարեկամներիս եռանդը, թէ իմ

Թշնամիների չար խորհուրդն յաղ-
թեց:

Ո՛հ, էլ մի լուէք—թողէք իմանամ,
Ինչից վախենամ, ինչ յոյս ունենամ:

ՊԱՌԻԼԵՏ

(Կարճ լռութիւնից յետոյ):

Տեսէք երկնքի հետ ձեր հաշիւը:

ՄԱՐԻԱ

Յոյս ունիմ նորա ողորմութեան
վրայ—

Եւ իմ երկրաւոր դատաւորներից
Սպասում եմ նոյնպէս խիստ արդա-
րութիւն:

ՊԱՌԻԼԵՏ

Դուք արդարութիւն կը ստանար, ան-
շուշտ:

ՄԱՐԻԱ

Վճռած է գործս:

ՊԱՌԻԼԵՏ

Այդ ես չգիտեմ:

ՄԱՐԻԱ

Դատապարտուած եմ:

ՊԱՌԻԼԵՏ

Ոչինչ չգիտեմ:

ՄԱՐԻԱ

Այստեղ սիրում են գործը շուտ անել:
Արդեօք մարդասպանն էլ պէտք է
նոյնպէս

Յարձակուի վերաս դատողներիս պէս:

ՊԱՌԻԼԵՏ

Այդպէս կարծեցէք, և նա կը գտնէ
Ձեզ աւելի լաւ պատրաստած, քան թէ
Դատաւորները:

ՄԱՐԻԱ

Ինձ չի զարմացնի

Սէր, այն վճիռը, որ Վէստմինստէ-
րում

Կազմած ատեանը կը յանդգնի տալ,
Դրդած Բօւլէյֆի ատելութեամբը
Եւ լօրդ Հատտոնի նախանձով:—
Գիտեմ

Թէ Անգլիայի թագուհին ինչեր
Կարող է անել:

ՊԱՌԻԼԷՏ

Բրիտանիայի
Վեհապետներին պէտք է վախենալ
Միայն իրանց խղճից և պարլամեն-
տից:
Ինչ որ վճռել է արդարութիւնը,
Ամբողջ աշխարհի առաջ աներկիւղ
Միշտ կրկատարէ իշխանութիւնը:

ԵՐԵՒԱՅԹ Գ.

Առաջիկաները: Մօրտէրեմ,
Պաուլէտի քեռորդին, ներս է մտնում
եւ ուղին ռազմութիւն չդարձնելով
թագուհու վրայ, ասում է Պաուլէ-
տին:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Ձեզ որոնում են, քեւի:
(Նա հեռանում է նոյն կերպով:
Թագուհին տհաճութեամբ նկա-
տում է այդ քանը եւ դառնում է
Պաուլէտին, որ ուզում է գնալ):

ՄԱՐԻԱ

Սէր, դարձեալ
Մի խնդիրք. Ե՛րբ դուք ասելիք ու-
նիք,
Ձեզնից պատրաստ եմ լսել, յարգե-
լով
Ձեր ծերութիւնը. բայց այդ մեծա-
միտ
Երիտասարդին չեմ կարող տեսնել:
Ապատեցէք ինձ նրա կոպտութիւնից:

ՊԱՌԻԼԷՏ

Ինչ բանով որ ձեզ ատելի է նա,
Սիրելի է ինձ: Նա այն փափկասիրտ
Յիմարներից չէ, որ հալուի մի կնոջ
Կեղծ արտասուքից:—Նա չըջի է, նոր
Եկել Փարիզից, Բէյմսից, պահելով
Հին անգլիական սիրտը անարատ.
Նրա դէմ անգոր են ձեր հնարքները:
(Դուրս է գնում):

ԵՐԵՒԱՅԹ Գ.

Մարիա, Կեանքդ:

ԿԵՆՆԵԴԻ

Ի՛նչպէս կարող է այն կոպիտը ձեզ
Այդ բանը ասել: Անտանելի է:

ՄԱՐԻԱ (մտածումների մէջ):

Փառքի օրերում մենք շատ ենք լսել
Շողորորթների, արդարացի է,
Բարի Կէննէդի, որ այժմ լսենք
Յանդիմանութեան անաչառ ձայնը:
ԿԵՆՆԵԴԻ

Այդպէս խոնարհել, վհատել էք դուք,
Թանկագին Լէդի, առաջ միշտ ուրախ,
Միշտ դուք էիք ինձ մխիթարողը,
Թեթևամտութեան, ոչ թէ տրտմութեան
Համար պէտք էր ինձ ձեզ յանդիմանել:

ՄԱՐԻԱ

Ես ճանաչում եմ—Դառնել էք արքայի
Արիւնաթաթախ ուրուականն է սա,
Որ բարձրանում է չիրմից բարկացած.
Եւ նա յաւիտեան չի հաշտուի ինձ հետ,
Մինչև լրանայ անբաղդութիւնս:

ԿԵՆՆԵԴԻ

Այդ ինչ մտքեր են:

ՄԱՐԻԱ

Դու մոռանում ես,
Հաննա, սակայն ես շատ լաւ յիշում
եմ—
Ապաշխարութեամբ և ծով պահելով,
Տօնում եմ այսօր տարեդարձն այն
Չարագործութեան:

ԿԵՆՆԵԴԻ

Թող հանգիստ մնայ
Չար ուրուականը. Դուք ձեր յանցանքը
Վաղուց քաւել էք. դուք զղջացել էք,
Հոգւով տանջուել էք: Սուրբ եկեղե-
ցին,
Որ արձակում է ամեն մեղքերից
Արձակիլ է ձեզ, երկինքը նոյնպէս:

ՄԱՐԻԱ

Վաղուց արձակած արիւնոտ մեղքը

Կրկին բարձրանում է գերեզմանից:
Ոչ տիրացուի զանգակը, ոչ էլ
Իրիցի խաչը կ'ուզարկեն գուրը
Սպանած ամուսնուս վրէժխնդիր ո-
գին:

ԿԵՆՆԵԴԻ

Նրան ուրիշները սպանեցին, ոչ դուք:
ՄԱՐԻԱ

Բայց ես գիտէի և փաղաքշանքով
Որսացի նորան մահի թակարդը:

ԿԵՆՆԵԴԻ

Մանուկ հասակը թեթեացնում է
Ձեր մեղքը: Գրեթէ երեսայ էիք:

ՄԱՐԻԱ

Երեսայ, սակայն ծանրաբեռնեցի
Իմ մատաղ կեանքը այդ ծանր մեղքով:
ԿԵՆՆԵԴԻ

Ձայրացած էիք վիրաւորանքից
Եւ տղամարդու գոռոզութիւնից,
Որին ձեր սէրը, իբրեւ երկնային
Բազուկ հանել էր անյայտութիւնից:
Նրան հարսնանալով, զահր բարձրա-
ցրիք:

Բազաւորեցիք ձեր ծաղկափթիթ
Անձնով, ձեր թագով: Ինչի մոռացաւ,
Որ իւր այն շքեղ վիճակը վեհանձն
Սիրոյ ստեղծուած էր: Բայց նա մո-
ռացաւ,

Այն անարժանը: Նա վիրաւորեց
Ձեր քնքուշ սիրտը ստոր կասկածներով
Եւ կոպիտ բարբոս, և այդպէս ահա
Ձգուելի դարձաւ նա ձեր աչքերին:
Ձեր աչքը խաբող կախարդութիւնը
Անցաւ, բարկացած փախաք դուք
նորա

Անարժան զրկից, արհամարհանքով
Պատուհասելով:—Իսկ նա, փորձեց
նա

Ձեր շնորհը կրկին իւր վերայ դարձնել,
Խնդրեց, որ ներէք, ընկաւ զոջալով
Նա ձեր ոտները, խոստացաւ ուղղուել:
Ո՛չ, այլ աւելի կամակորուեցաւ

Ձգուելին, ուզեց արքայ ձեռնալ:
Ձեր աչքի առաջ հրամայեց սպանել
Նա ձեր սիրելի երգիչ Ռիցիսին,—
Արիւնոտ գործը արնով հատուցիր:

ՄԱՐԻԱ

Ինձնից էլ արնով վրէժ կը պահանջուի:
Մխիթարելով վճիռա ես կարդում:

ԿԵՆՆԵԴԻ

Երբ դուք թոյլ տուիք նորա սպա-
նութիւնն,

Բոլորովին ձեզ կորցրել էիք,
Կոյր, կիզի սիրոյ կատաղութիւնը
Գերի էր շինել ձեզ ձեր հրապուրչին,
Թշուառ Բօտմէյլին:—Այդ զարհուրե-
լին

Իշխում էր ձեզ վրայ իւր գոռոզ կամ-
քով:

Նա կախարդական ըմպելիքներով
Եւ դժոխային պէս-պէս հնաւորներով
Շփոթեց ձեր միտքը և ձեզ զրդուեց—

ՄԱՐԻԱ

Նորա հնաւորն էր իւր այրական ոյժը
Եւ թուլութիւնս:

ԿԵՆՆԵԴԻ

Ո՛չ, ասում եմ ես:

Բոլոր դժոխքը պէտք է օգնութեան
Կանչէր, որ կապէր ձեր պայծառ
միտքը:

Դուք այն ժամանակ էլ չէիք լսում
Բարեկամուհու զգուշացնող ձայնին,
Ել չէիք տեսնում, ինչն է վայելուչ:
Ամօթխածութիւնը ձեզ թողել էր:
Ձեր այդ այտերը, որոնք երբեմն
Համեստութիւնից կարմրում էին,
Բորբոքուած էին ցանկութեան կրա-
կով:

Յանկարծ սլատուեցիք գաղտնիքի քո-
ղը:

Այր մարդու յանդուգն մոլութիւնը
Տիրապետել էր ձեր քաշուող սրտին:
Վստահ ճակատով ցոյց էիք տալիս

Զեր նախատինքը: Դուք թողատրե-
ցիք,
Որ Էդիմբուրգի փողոցների մէջ
Շատլանդիայի թագաւորական
Սուրբ հանդիսով տանէր ձեր առաջ
Այն մարդասպանը, որի ետեից
Անէծք էր թափում ողջ ժողովուրդը,
Զէնքով պատեցիք ձեր պարլամենտը,
Եւ արդարութեան բուն տաճարի մէջ
Յանդուգն կերպով ստիպեցիք դուք
ձեր

Դատաւորներին, որ արդարացնեն
Այն մահապարտին—Աւելի ես—
Աստուած իմ—

ՄԱՐԻԱ

Ասա, վերջացրու խօսքդ:
Սեղանի առաջ հետը պսակուեցայ:
ԿԵՆՆԵԴԻ

Թողէք լուծեան քողը յաւիտեան
Ծածկէ այդ գործը: Սարսափելի է,
Վրդովեցուցիչ, վայել է միայն
Անյոյս կորածին—Բայց դուք կորած
չէք:

Ես ճանաչում եմ ձեզ, փոքր երեխայ
Ես եմ մեծացրել: Զեր սիրտն է
փափուկ

Եւ ընդունակ է ամօթ ըզգալու—
Թեթեմտութիւնն է ձեր արատը:
Կրկնում եմ. կան չար ոգիներ, որոնք
Մի ակնթարթում մտնում են մարդու
Անպաշտպան սիրտը, չուտ չարիք
գործում

Եւ յետոյ կրկին դժոխքը փախչելով,
Արատաւորուած կրծքում թողնում են
Միայն զարհուրանք: Այն գործից
յետոյ,

Որ սկսեցում է ձեր կեանքը, ոչինչ
Պախարակելի գործ չէք արել դուք:
Ես վկայ եմ ձեր վարքի ուղղուելուն:
Ապա սիրտ առէք, հաշտուեցէք ձեզ
հետ:

Որքան զղջալու բան էլ ունենաք,

Անգլիայումը յանցաւոր չէք դուք,
Ոչ Էլիսաբէթն ու ոչ Անգլիայի
Պարլամենտը չեն ձեր դատաւորը:
Ոյժն է ձեզ ճշշում. դուք անմեղու-
թեան
Անվհերսութեամբ կարող էք կանգնել
Այդ աղօրինի ատեանի առաջ:

ՄԱՐԻԱ

Ո՛վ է:

(Մօրտիմէրը երեւում է դռան մէջ:)

ԿԵՆՆԵԴԻ

Քեռորդին: Դուք ներս գնացէք:

Ե Ր Ե Ի Ո Յ Թ Ե

Առաջ ինն երբ: Մօրտիմէր,
Երկիւղով ներս մտնելով:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ (դայեակին:)

Հեռացէք, դռան մօտ պահապան կա-
ցէք:

Ես թագուհու հետ խօսելիք ունիմ:

ՄԱՐԻԱ (ծանրութեամբ:)

Հաննա, մնա այստեղ:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Միլէդի, ոչինչ

Երկիւղ մի տանէք, ճանաչեցէք ինձ:
(Տալիս է նորան մի տոմսակ:)

ՄԱՐԻԱ

(Նայում է տոմսակին եւ զարմա-
ցած յետ է քաշվում:)

Այս ինչ է:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ (դայեակին:)

Գնացէք, տիկին Կեննէդի,
Նայեցէք քեռիս յանկարծ ներս չգայ:

ՄԱՐԻԱ

(Դայեակին, որ դեռ կանգնած է եւ
հարցական հայեացքով նայում է
թագուհուն:)

Գնա, կատարիր, ինչ որ ասում է:

(Դայեակը հեռանում է զարմացած:)

ԵՐԵՒՈՅԹ 9.

Մօրտիւհեր, Մարիա:

ՄԱՐԻԱ

Դիրը Ֆրանսիայից, Լօտարինգիայի
Կարդինալից է իմ հօրեղբորից:

(Կարդում է:)

«Վստահ եղէք Սէր Մօրտիմէրի վրայ,
«Որ է գրաբերը. նրանից անձնուէր
«Բարեկամ չունիք դուք Անգլիայում»
(Ափշած նայում է Մօրտիմէրին:)
Կարելի բան է, արդեօք խարուսիկ
Մի ցնորք չէ սա: Այսպէս մօտ է ինձ
Բարեկամը, մինչ կարծում էի, թէ
Արդէն մոռացուած եմ ես աշխարհից—
Եւ այդ բարեկամն իմ բանտապետի
Քեռորդին է, դուք, որի մէջ ես իմ
Ամենաանհաշտ թշնամուն էի—

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

(Ժնկան վրայ ընկնելով նորա
առաջ:)

Ներդուլթին եմ խնդրում, թագուհի,
Դիմակի համար, որ ատելի է
Եւ որի կրելը հեշտ չէր ինձ համար.
Բայց որ տալիս է հնար ձեզ մօտենալ
Բերիլ օգնութիւն և ազատութիւն:

ՄԱՐԻԱ

Վեր կացէք, դուք ինձ հիացնում էք,
Սէր:

Իմ թշուառութեան խորքից չեմ կարող
Ես այդպէս շուտով դէպի յոյսն անց-
նել—

Խօսեցէք, պարոն, հասկացրէք բաղդս,
Որ կարողանամ հաւատ ընծայել:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ (կանգնում է:)

Ժամերն անցնում են: Շուտ կըզայ
քեռիս,

Եւ հետը կըզայ մի զգուելի մարդ.
Բայց դեռ չլսած նոցա սոսկալի
Յանձնարարութիւնն, լսեցէք, ինչպէս
Երկինքն ուղարկում է ձեզ փրկու-
թիւն:

ՄԱՐԻԱ

Նորա հրաշքն է իմ փրկութիւնը:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Թոյլ տուէք, որ նախ ինձանից սկսեմ:

ՄԱՐԻԱ

Խօսեցէք, պարոն:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Թագուհի, քսան

Տարեկան էի, դաստիարակուած
Խիստ կանոններով, մռայլ ատելու-
թեամբ
Սննդուած ընդդէմ պապականու-
թեան,

Որ անդապելի ցանկութիւնը ինձ
Վարեց Անգլիայից դէպի մայր ցամաք:
Ես թողի մութը քարոզատները
Պուրիտանների և հայրենիքս,
Շուտ անցայ Ֆրանսիան, ջերմ փա-
փագով

Դիմելով դէպի զոված Իտալիան:

Յարութեան տօնն էր: Հանապարհ-
ները

Ուխտաւորների բազմութեամբ լըց-
ուած,

Սուրբ պատկերները ծաղկազարդ,
կարծես

Մարդկային ազգը ուխտագնաց էր
Դէպի երկնային արքայութիւնը:—
Ինձ նոյնպէս բռնեց այդ հաւատացեալ
Ամբոխի հոսանքն ու տարաւ Հռոմ—

Ինչպէս հիացայ, թագուհի, երբ որ
Տեսայ սիւնների և կամարների
Շքեղութիւնը, երբ ինձ ընդունեց
Կօլիսէյումի հոյակապ շէնքը.

Գեղարուեստական մի վսեմ ոգի
Շուրջ պատեց ինձ իւր հրաշալիք-
ներով:

Երբէք չէ ազգել ինձ վրայ արուեստը.
Եկեղեցին, որ ինձ մեծացրել է,
Ատում է գրգիռը զգացմունքների.
Նա չէ թոյլ տալիս ոչինչ պատկերների,
Միայն անմարմին բառը պաշտելով:

Ի՛նչպէս հիացայ, երբ ներս մտնելով
Տաճարների մէջ, հնչեց երկնային
Երաժշտութիւնն. առաստաղների,
Պատերի վերայ տեսայ նկարների
Գեղեցկութիւնը, և յափշտակուած
Զգայարանքներիս հանդիսանում էր
Ամենափսեմը և սքանչելին:

Երբ այժմ տեսայ երկնաբնակներին,
Հրեշտակապետի ողջոյնը կուսին,
Տիրոջ ծնունդը, երկնքից իջած
Երրորդութիւնը ճառագայթափայլ
Այլակերպութիւնն—Երբ այնուհետև
Տեսայ ես պապին իւր շքեղութեամբ
Սուրբ պատարագը մատուցանելիս
Եւ իւր հոգևոր հօտը օրհնելիս:
Ի՛նչ է ոսկու փայլն ու գոհարների,
Որով զարդարվում են արքաները:
Նա՛ է միայն պատած երկնային
փառքով,

Նորա տունը իսկ արքայութիւն է,
Նորա պատկերը այս աշխարհից չէ:

ՄԱՐԻԱ

Ո՛հ խնայեցէք, մի շարունակէք,
Մի նկարադրէք ինձ երջանկութեան
Թարմ պատկերը:—Ես խեղճ գերի եմ:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Ես նոյնպէս գերի էի, թագունհի,
Բայց բանտս բացուեց և ոգիս զգաց
Իրան ազատուած: Ապա երգուեցի,
Ատելով ատել նեղ ու խուլ գիրքը.
Ճակատս պսակել և ընկերանալ
Ուրախների հետ: Ինձ հետ միացան
Այնտեղ շատ ազնիւ շօտլանդացիներ
Եւ զուարթամիտ ֆրանսիացիներ
Նորա ինձ տալան և ներկայացրին
Կարգինալ Գիզին, ձեր ազնիւ քե-
ռուն—

Ահա մարդ: Որքան վստահ, իմաստուն
Եւ վսեմազգաց—Յատկապէս ծնուած,
Մարդկանց մտքերը կառավարելու.
Մի վեհ քահանայ, հոգևոր իշխան,
Որի նմանը երբէք չեմ տեսել:

ՄԱՐԻԱ

Գուր տեսաք այն մեծ, սիրելի մարդու
Թանկագին դէմքը, որ առաջնորդեց
Իմ մանկութիւնը: Ո՛հ, սլափեցէք,
Սէր,
Դեռ յիշում է ինձ, բաղդաւոր է նա,
Քաջ և առողջ է և դեռ կանգնած է
Իւր փառքով, իբրեւ վէմ եկեղեցու:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Պատուական մարդը ինքը աւանդեց
Ինձ սուրբ հաւատի վսեմ ուսումը,
Նա ինձ հասկացրեց, ինչպէս յիտա-
լսող

Խելքը մարդուն միշտ մոլորեցնում է,
Թէ նորա աչքը այն պիտի տեսնէ,
Ինչին որ սրտով պիտի հաւատայ,
Թէ եկեղեցին պէտք է անսլափառ
Մի տեսանելի գլուխ ունենայ,
Թէ ճշմարտութեան ոգին իջել է
Հայրապետների ժողովների մէջ:
Ի՛նչպէս չքացան տղայական հոգուս
Մոլար մտքերը նրա ազդու խելքի
Եւ լեզուի առաջ: Երդմամբ ուրացայ
Մոլորութիւնս և եկեղեցու
Սուրբ գիրկը դարձայ:

ՄԱՐԻԱ

Ուրեմն գուր էլ
Շատերից մինն էք, որոնց իւր խօս-
քով,

Աստուածային վեհ քարոզչի նման,
Յափշտակել է և առաջնորդել
Դէպի անվախճան երջանկութիւնը:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Երբ յետոյ նա գնաց պաշտօնով,
Փրահսիա,
Ինձ ուղարկեց Ռէյմս, ինչտեղ Յի-
սուսի

Ընկերութիւնը Անդլիայի համար
Քահանաներ է դաստիարակում:
Այնտեղ գտայ ես Շօտլանդիայի
Ազնիւ Մօրգաւսիս, ձեր հաւա-
տարիմ

Հեռի ինչ, Բօսսէ եպիսկոպոսին,
Որոնք Փրանսիայում արքայականի
Տխուր կեանք են վարում—Ես սերտ

միացայ

Այդ արժանաւոր անձանց հետ, և իմ
Հաւատն աւելի զօրացաւ իմ մէջ—

Մէկ օր շրջելով եպիսկոպոսի
Բնակարանում, աչքիս տակ ընկաւ
Սքանչելի սիրուն մի կնոջ պատկեր,
Որ յափշտակեց հոգիս և մնացի
Կանգնած ինքս իմ զգացմունքից
յաղթուած:

Այդտեղ ասաց ինձ եպիսկոպոսը.

Նայեցէ՛ք շարժուած դուք այդ պատ-
կերին:

Ամենասիրուն այս կինը ահա

Այսօր ամենքից ողորմելին է.

Սա մեր հաւատի համար է տանջվում,

Սա չարչարվում է ձեր հայրենիքում:

ՄԱՐԻԱ

Ո՛վ ազնիւ հոգի: Դեռ չէ ամեն ինչ
Կորած, մինչ նրա պէս բարեկամ ունիմ:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Ապա սկսեց նա սրտաշարժ խօսքով
Նկարագրել ձեր մարտիրոսութիւնն,
Թշնամիների անդժուլթիւնը:

Նա ծանօթացրեց ինձ ձեր ծագման
հետ,

Ցոյց տուեց, որ դուք շառաւիղում էք
Տիւղօրների մեծ և ազնիւ տոհմից.

Համոզեց ինձ, որ միայն ձեզ է վայել
Իշխել Անգլիայում, ոչ թէ ինքնակոչ
Այժմեան թագուհուն, ծնուած անա-
ռակ

Կենակցութիւնից, որին իւր հայրը,
Հենրիկոս արքան, մերժում էր, իբրեւ
Ապօրինածին: Միայն նրա խօսքին
Չըհաւատացի. օրէնքին տեղեակ
Մարդկանցը հարցրի, հին մատեան-
ները

Աչքի տակ անցրի և ում գիմեցի
Նոյնը լսեցի, որ ձեր պահանջը

Իրաւացի է: Այժմ գիտեմ, որ
Ձեր իրաւունքը Անգլիայի վրայ
է ձեր յանցանքը. գիտեմ ձեր արդար
Սեփականութիւնն է տէրութիւնը,
Ուր անմեղ տանջվում էք, իբրեւ գերի:

ՄԱՐԻԱ

Ո՛հ, այդ տարաբաղդ իրաւունքն է,
որ

Իմ տանջանքների միակ աղբիւրն է:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Այդ միջոցին էր, որ լուր հասաւ ինձ,
Թէ ձեզ Տալբօտի ամրոցից հանել
Քեռուս են յանձնել:—Ես տեսնում էի
Այդ հանգամանքում Աստուծոյ հրաշալի
Փրկարար աջը: Դա էր ինձ համար
Բարձրաձայն հրաւեր ճակատագրից,
Որ ձեզ փրկելու յաջողուէր ընտրել:
Բարեկամներս մեծ ուրախութեամբ
Համաձայնեցան: Կարդինալն օրհնեց,
Խորհուրդներ տուեց և սովորեցրեց
Կեղծաւորութեան դժուար արհեստը:
Շուտով կալմուեցաւ նախագիծը և
Դէպի հայրենիք ուղևորուեցայ,

Ուր իմ հասնելը, գիտէք, տասն օր է:
(Նա լռում է:)

Թագուհի, ես ձեզ տեսայ—ոչ թէ ձեր
Պատկերը:—Ո՛հ ինչ մի դանձ է պա-
հում

Այս ամրոցն իւր մէջ: Սա բանտ չէ,
այլ մի

Երկնային սրահ, աւելի շքեղ,
Քան թէ արքունիքը Անգլիայի—
Երանի նորան, ում թոյլ է տուած
Ձեզ հետ միասին նոյն օդը շնչել:
Իրաւունք ունի նա, որ ձեզ այսպէս
Խորը թագցնում է: Ոտի կրկանգնէր
Անգլիացի ամեն մի երիտասարդ,
Մի հատ սուր չէր մնայ անգործ
պատենում,
Եւ հսկայ գլուխը բարձրացրած կանց-
նէր

Ապստամբութիւնն այս խաղաղ կողին,
Թէ իւր թագունուն տեսնէր Անգլիա-
ցին:

ՄԱՐԻԱ

Երջանիկ էր նա, թէ ձեր աչքերով
Տեսնէին նորան բոլոր Անգլիացիք:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Անշուշտ, եթէ որ վկայ լինէին
Ձեր տանջանքներին, ձեր համեստու-
թեան

Եւ համբերութեան, որով տանում էք
Նախատինքներին: Այդչափ վիշտ կը-
րած

Դարձեալ թագունի էք հանդիսանում:
Արգելանոցում կրած նախատինքը
Մի վնաս հասցրեց ձեր գեղեցկու-
թեան:

Կհանքը զարդարող դուք ոչինչ չունիք,
Բայց միշտ փայլում էք լուսով ու
կեանքով:

Երբէք չեմ կոխում այս դռան շէմքը,
Որ չբռնուի սիրտս տանջանքով,
Չյափշտակուի քաղցր հրճուանքով,
Որ ձեզ տեսնում եմ:—Բայց ճգնա-
ժամը

Մօտենում է մեզ ահաւոր կերպով,
Եւ ամեն մի ժամ վտանգն աճում է,
Ել յետաձգել անկարելի է—

Պէտք է յայտնեմ ձեզ սոսկալի լուրը:
ՄԱՐԻԱ

Տու՛ած է վճիռս: Ազատ խօսեցէք,
Կարող եմ լսել:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Այո: Յանցաւոր

ձանաչուած էք դուք քառասուն երկու
Դատաւորներից: Պարլամենտը և
Լօնդօնն ուզում են, որ չուտ կա-
տարուի

Դատաւիճիւրը, միայն թագունին
Դեռ ուշացնում է խորամանկու-
թեամբ,

Որ ստիպեն իրան, և ոչ թէ դրդած
Ազնիւ զգացմունքից մարդասիրու-
թեան:

ՄԱՐԻԱ

Սէր Մօրախմէր, դուք ինձ չէք վար-
մացնում,

Չէք սարսափեցնում: Վաղուց պատ-
րաստ եմ

Ես այդ համբաւը լսելու: Գիտեմ
Դատաւորներիս: Լաւ հասկանում եմ,

Որ հետս այնպէս վատ վարուելուց յետ
Ձեն կարող շնորհել ինձ ազատու-
թիւն—

Նորա ուզում են, ես այդ լաւ գիտեմ,
Յաւիտեան պահել ինձ բանտում
փակուած,

Եւ թաղել ինձ հետ բանտի խաւարում
Վրէժխնդրութիւնս և իրաւունքս:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Ոհ, ո՛չ, թագունի, ո՛չ, ո՛չ, դորանով
Ձեն հանգստանայ: Բռնութիւնը իւր
Գործը կըլրացնի: Քանի ապրում էք,
Կապրի և երկիւղն Ելիսաբէթի:
Բանտը կարող չէ թաղել ձեզ իւր մէջ
Բաւականին խոր. միայն ձեր մահը
Կապահովացնէ նորան իւր գահը:

ՄԱՐԻԱ

Նա կը յանդգնի Խայտառակութեամբ
Դահճի կացնի տակ դնել օծեալ
գլուխս:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Նա կը յանդգնի: Դուք մի կասկածիք:

ՄԱՐԻԱ

Մի՛թէ ոտնակոխ կ'անէ նա թէ իւր
Պատիւը, թէ միւս թագաւորների,
Եւ չէ վախենում Ֆրանսիայի վրէժից:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Ֆրանսիայի հետ մշտնջենաւոր
Խաղաղութիւն է կապում նա, տալով
Անժուհի դքսին իւր գահն ու ձեռը:

ՄԱՐԻԱ

Միթէ Սպանիայի արքան չի գինուի:
ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Ամբողջ աշխարհից չի վախենայ նա,
Քանի հաշտ է իւր ժողովուրդի հետ:

ՄԱՐԻԱ

Ազգին ցոյց կըտայ այդ տեսարանը:
ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Վերջին ժամանակ Անգլիան տեսել է
Շատ թագուհիներ գահից բարձրա-
ցած

Գլխատման բեմը: Նոյնը պատահեց
Ելիսաբէթի հարազատ մօրը,
Թէ Կատարինա Հովարդը և թէ
Լէդի Գրայն օծեալ թագուհիք էին:

ՄԱՐԻԱ

(Կարծ լռութիւնից յետոյ.)

Ձեզ կուրացնում է սնոտի երկիւղը,
Ձեր հաւատարիմ սրտի հոգսերն են
Ստեղծում այդ անհիմն արհաւիրքնե-
րը:

Ես չեմ վախենում գլխատման բեմից:
Կան այլ աւելի տնձայն միջոցներ,
Որոնցով կարող է Անգլիայի
Տիրապիտոյր ապահովել իւր
Հանգստութիւնը իմ պահանջներից:
Նախ քան ինձ համար դահիճ կը-
գանուի,

Աւելի շուտով սպանող կըլարձուի:
—Ահա երկիւղս. երբէք դնում չեմ
Գաւաթը բերնիս, որ սարսափ չըզ-
գամ

Գուցէ սիրող քոյրս է առաջարկում:
ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Ոչ յայտնի, ոչ գաղտ յաջողուելու չէ
Սպանութեանը ձեր կեանքը շօշափել,
Անեղիւզ կղէք: Ամեն բան
Պատրաստ է: Ինձ հետ միաբանուել են
Տասներկու ազնիւ երիտասարդներ.
Այսօր առաւօտ երգուեցան նորա,
Ընդունելով սուրբ հաղորդութիւնը,
Որ զուրս կըհանեն ձեզ այս ամբողջից:

Փրանսիայի դեսպան կոմս Օրէպլինը
Գիտէ այդ բանը և մեզ օգնում է.
Մենք ժողովում ենք նորա պալա-
տում:

ՄԱՐԻԱ

Դողում եմ—բայց ոչ ուրախութիւնից.
Սաստիկ պատիժ է սիրտս նախագգում:
Ի՞նչ էք ձեռնարկում: Ձե՛ն զարհու-
րեցնում

Ձեզ Բաթինգտոնի այլև Տիշբուրնի
Արնոտ գլխները, զգուշութեան հա-
մար

Ցցում Լօնդօնի կամուրջի վերայ:
Ոչ էլ կորուստը անթիւ զոհերի,
Որոնք մահ ստացան նոյն գործի հա-
մար,

Եւ չզթաներս միայն ծանրացրին:
Ո՛վ երիտասարդ, տարաբաղդ, խաբ-
ուած—

Փախէք, ո՛հ, փախէք, թէ ժամանակ
կայ—

Եթէ որ լրտես Բօրլէյֆը արդէն
Ազգաբարութիւն չունի ձեր մասին
Եւ ձեր մէջ խառնել չէ մի դաւաճան,
Շուտ փախէք դուք այս տէրութեան
միջից:

Ոչ մի բաղդաւոր մարդ չէ պաշտպանել
Մարի Ստիւարտին:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Ձե՛ն զարհուրեցնում

Ինձ Բարինգտօնի, այլև Տիշբուրնի
Արնոտ գլխները, զգուշութեան հա-
մար

Ցցում Լօնդօնի կամուրջի վերայ,
Ոչ էլ կորուստը անթիւ զոհերի,
Որոնք մահ ստացան նոյն գործի
համար:

Բայց ստացան նոյնպէս և փառք
մշտական.

Ձեր ազատութեան համար մեռնելը
Արդէն մեծ բաղդ է:

ՄԱՐԻԱ

Զուր է: Ոչ ոյժը
Կազատէ ինձ, ոչ խորամանկութիւնն:
Թշնամին արթուն է և զօրաւոր:
Ոչ միայն Պաուլէտը և նորա անթիւ
Պահապանները, այլ ամբողջ Անգլիան
Պահպանում է իմ բանտի զոները:
Միայն ազատ կամքը Ելիսաբէթի
Կարող է բանալ դուռը իմ բանտի:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Այդ յոյսը թողէք:

ՄԱՐԻԱ

Միայն մէկ մարդ կայ,
Որ այդ կարող է:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Ո՛հ, ասացէք ինձ
Նորա անունը:

ՄԱՐԻԱ

Կոմս Լէստէր:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

(Զարմացած յետ քաշուելով:)

Լէստէր,

Կոմս Լէստէր, որ ձեր արիւնն է
խնդրում
Ելիսաբէթի սիրելին—նա է—

ՄԱՐԻԱ

Թէ փրկուելու եմ, միայն նա կարող է:
—Գնացէք նորա մօտ, վստահ յայտ-
նեցէք

Նորան ձեր միտքը: Եւ ապացոյց, որ
Իմ ուղարկուածն էք, տուէք այս
զիրը:

Սորա մէջ դրուած է իմ պատկերը:
(Նա հանում է ծոցից մի թուղթ:
Մօրտիմէրը յետ է քաշվում եւ
չէ ուզում առնել:)

Առէք, վաղուց է պահում եմ մօտս:
Ձեր քեռու սաստիկ հսկողութիւնը
Կապել է բոլոր ճանապարհները—
Ձեզ ուղարկել է բարի հրեշտակս:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Թագուհի—բայց այս մի հանելուկ է—
Մեկնեցէք—

ՄԱՐԻԱ

Կոմսը ինքը կըմեկնէ:
Դուք նորան, նա էլ ձեզ կըհաւատայ—
Այս սկ է գալիս:

ԿԵՆՆԵՂԻ

(Շտապով ներս մտնելով:)

Միլօրդ Պաուլէտը

Եւ մի պարոն էլ գալիս է հետը:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Դա լօրդ Բօրլէյֆն է: Թագուհի, հան-
դարտ

Լսեցէք ինչ որ նա ձեզ կըյայտնէ
(Նա դուրս է գնում՝ կողմնակի
դռնով: Կէննէղին հետեւում է նո-
րան:)

ԵՐԵՒՈՅԹ Է.

Մարիա: Լօրդ Բօրլէյֆ, Ան-
գլիայի միծ զանձապետը, եւ առ-
պետ Պառլէտը:

ՊԱՌԻԼԵՏ

Ստուգութիւն էիր ցանկանում դուք
ձեր

Վիճակի մասին: Ահա բերում է
Ձեզ պայծառափայլ միլօրդ Բօրլէյֆը:
Տարէք անտրտունջ:

ՄԱՐԻԱ

Յուսով եմ, պատուով,
Ինչպէս վայել է անմեղութեանը:

ԲՕՐԼԵՅՖ

Ինձ ուղարկում է ձեզ մօտ ատեանը:

ՄԱՐԻԱ

Լօրդ Բօրլէյֆը նախ ոգին փոխ տուեց
Դատաստանին, իսկ այժմ էլ իւր լի-
զուն:

ՊԱՌԻԼԵՏ

Այնպէս էք խօսում, կարծես թէ
արդէն
Գիտէք վճիռը:

ՄԱՐԻԱ

Այն, հրը որ լորդ
Բորէյֆն է բերում:—Սէր, շուտ ա-
սացէք:

ԲՕՐԼԷՅՖ

Դուք ենթարկուեցիր քառասուն հի-
կու

Դատաւորներից կազմած ատենին:

ՄԱՐԻԱ

Ներեցէք, միջոց, որ պիտ' հէնց
սկզբում

Ձեր խօսքը կտրեմ:—Քառասուն հի-
կու

Դատաւորների դատաստանին ինձ
ենթարկել եմ ես: Երբէք, ոչ երբէք—
Ես չէի կարող իմ աստիճանը,
Իմ ժողովուրդի, որդուս և բոլոր
Թաղաւորների պատիւը երբէք
Այդչափ ստորացնել: Երկրիս օրէն-
քով

Ամբաստանուածը միշտ պէտք է դատ-
ուի

Իրան հաւատար երդուեալներովը:

Այդ ժողովում ով կայ ինձ հաւասար:
Դատաւորներս թաղաւորներ են:

ԲՕՐԼԷԻՖ

Ձեզ կարգացուեցան ամբաստանա-
կան

Յօդուածները: Դուք թոյլ տուիք, որ
ձեզ

Հարց ու փորձ անեն ատենի առաջ:

ՄԱՐԻԱ

Այո, խորամանկ Հատտօնից խաբուած
Իմ պատուի համար և իմ փաստերի
Յաղթող զօրութեանը հաւատալով,
Համաձայնեցայ ականջ չնորհել
Ամբաստանութեան և հերքել նորա
Անհատատութիւնն:—Այդ բանը արի
Միայն ի պատիւ լորդերի, ոչ թէ
Նոցա պաշտօնի, որ ես մերժում եմ:

ԲՕՐԼԷՅՖ

ձանաչել էք, թէ մերժել էք նոցա

Իրաւասութիւնն, դա դատարկ ձե է,
Որ չի խանդարի դատի ընթացքը:
Անգլիայի օգն էք չնշում, վայելում
Օրէնքի շնորհն ու պաշտպանութիւնը,
Ուրեմն նորա հպատակն էք դուք:

ՄԱՐԻԱ

Անգլիական բանտումն եմ ես օդ
չնշում:

Այս էք անուանում ապրել Անգլիա-
յում

Եւ օրէնքների շնորհը վայելել:

Ես չեմ ճանաչում այդ օրէնքները,

Ձեմ համաձայնել կատարել նոցա:

Ես այս տէրութեան քաղաքացի չեմ,

Այլ օտար երկրի ազատ թագուհի:

ԲՕՐԼԷՅՖ

Եւ արքայական անունը միթէ

Մի իրաւունք է, անպատիժ ցանել

Օտար երկրի մէջ կռիւ և խռովութիւն:

Ի՞նչ կ'ապահովէր տէրութիւնները,

Եթէ Թէմիսի անաշուռ սուրբ

Թագակիր հիւրի յանցաւոր ճակտին

Չհասնէր, ինչպէս հասնում աղքատին:

ՄԱՐԻԱ

Ես չեմ խուսափում պատասխան
տալուց:

Դատաւորներին միայն մերժում եմ:

ԲՕՐԼԷՅՖ

Դատաւորներին: Ի՞նչպէս, միլիդի:

Միթէ խաժամուժ ամբոխից հանած

Անպիտաններ են, լիրք չարախօսներ,

Որոնք ծախում են արդարութիւնն ու

ձշմարտութիւնը, յօժար են լինել

Բռնութեան պորժիք: Չէ որ առաջին

Մարդիկն են երկրիս, բաւական ան-
կախ,

Որ արդար լինին, որ չվախենան

Իշխանութիւնից և չկաշառուին:

Այդ այն մարդիկն են, որոնք մի
ազնիւ

Ժողովուրդ ազատ և արդարութեամբ

Կառավարում են, որոնց անուններն

Արտասանելիս, կասկածն իսկոյն
Պիտի պապանձուի: Նոցա գլուխն է
Կէնտէրբէրիի եպիսկոպոսը,
Իմաստուն Տալբոն, որ կնիքն է պա-
հում,

Ապա Հովարդը, մեծ ծովապետը:
Միթէ Անգլիայի վեհապետունին
Մի բան աւելի կարող էր անել,
Քան թէ իւր ամբողջ պետութեան
միջից

Ամենաազնիւ մարդկանցը ընտրել
Եւ նշանակել այս արքայական
Վէճին դատաւոր: Եւ կուսակցական
Ատելութիւնը, թէ կաշառել է
Մեն մի անհատի, միթէ կարող են
Քառասուն ազնիւ հատընտիր մարդիկ
Այդպէս միանալ կրքոտ վճռի մէջ:

ՄԱՐԻԱ

(Կարծ լռութիւնից յետոյ:)

Ափշած եմ ես ձեր բերնի զօրաւոր
Խօսքով, որ ինձ միշտ կորստաբեր էր—
Կարող եմ մրցել ես, մի անփորձ կին,
Ձեզ պէս մի ճարտար պերճախօսի
հետ—

Լաւ: Եթէ որ այդ լօրդերը այդպէս
Լինէին, ինչպէս նկարագրում էք,
Ի հարկէ պէտք է ես պապանձուէի.
Անյոյս կորած էր գործս, թէ նորա
Ինձ մեղադրէին: Բայց այդանուններն,
Որոնց գովելով յիշում էք, որոնց
Քաշն ինձ պիտ' ջարդէր, տեսնում եմ
նոցա

Երկրիս պատմութեան մէջ բոլորովին
Այլ դեր խաղալիս: Անգլիայի բարձր
Ազնուականութիւնն, վեհ պարլամեն-
տը,

Սէրալի թշուառ ստրուկների նման,
Շողքորթում են Հէյնրիխ ութերորդ
Արքայի, քեռուս, սուլթանափայել
Ինքնահաճութեան: Տեսնում եմ, ինչ-
պէս

Կաշառելի է այս պառլամենտը,

Օրէնքներ ստեղծում է և ջնջում է,
Ամուսնութիւններ լուծում, կապում է,
Ինչպէս հրամայում է վեհապետը.
Այսօր Անգլիայի թագաւորների
Դուստրերին զրկում ժառանգութիւն-
ից:

Ապօրինածին անունը տալով,
Եւ վաղը նոցա թագուհի պսակում:
Ես տեսնում եմ այդ յարգոյ պէրերին
Համոզմունքները շուտ շուտ փոխելիս,
Եւ չորս վարչութեան ժամանակնե-
րում

Չորս անգամ հաւատը փոփոխելիս:
ԲՕՐԼԵՅՑ

Դուք անձանթ էք մեր օրէնքներին,
Բայց լաւ տեղեակ մեր տարաբաղու-
թեան:

ՄԱՐԻԱ

Ահա, սորա են դատաւորներս—
Լօրդ գանձապետ, ես արդար կըլինիմ
Ձեզ հետ, բայց դուք էլ նոյնն եղէք
ինձ հետ—

Ասում են, թէ դուք բարեացակամ էք
Այս տէրութեանը և ձեր թագուհուն.
Անկաշառելի, արթուն, անխոնջ էք—
Ես հաւատում եմ: Ձեզ զրկում է ոչ
Սեփական շահը, այլ շահը երկրիս
Վեհապետունու: Ազնիւ լօրդ, ահա
Այդ իսկ պատճառով զուցէ թվում է
ձեզ

Տէրութեան օգուտը արդարութիւն:
Անկասկած ձեզ հետ աթոռակից են
Դատարանի մէջ շատ ազնիւ մարդիկ,
Բայց միայն նորա պրօուքստանտ-
նէր են,

Նախանձախնդիր Անգլիայի շահին
Եւ դատում են ինձ, Շօտլանդիայի
Թագուհուն, որ եմ կրօնով պաշտա-
կան:

Բրիտանիացին Շօտլանդացու հետ
Արդար չի լինի — հինաւուրց խօսք է—
Սովորութիւն է հին ժամանակից,

Որ Բրիտանիացին և Շոտլանդացին
Իրար դէմ վիայ չպէտք է կանգնեն
Դատարանի մէջ:— Կարիքն է անշուշտ
Այս օտարոտի օրէնքը տուել:

Խորըմիտք կայ հին սովորութեան մէջ,
Եւ պէտք է յարգել: Այս երկու կրակոտ
Ազգութիւնները ձգել է ընտրութիւնը
Ովկիանոսում այս տախտակի վրայ,
Որ բաժանել է նա անհաւասար,
Որ միշտ իրար հետ կռուին նրա հա-
մար:

Տվէզի նեղ դաշտն է միայն բա-
ժանում

Այդ դիւրազրգիւ հարկաններին,
Յաճախ ներկել են նրա ալիքները
Պատերազմողները իրանց արիւնով:
Ձեռը սրին դրած արգէն տառը դար
Իրար ուղառնում են գետի ափերից:
Միշտ Անգլիայի թշնամիներին
Ձէնքով օգնել է Շոտլանդիացին,
Եւ Շոտլանդիայի քաղաքների մէջ
Ներքին պատերազմը զրգուել է
Միշտ Անգլիացին: Այդ ատելութիւնն
Երբէք չի հանդչի, մինչև որ նորա,
Իրրեւ եղբայրներ, չմիանան մէկ
Պարլամէնտի մէջ և բոլոր կղզին
Ձկառավարութի մէկ գայիստնով:

ԲՕՐԼԷՅՖ

Մի Ստիւանըտ պետք է տայ տէ-
րութեանն այդ

Բարօրութիւնը:

ՄԱՐԻԱ

Ինչի՞ ուրանամ:

Խոստովանում եմ, որ յոյս ունէի
Զիթհնու ստուերում ազատ և ուրախ
Միացնել երկու ազնիւ ժողովուրդ:
Ես չէի կարծում զո՞հ դառնալ նոցա
Ատելութեանը: Եւ յոյս ունէի
Յաւիտեան հանգցնել նոցա նախանձը
Եւ կորստաբեր երկպառակութեան
Բորբորուող բոցը, և ինչպէս Րիչմոնդն,
Իմ նախահաւը, արնոտ կռուից յետ

Սերտ միաւորեց երկու վարդերը,
Շոտլանդիայի և Անգլիայի
Թագերն իրար հետ խաղաղ շողկապել:

ԲՕՐԼԷՅՖ

Վատ ճանապարհով հետամուտ եղաք
Այդ նպատակին, որ տէրութեան մէջ
Ներքին պատերազմ բորբորելով,
Կամենում էիք գահը բարձրանալ:

ՄԱՐԻԱ

Ես այդ չեմ ուզել—վկայ է Աստուած—
Ե՞րբ եմ ուզել այդ: Ուր են փաստերը:

ԲՕՐԼԷՅՖ

Վիճելու համար չեմ եկել այստեղ:
Ել բանակուից կախում չէ գործը:
Քառասուն ձայնով երկու ձայնի դէմ
Դուք ճանաչուած էք նախընթաց
տարին

Տուած օրէնքի առաջ յանցաւոր,
Եւ պիտի պատժուիր: Օրէնքն ասում է.
«Երբ տէրութեան մէջ խռովութիւն
ծագի

«Յանուն և յօգուտ որեւէ անձի,
«Որ իրաւունք է յայտնում թագի վրայ,
«Պէտք է խիստ դատել, իբրեւ մահա-
պարտ»—

Եւ որովհետեւ ապացուցուած է—

ՄԱՐԻԱ

Ես չեմ կասկածում, լօրդ, այդ օրէնքը,
Որ յատկապէս չեմ համար է դրած,
Որով ուզում են ինձ ոչնչացնել,
Անկասկած իմ դէմ պիտի գործ դրուի—
Վայ այն խեղճ զսհին, երբ օրէնք
տուող

Բերանը տալիս է և վճիռը:

Կուրանա՞ք, միլօրդ, որ այդ օրէնքը
Հնարած է լոկ իմ կորուստի համար:

ԲՕՐԼԷՅՖ

Այդ օրէնքն իբրեւ նախազգուշութիւն
Պիտի լինէր ձեզ, իսկ դուք ձեզ համար
Թակարդ շինեցիք: Տեսա՞ք ձեր առաջ
Բաց անդունդը և ընկա՞ք նորա մէջ:
Դուք միախորհուրդ էիք դաւաճան

Բարինդտօնի և նորա մարդասպան
Ընկերների հետ. ձեզ լաւ յայտնի էր
Բոլորը, և դուք, բանտի մէջ նստած,
Դաւադրութեան բուն զեկավարն էիք:

ՄԱՐԻԱ

Ե՞ս էի: Ո՞ւր են զբաւոր փաստեր:

ԲՕՐԼԷՅՖ

Այդ փաստերը ձեր առաջ դրուեցան
Դատարանի մէջ:

ՄԱՐԻԱ

Անծանօթ ձեռով
Գրած պատճէներ: Կա՛յ ապացոյց, որ
Ես եմ թերադրել, և ուղիղ *այնպէս*,
Ինչպէս որ այնտեղ նոցա կարդացին:

ԲՕՐԼԷՅՖ

Բարինդտօնն ինքը իւր մահից առաջ
Խոստովանեցաւ, որ այն թղթերն իւր
Ստացածներն էին:

ՄԱՐԻԱ

Ինչի՞ կենդանի
Զրեբին նորան իմ առաջ: Ինչի՞
Այնպէս շուտ վերցրին նրան այս
աշխարհից,
Եւ չկանգնեցրին նրան իմ երեսին:

ԲՕՐԼԷՅՖ

Այլ Կուրլ և Նաու, ձեր զրազիրները,
Երգուեցին, որ այն նամակները դուք
Եիք թելադրել:

ՄԱՐԻԱ

Եւ ծառաներիս
Վկայութեամբն ինձ դատապարտում
էն,

Այն մարդկանց, որոնք դաւաճանում են
Իրանց թագուհուն և վկայելով
Իմ դէմ, դժբեցին հաւատարմութիւնն:

ԲՕՐԼԷՅՖ

Կուրլ Շօտլանդացուն համարում էիք
Ինքնեկող ազնիւ ու բարեխիղճ մարդ:

ՄԱՐԻԱ

Ես այդպէս էի ճանաչում նորան—

Սակայն մի մարդու առաքինութիւնն
Փորձվում է միայն վտանդի ժամին.
Տանջանքի տհից կարող էր ասել
Եւ խոստովանել, ինչ որ չգիտէր:
Սուտ վկայութեամբ յոյս ունէր փրկել
Իւր անձը և ինձ շատ չվնասել:

ԲՕՐԼԷՅՖ

Երդմամբ հաստատեց նա իւր ցուց-
մունքը:

ՄԱՐԻԱ

Բայց ոչ իմ առաջ:—Այդ երկու վկան
Դեռ կենդանի են. բերէ՛ք նոցա, թող
Երեսիս կրկնեն իրանց ցուցմունքը:
Է՞ր պիտի զրկուեմ այն իրաւունքից,
Որ մարդասպանին անգամ տրվում է:
Ես լսել եմ իմ նախնիին պահապան
Տալլօտի բերնից, որ կայ մի օրէնք
Այս տէրութեան մէջ, որ հրամայում է
Ամբաստանողին ամբաստանուածի
Դիմաց կանգնեցնել:—Ի՞նչպէս: Մի-
թէ ես
Սխալ եմ իմացել:—Սէր Պաուլէտ,
ես ձեզ
Միշտ ազնիւ մարդ եմ ճանաչել: Հիմա
Ասացէ՛ք անկեղծ, այնպէս չէ՞ միթէ,
Չկա՛յ այդպիսի օրէնք Անգլիայում:

ՊԱՌԻԼԷՏ

Այո, միլէդի, կայ այդ օրէնքը,
Ինչ որ ճշմարիտ է, պէտք է ասեմ:

ՄԱՐԻԱ

Ուրեմն, միջոց, երբ որ այդպէս խիստ
Գործադրվում է ձեր օրէնքն իմ դէմ,
Երբ ինձ ճնշում է, ինչի՞ ուրեմն
Զանց առնել նոյնը, երբ է ինձ համար
Բարեբարութիւն: — Պատասխանե-
ցէ՛ք,

Է՞ր Բարինդտօնին դէմ չբերիք,
Ինչպէս որ օրէնքը հրամայում է.
Ինչի՞ չբերիք իմ զրազիրներին,
Որոնք այսօր էլ դեռ կենդանի են:

ԲՕՐԼԷՅՖ

Շատ մի տարանար, միլէդի: Միայն
Բարինդտօնի հետ դաւադրութիւնը
Զէ ձեր յանցանքը:

ՄԱՐԻԱ

Դա է ինձ մտնում
Օրէնքի սրին. այդ բանից պէտք է
Իմ անձը մաքրեմ: Միջորդ, մի շեղուիք
Հարցից, խոյս մի տար:

ԲՕՐԼԷՅՖ

Ապացուցուած է,
Որ բանակցում էր Սպանիայի զինուորան
Մէնդօցայի հետ:

ՄԱՐԻԱ

Հարցից մի շեղուիք,
Միջորդ:

ԲՕՐԼԷՅՖ

Որ ծածուկ մեքենայի էր
Տէրութեան կրօնը ոչնչացնելու,
Որ գրգռել էր ողջ Եւրոպայի
Թագաւորներին Անգլիայի դէմ
Պատերազմելու:

ՄԱՐԻԱ

Եւ եթէ ես այդ
Արած էլ լինիմ: Զեմ արեւ—սակայն
Դիցուք արեւ եմ—Միջորդ, ինձ այս-
տեղ
Գերի են պահում միջազգային սուրբ
Իրաւունքի դէմ: Սրով չմտայ
Ես այս երկիրը, այլ եկայ, իբրի
Հիւրասիրութիւն աղերսող, եկայ
Ապաւինելու իմ արեւնակից
Թագուհու գիրկը—բայց բռնութիւնն
ինձ
Շղթայակապեց, մինչ պաշտպանու-
թեան
Ակն ունէի ես:—Ասացէք, միջորդ,
Կապում է խիղճս այս տէրութեան
հետ,
Ունիմ որ եւ է պարտաւորութիւն

Ես Անգլիայի վերաբերութեամբ:

Սուրբ իրաւունքս է ձգտել ազատել
Անձս կապանքից. ոյժի դէմ ոյժ դնել,
Իմ պաշտպանութեան համար գրգռել,
Ոտի կանգնեցնել ողջ Եւրոպայի
Տէրութիւնները: Կարող եմ անել,
Ինչ որ թոյլ է տուած մի օրինաւոր
Պատերազմի մէջ: Մարդասպանու-
թեան

Արիւնոտ գործը արգելում են ինձ
Պատիւս ու խիղճս: Մարդասպանու-
թիւնն

Կարատաւորէր ինձ ու կ'անպատուէր,
Այն, կ'անպատուէր—բայց ինձ օրէնքի
Վճռին ենթարկել չէր կարող երբէք,
Որովհետեւ իմ եւ Անգլիայի մէջ
Խօսքն ուժի վրայ է, ոչ իրաւունքի:
ԲՕՐԼԷՅՖ (ծանրութեամբ):

Հզօրի սոսկալի իրաւունքի վրայ
Մի հիմնէք, լէդի, ձեր պաշտպանու-
թիւնն:

Դա ձեռնտու չէ կալանաւորին:

ՄԱՐԻԱ

Ես թոյլ, նա հզօր—թող նա գործ դնէ
Իմ դէմ իւր ոյժը, թող նա ինձ սպանէ,
Թող զոհէ ինձ իւր ապահովութեան.
Բայց խոստովանի, որ գործ է դրել
Իմ դէմ միայն ոյժ, ոչ արդարութիւն:
Թող նա օրէնքի սրին չդիմէ,
Որ ազատէ իւր անձն տեսլի
Իւր թշնամունցը եւ թող սրբազան
Քողով չծածկէ նա կոպիտ ոյժի
Արիւնաշաղախ յանդգնութիւնը:
Այդ միմոսական խաղով կարող չէ
Աշխարհքը խաբել: Նա ինձ կարող է
Սպանել, ոչ զատել: Թող նա չաշխատէ
Սուրբ պատկերի տակ առաքինութեան
Ծածկել պտուղը չարագործութեան,
Եւ ինչ որ ինքն է, թող եւ համարձակ
Ցոյց տայ աշխարհին իրան անդիմակ:
(Նա դուրս է գնում):

ԵՐԵՒՈՅԹ Բ.

Բօրչէյֆ, Պառնչէտ:

ԲՕՐԼԷՅՑ

Նա յամառում է, Սէր Պառլէտ,
մինչևԳլխատման բեմը յամառելու է—
Այս հպարտ սիրտը ընկճել հնար չէ:
Շփոթեց նորան դատաւճիռը,
Միհատարտասուք տեսմք, փոխուեցաւ
Երեսի գոյնը: Նա չէ դիմում մեր
Կարեկցութեանը: Լաւ ճանաչում է
Նա մեր թագուհու երկմտութիւնը.
Մեր երկիւղը նրան քաջալիրում է:

ՊԱՌԻԼԷՏ

Միւօրդ, այդ սնտոյի յամառութիւնը
Շուտ կ'անհետանայ, եթէ որ նորան
Տեղիւր չտրուի: Եթէ թոյլ կըտայ
Ես պէտք է ասեմ, որ այդ դատի մէջ
Տեղի ունեցան անպատշաճ բաներ:
Պէտք էր անպատճառ թէ Բաբինդ-
տօնին,Տիշրուրինն և թէ զրապիրներին
Բերել կանգնեցնել նորա երեսին:

ԲՕՐԼԷՅՑ (շուտ:)

Ո՛չ, ասպետ Պառլէտ: Անելու բան
չէր:Սաստիկ ազդում է նա մարդկանց
վերայ,Մանաւանդ թէ իւր արտասուհրնե-
րով:Եթէ որ Կուրը, նորա զրապիրը,
Գլխացը կանգնէր և ստիպուած լինէր
Ասել այն բառը, որից կախուած էր
Ստիւարտի կեանքը—նա յետ կըքաշ-
ուէր—Եւ կ'ուրանար իւր տուած ցուցմուն-
քը:

ՊԱՌԻԼԷՏ

Այսպէս Անգլիայի թշնամիները
Աշխարհք կըլցնեն զազիր լուրերով,Եւ հանդիսաւոր ընթացքն այս դատի
Յանդուգն ոճիւր կընեկայանայ:

ԲՕՐԼԷՅՑ

Եւ մեր թագուհու միակ վիշտն այդ է—
Երանի մեռնէր այս անբաղդութեան
Սկզբնապատճառը, նախ քան որ
գրեց

Անգլիայի հոյին:

ՊԱՌԻԼԷՏ

Ասում եմ՝ ամէն:

ԲՕՐԼԷՅՑ

Կամ բանտում մաշուէր հիւանդու-
թիւնից:

ՊԱՌԻԼԷՏ

Անգլիան կ'ազատուէր շատ չարիքնե-
րից:

ԲՕՐԼԷՅՑ

Թէև բնական զէպք կարճէր նրա
կեանքը—

Ելի կ'ասէին, թէ մենք սպանեցինք:

ՊԱՌԻԼԷՏ

Այդ ճշմարիտ է: Ինչպէս արգելես
Մարդկանց մտածել, ինչ որ ուզում են:

ԲՕՐԼԷՅՑ

Սակայն հաստատել ոչ որ կարող չէր,
Եւ մեծ աղմուկ էլ չէր բարձրացնի դա:

ՊԱՌԻԼԷՏ

Թող աղմուկ հանէ: Վնասել կարող է
Ոչ բարձր, այլ արդար յանդիմանու-
թիւնն:

ԲՕՐԼԷՅՑ

Ո՛հ, և սրբազան արդարութիւնը
Կարող չէ խոյս տալ բանտարկութիւ-
նից:Կարծիքն անբաղդի կողմն է պահ-
պանում,Եւ յաղթակիտող բազաւորին միշտ
Նախանձն հալածում: Օրէնքի սուրբ
Զարդ է այդ մարդուն, բայց կ'նոջ ձեռին
Ատելի է նա: Կնոջ արդարութեան
Մարդ չէ հաւատում, երբ զոհը կին է:
Ի զուր է, որ մենք դատաւորներս

Խղճով վճռում ենք, թագուհին ունի
Կեանքը շնորհելու մեծ իրաւունքը,
Որ և գործ դնել պարտաւոր է նա:
Անտանելի է, եթէ օրէնքի
Խստութեանը նա այժմ ընթացք տայ:

ՊԱՌԻԼԵՏ

Ապրա ուրեմն—

ԲՕՐԼԵՅՑ

(Շուտ նորա խօսքը կտրելով):

Ուրեմն, միթէ

Պիտի ապրի նա: Ոչ, պիտի չապրի,
Ոչ և ոչ երբէք: Ահա հէնց այդ է
Անհանգիստ անում թագուհուն—դա է
Նորա անկողնից քունը արտաքսում—
Աչքերի մէջը տեսնում եմ նորա
Հոգեկան կռիւը. բերանը յայտնել
Չէ վստահանում նրա ցանկութիւնը.
Կարծես հարցնում է նորա հայեացքը.
Միթէ իմ բոլոր ծառաների մէջ
Չկայ ոչ մէկը, որ այս զգուշի
Ընտրութենից իմ անձը ազատէր.
Միշտ երկիւղի մէջ գողալ գահիս վրայ,
Կամ անգլխարար կացնի ենթարկել
Թագուհուն, որ իմ արենակիցն է:

ՊԱՌԻԼԵՏ

Դա անհրաժեշտ է. այլ հնար չկայ:

ԲՕՐԼԵՅՑ

Սակայն թագուհին կարծում է, թէ
կայ,
Եթէ աւելի ուշիմ լինէին իւր ծա-
ռաները:

ՊԱՌԻԼԵՏ

Աւելի ուշիմ:

ԲՕՐԼԵՅՑ

Որոնք մի յամր

Յանձրարարութիւն հասկանում են:

ՊԱՌԻԼԵՏ

Յամր

Յանձնարարութիւն:

ԲՕՐԼԵՅՑ

Որոնք, երբ նոցա

Տալիս են պահել մի թունաւոր օձ,

Յանձնած թշնամուն չեն պահում,
Իբրի

Սուրբ և անգին գանձ:

ՊԱՌԻԼԵՏ (խորհրդաւոր կերպով)

Մի վսեմ գանձ է

Թագուհու բարի, անբիծ անունը,
Որ մեծ զգուշութեամբ պէտք է պահ-
պանել:

ԲՕՐԼԵՅՑ

Երբ որ Շրիւսիւրի կոմսից առնելով
Տիկնոջն յանձնեցին ասպետ Պաուլէ-
տին,

Կարծում էին թէ—

ՊԱՌԻԼԵՏ

Ես յայտ ունիմ, Սէր,

Որ կարծում էին, թէ ամենածանր
Յանձնարարութիւնն ամենամաքուր
Ձեռին է տրուում: Վկայ է Աստուած,
Ես այս դահճական պաշտօնը երբէք
Չէի ընդունի, թէ չկարծէի,
Որ ամենալաւ մարդն է պահանջում
Այդ գործի համար: Մի տաք ինձ
կարծել,

Որ իմ պաշտօնը պարտական եմ ես
Այլ բանին, բան թէ մաքուր անուանս:

ԲՕՐԼԵՅՑ

Լուր կըտարածուի, թէ նա հիւանդ է,
Թէ հետզհետէ տկարանում է.

Վերջն էլ, թէ կամաց հոգին աւանդեց:
Այսպէս ահա նա կըմեռնի մարդկանց
Յիշողութեան մէջ—և ձեր անունը
Կըմնայ մաքուր:

ՊԱՌԻԼԵՏ

Խղճմտանքս ոչ:

ԲՕՐԼԵՅՑ

Եթէ չէք ուզում ձեր ձեռք բան տալ,
Գոնէ ուրիշին արգելք մի լինիք:—

ՊԱՌԻԼԵՏ

(Կտրում է նորա խօսքը):

Մարդասպանը նրա չէմբին մօտ չի
գայ,

Քանի որ նորան պաշտօնանում են իմ
Տան աստուածները: Նրա կեանքն
ինձ համար
Սուրբ է, աւելի սուրբ չէ Անգլիայի
Թագուհու գլուխը: Դուք, զատաւորներ,
Դատեցէ՛ք նորան, զատաւարտեցէ՛ք.
Թող ժամանակին կացին-սղոցով
Դայ հիւսնը շինէ գլխատման բեմը—

Ամրոցիս դուռը բաց է շէրիֆի
Եւ դահճի համար: Նա այժմ յանձ-
նուած է
Իմ պահպանութեան. հաւաստի եղէք,
Որ նորան այնպէս կը պահպանեմ ես,
Որ նա չարութիւն հրէք չզործէ,
Եւ ոչ էլ ինքը մի չարիք փորձէ:
(Նոքա դուռս են զնում):

Ե Ր Կ Ր Ո Ր Պ Պ Ո Ր Թ Ո Ղ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

ՎԵՍՏՄԻՆՍՏԵՐԻ ՊԱԼԱՏԸ

ԵՐԵՒՈՅԹ Ը.

Կոմս Կեանքը եւ Սէր Վիլի-
ամ Դաւիթսօնը պատահում են
միմեանց:

ԴԱՎԻՍՈՆ

Մրցարանից էք գալիս, միօրդ Կէնտ,
Միթէ հանդէսը արդէն վերջացաւ:

ԿԵՆՏ

Ներկայ չէիք դուք նիզակախաղին:

ԴԱՎԻՍՈՆ

Պաշտօնս արգելեց:

ԿԵՆՏ

Սէր, դուք զրկուեցաք

Ամենասիրուն մի տեսարանից.

Հնարած ճաշակով և իրագործած

Ազնիւ պատշաճով:—Մեզ ներկայա-
ցրին,

Իբր զեղեցկութեան անարատ բերդը

Շուրջ պաշարուած է կրքոտ ըղձերով—

Լօրդ մարշալը և մեծ դատաւորը

Սէննէշալը և այլ տասը ասպետ

Թագուհու կողմից պաշտպանում էին

Բերդը, որի վրայ յարձակվում էին

Փրանկ կավալէրներ: Նախ մի մու-
նետիկ

Ոտանաւորով պահանջեց, որ բերդն

Անձնատուր լինի: Կանցլէրը բերդից

Պատարխան տուեց: Յետոյ սկսեցին

Արձակել կոկիկ թնդանօթներից

Ծաղկափնջեր և անուշահոտութիւն:

Ջուր եղան բոլոր յարձակումները

Եւ կիրքը յաղթուած ստիպուեց յետ
քաշուել:

ԴԱՎԻՍՈՆ

Կոմս, ֆրանսիական հարսնախօսու-
թեան

Համար մի տեսակ վատ նշան է դա:

ԿԵՆՏ

Ո՛չ, դա կատակ էր:—Բերդն անշուշտ
վերջը

Անձնատուր կըլնի:

ԴԱՎԻՍՈՆ

Այդպէս էք կարծում,

Բայց իմ կարծիքով զլուս գալու բան
չէ:

ԿԵՆՏ

Ամենագծուար յօդուածներն արդէն

Կարգի են դրուած և ընդունուած են

Փրանսիայի կողմից: Մօսիեօն յօժար է

Մի փակ մատուան մէջ պաշտել իւր

կրօնը,

Իսկ հրապարակաւ յարգել, պաշտպա-
նել

Տէրութեան կրօնը:—Պէտք է տեսնէ-
լք

Դուք ժողովուրդի ուրախութիւնը,

Երբ այդ լուրն առաւ: Որովհետեւ միշտ

Երկրւղի մէջ էր, գուցէ անժառանգ

Մեռնի թագուհին, և Անգլիան նորից

Ենթարկուի պապի իշխանութեանը,

Եթէ Ստիւարտը յաջորդէ նորան:

ԳԱՎԻՍՏՆ

Էլ երկիւղ չունինք—նա հարանա-
նում է,

Ստիւարտը մեռնում:

ԿԵՆՏ

Ահա թագուհին:

ԵՐԵԻՈՅԹ Բ.

Առաջիկանքը: Մտնում են.
Էջիսաբեթը թեւ տուած Լեյ-
չեստեքիւն, կոմս Օքեպիւն,
Բեյլիեքիւն, կոմս Շրիստիւն-
րի, շօրդ Բօրչեյֆ եւ ուրիշ
անգլիացի եւ Փրանսիացի պարոն-
ներ:

ԷԼԻՍԱԲԵԹ (Օգէտինին)

Ապստում եմ, կոմս, որ Սէն Ժէրմէնի
Պալատի շուրջ չեն գտնի ինձ մօտ
Այս պարոնները, որոնց բերել է
Ծովի միւս ափից ագնիւ եռանդը.
Ես չեմ իմանում հնարել այնպիսի
Շքեղ հանդէսներ, ինչպէս Փրանսիայի
Թագուհի մայրը:—Մի բարեբարոյ
Ուրախ ժողովուրդ, որ միշտ օրհնու-
թեամբ

Շրջապատում է իմ պատգարակը,
Երբ նրան երևամ, ահա տեսարան,
Որ ես կարող եմ պարծանքով ցոյց
տալ

Օտար աչքերին: Այն աղնուատոհմ
Օրիորդների գեղեցկութիւնը
Կաթարինայի ծաղկոցում անշուշտ
Կընսեմացնէր թէ ինձ, թէ անշուք
Իմ արժանիքը:

ՕԲԵՊԻՆ

Միմիայն մի կին

Կայ Վէստմինստերում, որ հիացնում է
Օտարականին—բայց այդ մէկի մէջ
Կենդրոնացած է գեղեցիկ սեռի
Բոլոր հրապոյրը:

ԲԵԼԼԻԵՎԸ

Ո՛վ մեծ թագուհի,
Թոյլ տուէք մեզ գնալ և բաղդաւորել
Մեր արքայական տիրոջն ըղձալի
Ուրախ համբաւով: Նորան Փարիզում
Զթողեց սրտի ջերմ փափաղը,
Այլ Ամիէնում սպասում է նա իւր
Բաղդի լրաբերին, և մինչև Կալէ
Մարգիկ կան կանգնած, որ արա-
գութեամբ

Հասցնեն նորա գմայլած ականջին
Քո արքայական բերանի «այո»-ն

ԷԼԻՍԱԲԵԹ

Կոմս Բէլլիէվը, էլ մի թախանձէր:
Դարձեալ կրկնում եմ, որ հարստների
Ջահը վառելու ժամանակը չէ:
Երկինքը մթնել է այս երկրի վրայ,
Ինձ կըլայելէ հագնել սպազզետո,
Ոչ պճնադարձել, իբրև ուրախ հարս,
Որովհետեւ մի սոսկալի հարուած
Սպառնում է ահա սրտիս և տանա:

ԲԵԼԼԻԵՎԸ

Միայն խոստմունքդ տուր մեզ, թա-
գուհի,

Կատարումն ուրախ օրերին լինի:

ԷԼԻՍԱԲԵԹ

Արքաներն իրանց կոչման ստրուկ-
ներն են,

Նորա չեն կարող սրտին հետևիլ:

Իզնա միշտ այս էր. մեռնել ամուրի
Եւ իմ պարծանքն էր, որ ժամանակով
Գերեզմանիս վրայ կարգային. «Այս-
տեղ

Հանգստանում է կոյս թագուհին»:
Բայց

Հպատակներս այդ չեն կամենում
Նորա այժմէն իսկ մտածում են այն
Օրերի համար, երբ ես չեմ լինի:—
Բաւական չէ, որ աշխարհը կըլանի են,
Նոցա ապագայ բարօրութեանը
Պիտի զոհեմ ինձ, և իմ կուսական
Ազատութիւնը, իմ ամենամեծ

Բարիքը պէտք է տամ ազգիս համար:
Բռնի տալիս են ինձ մի հրամայող,
Երևում է, որ ես նորա համար
Միայն մի կին եմ, մինչ իմ կարծիքով
Կառավարել եմ նորան, իբրև այր,
Իբրև թագաւոր: Լաւ գիտեմ, Աստծուն
Մարդ չէ ծառայում, երբ զանց է
առնում

Բնութեան կանոնը, և գովել պէտք է
Իմ նախորդներին, որոնք վանքերի
Դռները բացել և ոխալ հասկացած
Բարեպաշտութեան անթիւ զոհերը
Վերադարձրել են բնութեան գիրկը:
Բայց մի թագուհի, որ չէ անցկացնում
Օրերն անօգուտ դիտողութեան մէջ
Որ ժիր և անխոնջ միշտ կատարում է
Ամենաժանր պարտաւորութիւնն,
Նա պէտք է գոնէ ստիպուած չլինի
Ծառայել բնութեան այն նպատակին,
Որով մարդկային սեռի մի կէսը
Պիտի հնազանդի նորա միւս կիսին:

ԲԵԼԼԻԵՎՐ

Թագուհի, դու քո գահի վրայ ամեն
Առաքինութիւն փառաւորել ես.
Այժմ քո սեռին, որի փառքն ես դու,
Պիտի նրան յատուկ վաստակների մէջ
Իբրև լուսափայլ օրինակ լինիս:
Ի հարկէ չկայ երկրի վրայ այր մարդ
Մի արժանաւոր, որին զոհ բերես
Ազատութիւնդ. բայց թէ ծագումը,
Հոգու փետմութիւնն, առաքինութիւն
Ու գեղեցկութիւնն արժանացնում են
Մի մահկանացուի այդ պատուին,
ապա—

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Տէր դեսպան, անշուշտ ամուսնութիւնը
Մի ֆրանսիական արքայազնի հետ
Ինձ մեծ պատիւ է: Խոստովանում եմ
Անկեղծ, որ եթէ այդ պիտի լինի—
Թէ պիտի՝ զիջանիմ իմ ժողովուրդի
Թախանձանքներին—որին դիմադրել
Ինձ անհնար է—ապա ես ամբողջ

Եւրոպայի մէջ չգիտեմ ուրիշ
Մի իշխան, որին պակաս զգուանքով
Զոհելու էի իմ ամենամեծ
Գանձը, այն է իմ ազատութիւնը:
Բաւական է ձեզ այս խոստովանքը:

ԲԵԼԼԻԵՎՐ

Գեղեցիկ յոյս է դա. բայց միայն յոյս.
Իմ տէրն աւելի բան է ցանկանում:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Ի՞նչ է ցանկանում:

(Նա հանում է իւր մատից մի մա-
տանի եւ մտածելով նայում է
նորան:)

Թագուհին անգամ

Զունի հասարակ կնոջ առաջ ոչինչ
Առաւելութիւն: Նշանը նոյնն է,
Նոյնպէս նոյնն է և պարտաւորու-
թիւնն—

Մատանին է կապը ամուսնութեան
Նման օղբից կազմում է շղթան:

Տուէք իշխանին այս ընծան:—Սա—
կայն

Սա դեռ շղթայ չէ, դեռ ինձ չէ կա-
պում,

Բայց ժամանակով կարող է կապել:

ԲԵԼԼԻԵՎՐ

(Ծնկաչոք ընդունում է մատանին:)

Ո՛վ մեծ թագուհի, ահա ծնկաչոք
Ընդունում եմ այս ընծան նրա կողմից,
Հաւատարմութեան համբոյր դրոշմե-
լով

Տիրուհու ձեռին:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

(Կոմս Լէյչեստերին, որին նա վեր-
ջին խօսքի ժամանակ անդադար
զննում է աչքերով:)

Թոյլ տուէք, միջօրդ:

(Անում է նորանից կապոյտ ժա-
պաւէնը եւ կախում է Բէլլիէվրի
վերայ:)

Նորին բարձրութիւնը զարդարեցէք

Այս զարդով, ինչպէս զարդարում եմ
 Եւ նշանակում իմ կարգի ասպետ:

Honni soit qui mal y pens!—
 [Ժող այժմ

Վերանայ կասկածն երկու ազգի մէջ
 Եւ այսուհետեւ սերտ կապով կապուին
 Փրանսիայի և Բրիտանիայի
 Թագերն իրար հետ:

ՕԲԵՊԻՆ

Ո՛վ վեհ թագուհի,

Ի՛նչ ուրախ օր է: Երանի լինէր
 Ամենքի համար սա մի և նոյնը
 Եւ կղզուս վերայ ոչ ոք չտրտմէր:

Գու՛թը փայլում է քո զէմքի վերայ,
 Ո՛հ, թէ մի հատ չող նրա պայծառ
 լոյսից

Ընկնէր մի անբաղդ իշխանուհու վրայ,
 Որ թէ Փրանսիային թէ Բրիտա-
 նիային

Հաւասար մօտ է:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Կացէ՛ք, կոմս, երկու

Հակառակ գործեր իրար չխառնենք:
 Թէ Փրանսիան իրաւ կամենում է իմ
 Դաշնակցութիւնը, պէտք է մասնակցի
 Եւ իմ հոգսերին, և բարեացակամ
 Պիտի չլինի թշնամիներին:

ՕԲԵՊԻՆ

Փրանսիան անարժան վարուած կըլի-
 նէր,

Նոյն իսկ քո առաջ, եթէ որ նա այս
 Դաշն կապելով, այն տարաբաղդին,
 Իւր հաւատակցին, իւր թագաւորի
 Այրին մոռանար:—Նոյն իսկ պատիւը,
 Մարդասիրութիւնը պահանջում է—

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Այդ կէտից նայած գործին, կըյարգեմ
 Միջնորդութիւնը, որքան արժան է:
 Դորանով Փրանսիան բարեկամու-
 թեան

Պարտք է կատարում: Յուսով եմ
 ինձ էլ

Կընեբրուի վարուել, իբրեւ թագուհի:
 (Նա զլուխ է տալիս Փրանսիացի
 պարոններին, որոնք միւս լօրդերի
 հետ հեռանում են խորին պատ-
 կառանքով:)

Ե Ր Ե Ի Ո Յ Թ Գ.

Է՛ջիսսքեթ, Լէյչեստեր, Բօր-
 շէյֆ, Տալքօտ:

(Թագուհին նստում է:)

ԲՕՐԼԵՅՑ

Ո՛վ վեհ թագուհի, այսօր պսակում ես
 Քո ժողովուրդի ջերմ փափազը,
 Ուրախանում ենք այն երանելի
 Օրերով, որոնց պարգևում ես մեզ:
 Ել չենք վախենում փոթորիկներով
 Լի ապապայից: Մի հատ հոգս միայն
 Ե երկրիս վիշտը: Ամենքը մի հատ
 Ձոհ են պահանջում: Այդ էլ կատարիր,
 Ապա մշտապէս հաստատուելու է
 Մեր հայրենիքի բարօրութիւնը:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Ժողովուրդս էլ ի՛նչ է պահանջում,
 լօրդ:

ԲՕՐԼԵՅՑ

Նա պահանջում է Ստիւարտի գլու-
 խը:

Թէ ազատութեան սիրուն պարզիւր
 Եւ ճշմարտութեան թանգ գնած լոյսը
 Ուզում ես ազգիդ դու ապահովել,
 Նա պիտի չապրի—Եթէ չպէտք է
 Թանկադին կեանքիդ համար միշտ
 դողանք,

Պէտք է թշնամիդ կորչի—Դու գիտես,
 Բոլոր բրիտները մէկ համոզման չեն:
 Դեռ հռովմէական կռապաշտութիւնը
 Ծածուկ պաշտողներ չատ ունի այս-
 տեղ:

Նոքա բոլորն էլ թշնամի են քեզ
 Եւ սրտով հակուած դէպի Ստիւարտը:
 Նորա համախոհ են Լօթարինգեան

Եղբայրների հետ, որոնք քո անուան
Ամենաանհաշտ թշնամիներն են:
Եւ այդ կատաղի կուսակցութիւնը
Երդուելէ քո դէմ սոստիկ պատերազմ,
Որ և վարում է սատանայական
Խարդախ զէնչերով: Ռէյմս քաղաքումը,
Որ կարդինալի բնակութեան տեղն է,
Է գինարանը, ինչտեղ որ նորա
Շանթեր են կռում. այնտեղ են կրթ-
վում

Արքայապաններ—այնտեղից նորա
Միշտ ուղարկում են դէպի քո կղզին
Վատահ, մոլեռանդ քարոզիչներին,
Փաթաթուած ամեն տեսակ հանդեր-
ձում—

Այնտեղից երբորդ մարդասպանն ար-
դէն

Եկել է սեզ մօտ, և այդ անդունդից
Միշտ դուրս են գալիս ծածուկ թըշ-
նամիք:

—Եւ Ֆօթէրինգայ ամբողջումն է այս
Անվախճան կռուի սկզբնապատճառը,
Որ սիրոյ ջահով հրդեհ է ձգում
Այս տէրութեան մէջ: Նորա համար,
կեղծ

Յոյսերով խարուած անխուսափելի
Մահուան են նուիրվում երիտասարդ-
ներն—

Նորա ուղում են նորան աղատել
Եւ քո աթոռի վերայ բազմեցնել:
Լօթրինգեան տոհմը ուրանում է քո
Սուրբ իրաւունքը, ըստ նոցա, վահր
Յափշտակելիս, բազդից պսակուած են:
Նոցա խորհուրդով այն յիմար կիներ
Սկսեց Անգլիայի թագուհի գրուիլ:
Չկայ հաշտութիւն քո և նորա մէջ:
Հարուած պիտ' ստանաս, կամ թէ
հարուածես:

Նրա կեանքն է քեզ մահ, նրա մահը
քեզ կեանք:

ԷԼԻՍԱԲԵԹ

Տխուր պաշտօնէք վարում դուք, միջոց:

Գիտեմ մաքուր է ձեր այդ եռանդը,
Գիտեմ, բազմափորձ իմաստութիւնն է
Խօսում ձեր բերնով. բայց իմաստու-
թիւնն,
Որ պատուիրում է արիւնհեղութիւն,
Հոգով ատում եմ: Մեզմ խորհուրդ
տուէք—
Ազնիւ Շրիւսբուրի, ձեր կարծիքն
ի՞նչ է:

SULLFOS

Արժանի զովեստ տուիր եռանդին,
Որ Բօրլէյֆի սիրան է ողկորում—
Բայց և իմ կրծքում նոյնչափ անձ-
նուէր

Սիրտ է բարախում, թէ և բերանս
Չէ նոյնքան ճարտար: Կեցցես, թա-
ղուհի,

Լինիս քո ազգի ուրախութիւնը
Եւ երկարացնես դու այս տէրութեան
Երջանիկ օրերը խաղաղութեան:

Այսպէս գեղեցիկ օրեր չէ տեսել
Այս կղզին, ինչ որ կառավարվում է
Իւր իշխաններով. բայց թող չգնէ
Բարօրութիւնը իւր փառքի զնով,
Գոնէ ճալքօտի աչքն այդ չտեսնէ:

ԷԼԻՍԱԲԵԹ

Աստուած ոչ անէ, որ բծաւորներ
Անգլիայի փառքը:

SULLFOS

Ապա այլ միջոց
Մտածիր Անգլիան փրկելու համար—
Իրաւունք չունիս դու վճիռ կարդալ
Մեկի վրայ, որ քո հպատակը չէ:

ԷԼԻՍԱԲԵԹ

Ապա ուրեմն մոլորուած են իմ
Պետական խորհուրդն ու պարլամէնտը,
Մոլորուած բոլոր դատարանները
Որոնք միաձայն խոստովանեցին
Այդ իրաւունքս:

SULLFOS

Բազմութեան ձայնը
Դեռ իրաւունքիդ ասպնջոյցը չէ,

Անգլիան աշխարհը և պարլամենտը
Մարդկութեան ժողով: Այժմեան
Անգլիան

Այն չէ, ինչ որ նա յետոյ կրկինի,
Ինչպէս որ չէ այն, ինչ սր առաջ էր—
Ինչպէս փոխուում է համակրութիւնը,
Նոյնպէս բարձրանում, նոյնպէս իջ-
նում է

Անհաստատ ալիքը կարծիքների:
Մի ասիր, թէ դու պիտի հնազանդիս
Կարիքին և քո ազգի պահանջին:
Երբ որ կամենաս, կարող ես փորձել
Որ կամքդ ազատ է: Փորձ արա՛,
յայտնիր,

Որ դու դարչում ես արիւնից, որ դու
Ռոզոմ Ես տեսնել քրոջ կեանքը
փրկուած:

Յոյց տուր քո արդար ցասումը նոցա,
Որոնք հակառակն են խորհուրդ տալիս,
Կարիքը կ'անցնի, և իրաւունքը
Իսկայն կրփոխուի անիրաւութիւն:
Ինքդ պիտ' դատես, դու մենակ:
Պէտք չէ

Անհաստատ, շարժուն եղեգնին յե-
նուիս:

Վստահ հետևիր զթուլթեան ձայնին:
Աստուած խստութիւն չգրեց կնոջ
Փափուկ սրտի մէջ—և այս տէրութեան
Հիմնադիրները կնոջն էլ տալով
Վարչական սանձը, դրանով ցոյց
տուին,

Որ խստութիւնը չպէտք է լինի
Թագաւորների առարինութիւնն:

ԷԼԻՍԱԲԵԹ

Ջերմ պաշտպան է Երիւրիւրի կոմսը
Իմ և տէրութեանս թշնամուհուն:
Խորհրդականներն են նախապատիւ,
Որոնք սիրում են բարօրութիւնս:

SULFOS

Նորան թոյլ չտուին պաշտպան ու-
նենալ,

Ոչ որ սիրտ չարեց նրա օգտին խօսել,

Երկիւղ կրելով քո բարկութենից—
Ապա թոյլ տուր ինձ, ծերիս, որ
արդէն

Մի ոտով կանգնած եմ գերեզմանում,
Որին երկրաւոր յոյս չէ հրապուրում,
Պաշտպանել այն խեղճ դատաւարա-
ււածին:

Թող չասեն, թէ քո խորհրդարանում
Խօսել են կիրքն ու ինքնասիրութիւնն,
Իսկ զթուլթիւնը լուել, պապանձուել:
Ամենքը նրա դէմ միաբանուել են,
Ինքդ նրա դէմքը երբէք չես տեսել,
Սիրտդ համակրում չէ օտարունուն:
—Ես չեմ պաշտպանում նորա մեղ-
քերը:

Ասում են իբր սպանել է տուել
Նա իւր ամուսնուն, ճշմարիտ է, որ
Նա մարդասպանի հետ ամուսնացաւ:

Մի ծանր յանցանք—Բայց այդ պա-
տահեց

Անբաղդ ժամանակ, երբ իւր երկրի
մէջ

Ծագել էր սաստիկ ներքին պատե-
րազմ,

Երբ թոյլ կինն իրան տեսաւ պա-
շարուած

Իւր վրայ յարձակուող հպատակներից,
Ընկաւ քաջասիրտ այր մարդու գիրկը—
Ո՛վ գիտէ, թէ ինչ հնարքներով յաղ-
թուած,

Որովհետեւ թոյլ էակ է կինը:

ԷԼԻՍԱԲԵԹ

Ո՛չ, կինը թոյլ չէ: Կանանց մէջ նոյնպէս
Կան զօրեղ անձինք: Ես չեմ կամե-
նում

Իմ ներկայութեան կնոջը թոյլ ասեն:
SULFOS

Անբաղդութիւնն էր քեզ մի խիստ
զպրոց:

Կեանքն իւր ուրախ կողմը քեզ
չգարծրեց:

Հեռուից անգամ դու գահ չտեսար,

Այլ միայն գերեզման քո ոտների տակ:
Վօօղատուումը և Տօլերի մթնում
Վշտով մեծացրեց քեզ այս տէրու-
թեան

Ուորմած հայրը: Այնտեղ չորոնեց
Քեզ չողորորթը: Հոգիդ չգրաւուած
Աշխարհիս սնտի աղմուկով, շուտով
ձանաչեց իրան և գնահատեց
Կեանքի բարիքը:—Սակայն այն խեղ-
ճին

Չփրկեց Աստուած: Քնքուշ երեսայ
Տարուեցաւ Փրանսիա, թեթևամտու-
թեան,

Անմիտ խնդութեան չքեղ պալատը:
Այնտեղ անվախճան հանդէսների մէջ
Երբէք չլսեց նա ճշմարտութեան
Անաչառ ձայնը: Նորան կուրացրեց
Մոլութեան փայլը և քչեց տարաւ
Կորուստի գետը: Նրան գեղեցկու-
թեան

Մնտի բարիքը տրուեցաւ բաժին,
Նա բոլոր կանանց նսեմացնում էր,
Թէ կերպարանքով և թէ ծննդեամբ:
ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Բայց ուշքի եկէք, միջորդ Շրիւսրիւրի,
Մտածեցէք, որ խորհրդի մէջ ենք:
Աննման պիտի լինի այն գեղը,
Որ բորբոքում է այդպէս ծերունուն:
—Միջորդ Լէյչեստէր, միայն դուք
լուռ էք:

Ինչ որ պերճախօս է շինում սորան,
Միթէ նոյնը ձեր լեզուն կապում է:
ԼԵՅՉԵՍՏԵՐ

Սաստիկ զարմանքից լուռ եմ, թա-
գունի,

Որ լցնում են քո ականջն երկիւղով,
Որ քո լուսաւոր խորհուրդն են մտնում
Եւ խելօք մարդկանց այդպէս զբա-
ղեցնում

Առասպելները, որոնք Լօնդօնի
Փողոցի ամբոխն են սարսափեցնում:
Ջարմանք է, իրաւ, որ Շօտլանդիայի

Անհոգ թագունին, որ անկարող էր
Սեփական փոքրիկ գահը պահպանել,
Ծաղր ու ծանակն իւր հպատակների,
Աքսորականը սեփական երկրի,
Յանկարծ դառնում է արգելանոցում
Քո արհաւիրքը—Ինչով կարող է,
Ի սէր Աստուծոյ, նա քեզ վախեցնել—
Որ քո տխուր սեփականն է,
Որ իրաւունքդ Գիղէրը ժխտում:
Միթէ Գիղէրի հակասութիւնը
Կըխէ ոյժը այն իրաւունքից,
Որ քեզ տուել է բարձր ծնունդդ:
Եւ որ հաստատել է պարլամէնտը:
Միթէ վերջին կամքը Հենրիկոսի
Լուութեամբ մեռեցի չէ Մարի Ստիւ-
արտին,
Եւ միթէ Անգլիան, բաղդաւորուած
նոր

Հաւատի լուսով, այն պապաղաւան
Կնոջ գիրկը կընկնի, և իւր պաշտելի
Թագունութեամբ, կ'անցնի Գառնիէյի
Սպանողի կողմը: Ի՞նչ են այս յան-
դուզն

Մարդիկ կենդանի օրով տանջում քեզ
Ժառանգի հոգսով, շտապով ուզում են
Քեզ ամուսնացնել, որ տէրութիւնը
Եւ եկեղեցին վտանգից փրկեն:
Միթէ կանգնած չես դու ծաղկա-
փթիթ,

Եւ *Աա* չէ՞ թարմում դէպի գերեզման:
Աստուած վկայ, դու երկար տարիներ
Ման կըգաս նորա գերեզմանի վրայ,
Առանց գլորելու նորան քո ձեռով:
ԲՕՐԼԵՅՑ

Լօրդ Լէստէրը միշտ այսպէս չէ խօսել:
ԼԵՅՉԵՍՏԵՐ

Ճշմարիտ է, որ *դաւտալաւաւոն*
Ինքս ձայն տուինրա մահուան համար,
Սակայն *պետաւաւաւ* խորհրդորաւ
ուրիշ
Միտք եմ յայտնում ես: Այստեղ
խօսքն օգտի

Մասին է միայն, ոչ իրաւունքի:
Ի՞նչ երկիր ունինք այժմ նորանից,
Քանի որ միակ պաշտպանը, Ֆրանսիան,

Թողնում է նորան, և արքայադուռն
Բաղդաւորում ես նրան հարսնանալով,
Որով Անգլիայի համար ծաղկում է
Յոյս ունենալու նոր արքայատոհմ:
Էլ ինչի սպանել նրան: Նա մեռած է:
Արհամարհանքը իսկական մահ է:
Թող գլխով իւնը նրան կեանք չչնորհէ:
Ահա խորհուրդս. մահուան վճիռը
Մնայ անփոփոխ: Թող ապրի — միայն
Դահճի կացնի տակ, և հենց նրա
համար
Մի ձեռ կըղինուի, իսկոյն գլուխն
ընկնի:

ԷԼԻՍԱԲԵԹ (վեր է կենում):

Միջօրեանը, ահա, մէկ մէկ լսեցի
Ձեր կարծիքները. չնորհակալ եմ ձեր
Եռաճի համար: Աստուծոյ օգնու-
թեամբ,
Որ արքաներին լուսաւորում է,
Կըրնենեմ ես ձեր բերած փաստերը
Եւ կընտրեմ, ինչ որ ինձ լաւ կըթուի:

ԵՐԵԻՈՅԹ Պ.

Առաջիկանքը: Մտնում է աւ-
պետ Պառնշէտը Մօրտիմե-
րի հետ:

ԷԼԻՍԱԲԵԹ

Ահա Ամիաս Պաուլէտն է դալիս:
Ազնիւ սէր, ի՞նչ լուր էք բերում
դուք մեզ:

ՊԱՌԻԼԷՏ

Ո՛վ արժանաւոր թագուհի, ահա
Այս իմ բռնորդին, նոր վերադար-
ձած

Հեռաւոր, երկար ճամբորդութենից,
Ընկնում է ոտդ և երգվում է քեզ
Հաւատարմութիւն: Ողորմածարար

Ընդունիր սորան և թող որ աճի
Շնորհիդ արևի ճառագայթներում:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

(Խոնարհում է մէկ ծնկան վերայ):
Երկար կեանք չնորհէ թագուհուս
Աստուած,
Բաղդով ու փառքով ճակատը պտտ-
կած:

ԷԼԻՍԱԲԵԹ

Վեր կացէք: Ողջոյն ձեզ Անգլիա-
յում:
Դուք շատ էք չըջել Ֆրանսիա և Հը-
ռոմ,

Եւ նոյն ժամանակ ապրել Բէյմոում:
Ի՞նչ են նիւթում մեր թշնամիները:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Աստուած չփոթէ նոցա և զարձնէ
Սեփական կրծքին նոցա նետերը,
Որ արձակել են իմ թագուհու դէմ:

ԷԼԻՍԱԲԵԹ

Տեսնա՛ք Մօրգանին և խարդախ Բօս-
սէ

Եպիսկոպոսին:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Ես ծանօթացայ

Շօտլանդիայից փախածների հետ
Որոնք կղզոյս դէմ մեքենայում են:
Գրաւեցի նոցա վստահութիւնը,
Որպէս զի նոցա միտքն իմանամ:

ՊԱՌԻԼԷՏ

Սորան յանձնել են զաղտնի նամակ-
ներ

Ծածկադրերով Շօտլանդիայի
Թագուհու անուամբ, որ սա ազ-
նուարար

Մէք ձեռը տուեց:

ԷԼԻՍԱԲԵԹ

Առաջէք, ասպետ,
Ի՞նչ նոր նախագիծ են կազմել նո-
քա:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Կարծես կայծակը հարուածեց նոցա,
Որ Փրանսիան նորան թողնում է և
սերտ
Դաշն է հաստատում Անգլիայի հետ.
Հիմա Սպանիայի վրայ են յոյս
գնում:

ԷԼԻՍԱԲԷԹ

Այդպէս է գրում ինձ Վալդինգէմը:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Բէյմսից դուրս գալուս միջոցին հա-
սաւ
Այնտեղ մի բուլլա, որ Սիրստուս
պապը
Քո գէմ արձակել է Վատիկանից.
Առաջին նաւով այստեղ կը հասնի:
ԼԷՅՁԵՍՏԷՐ
Անգլիան այդ գէնքից էլ չէ վախե-
նում:

ԲՕՐԼԷՅՑ

Մոլեռանդների ձեռին այդ գէնքը
Զարհուրելի է:

ԷԼԻՍԱԲԷԹ

(Մօրտիմէրին աչքերով գննելով):
Մեղադրում էին
Ձեզ, սուպետ, թէ դուք յաճախում
էիք
Բէյմսի զպրոցներն և նմանապէս,
Թէ ուրացել էք դուք ձեր հաւատը:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Առ երես, այո, ես չեմ ուրանում.
Քեզ ծառայելու իզմս այդքան մեծ
էր:

ԷԼԻՍԱԲԷԹ

(Պաուլէտին, որ նորան թղթեր է
տալիս):

Այդ ի՞նչ է:

ՊԱՌԻԼԷՏ

Նամակ, որ Շօտլանդիայի
Թագուհին տուեց ինձ, որ քեզ յանձ-
նեմ:

ԲՕՐԼԷՅՑ

(Շուտ ձեռը դէպի նամակը մեկ-
նելով):

Տուէք ինձ նամակը:

ՊԱՌԻԼԷՏ

(Տալիս է թուղթը թագուհուն):

Ներեցէք, միւօրդ:

Նա ինձ պատուիրեց թագուհուս
ձեռը

Յանձնել նամակը: Նա համարում է
Ինձ իւր թշնամի: Նրա արատների
Թշնամին եմ ես: Չեմ մերժի նորան
Ինչ որ իմ պարտքին չէ հակառա-
կում:

(Թագուհին առել է նամակը:
Մինչդեռ նա կարդում է Մօրտի-
մէրը եւ Լէյչեստէրը ծածուկ մի
քանի խօսք են ասում միմեանց):

ԲՕՐԼԷՅՑ (Պաուլէտին)

Ի՞նչ պիտի լինի նամակի նիւթը:
Դատարկ պանդառներ, որոնցով
պէտք է

Խնայել թագուհու կարեկից սիրտը:

ՊԱՌԻԼԷՏ

Նամակի նիւթը չծածկեց ինձնից:
Նա շնորհ է ինդրում թագուհուց,
թոյլ տալ

Իւր հետ տեսնուելու:

ԲՕՐԼԷՅՑ (շուտ)

Երբէք:

ՏԱԼԲՕՏ

Ինչի՞ չէ:

Ոչինչ անիրաւ բան չէ խնդրում նա:

ԲՕՐԼԷՅՑ

Թագուհու գէմքը տեսնելու շնորհից
Արդէն զրկուած է ոճրագործունին,
Որ ուզում էր խմել նորա արիւնը:
Ով հաւատարիմ է իւր թագուհուն,
Նա չի տայ նորան այդ նենգ խոր-
հուրդը:

ՏԱԼԲՕՏ

Թէ բաղաւորել կամենայ նորան

Թագուհին, միթէ արգելք կըլինիր
Ողորմածութեան փափուկ զգացմուն-
քին:

ԲՕՐԼԷՅՑ

Դատապարտուած է նա, նորա զլուխը
Դրած է կայնի տակ: Վեհափառու-
թեան

Վայել չէ տեսնել մահապարտ զլուխը:
Ել կարելի չէ վճռին ընթացք տալ,
Եթէ թագուհին մօտենայ նորան,
Նրա մօտենալը ներումն է բերում—

ԷԼԻՍԱԲԵԹ

(Նամակը կարդալուց յետոյ սրբում
է իւր արտասուքները:)

Ի՛նչ է մարդս, ի՛նչ երկրաւոր բաղդը:
Ի՛նչ տեղ է հասկ, տես, այս թա-
գուհին,

Որ մտաւ կեանքը հստատ յոյսերով,
Որ հրաւիրուեցաւ քրիստոնէութեան
Հնազոյն գահի վերայ բազմելու,
Որ իւր մտքումը կրում էր գլխին
Արդէն երեք թագ: Ի՛նչպէս ուրիշ է
Այժմ նրա լիզուն, քան այն ժամա-
նակ,

Երբ Անգլիայի զրուագն ընդունեց,
Եւ իւր պալատի շողորորթներից
Բրիտանիայի թագուհի կոչվում:

—Ներեցէք, լօրդեր, սիրտս խոցվում
է,

Վիշտը ինձ պատում, հոգիս մորմոր-
վում,

Որ երկրաւորը հաստատ չէ մնում,
Որ սարսափելի ճակատագիրը
Այսպէս մօտ անցնում է զլսիս վերայ:

ՏՍԼԲՕՏ

Թագուհի, Աստուած շարժեց քո սիր-
տը:

Հնազանդիր երկնիայդ ազդեցութեան:
Նա ծանր քաւեց իւր ծանր մեղքը,
Ժամ է վերջ գնել այդ սաստիկ փորձին:
Մեկնիր ձեռք նրան, շատ ստոր ըն-
կածին:

Իբրեւ լուսափայլ հրեշտակ երկիր
Նորան խաւարով պատած բանտի
մէջ—

ԲՕՐԼԷՅՑ

Պինդ կաց, թագուհի: Թող այդ գո-
վելի,
Փափուկ զգացմունքը քեզ չսխալա-
ցնէ:

Մի խլիր քեզնից ազատութիւնը,
Կարեւորն անել: Դու էլ չես կարող
Ներել նրան, փրկել, ապա մի բարձիր
Քեզ վրայ ատելի յանդիմանութիւնն,
Թէ դու անողորմ, ծաղրող ցնծու-
թեամբ

Ձմայել ես զոհիդ տարաբաղդու-
թեամբ:

ԼԷՅՁԵՍՏԵՐ

Եկէք մեր չափը ճանաչենք, լօրդեր:
Թագուհին խոհեմ է և կարօտ չէ
Մեր խորհուրդներին, որ ընտրէ,
ինչ որ

Արժանաւորն է: Թագուհիների
Տեսակցութիւնը ոչինչ կապ չունի
Դատաստանի հետ: Անգլիայի օրէնքն
է դատապարտում Մարիային, ոչ թէ
Թագուհու կամքը: Ելիսաբէթի
Վսեմազգաց հոգուն այն վայել է
Հետեւել սրտի գեղեցիկ ձգտման,
Երբ որ օրէնքը խիստ ընթացք ունի:

ԷԼԻՍԱԲԵԹ

Գնացէք, իմ լօրդեր: Միջոց կըզլու-
նենք,

Որ յարմարաւոր կերպով միացնենք,
Ինչ որ պահանջում է զթութիւնը,
Եւ ինչ պարտք գնում մեզ վրայ կա-
րիքը:

Հիմա—հեռացէք:

(Լօրդերը գնում են: Դուան մօտ
յետ է կանչում Մօրտիմէլին:)

Մօրտիմէլ, մէկ խօսք:

ԵՐԵՒՈՅԹ Ե.

Էջիսաքեթ, Մօրտիմեր

ԷԼԻՍԱԲԵԹ

(Մի քանի վայրկեան նորան աչքերով զննելուց յետոյ.)

Մեծ վստահութիւն, ինքնագոյութիւն

Յոյց տուիք դուք ձեր հասակի համար։
Ով որ այդպէս վաղ արդէն վարժուել է
Ծանր արհեստում խաբերայութեան,
Նա չուտ է հասնում չափահասութեան
Եւ կարճացնում է փորձի տարիներն։
—Ձեզ վիճակուած է մի մեծ ասպարէզ,

Ես գուշակում եմ, և այս պատգամս,
Ձեր բաղդից, ինքս պիտի կատարեմ։

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Ով վեհ թագուհի, ես հոգով, մարմնով
Քեզ իմ նուիրուած։

ԷԼԻՍԱԲԵԹ

Դուք Անգլիայի

Թշնամիներին լաւ էք ճանաչում։

Նոցա ոխն իմ դէմ անհաշտելի է,
Անսպառելի չարամտութիւնն։

Մինչև օրս Աստուած պահպանել է
Ինձ,

Բայց միշտ անհաստատ է թագը գլխիս,
Քանի որ ապրում է նա, որ նոցա
Մոլեռանդութիւնը պրզուում է
Եւ յոյսեր տալիս։

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Նա էլ չի ապրի,
Հենց որ հրամայես։

ԷԼԻՍԱԲԵԹ

Ախ, սէր Մօրտիմէր,
Ինձ նպատակին մօտ էի կարծում
Այն ինչ ես սկզբից զեռ չեմ հեռացել։
Ես ուզում էի, օրէնքը գործէր,
Որ ձեռս մարդը մնար արիւնից։
Վճիռը տուած է։ Բայց ի՞նչ եմ շահ-
վում։

Պէտք է կատարուի, և ես կատարման
Պիտի հրաման տամ։ Յիգ գործի
համար

Ինձ պիտի ատեն։ Պատասխանատուն
Ես պիտի լինիմ, սակայն անաշառ
Պիտի չերկամ, Ահա այս է վատ։

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Տեսն ի՞նչ փոյթ է քեզ, երբ գործն
արդար է։

ԷԼԻՍԱԲԵԹ

Ասպետ, աշխարհը դուք չէք ճանա-
չում։

Մեր արտաքինը ամենքն են դատում,
Սակայն ներքինը ոչ ոք նկատում։

Ով կըհամոզուի իմ իրաւունքին։

Ապա պիտի հոգամ, որ միշտ կասկածեն,
Թէ մասնակից եմ ես նորա մահին։

Նման երկդիմի գործերի համար

Խաւարն է միակ պաշտպանութիւնը։

Այն քայլն է վատ, որ խոստովանում
ենք։

Ձեք կորցնի, ինչից որ չենք հրա-
ժարուում։

ՄՕՐՏԻՄԷՐ (փորձելով)

Ապա լաւ կըլնէր—

ԷԼԻՍԱԲԵԹ (շուտ)

Ի հարկէ, լաւ է—

Բարի հրեշտակս է ձեր բերնով խօ-
սում։

Շարունակեցէք, լրացրէք, ազնիւ
սէր։

Գործի էութիւնը հասկանում էք,

Ուրիշ մարդ եղէք, քան թէ ձեր
քեռին—

ՄՕՐՏԻՄԷՐ (շփոթուած)

Միթէ յայտնեցիր միտդ ասպետին։

ԷԼԻՍԱԲԵԹ

Ձղջում եմ, որ ես այդ բանը արի։

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Ներիր ծերունուն։ Նորա հասակում
Մարդս անվստահ է։ Յանդուգն գոր-
ծին

Պէտք է պատանու յանդգնութիւնը—

ԵԼԻՍՍԱԲԵԹ

Կարող եմ ես ձեզ—

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Ձեռք բան կրտամ,

Անունդ փրկիր, ինչպէս կարող ես—

ԵԼԻՍՍԱԲԵԹ

Այո, սէր, եթէ դուք մէկ առաւօտ
Քնից զարթնեցնէք ինձ, լուր բե-
րելով.

Մարիա Ստիւարտը, քո ոխերիմ
Թշնամին գիշերս աւանդեց հոգին:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Յոյսդ ինձ վրայ դիր:

ԵԼԻՍՍԱԲԵԹ

Ե՛րբ պիտի գլուխս

Հանգիստ դնեմ բարձին:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Մինչև կրծնի

Նոր լուին, երկիւղդ էլ չի լինի:

ԵԼԻՍՍԱԲԵԹ

—Բարով մնար, սէր: Չնեղանար, որ
Շնորհակալութիւնս պիտի ծածկեմ
Գիշերի քողով—լուծութիւնն է աստուած
Բաղդաւարների—Ամենասերտ և
Ամենաքնքուշ կապերն են, որ այս
Գաղտնիքը հիմնում են երկուսիս միջ:
(Նա դուրս է գնում:)

Ե Ր Ե Ի Ո Յ Թ Զ.

ՄՕՐՏԻՄԵՐ (մենակ:)

Գնա, կեղծաւոր, խարդախ թագուհի:
Ինչպէս որ ինքդ աշխարհն ես խա-
բում,

Նոյնպէս էլ ես քեզ: Քեզ դաւաճա-
նելն

Արդար է, բարի: Միթէ նման եմ
Ես մարդասպանին: Միթէ անօրէն
Այդ հմտութիւնը տեսար ճակատիս:
Հաւատն թաղկիտ և քունը պահիր:
Գթութեան դիմակ կրիր երեսիդ:

Մինչդեռ յոյս ունիս դու իմ դժոխային
Օգնութեան վերայ, գուցէ ժամանակ
Վաստակենք անմեղ զոհդ փրկելու:

Դու ինձ ուզում ես բարձրացնել—

հեռուից

Յոյց ես տալիս ինձ թանկադին պար-
զե—

Եւ թէ պարզեղ ինքդ լինէիր,
Կանացի շնորհդ: Ո՞վ ես դու, աղքատ,
Ի՞նչ կարող ես տալ: Ինձ չէ՛ հրա-
պուրում

Մնտի փառքի ազահութիւնը:

Նրա մօտ է կեանքի վայելչութիւնը—

Միշտ շրջապատած նա վեղեցկութեան

Եւ վայելչութեան դիցունքներով,

Երկնային բաղդը նորա կրծքին է:

Դու կարող ես տալ միայն մեռած
բարիք:

Միակ վսեմը, որ կեանքի զարդն է,

Երբ սիրտը հրճուած, հրճուանք է
ազդում,

Քաղցր մոռացում սրտին պարգևում,

Կանանց պսակը երբէք չես կրել,

Սիրով երբէք մարդ չես բաղդաւորել:

—Ես պէտք է սպասեմ լօրդին, որ
նորա

Նամակը յանձնեմ—Ձգուելի պաշտօն:

Ձեմ սիրում ես այդ պալատականին:

Ես ինքս նորան կրփրկեմ մենակ

Իմեն վտանգը, փառքն ու մրցանակ:

(Այն ինչ ուզում է դուրս գնալ, պա-
տահում է Պաուլէտը:)

Ե Ր Ե Ի Ո Յ Թ Է.

Մօրտիմէր: Պառնշէտ:

ՊԱՌԻԼԷՏ

Ի՞նչ էր ասում քեզ, թագուհին:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Ոչինչ—

Առանձին ոչինչ:

ՊԱՌԻԼԷՏ

(Զննում է նորան ծանր հայեացքով)

Լսիր, Մօրսի՛մէր:

Լպրծուն, ողորկ յատակի վրայ ես
Դու այժմ կանգնած: Քեզ հրապու-
րում է
Թազուհու շնորհը, պատուի ես ձգտում:
— Տես, քեզ չխաբէ պատուամոլու-
թիւնն:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Դուք չէիք, որ ինձ պալատը բերիք:

ՊԱՌԻԼԷՏ

Երանի թէ ես չէի արել այդ:
Արքունիքում չէ ժողոված մեր տան
Պատիւը: Պինդ կաց, պինդ, իմ
քեռորդի:

Շատ թանկ չգնես. խիղճդ չխոցես:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Այդ ինչ է, քեռի, ինչ երկիւղներ
են:

ՊԱՌԻԼԷՏ

Որքան մեծութիւն և խոստանայքեզ
Թազուհին—նորա խարդախ խօսքե-
րին

Մի հաւատար դու: Նա քեզ կ'ուրա-
նայ,

Երբ որ հնազանդիս և, իւր անունը
Մաքրելու համար, վրէժխնդիր կը-
լնի

Նա իւր պատուիրած արիւնոտ գոր-
ծին:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Ի՞նչ արիւնոտ գործ:

ՊԱՌԻԼԷՏ

Ասա, մի թաղցնիր:

Գիտեմ, նա ինչ է պահանջում քեզ-
նից:

Նա յոյս ունի, որ, իբրև փառատենչ
Մի երիտասարդ, դու աւելի շուտ

Նրա կամքը կ'անես, քան թէ մի ինձ-
պէս

Ստամ ծերունի: Խոստացա՛ր նորան,
Խոստացա՛ր:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Քեռի:

ՊԱՌԻԼԷՏ

Թէ խոստացել ես,
Անիծում եմ քեզ ես և մերժում
եմ—

ԼԷՅՁԵՍԷՐ (զալիս է)

Միւրօրդ, թոյլ տուէր, ես ձեր քեռ
որդուն

Բան պիտի ասեմ: Թազուհին սորան
Շատ ողորմած է. նա ուզում է, որ
Լէզի Ստիւարտի անձը անպայման
Սորան յանձնուի—նա վստահ է սրա
Ազնուութեան վրայ—

ՊԱՌԻԼԷՏ

Վստահ է նա—լու:

ԼԷՅՁԵՍԷՐ

Ի՞նչ էք ասում, սէր:

ՊԱՌԻԼԷՏ

Թազուհին վստահ
է սորա վերայ, իսկ ես վստահ եմ,
Միւրօրդ, ինձ ու իմ զոյգ աչքի վե-
րայ:

(Նա դուրս է գնում:)

ԵՐԵՒՈՅԹ Ը.

Լէյչէստէր: Մօրտի մէր:

ԼԷՅՁԵՍԷՐ (զարմացած)

Ի՞նչ պատահեցաւ նորան:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Զգիտեմ—

Անսպասելի վստահութիւնը,

Որ բնծայում է ինձ իմ թազուհին—

ԼԷՅՁԵՍԷՐ

(Նորան աչքերով զննելով:)

Կարելի է ձեզ, ասպնոտ, հաւատալ:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Այդ հարցը, միւրօրդ, ես եմ ուզում
տալ:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Ծածուկ ասելիք ունէիք դուք ինձ:
ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Միամտացրէք ինձ, որ կարող եմ:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Ձեր մասին ո՞վ է ինձ երաշխաւոր:
—Թող ձեզ կասկածս չվիրաւորէ:
Երկերեսանի տեսնում եմ ես ձեզ
Այս պալատի մէջ—Երկուսից մէկը
Անկասկած կեղծ է. ո՞րն է իսկա-
կանն:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Նոյն կարծիքն ունիմ, կոմս, ես ձեր
մասին:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Ո՞վ պիտի սկիզբ տայ հաւատարմու-
թեան:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Ում աւելի քիչ վտանգ է սպառնում:
ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Ապա այդ դուք էք:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Այդ դուք էք: Ձեզ պէս
Մի նշանաւոր, մեծազօր յօրդի
Յուցմունքը գետին կըտապալէ ինձ,
Իմը անզօր է ձեր աստիճանի
Եւ ձեր դիրքի գէմ:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Դուք սխալվում էք:
Ուրիշ բաներում զօրեզ եմ այստեղ,
Միայն այս փափուկ կէտում, որ
պէտք է
Ես ձեզ հաւատամ, ամենքից թոյլն
եմ

Այս արքունիքում: Եւ մի աննշան
Յուցմունք կարող է ինձ վայր զլո-
րել:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Եթէ մեծազօր յօրդ Լէյչեստերը
Այդքան ստոր իջնում է իմ առաջը
Այդ խոստովանքը արտասանելով,
Ապա կարող եմ աւելի բարձր

Կարծիք ունենալ ինքս իմ մասին,
Եւ վեհանձնութեան օրինակ տալ
նրան:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Արէք վստահ թալլ, ես կըհետեւիմ:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

(Շուտ հանում է նախակը:)

Շօտլանդիայի թագուհուց է այս:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

(Սարսափած խլում է նախակը:)
Կամաց խօսեցէք—այս ինչ եմ տես-
նում:

Նորա պատկերը: Ա՛խ:

(Հարկուրում է պատկերը եւ զըն-
նում է լուռ զմայրմամբ:)

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

(Սուր աչքով նայում է նորան,
մինչդեռ նա կարդում է նախա-
կը:)

Միօրդ, հիմա

Հաւատում եմ ձեզ:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

(Նախակը շտապով կարդալուց
յետոյ:)

Սէր Մօրտիմէր, ձեզ
Յայտնի է սորա բովանդակութիւնն:
ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Ոչինչ չգիտեմ:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Անշուշտ յայտնեց ձեզ—
ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Ո՛չ: Նա ասաց, որ դուք կըմեկնէք
ինձ

Այս հանելուկը: Իրաւ ինձ համար
Հանելուկ է սա, որ կոմս Լէստերը,
Մարի Ստիւարտի յայտնի թշնամին,
Նրա դատաւորը, է այն իսկ մարդը,
Որից սպասում է անբաղդ թագուհին
Իւր փրկութիւնը—Սակայն պէտք է
որ
Այդ այդպէս լինի, որովհետեւ ձեր
Աչքերը շատ պարզ արտայայտում են,

Թէ ինչ էք զգում դուք նորա հա-
մար:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Նախ ինձ ասացէք, թէ այդ ինչից
է,

Որ դուք այդպէս ջերմ կարեկից էք
նրան,

Եւ ունիք նորա վստահութիւնը:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Միջօրդ, ահա կարճ բացատրութիւնս:

Ես իմ հաւատը ուրացայ Հռովմում

Եւ Գիգէրի հետ համախոհ եմ ես:

Կարգինալը ինձ նամակ տուեց Րէյմ-
սից,

Որով վկայեց իմ անձի մասին

Շօտլանդիայի թագուհու առաջ:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Ես գիտեմ, որ դուք կրօնափոխ ե-
ղաք,

Եւ այդ պատճառով վստահ եմ ձեզ
վրայ:

Տուէք ձեր ձեռք: Ներեցէք ինձ իմ
Կասկածը: Ինձ շատ զգոյշ պէտք է
լինել:

Վալզինդէմը և բարօն Բօւլէյֆը
Թշնամի են ինձ և թակարդ սար-
քում:

Դուք կարող էիք նոցա մարդը և
Գործիքը լինել, որ ինձ բռնէիք—

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Ինչ փոքր քայլեր է անում ձեզ պէս
Մի մեծագոր լօրդ այս արքունիքում:

Կոմս, խղճում եմ ձեզ:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Ուրախ ընկնում եմ
Ես բարեկամի մտերիմ գիրկը,

Ուր ես կարող եմ ազատ շունչ քա-
շել:

Դուք զարմանում էք, սէր, որ այս-
պէս շուտ

Փոխուեց իմ սիրտը գէպի Մարիան:

Թէպէտ ևս նորան երբէք չեմ ա-
տել—

Հարկը ստիպեց ինձ նորա դէմ լի-
նել:

Երկար տարիներ սորանից առաջ,
Գիտէք, որ նա ինձ էր նշանա-
կուած,

Առաջ քան նա թէ Գառնիէին ուղեց,
Երբ դեռ պատած էր մեծութեան
չքով:

Ես այն ժամանակ սառնասրտու-
թեամբ

Քաղզս մերժեցի, և հիմա բանտում,
Մահի դռանը որոնում եմ նրան,

Եւ ենթարկում եմ կեանքս վտան-
գին:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Կոմս, ձեր արածը վեհանձնութիւն է:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

—Բայց այդ միջոցին բանը փոխուե-
ցաւ:

Փառասիրութիւնն էր ինձ անդպայ
Անողը դէպի մանկութիւնը և

Գեղեցկութիւնը: Այն ժամանակ ինձ
Չնչին էր թւում Մարի Ստիւարտը,

Ես յոյս ունէի, իմը կըլինի
Ելիսարէթը:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Յայտնի է, որ նա
Բոլոր այր մարդկանց մէջ ձեզ ամեն-
քից

Գերադասում էր:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Այդպէս էր թւում,
Ազնիւ սէր—սակայն ամբողջ տաս
տարի

Կորցրի անխոնջ աշխատանքի մէջ,
Իբրեւ մի գերի:—Ահ, սիրտս լիքն է,

Պէտք է ազատուեմ ինձ տանջող
վշտից—

Ինձ երջանիկ են համարում—Սա-
կայն,

Եթէ գիտենան, ինչ չղթաներ են,
Որոնց համար ինձ մարդիկ նախան-
ձում—

Այն ինչ ես տասը դառը տարիներ
Զոհեցի նորա մեծամտութեան,
Իբրև խոնարհ ստրուկ ինձ ենթար-
կելով

Նրա սուլթանական ամեն հաճոյքին,
Խաղալիք նորա կամապաշտութեան,
Մէկ քնքուշ զգուած, մէկ էլ յետ մղած
Կոշտ հպարտութեամբ, հաւասար
տանջուած

Նորա թէ շնորհով և թէ խստութեամբ,
Իբրև մի գերի կասկածի անթարթ
Աչքի շարունակ հսկողութեան տակ,
Երեխայի պէս միշտ հարցունքոքուած,
Իբրև հասարակ ծառայ նախատուած —
Ո՛հ, լեզուն չունի յարմարաւոր բառ
Այս գծովքի համար:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Կոմս, խղճում եմ ձեզ:

ԼԵՅՁԵՍՏԷՐ

Նպատակին մօտ, վարձն ինձ խա-
րում է:

Ուրիշն ուզում է յափշտակել իմ
Ջանքերի պտուղը: Մի երիտասարդ
Եւ ծաղկափթիթ ամուսնու առաջ
Պիտի հրաժարում իմ իրաւունքից:
Պիտ՝ իջնեմ բեմից, ուր այնքան երկար
Փայլում էի ես, իբրև առաջին:
Նորա ձեռի հետ նորեկը կըլայէ
Եւ նորա շնորհը: Որովհետեւ նա
Կին է, և նորա փեսան սիրարժան:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Կատարինայի որդին լինելով,
Շողոքորթելու արհեստը գիտէ:

ԼԵՅՁԵՍՏԷՐ

Յոյսս կործանուեց—Բազմա նաւա-
րեկ,

Ես աշխատում եմ մի տախտակ բըռ-
նել—

Եւ իմ հայեացքը կրկին դառնում է

Դէպի առաջին գեղեցիկ յոյսը:

Մարի Ստիւարտի չքնաղ պատկերը
Նորից առաջ է, գեղեցկութիւնը
Եւ մանկութիւնը նորից տիրացան
Իրանց լիազօր իրաւունքներին:

Փառասիրութիւնը ոչնչացաւ,

Սիրտս համեմատեց, և ես զգայի,
Թէ ինչ թանկագին գանձ եմ կոր-
ցրել:

Սոսկալով տեսայ թշուառ վիճակը,
Որի մէջ ձգեց նրան իմ յանցանքը:
Յանկարծ սրտիս մէջ զարթեցաւ
յոյսը,

Արգեօք չեմ կարող նորան ազատել
Եւ տիրապետել: Մտերիմ մարդու
Զեռով յաջողեց իմ փոխուած սիրտը
Բանալ նրա առաջ, և այս նամակը,
Որ դուք ինձ բերիք, հաւատացնում է,
Որ նա ներում է և խոտանում է
Իրան ինձ պարզի, եթէ կըփրկեմ:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Բայց դուք բան չարիք, որ նորան
փրկէք:

Դուք թոյլ տուիք, որ նրան դատա-
պարտեն,

Ինքներդ նորա մահուան ձայն տուիք:
Հրաշք—ձշմարտութեան լոյսը զուլթ
ձգեց

Նրա պահապանի քեռորդու սրտում,
Երկինքը Հռովմի Վատիկանի մէջ
Նորա համար մի անսպասելի
Փրկիչ պատրաստեց, ապա թէ ոչ նա
ձանապարհ անգամ չէր գտնի ձեզ
մօտ:

ԼԵՅՁԵՍՏԷՐ

Ա՛խ, սէր Մօլտիմէր, ինչքան եմ
տանջուել:

Այդ միջոցում նրան Շրիւսթիւրի կոմսի
Ամրոցից բերին դէպ՝ Փօթէրինգայ
Եւ յանձնեցին ձեր քեռու սաստիկ
խիստ

Պահպանութեանը: Փակուեցան բոլոր

ձանապարհները. ես պէտք է նորան
Աշխարհի առաջ շարունակէի
Գարձեալ հալածել: Բայց մի կարծէք,
Թէ թոյլ պիտի տայի ես նորամահը:
Ո՛չ, յոյս ունէի և էլի ունիմ,
Որ կրօնաջողի ինձ այդ արգելի,
Մինչև իրզտնեմ մի հնար նորան
Բանտից հանելու:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Գտած է արդէն—

Լէստէր, ձեր ազնիւ վստահութիւնը
Գէպի ինձ պէտք է նոյնով վճարեմ:
Ես նրան կ'ազատեմ, դուրս համար է,
Որ ես այստեղ եմ: Գործը պատրաստ է:
Եւ ձեր զօրաւոր աջակցութիւնը
Ապահովում է յաջողութիւնը:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Այդ ինչ էր ասում: Վախեցնում էր
ինձ:

Միթէ ուզում էր—

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Բռնի կըրանամ

Ես նորա բանտը, ընկերներ ունիմ,
Գործը պատրաստ է—

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Ընկերներ ունիք:

Վայ ինձ, ինչ յանդուգն գործի մէջ
էք դուք

Իմ անձը խառնում: Արդեօք նորա
էլ

Գիտե՞ն գաղտնիքս:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Ո՛չ, անհոգ եղէք:

Ծրագիրն առանց ձեզ կազմուեց,
առանց ձեզ

Եւ կ'իրագործուէր, եթէ չպնդէր
Նա, որ ձեր ձեռով ուզում է փրկուել:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Ուրեմն դուք ինձ հաւատացնում էք,
Որ անունս ձեր զաշնակցութեան
մէջ

Յիշատակուած չէ:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Ապահով եղէք:

Այդպէս զգոյշ էք, կոմս, լսելով, որ
ձեզ

Օգնողներ ունիք: Դուք կամենում էք
Ստիւարտին փրկել և տիրապետել.

Յանկարծ գտնում էք դուք բարե-
կամներ,

Երկինքը տալիս է հնար և միջոց—
Իսկ դուք ուրախ չէք, այլ տարա-

կուսումնած:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Բռնի չի լինի: Այդ փորձը անշափ
Վտանգաւոր է:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Յետաձգելն էլ

Վտանգաւոր է:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Ասպետ, ասում եմ,

Մի վստահանաք:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ (դառնութեամբ)

Ո՛չ թէ ձեզ համար,

Որ կամենում է նրան տիրապետել,
Մենք ուզում ենք նրան միայն ա-

զատել:

Եւ չենք վախենում—

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Ո՛վ երիտասարդ,

Դուք շատ էք շտապում այդ վտան-
գաւոր

Եւ կորստաբեր ձեռնարկութեան
մէջ:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Դուք—անշափ զգոյշ էք պատուի
գործի մէջ:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Տեսնում եմ, որ մենք ցանցով պա-
տած ենք:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Պատրաստ եմ բոլորն էլ կտրատելու:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Գայանդգնութիւն, կատաղութիւն է:

ՄՈՐՏԻՄԵՐ

Քաջութիւն չէ ձեր խոհեմութիւնը:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Բաբինգտօնի վերջն էք ցանկանում
դուք:

ՄՈՐՏԻՄԵՐ

Իսկ դուք ցանկութիւն չունիք հետե-
ւիլ

Ազնիւ Նորֆօլկի վեհանաժարութեանը:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Նորֆօլկը հարսին շտարաւ իւր տուն:

ՄՈՐՏԻՄԵՐ

Ապացուցեց, որ արժանի էր նրան:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Թէ կորչենք, նրան էլ մեզ հետ կը-
կորցնենք:

ՄՈՐՏԻՄԵՐ

Ձենք փրկի նորան, թէ մեզ խնայենք:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Ձէք կշռադատում, չէք ուզում լսել,
Դուք ձեր կատաղի, կայր յանդգնու-
թեամբ

Քարուքանդ կ'անէք, ինչ որ ես այն-
պէս

Լաւ սարքիլ էի:

ՄՈՐՏԻՄԵՐ

Շատ լաւ էք սարքիլ:

Նորան փրկելու ինչ էք արել դուք:
—Եթէ անպիտան մէկը լինէի,

Սպանելի նորան, ինչպէս թաղուհին
Ինձ հրամայել է և ինչպէս որ նա
Ինձնից սպասում է—Ասացէք, ինչո՞վ
Ապահովել էք դուք նորա կեանքը:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Միթէ թաղուհին ձեզ այդ հրամայեց:

ՄՈՐՏԻՄԵՐ

Խաբուեցաւ իմ մէջ, ինչպէս Մարիան
Խաբուած է ձեր մէջ:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Եւ դուք խոստացա՞ք,

Արի՞ք այդ:

ՄՈՐՏԻՄԵՐ

Այո, որ ուրիշ ձեռք
Չվարձէ, իմը առաջարկեցի:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Շատ լաւ էք արել: Հիմա կըսպասէ
Նա ձեր արիւնոտ ծառայութեանը,
Մահուան վճիռը անկատար կըմնայ,
Որով ժամանակ կըվաստակենք մենք:

ՄՈՐՏԻՄԵՐ

Ո՛չ, կըկորցնենք:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Յուսալով ձեզ վրայ,
Ձի դժուարանայ իրան գլխաւորաւ
Յոյց տալ աշխարհին: Դուցէ մի
հնարքով

Համոզեմ նորան, տեսնել երեսն իւր
Հակառակորդի և այդ քայլը նրա
Ձեռք կըկապէ: Բարօն Բօւլէյֆը
Իրաւունք ունէր: Ել կարելի չէ
Վճռին ընթացք տալ, երբ Մարիային
Տեսնէ թաղուհին: Այո, կըփորձեմ,
Ոչ ինչ չեմ խնայի:

ՄՈՐՏԻՄԵՐ

Ի՞նչ օգուտ դրանից:

Երբ որ կըտեսնէ, որ ես խաբիլ եմ,
Եւ որ Մարիան էլի ապրում է—

Ձէ՛ որ կըլինի այն, ինչ որ առաջ:
Նա չի ազատուի: Ամենամեղմն այն
Կարող է լինել, որ նա յաւիտեան
Բանտում կըմնայ: Դուք պէտք է անէք
Համարձակ մի քայլ: Ինչի՞ չէք ուզում
Դորանով սկսել: Ձեր ձեռին ոյժ կայ.
Եթէ ուզենաք, մի գօրք կըկազմէք
Ձեր ամբոցների աղետալաններից:
Մարիան ունի շատ բարեկամներ,
Հովարդ և Պէրսի ազնիւ տները,
Թէև զուրկ իրանց գլխաւորներից,
Դեռ ես հարուստ եմ հերոսներով.
Նորա սպասում են, որ մի մեծագոր
Լօրդ օրինակ տայ: Հեռու կեղծիրը:
Յայտնի գործեցէք: Պաշտպանեցէք
ձեր

Սիրունուն, իբրև մի ազնիւ ասպետ,
Կուռեցէք նորա փրկութեան համար:
Դուք Անգլիայի թագունու անձին
Լիազօր տէր էք, հենց որ կամենաք:
Խաբելով տարէք նորան մէկ ամբոյց,
Նա շատ անգամ է գնացել ձեզ հետ:
Այնտեղ ցոյց տուէք ձեզ իբրև այս
մարդ:

Խօսեցէք հետը, իբրև հրամայող:
Գերի պահեցէք, մինչև Ստիւարտին
Ազատութիւն տայ:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Ափշած սոսկում եմ
Ես, ձեզ լսելով—Դուք խելացնոր էք—
Գիտէք, ինչտեղ էք: Գիտէք, ինչ-
պէս սերտ
Կապել է մարդկանց այս արքունի-
քում

Մի կնոջ կամքը: Այժմ էլ չկան
Հին հերոսները—Ամեն ինչ կնոջ
Փականքի տակն է: Ամենքը հիմա
Թուլարտուել են: Խրատս լսեցէք:
Զգոյ՛ջ եղէք—Գնացէք, ով որ զալիս
է:

ՄՈՐՏԻՄԵՐ

Մարիան յոյսը ձեզ վրայ է դրել.
Լոկ մխիթարանք պիտ' տանեմ նո-
րան:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Անվախճան սիրոյս երգումը տարէք:
ՄՈՐՏԻՄԵՐ

Ինքնեղ տարէք: Նորա փրկութեան
Գործիք եմ, ոչ ձեր սիրոյ սուրհան-
դակ:
(Դուրս է գնում):

ԵՐԵՒՈՅԹ Թ.

Էջիսաքեթ: Լեյլա և տեք:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Այն ով էր: Ո՛ւմ հետ էիք խօսում դուք:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

(Նորա խօսքի վերայ շուտ եւ վա-
խեցած շուտ գալով):

Սէր Մօրտիմէրը:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Ի՞նչ եղաւ ձեզ, լօրդ:
Ինչպէս չփութում էք:

ՄՈՐՏԻՄԵՐ (հանդարտելով):

Տեսք ինձ չփութեց:
Այդպէս հրապուրիչ երբէք չես եղել.
Գեղեցկութիւնդ կուրացրեց ինձ—
Ա՛խ:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Ի՞նչ էք ախ քաշում:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Ես ախ քաշելու
Պատճառ մեծ ունիմ: Երբ նայում եմ
քո

Գեղեցկութեանը, նորոգում է իմ
Անանուն վիշտն այն կորուստի հա-
մար,

Որ սպառնում է ինձ:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Ի՞նչ էք կորցնում:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Քո սիրտն եմ կորցնում, սիրելի
անձդ:

Ահա շուտ կըզգաս դու քեզ երջանիկ

Քո երիտասարդ ամուսնու զրկին,

Որ մենակ պիտի տիրէ քո սրտին:

Նա արքայական տոհմից է, ես ոչ.

Սակայն կանչում եմ երկինքը վկայ,

Որ երկնազնդի վրայ մէկը չկայ,

Որ քեզ ինձանից աւելի պաշտէր:

Անժուրի զուքսը երբէք չէ տեսել

Քեզ և կարող է միայն փառքդ սի-
րել:

Ես քեզ եմ սիրում: Եթէ լինէիր

Յետին հովուհին, իսկ հաւաքարհիւս

Առաջին իշխան, քեզ մօտ իմ գահից

Ես ցած կ'իջնէի, թագս ոտներիդ

Տակ կըղնէի:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Խղճա ինձ, Գուլլէյ,
Մի յանդիմանիր—Ա՛խ, ես չեմ կա-
րող
Իմ սրտին հարցնել: Նա այլ կերպ
կ'ընտրէր:

Ես նախանձում եմ ուրիշ կանանցը,
Որոնք իրաւունք ունին բարձրացնել
Իրանց սիրածը: Այդ բաղդը չունիմ,
Որ այն այր մարդու զլխին թագ
դնեմ,

Որ ամենից շատ թանկ է ինձ հա-
մար—

Ստիւարտն էր, որ իւր ձեռք ընծա-
յել

Կարող էր, ում որ ինքը կամենար.
Նա թոյլ է տուել իրան ամեն բան,
Խմել է բաժակը ուրախութեան:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Այժմ էլ տանջանքի բաժակն է խը-
մում:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Նա ուշ չէ դարձրել մարդկանց կար-
ծիքին:

Հեշտ կեանք է վարել, երբէք չէ կրել
Այն լուծը, որին ենթարկել եմ ինձ:
Մի՞թէ ես նոյնպէս չունէի պահանջ,
Վայելիլ ուրախ կեանք և աշխարհի
Վայելչութիւնը. բայց արքայական
Ծանր պարտքերս նախագասեցի:

Սակայն նա գրաւեց բոլոր այր մարդ-
կանց

Յարգանքն ու սէրը, որովհետեւ միշտ
Աշխատում էր նա միայն կին լինել:
Նորան են ձգտում թէ մանուկ, թէ
ծեր:

Ահա, այդպէս են այր մարդիկ:
Նոքա

Հեշտասէրներ են: Թեթևամտութեան,
Զուարճութեան կողմն են նոքա միշտ
վազում,

Եւ չեն յարգում այն, որ պիտ' պաշ-
տէին:

Ինչպէս մանկացաւ նոյն խոկ Տալ-
բութը,

Երբ խօսում էր նրա գեղեցկութեան
վրայ:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Ներքի ծերունուն. երբեմն նորա
Պահապանն էր նա: Խորամանկ կիներ
Շողորորթելով յիմարացրել է:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Եւ իրաւ այդքան գեղեցիկ է նա:
Այնքան գովել են ինձ այդ գիմակը,
Որ շատ կ'ուզէի ճիշտը իմանալ:

Կենդանազիրը շողորորթում է,
Նկարագիրը շատ անգամ ստում,
Միայն իմ աչքին ես կ'ըհաւատամ:
—Ինչ օտարոտի նայում էք դուք
ինձ:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Քեզ ու Մարիային միասին էի
Երեակայում—Խոստովանում եմ,
Շատ ցանկանում եմ Ստիւարտի դի-
մաց

Տեսնել քեզ կանգնած: Այն ժամա-
նակ դու

Կ'ուրախանայիր քո յաղթանակով:
Ինչպէս կամաչի, երբ կ'ըհամոզուի
Սեփական աչքով—այն նախանձը
Սուր աչքեր ունի—որ նա յաղթուած է
Քո գեղեցկութեամբ, ինչպէս նաեւ քո
Առաքինութեամբ:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Ինձնից աւելի

Մանկահաս է նա:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Մանկահաս: Սակայն

Այդ չէ երևում: Անշուշտ տանջանքը
Օր առաջ նորան պառաւացրել է:

Այն, աւելի դառը կըլինի
Վիրաւորանքը, երբ քեզ հարս
տեսնէ:

Նա էլ ոչինչ յոյս չունի այս կեանքից.
Իսկ քեզ կըտեսնէ բազմից զիմելիս
Եւ Փրանսիայի արքայորդու հարս,
Որովհետեւ նա միշտ պարծեցել է
Իւր ֆրանսիական ամուսնութեամբը,
Այժմ էլ Փրանսիայի օգնութեան
սպասում:

ԷԼԻՍԱԲԵԹ (անհոգ կերպով)
Տանջեցին էլի, որ նորան տեսնեմ:
ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ (շուտ)

Նա պահանջում է այդ, իբրեւ շնորհ,
Բայց դու կատարիր, իբրեւ մի պատիժ:

Եթէ հրամայես գլխատել նորան,
Դա պակաս տանջանք է նորա համար,

Քան նսեմանալ քո տեղի առաջ:
Դորանով նորան այնպէս կըսպանես,
Ինչպէս ինքը քեզ ուզում էր սպանել—

Երբ նա կըտեսնէ գեղեցկութիւնդ,
Զրժաւորուած և փառաւորուած
Անարատ անուամբ, որ նա զէն ձեռք
գեց

Իւր թեթեւ վարքով, բարձրացրած
թագի

Շողշողուն փայլով, այժմ զարդարուած

Քնքուշ հարսնութեամբ—ապա կըզարկէ

Նրա վերջին ժամը: Այս—երբ հիմա
Նայում եմ եւ քեզ—երբէք չես եղել
Դու այնպէս պատրաստ գեղեցկութեանը

Յաղթութիւն տալու, ինչպէս որ հիմա—

Դու ինձ կուրացրիր արեգակի պէս,
Երբ որ փոքր առաջ սենեակը մտար—
Եթէ դու խելոյն, հենց ինչպէս որ
կաս

Գնաս ու կանգնես նորա առաջը,

Ամենայարմար ժամանակն է սա:

ԷԼԻՍԱԲԵԹ

Հիմա—Ո՛չ, Լէստէր—Հիմա չեմ կարող—

Պէտք է մտածեմ—Բողէյֆին—

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

(Շուտ նորա խօսքը կտրելով):

Բողէյֆ:

Նա քո տէրութեան օգուտն է մտածում.

Կանացի բնութիւնդ ունի նոյնպէս
իւր

Իրաւունքները. այդ փափուկ գործում
Ինքդ եւ զատաւոր, ոչ նախարարը—

Եւ քաղաքական տեսակետից էլ
Շատ կարեւոր է, որ նորան տեսնես,

Մեծահոգութեամբ հասարակական
Կարծիքը զրաւես: Յետոյ կարող ես

Քո թշնամուհուց ազատուել, ինչ
կերպ

Եւ կամենում ես:

ԷԼԻՍԱԲԵԹ

Ինձ անվայել է

Իմ ազգականին տեսնել կարօտեալ
Եւ խայտառակուած: Ասում են, որ նա

Արքայալայի կացութիւն չունի.
Նորա կարիքը նախատինք է ինձ:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Դու չես մօտենայ նրա բանտի շէմքին:

Լսիր խորհուրդս: Յարմար առիթ է:

Այսօր մեծ որս կայ, և ճանապարհը

Փօթէրինգայի մօտովն է անցնում:

Այնտեղ կարող է Ստիւարտը շրջել

Պարտիզում, և դու, իբրեւ պատահմամբ,

Կըմտնես այնտեղ. ոչ որ չպիտի

Կարծէ, թէ այդ մի սարքովի բան է

Եւ մինչև անգամ, թէ չես կամենայ

Ամենին էլ չես խօսի հետը—

ԷԼԻՍԱԲԵԹ

Թէ յիմարութիւն կ'անեմ դորանով,

Ապա ձերն է դա, Լէստեր, ոչ իմը:

Այսօր չեմ մերժի, ինչ և ցանկանար,
Որովհետև իմ հպատակներից
Այսօր ամենից շատ ձեզ վշտացրի:
(Քնքուշ հայեացք ծագելով նորա
վրայ):
Թող այդ մի հաճոյք լինի ձեր կողմից:

Սէրը նորանով է արտայայտում,
Որ թոյլ է տալիս նա ազատ կամքով
Այն, ինչ հաւանում չէ համոզմուն-
քով:
(Լէյլահատէրն ընկնում է նորա ոտ-
քերը: Վարագոյրը ցած է իջնում):

Ե Ր Ր Ո Ր Դ Դ Ո Ր Ժ Ո Ղ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

ՄԻ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՊԱՐՏԷՋ, ԱՌԱՋԸ ԾԱՌԵՐՈՎ ԲՈՆԱԾ, ԵՏԵԻՇ ՄԻ ԸՆԴԱՐՁԱԿ ՏԵՍԱՐԱՆ

Ե Ր Ե Ի Ո Յ Թ Ա.

Մարիս, շտապով վազելով դուրս
է գալիս ծառերի ետեւից: Հաճախ
Կէ՛ն Կէ՛դ ի, կամաց հետեւում է
նորան:

ԿԵՆՆԵԴԻ

Այնպէս շտապում էք, կարծես թո-
շում էք,
Կայէք, չեմ կարող ես ձեզ հետեւի:
ՄԱՐԻԱ

Թող վայելեմ նոր ազատութիւնը,
Թող մանուկ լինիմ, նոյնն եղի՛ր
ինձ հետ,

Թեթի քայլերիս արագութիւնը
Թող փորձեմ դալար վայրում խո-
տաւէտ:

Միթէ դուրս եկայ, մութը բռն-
տում չեմ,

Փակուած չեմ տխուր փոսում
դժոխային:

Թող ազանութեամբ, թող կուշտ
կուշտ շնչեմ,

Ծծեմ այս ազատ օդը երկնային:
ԿԵՆՆԵԴԻ

Թանկագին լէզի, ձեր բանտը, աւանդ,
Միմիայն փոքր ինչ ընդարձակուել է:
Եւ այս ծառերը ծածկում են ձեզնից
Պարիսպը, որ մեզ շրջապատում է:

ՄԱՐԻԱ

Շնորհակալ եմ այս կանաչ ծառերից,

Որոնք ծածկում են բառերիս սլաքիսը:
Թող ինձ երազեմ ազատ, երջանիկ,
Է՛ր ես սթափեցնում ինձ քաղցր
ցնորքից:

Շուրջ պատում է ինձ երկնակամարը,
Եւ իմ հայեացքը ազատ, անարգել
Պտտում անհուն տարածութեան մէջ:
Այնտեղ, մէզապատ այն լեռների մօտ
Սկսում է սահմանը իմ տէրութեան,
Եւ այս դէպ՝ հարաւ շտապող ամպերը
Որոնում Փրանսի սիրուն ափերը:
Ո՛վ շտապող ամպեր, օդում նաւորներ,
Երանի ես ձեզ լինէի ընկեր:

Տարէք ողջոյնս իմ սիրած երկրին:
Կապուած գերի եմ այստեղ և չունիմ
Ուրիշ գետպանների, ինձ հաւատարիմ:
Ազատ շրջում էք օդում անապակ
Եւ այս թագուհուն չէք դուք հաւա-
տակ:

ԿԵՆՆԵԴԻ

Թանկագին լէզի, մոռանում էք ձեզ.
Վաղուց կարօտած ազատութիւնը
Յափշտակում է ձեր ուշք ու միտքը:

ՄԱՐԻԱ

Տե՛ս, ձկնորսն ափին կապեց նաւակը:
Դա ինձ կրփրկէր, փոքրիկ տաշտակը,
Կըտանէր հետս հաշտ քաղաքները:
Հազիւ հոգում է խեղճի պէտքերը:
Կը բարձէի վրան ես հարուստ գան-
ձեր,

Թող մի անգամ էլ ձգէր նա ցանցեր,
Իւր բաղդն ուռկանում անշուշտ
կըգտնէր,
Թէ ինձ փրկարար նաւակն ընդունէր:
ԿԷՆՆԵԳԻ

Ունայն ցանկութիւն: Միթէ չէ՞ք
տեսնում,

Ինչպէս հեռուից հսկում են մեզ վրայ.
Անգութ հրամանը ամեն կարեկից
էակ քշում է մեր ճանապարհից:
ՄԱՐԻԱ

Ո՛չ, բարի Հաննա: Հուատաւ ինձ, որ
Ի գուր չէ բացուել իմ բանտի դուռը:
Այս փոքրիկ շնորհը սուտում է ինձ
Մի աւելի մեծ բաղդաւորութիւն:
Ես չեմ սխալվում: Այս բանը սիրոյ
Գործունեայ ձեռին եմ ես պարտա-
կան:

Դա լօրդ Լէստէրի հզօր բազուկն է:
Ուզում են բանտաքիչքիչ լայնացնել,
Փոքրով աւելի մեծին սովրեցնել,
Մինչև կըտեսնեմ նրա կերպարանքը,
Որ ընդմիշտ լուծէ պիտ' իմ կա-
պանքը:

ԿԷՆՆԵԳԻ

Ձեմ հասկանում այս հակասութիւնը:
Երէկ յայտնում են մահուան վճիռը,
Այսօր շնորհում են ձեզ ազատութիւն:
Լսել եմ, լուծում են նոցա շլթան,
Որոնք ազատուին պիտի յաւիտեան:
ՄԱՐԻԱ

Լսում ես, ինչպէս ուժգին է հնչում
Եղջերափողը դաշտ ու անտառում:
Ա՛խ, թէ թռչէի նժոյգի մէջքին,
Ընկերանայի ուրախ գնացքին:
Այդ ծանօթ ձայնը լի է ինձ համար
Վշտալի-քաղցր յիշատակներով:
Յաճախ լսել եմ ես այն ցնծութեամբ,
Երբ բարձրաւանդակ կանաչ վայրե-
րով

Թռչում անցնում էր որսն արագու-
թեամբ:

Ե Ր Ե Ի Ո Յ Թ Բ.

Պաուլէտ: Առաջինները:

ՊԱՌԻԼԷՏ

Հապա, միլէդի: Լաւ արի արդիօր:
Արժանի եմ ձեր շնորհակալութեան:
ՄԱՐԻԱ

Ի՞նչ, ասպետ, միթէ այդ դուք էք,
որ այս
Շնորհը միջնորդեց: Միթէ դուք էք
այդ:

ՊԱՌԻԼԷՏ

Ի հարկէ, ես եմ: Պալատումն էի
Եւ ձեր նամակը յանձնեցի—
ՄԱՐԻԱ

Իրան,

Յանձնեցիք, և այս ազատութիւնը,
Որ վայելում եմ, նամակիս պտուղն է—
ՊԱՌԻԼԷՏ (ծանրութեամբ):

Եւ մենակ այդ չէ: Աւելի ևս
Մեծը սպասեցէք:
ՄԱՐԻԱ

Աւելի մեծը:

Սէր, ի՞նչ էք ասում:

ՊԱՌԻԼԷՏ

Ահա, լսում էք

Եղջերափողը—

ՄԱՐԻԱ

(Յետ է քաշում նախազգացու-
թեամբ):

Վախեցնում էք ինձ:

ՊԱՌԻԼԷՏ

Թագուհին որսում է այս կողմերում:
ՄԱՐԻԱ

Ի՞նչ:

ՊԱՌԻԼԷՏ

Նա մի քանի վայրկեանից յիտոյ
Զեր առաջ կըլինի:

ԿԷՆՆԵԳԻ

(Վազում է Մարիայի մօտ, որ
դողում է եւ քիչ է մնում որ
վայր ընկնի):

Այս, ինչ եղաւ ձեզ,
Թանկագին լէզի: Գուր զունատուե-
ցար:

ՊԱՌԻԼԷՏ

Ի՞նչ, միթէ լաւ չէ: Չէ որ խնդրեցիր:
Ձեր խնդրումը ձեր սպասածից
Շուտ է կատարում: Գուր խօսելումը
Միշտ ճարպիկ էիր: հիմա խօսեցէք,
Ահա, հիմա է խօսելու ժամը:

ՄԱՐԻԱ

Ո՛հ, ինչի՞ ոչ որ ինձ չպատրաստեց:
Հիմա այդ բանին տրամադրուած չեմ:
Ինչ որ ես ինքս խնդրեցի, իբրեւ
Ամենամեծ չնորհ, այժմ թվում է
Ինձ սարսափելի—Հոննա, տուն տար
ինձ

Որ հանգստանամ, ինքս ինձ ժողովեմ:
ՊԱՌԻԼԷՏ

Մեացէք: Այստեղ պիտ' սպասէք նո-
րան:

Այն, ի հարկէ գուր վախենում էք,
Որ դատաւորին ներկայանում էք:

ԵՐԵՒԱՅԹ Գ.

Կոմս Շրիշաքիշի և Առա-
ջիկներ:

ՄԱՐԻԱ

Այդ չէ պատճառը: Աստուած իմ,
ինչպէս
Լաւ չեմ զգում ինձ—Ազնիւ Շրիւս-
թիւրի,
Գուր ուզարկուած էք ինձ մօտ եր-
կնրից,

Իբրեւ մի հրեշտակ—Հիմա չեմ կարող
Ես նորան տեսնել: Ո՛հ, ազատեցէք
Ինձ անտանկի այդ տեսարանից:

ՇՐԻՒՍԹԻՒՐԻ

Հանդարտ, թագուհի, սրտապնդուե-
ցէք:

Վճռական ժամն է:

ՄԱՐԻԱ

Ես չատ եմ սպասել,
Միջոց, այդ ժամին—Երկար տա-
րիներ

Պատրաստվում էի, ամեն բան ասել,
Պինդ դրոշմել էի ես իմ մօրի մէջ:
Թէ ինչպէս պիտի Ելիսարէթի

Սիրտը շարժէի: Յանկարծ բոլորը
Մոռացուեց, չկայ, և այս րոպէին
Ապրում է իմ մէջ միայն տանջանքիս
Այրող զգացմունքը: Սիրտս արիւնոտ
Վրէժխնդրութեամբ լիքն է նորա
դէմ,

Բարի մտքերը փախչում են ինձնից,
Եւ ինձ պատում են դժոխքի օձահեր
Չար ոգիները:

ՇՐԻՒՍԹԻՒՐԻ

Զսպեցէք գուր ձեր
Շփոթում արիւնը, դառնացած սիր-
տը:

Լաւ պտուղ չի տայ, երբոր հան-
դիպի

Ատելութիւնը ատելութեանը:
Որքան և բնդդէմ լինի ձեր սիրտը,
Պիտի հնազանդիք հարկի պահանջին:
Զօրեղը նա է—պիտի խոնարհիք:

ՄԱՐԻԱ

Նրա առաջ: Երբէք:

ՇՐԻՒՍԹԻՒՐԻ

Բայց պէտք է, լէզի:

Խօսեցէք հետը յարգանքով, հանդարտ,
Գիմեցէք նորա վահանձնութեանը,
Մի պնդէք հիմա ձեր իրաւունքը,
Ժամանակը չէ:

ՄԱՐԻԱ

Այս, ես կորուստս
Խնդրեցի, և իմ խնդրումը եղաւ
Ինձ համար պատիժ: Երբէք չպէտք է
Իրար տեսնէինք: Երբէք դորանից
Լաւ բան չի ծագի: Աւելի շուտով
Կարող են իրար սիրով հանդիպել
Կրակն ու ջուրը, և գառն ու վագրը

Իրար համբուրել—Ես անչափ ծանր
Վիրաւորուած եմ—նա անչափ ծանր
Անպատուել է ինձ—Երբէք հաշտու-
թիւն

Ձի լինի մեր մէջ:

ՇՐԻՒՍԲԻՒՐԻ

Պէտք է նախ տեսնէք
Նորա երեսը: Ես տեսայ, ինչպէս
Շարժեց նրա սիրտը ձեր գրութիւնը,
Եւ արտասուեցան նորա աչքերը:
Ո՛չ, նա անզգայ չէ, միայն թէ դուք
Աւելի վստահ դիմեցէք նորան—
Դորա համար իսկ շտապեցի առաջ,
Որ ձեզ պատրաստեմ, որ ձեզ հա-
մոզեմ:

ՄԱՐԻԱ (նորա ձեռքը բռնելով.)
Ո՛հ, Տալրօտ, դուք միշտ բարեկամս
էիք—
Երանի ես միշտ միայն ձեր մեղմ
Հսկողութեան տակ: Բարի Շրիւ-
թիւրի,
Այստեղ սաստիկ խիստ են վարւում
հետս:

ՇՐԻՒՍԲԻՒՐԻ

Մոռացէք այդ և միայն մտածեցէք
Թէ ինչպէս խոնարհ ընդունէք նորան:
ՄԱՐԻԱ

Հետն է Բուլէյֆը, իմ չար հրեշտակը:
ՇՐԻՒՍԲԻՒՐԻ

Միայն կոմս Լէստէրն է ուղեկցում
նորան:

ՄԱՐԻԱ

Կոմս Լէստէր:

ՇՐԻՒՍԲԻՒՐԻ

Նրանից դուք մի վախենաք:
Նա չէ ձեր կորուստը կամեցողը—
Նորա գործն է այս, որ համաձայնեց
Թագուհին այստեղ ձեզ հետ տես-
նուելու:

ՄԱՐԻԱ

Ա՛խ, ես գիտէի:

ՇՐԻՒՍԲԻՒՐԻ

Ինչպէս:

ՊԱՌԻԼԵՏ

Թագուհին:

(Ամենքը քաշվում են մի կողմը.
միայն Մարիան մնում է, յենուած
Կէննէդիի վերայ.)

ԵՐԵՒՈՅԹ Գ.

Առաջիկէ երբ: Էջիսաբէթ:
Կոմս Լէյլէստէր: Հետե-
ւորդէն:

ԷԼԻՍԱԲԵԹ (Լէյլէստէրին.)

Ի՞նչպէս է կոչւում, կոմս, այս կալ-
ուածքը:

ԼԵՅԶԵՍԵՐ

Փօթէրինգիայի ամրոց, Թագուհի:
ԷԼԻՍԱԲԵԹ (Շրիւսբիւրի կոմսին.)
Ուղարկեցէք մեր հետևորդներին
Առաջուց Լօնդօն: Սաստիկ խոնը-
վում է
Այնտեղ ժողովուրդը փողոցներում,
Կրհանդստանաւք այս խաղաղ վայ-
րում:

(Տալրօտը հեռացնում է հետևորդ-
ներին: Էլիսաբէթը աչքերով զըն-
նում է Մարիային եւ շարունակում
է իւր խօսքը Պաուլէտին դառնալով.)
Ինձ չատ է սիրում իմ ժողովուրդը:
Չափ չունի նորա ուրախութիւնը,
Այդպէս պաշտում են Աստծուն, ոչ
մարդուն:

ՄԱՐԻԱ

(Որ այդ քոլոր միջոցին կիսով
չափ ուշաթափ յենուած էր իւր
դայեակին, այժմ՝ քարծրանում է
եւ նորա աչքը պատահում է Էլի-
սաբէթի լարուած հայեացքին: Նա
սարսափում է եւ նորից ընկնում է
դայեակի գիրկը.)

Ո՛հ, Տէր Աստուած իմ, այս կերպա-
րանքում,

Մարդու սիրտ չկայ:

ԵԼԻՍՍԲԵԹ

Ո՛վ է այս լէզին:

(Ընդհանուր լռութիւն:)

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

—Փօթէրիկդ այումն հս ցու, թա-
զուհի:

ԵԼԻՍՍԲԵԹ

(Յոյց է տալիս իրան սաստիկ
զարմացած, մոայլ հայեացք ձգե-
լով Լէյչեստէրի վերայ:)

Այս ո՞վ արեց ինձ, Լէստէր:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Թագուհի,

Եղան—Եւ հիմա երկինքն այս կողմը
Ուղղեց քայլերդ, թող յաղթեն
զուժն ու

Վահանձնութիւնը:

ՇՐԻԻՍԲԻԻՐԻ

Աղաչում ենք քեզ,

Ո՛վ վեհ թագուհի, ուղղիր քո աչքը
Տարաբաղդի վրայ, որ քո դիմացը
Ոչնչանում է:

(Մարիան ուղղվում է եւ ուզում է
զնալ Էլիսաբէթի մօտ, քայց կէս
ծանապարհին յանկարծ կանգնում
է սարսափած: Նորա շարժուածքը
արտայայտում են սաստիկ ներքին
պատերազմ:)

ԵԼԻՍՍԲԵԹ

Այս ի՞նչ է, լօրդեր:

Ո՛վ էր, որ ասաց, թէ մի տառապեալ
Պիտի տեսնենք ես: Այստեղ գտնում եմ
Ես մի գոռոզ կին, որ չէ խրատուել
Անբաղդութիւնից:

ՄԱՐԻԱ

Այս էլ կըտանեմ:

Գնա, ազնիւ հոգու թոյլ հպարտու-
թիւն:

Ես կըմոռանամ իմ ով լինելը

Եւ իմ կրածը, կ'ընկնեմ նրա ոտը
Որ թափեց գլխիս այս նախառնքը:

(Դառնում է դէպի Թագուհին:)

Քոյր իմ, երկինքը ձեր օգտին վճռեց:
Նա ձեր բաղդաւոր զլուխը զարդա-
րեց

Յաղթութեան պսակով: Երկրպագում
եմ

Աստուածոյթեանը, որ ձեզ բարձ-
րացրեց:

(Ընկնում է նորա առաջ):

Բայց դուր էլ, քոյր իմ, եղէք վեհ-
անձն

Մի թողնէք մնամ այսպէս խայտա-
ռակ

Ընկած ձեր առաջ: Տուէք ձեր ձեռք,
Ձեր արքայական աջը մեկնեցէք,
Որ բարձրացնէք ինձ այս ստոր ան-
կումից:

ԵԼԻՍՍԲԵԹ (յետ քաշուելով:)

Դուք ձեր խիտ տեղն էք, լէզի Մա-
րիա:

Եւ ես գոհութեամբ օրհնում եմ
Աստծու

Ողորմութիւնը, որ չկամեցաւ
Որ ես լինէի ընկած ձեր ոտը,
Ինչպէս ընկած էք դուք այժմ իմ ա-
ռաջ:

ՄԱՐԻԱ

(Աւելի մեծ ոգեւորութեամբ),

Մարդկային բաղդը փոփոխական է:
Եւ կան աստուածներ, որոնք պատ-
ժում են

Մեծամտութիւնն: Վախեցէք դուք
այն

Ահաւորներից, որոնք ձգել են
Այժմ ինձ ձեր ոտը—Այստեղ ներկայ
են

Օտար վկաներ: Գէթ սոցա առաջ,
Քոյր իմ, յարկեցէք իմ մէջ ձեր ան-
ձը,

Եւ մի, մի պղծէք, մի խայտառակէք

Դուք Տիւգօրների ազնիւ արիւնք,
Որ հոսում է մեր երակներումը —
Ո՛հ, Աստուած, սա ցից և անմատչելի
Կանգնած է առաջս, ինչպէս ծովա-
ժայռ,

Որ նաւաբեկը, զուր մաքառելով,
Զգտում է բռնել: Ամեն ինչ, կեանքս,
Վիճակս խօսքիս և արտասուքիս
Ուժիցն է կախուած: Բաց արէք
սիրտս,

Որ շարժեմ ձերը: Երբ նայում էք ինձ
Սառը հայեացքով, սիրտս փակուում է
Ահ ու սարսափով, արտասուքներիս
Հոսանքը կանգնում, և աղերսախառն
Բառերը խեղդւում են իմ կուրծքի մէջ:

ԷԼԻՍԱԲԵԹ (սառը և խիստ):

Ի՞նչ ունէիր ինձ ասելու, լէզի:
Կամենում էիր դուք ինձ հետ խօսել:
Ես մոռանում եմ սաստիկ վշտացած
Թագուհուն իմ մէջ, եկայ կատարել
Քրոջ համեստ պարտքը և իմ տեսու-
թեամբ

Ձեզ մխիթարել: Ես վեհանձնութեան
Ձայնին եմ լսում և ենթարկում եմ
Ինձ արդարացի յանդիմանութեան,
Որ այս աստիճան ստորանում եմ ես—
Ձէ՛ որ սպանել տալ ուզում էիր ինձ:

ՄԱՐԻԱ

Ի՞նչ բանով սկսեմ, ինչպէս խելացի
Շարեմ բառերը, որ շարժեն, բայց ոչ
Խոցեն ձեր սիրտը: Ո՛հ, Աստուած, ո՞չ
տուր

Իմ խօսքին, բայց առ խայթոցը, որ նա
Զվիրաւորէ: Ձէ՛ որ չեմ կարող
Ինձ համար խօսել, որ չմեղադրեմ
Ձեզ ծանր կերպով, և այդ չեմ ուզում:
--Ձեր վարմունքն ինձ հետ չէր իրաւացի,
Ես էլ ձեզ նման մի թագուհի եմ,
Իսկ դուք պահեցիք ինձ, իբրև գերի:
Ես եկայ ձեր մօտ իբրև աղերսող,
Իսկ դուք, ծաղրելով հիւրասիրութեան
Սուրբ օրէնքները և միջազգային

Սուրբ իրաւունքը, ինձ բանտը դրիք:
Բարեկամներս և ծառաներս

Խլուեցան ինձնից, ստիպովո՞ւմ եմ կրել
Անվայել կարիք, ինձ կանգնեցնում են
Մի նախատական ատեանի առաջ—
Ել բան չեմ ասում: Յաւիտենական
Մոռացութեան եմ տալիս կրածս:

—Թող այդ բոլորը ճակատագիր էր,
Դոռք մեղաւոր չէք, չե՛ս մեղաւոր չեմ:
Դժոխքից բարձրացաւ չար ոգին, վա-
ռեց

Մեր սրտերի մէջ ատելութիւնը,
Որ մեզ կռուեցրեց քնուշ հասակից:
Դա աճեց մեզ հետ, և արժարժեցին
Չարամիտ մարդիկ այդ կորստարեւ
Բոցն իրանց շնչով, և խելացնոր

Նախանձաւորների սուր ու դաշոյնով
Չինաւորեցին անկոչ բազուկը —
Եւ այս է ահա թաղաւորների

Անբաղդ վիճակը, երբ իրանք հաշտ
չեն,

Աշխարհը լցնում են ատելութեամբ
Եւ թշնամութեամբ: — Այժմ մեր մէջը
Օտար մարդ չկայ,

(Վստահաբար մօտենում է և
ասում է փառաբշակաւ ծայնով):

Եւ մենք կանգնած ենք

Երես առ երես: Այժմ խօսեցէք:

Քնյր իմ, ասացէք, ի՞նչ է յանցանքս:
Եւ ես պատրաստ եմ տալ ձեզ կատա-
րեալ

Բաւականութիւն: Ա՛խ, թէ լսէիր
Ինձ այն ժամանակ, երբ թախանձա-
գին

Խնդրում էի ես ձեր տեսութիւնը,
Երբէք չէր հասնի բանն այստեղ, և մենք
Չէինք հանդիպի այս տխուր տեղում:
ԷԼԻՍԱԲԵԹ

Իմ բարի աստղը պահեց ինձ իժը
Գիրկս առնելուց—Ոչ ճակատագրից,
Այլ ձեր սե սրտից պիտի գտնեմ
տուիր

Եւ ձեր փառամոլ ազգականներից:
Ի՞նչ թշնամական բան էր պատահել
Մեր երկուսի մէջ, որ ինձ պատերազմ
Յայտնեց ձեր քեռին, փառասէր պատ-

րը,
Որ իւր յանդուգն ձեռք մեկնում է
Դէպի ամեն թաղ. յիմարացրեց ձեզ
Դրուագոս ընդունել և սեփականել
Իմ տիտղոսները, մաքաւել, կռուել
Իմ դէմ մինչև մահ—Ել ում չկանչեց
Արդեօք նա իմ դէմ: Քահանաների
Լեզուները և ազգերի սուրբ,

Այլ և բարեպաշտ խեղացնորութեան
Սոսկալի դէնքը: Այստեղ իսկ, խաղաղ
Տէրութեանս մէջ չարծարձեց բոցը
Աստամբութեան:—Բայց Աստուած

հետս էր,
Եւ գոռոզ պատրը չյաղթանակեց—
Հարուածն իմ զլխին էր սպառնում,
սակայն

Ձեր զուխը կ'ընկնի:

ՄԱՐԻԱ

Աստծոյ ձեռին եմ:
Դուք չէք յապեցնի ձեր ոյժն արիւ-
նով—

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Ո՛վ կարգել է ինձ: Ձեր քեռին տուեց
Օրինակ բոլոր թագաւորներին,
Թէ թշնամու հետ յաջակ եմ հաշտ-
ւում:

Սանկտ Բարթէլէմին է իմ դպրոցը:
Ի՞նչ է ինձ համար ազգականութիւնն,
Ի՞նչ է իրաւունքը միջուկային:

Ձեր եկեղեցին լուծում, քանդում է
Պարտաւորութեան բոլոր կապերը,
Սրբազործում է երգմազանցութիւնն,
Արդարացնում է արքայապաններին.
Ես անում եմ միայն, ինչ ձեր պատ-

րիքը
Ուսուցանում եմ: Ո՛վ է ձեզ համար
Ինձ երաշխաւոր, եթէ արձակեմ
Ես վհահանձնաբար ձեր կապանքները,

Եւ ի՞նչ կողպէքով պահեմ արդեօք ձեր
Հաւատարմութիւնն, որ Սուրբ Պետ-
րոսի
Բանալին չբանայ: Ոյժն է միմիայն
Ապահովութիւն, անկարելի է
Միաբանութիւն օձի ծնունդի հետ:
ՄԱՐԻԱ

Ո՛հ, ձեր ապարադ, մռայլ կառկածն
է այդ:
Դուք միշտ համարել էք ինձ թշնամի
Եւ իբրեւ օտար: Եթէ որ դուք ինձ
Հրատարակէիք ձեր ժառանգուհի,
Ինչպէս որ հարկ էր, ես կըլինէի
Ձեզ միշտ շնորհակալ և կըսիրէի
Իբրեւ բարեկամ մի հաւատարիմ,
Իբրեւ ազգական:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Այնտեղ դուրսն է ձեր
Բարեկամութիւնը, լէզի Ստիւարտ,
Պապականութիւնն է ձեր տունը և
Աքեղան եղբայր — Ձեզ ժառանգուհի
Հրատարակէի: Որ կենդանութեանս
Օրերում դուք իմ ժողովուրդի վարքն
Ապականէիք, նենգամիտ Արմիդա,
Որ ձեր անառակ ցանցում որսայիք
Տէրութեան ազնիւ պատանիներին—
Որ բոլորը նոր ծագող արեւին
Դիմէին, իսկ ես—

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Իշխեցէք խաղաղ:
Ես հրաժարւում եմ իմ իրաւունքից
Այս տէրութեան վրայ: Ա՛խ, թուլացել
եմ

Ոգոյս թևերը, մեծութիւնը ինձ
Ել չէ հրապուրում—Ձեր ուղածն ա-
րիք:

Ես Մարիայի միայն ստուերն եմ:
Այս երկարատև և նախատական
Բանտարկութիւնը ընկճել է ոգիս—
Դուք չափազանց խիստ վարուեցաք
ինձ հետ,
Դուք ինձ մաշեցիք ծաղիկ հոտակում—

Հիմա վերջ տուէք, քոյր իմ: Ասացէք
Այն խօսքը, որի համար եկել էք:
Երբէք չեմ կարող հաւատալ, թէ դուք:
Եկաք ձեր զոհը անխնայ ծաղրելու:
Ո՛հ, չուտ ասացէք. «Դուք այժմ ազատ
էք,

Մարիա: Դուք իմ ոյժը ըզգացիր,
Հիմա յարգեցէք վիհանձնութիւնս:»
Ասացէք, և ես կ'ընդունեմ կեանքս,
Ազատութիւնս ձեզնից իբր ընծայ:
—Այդ խօսքն անցեալը մոռանալ կը-

տայ:
Ես սպասում եմ: Ո՛հ, էլ մի ուշացնէք:
Վայ ձեզ, թէ դրանով վերջացնելու չէք:
Եթէ այժմ ինձնից չէք բաժանուի դուք
Փառաւորապէս, իբրեւ շնորհաբեր
Մի աստուածութիւն—քոյր, չէի ուզի
Այս հարուստ կղզու, նոյն իսկ և ամ-

բողջ
Աշխարհի համար կանգնել ձեր առաջ,
Ինչպէս կանգնած էք դուք այժմ իմ ա-

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Խոստովանում էք, որ դուք-յաղթուած
էք:

Վերջացան արդեօք ձեր հնարքները:
Ել ճանապարհին մարդասպան չկայ:
Արդեօք էլ չկայ քաջասիրտ մէկը,
Որ ձեր ասպետի դերը կատարէ:

—Այո, վերջացաւ, լէզի Մարիա:
Դուք էլ ոչ դրին հրապուրելու չէք:
Աշխարհն այլ հոգսեր ունի: Ել ոչ որ
Ձէ ուզում լինել ձեր—չորրորդ այլը,
Որովհետեւ դուք սպանում էք միշտ ձեր
Փեսացուներին, ինչպէս նաեւ ձեր
Ամուսիններին:

ՄԱՐԻԱ (տաքանալով)

Քոյր, քոյր: Ո՛հ, Աստուած:
Աստուած իմ, Դու տուր ինձ համ-
բերութիւն:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

(Երկար ժամանակ նայում է նո-

րան հպարտ արհամարհանքով):
Այս է, լօրդ Լէստէր, գեղեցկութիւնը,
Որ մարդ կարող չէ տեսնել անպատիժ,
Եւ որի կողքին չի համարձակուի
Կանգնել ոչ մի կին: Իրաւ, հռչակը
Աժան է ստացուած: Համաշխարհա-

կան

Գեղեցկութիւնը լինելու համար
Պէտք է միայն լինել դիւրամահաւոյճի
Ամենքի համար:

ՄԱՐԻԱ

Արդէն չափն անցաւ:
ԵԼԻՍԱԲԵԹ (ծաղրական ծիծաղով):
Հիմա տեսնում եմ ձեր իսկ պատկերը,
Իսկ մինչև հիմա դիմակ էր միայն:

ՄԱՐԻԱ

(Բարկութեամբ բորբոքուած, բայց
մի եւ նոյն ժամանակ ազնիւ վսեմու-
թեամբ):

Ես սխալուել իմ, իբրեւ մարդ, իբրեւ
Երիտասարդ կին, ինձ մոլորեցրեց
Իշխանութիւնը. ծածուկ չեմ արել
Եւ չեմ թաքցրել, այլ արքայական
Պարզամտութեամբ արհամարհել եմ
Կեղծ արտաքինը: Աշխարհն իմ մասին
Վատ բան չատ գիտէ. բայց ես կարող
եմ

Ասել, որ ինքս աւելի լաւ եմ,
Քան թէ համբաւ: Վայ ձեզ, երբ որ
նա

Կրհանէ երբեմն ձեր գործերի
Պատուի վերարկուն, որով բողբոքու-
ած
Ծածկում էք զազանի ցանկութիւն-
ների

Վայրենի կրակը: Զեր մօրից պատիւ
Ձէք ժառանգել դուք. յայտնի է, թէ
որ
Առաքինութեան համար բարձրացաւ
Աննա Բօլէնը զլիսատման բեմը:

ՇՐԻՒՍԲԻՒՐԻ

(Կանգնում է երկու թագուհիների մէջ:)

Ո՛հ, Տէր Աստուած իմ, բանն ինչ տեղ հասաւ:

Միթէ այդ է ձեր ինքնագաղութիւնն, Խոնարհութիւնը, լէզի Մարիա:

ՄԱՐԻԱ

Ինքնագաղութիւն: Ես համբերեցի, Ինչ որ կարող է մարդս համբերել: Գնահ, անցիր գառան սառնասրտութիւն, Փախիր դէպ՝ երկինք, իմ համբերութիւն,

Կտրիր կապանքդ, դուրս եկ քո որջից, Գնու, երկար զսպած վրէժխնդրութիւն: Եւ դու, որ տուիր զայրացած քարբին Սպանիչ հայեացքը, դիր լեզուիս վերայ

Թունաւոր նետը—

ՇՐԻՒՍԲԻՒՐԻ

Ո՛հ, խելքը կորցրեց: Ներիր, թագուհի, այս խելագարին, Ներիր չափազանց խիստ զայրացածին:

(Էլիսաբէթը քարկուծիւնից պապանձուած կատաղի հայեացքներ է նետում Մարիայի վերայ:)

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

(Սաստիկ շփոթուած աշխատում է Էլիսաբէթին հեռացնել:)

Ականջ մի՛ դնիր այս կատաղածին: Հեռու, հեռու այս տարաբաղդ տեղից: ՄԱՐԻԱ

Ազգիայի գահը ապականուած է Ապօրինածնից, աղնիւ Բրիտնէրը Խաբուած նենգաւոր մի միմոսուհուց: —Եթէ իրաւունքն իշխէր, իմ առաջ Ընկած կըլնէիր դռնք այժմ փոշում, Որովհետեւ էս ձեր թագաւորն եմ: (Էլիսաբէթը շուտ դուրս է գնում:)

Լօրդերը հետեւում են նորան սաստիկ շփոթուած:)

Ե Ր Ե Ի Ո Յ Թ Ե.

Մարիա: Կ Ե Ա Ա Ե Դ Ի.

ԿԵՆՆԵԴԻ

Ո՛հ, այդ ինչ արիք: Նա կատաղեցաւ: Հիմա վերջին յոյսն էլ ոչնչացաւ:

ՄԱՐԻԱ

(Դեռ ևս սաստիկ յուզուած:)

Նա կատաղեցաւ: Սրտում մահ ստացաւ: (Փաթաթուելով Կէննէդիի պարանոցին:)

Ո՛հ, Հաննա, ինչպէս լաւ եմ զգում ինձ: Ահա վերջապէս երկար տարիներ, Նուաստանալուց և տանջուելուց յետ Վրէժխնդրութեան և յաղթանակի Վայրկեանը հասաւ: Կարծես ծանր լեռ

Ընկաւ սրտիցս, դանակ ցցեցի Թշնամուս կուրծքը:

ԿԵՆՆԵԴԻ

Աւսող, տարաբաղդ,

Խելագարութիւնը բռնել է ձեզ: Անհաշտ թշնամուն վերաւորեցիր: Նա թագուհի է, շանթ ունի ձեռին, Իւր տարիածուի առաջ ծաղրեցիր:

ՄԱՐԻԱ

Լէստէրի առաջ նորան ստորացրի: Նա տեսաւ, վկայ էր իմ յաղթութեան, Ես վայր գլորեցի նրան բարձրութեանից, Լէստէրը հետն էր, այդ ոյժ տուեց ինձ:

Ե Ր Ե Ի Ո Յ Թ Զ.

Մօրտիւհր: Առաջիկա երբ:

ԿԵՆՆԵԴԻ

Ո՛հ, սէր, ինչ վախճան—

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Բոլորը լսեցի:

(Նշան է տալիս դայեակին, որ գը-

նայ իւր տեղը, և ինքը առաջ է գալիս: Նորա ընդր անձը ցոյց է տալիս սաստիկ կըքոտ տրամադրութիւն:)
Դու յաղթեցիր նրան, ոտնակոխ արիր. նա յանցաւորն էր, իսկ դու թագու-

հին:

Հիացած իմ քո քաջասրտութեամբ, ես պաշտում եմ քեզ, իբրև դիցունհի. Վսեմ, փառաւոր երևում ես ինձ
Դու այս վայրկեանին:

ՄԱՐԻԱ

Տեսնա՛ր Լէստէրին, Յանձնեցի՛ք նորան գիրս և ընծան—
Ո՛հ, խօսեցէք, սէր:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

(Նայում է նորան ըորընդորող աչքերով:)

Ի՞նչպէս փայլում էր Երեսիդ ցատումը արքայական եւ գեղեցկութիւնդ լուսաւորում: Ամենասիրուն կիներն ես աշխարում:

ՄԱՐԻԱ

Խնդրում եմ ձեզ, սէր, հանգստացրէ՛ք ինձ:

Ի՞նչ ասաց լօրդը, ի՞նչ յոյս ունենամ:
ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Ո՛հ, այն վատթարը, թշուառականը: Նրանից յոյս չկայ, արհամարհեցէ՛ք, Մոռացէ՛ք նորան:

ՄԱՐԻԱ

Այդ ի՞նչ էք ասում:
ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Նա՛ ձեզ պիտ' փրկէ և տիրապետէ. Նա՛ ձեզ, թող փորձէ: Հետը մինչև մահ Այդ բանի համար կրկնում վստահ: ՄԱՐԻԱ

Զէ՛ք տուել նորան դուք իմ նամակը: —Ապա վերջացաւ:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Այն թուլասիրտը Սիրում է կեանքը: Ով որ ուզում է Ազատել քեզ և իւրը անուանել,

Պիտ' սիրտ ունենայ մահն իւր դիրկն առնել:

ՄԱՐԻԱ

Նա ինձ չէ՛ ուզում ոչինչով օգնել:
ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Թողէ՛ք նրան: Նա ի՞նչ կարող է անել. Նա ամենևին հարկաւոր չէ մեզ. Ես կըփրկեմ քեզ, այո՛, մենակ ես:
ՄԱՐԻԱ

Դուք ի՞նչ կարող էք:
ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Ել մի խաբէր ձեզ: Ձեր գրութիւնն այն չէ, ինչ որ երէկ էր:

Այնպէս, ինչպէս որ հիմա այստեղից Գնաց թագունին, ինչպէս որ փոխուեց Ձեր երկուսի մէջ խօսակցութիւնը, Ամեն ինչ կորած է այսուհետեւ, Ել սղորմութեան ճանապարհ չկայ: Այժմ գործ է պէտք, համարձակու-

թիւն:

Ոչինչ չեմ խնայի, գեռ չլուսացած Պէտք է անպատճառ լինիր ազատուած:
ՄԱՐԻԱ

Ի՞նչպէս: Այս գիշեր: Մի՛թէ հնար է:
ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Ահա, լսեցէ՛ք, թէ ինչ է վճռած: Ծածուկ մատռան մէջ ժողովեցի ես Հաամախոհներին. բահանան լսեց Մեր խոստովանքը, թողութիւն տուեց Բոլոր մեղքերին, որ մենք գործել ենք, Թողութիւն և այն մեղքերին, որ մենք Դեռ պիտի գործենք: Մենք հաղորդուեցանք, Պատրաստ ենք, որ միւս աշխարհը երթանք:

ՄԱՐԻԱ

Ո՛հ, ինչ սոսկալի պատրաստութիւններ:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Այս գիշեր մենք այս ամրոցը կ'առնենք, Բանալիները արդէն ինձ մօտ են:

Պահապաններին կրտսերները և քեզ
Բռնի կըհանենք գուրս քո սենեակից,
Ամենքը պիտի մեռնեն մեր ձեռից.
Ոչ որ չպիտի կենդանի մնայ,
Որ մեր յարձակման լուրը տանէ նա:
ՄԱՐԻԱ.

Իսկ Դրուրի, Պառլէտ պահապան-
ներս:
Նորա մինչ փերջին շունչը կըկռուեն —
ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Ամենից առաջ նորա կըմեռնին:
ՄԱՐԻԱ.

Ինչպէս: Ձեր քեռին, ձեր երկրորդ
հայրը:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Նախ նա կըփորձէ գաշոյնիս ծայրը:
ՄԱՐԻԱ.

Արիւնստ ոճիր:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Բոլոր ոճիրներն

Արդէն առաջուց ներեց պատէրը:
Կարող եմ գործել ես վատերը,
Եւ կամենում եմ:

ՄԱՐԻԱ.

Սարսափելի է:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Եթէ թագուհուն հարկ լինի սպանել,
Նշխարքի փերայ երդուել եմ անել:

ՄԱՐԻԱ.

Ո՛չ, ո՛չ, Մօրտիմէր, նախ քան ինձ
համար

Այդքան շատ արիւն —

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Բոլոր կեանքերը

Ոչինչ են թէ քո, թէ սիրոյս առաջ:
Թող հիմքից խաղտուի ամբողջ աշխար-
հը,

Երկրորդ ջրհեղեղ կուլ տայ բոլորը,
Ինչ որ շունչ ունի — Փնջի չէ ինձ հա-
մար:

Նախ քան Մօրտիմէրն քեզնից յետ
կանչին,

Աշխարհիս փերջին օրը թող հասնի:
ՄԱՐԻԱ. (յետ քաշուելով:)

Աստուած, ինչ լեզու և—ինչ հա-
յեացքներ:
—Վախեցնում էր ինձ, սարսափե-
ցնում, սէր:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Կեանքը վայրկեան է, մահն էլ է նոյնը:
—Թող քարչեն տանեն ինձ գէպի
Տիրուրն,

Թող անգամներս պատառեն հրաշէկ
Ունեկիրներով,

(Սաստկութեամբ վրայ է վազում
քաղկատարած:)

Միայն թէ մի վայրկեան

Սխմէի սրտիս սիրոյս առաւիտիս —

ՄԱՐԻԱ. (յետ քաշուելով:)

Խեղագոր, հեռու —

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Այս փափուկ կրծքին,

Սիրաշունչ բերնին —

ՄԱՐԻԱ.

Ի սէր Աստուծոյ,

Թողէք, ներս գնամ:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Նա խեղագոր է,

Ով պինդ չէ սխմում քաղցը իւր սրտին,
Երբ Աստուած տուել է նորա ձեռը:
Ես քեզ կ'աղատեմ, թէ և հազար կեանք
Արժենայ դա ինձ: Այո, կ'աղատեմ,
Ես այդ ուզում եմ, բայց և երդում եմ.
Վկայ է Աստուած վերեւ երկնքում,
Դու իմն ես, պիտի մնաս իմ զրկում:
ՄԱՐԻԱ.

Աստուած, փրկիր ինձ: Ա՛հ, ճակատա-
գիր:

Դու կատաղութեամբ նետում ես ինձ
մէկ

Երկիւղից միւսը: Մի՞թէ ծնունդ եմ,
Որ կատաղութիւն միայն զարթեցնեմ:
Ա՛խ, մի՞թէ սէրն ու ատելութիւնը
Միարանուել են իմ գէմ, կազմել զաւ,

Որ ձգեն սիրտս միշտ երկիւղ ու ցաւ:
ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Այս, որքան խիստ աւտում են նորա,

Գլուխս յարգելի չէ էլ ձեզ համար:
ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Թաղը ընկել է արդէն քո զլխից,



Նոյնքան ջերմաջերմ սիրում եմ ես քեզ:
Նորա ուզում են զլխատել քեզ և
Այս սպիտակ վիզը կոցինով կտրել:
Ո՛հ, նուիրիր դու աստծուն ցնծու-
թեան,

Ինչ որ պիտ' զոհես դու ասելութեան:
Այս գեղեցկութեամբ, որ էլ քոնը չէ,
Երջանիկ արա՛ քո սիրականին:

Այս մեղաքսանման գանգուր մաղերը,
Ենթակայմահունմուայլ զօրութեան,
Գործ դիր կապելու ստրկիկ յաւիտեան:
ՄԱՐԻԱ

Ո՛հ, ինչ խօսքեր եմ լսում ձեզանից:
Անբաղդ վիճակս, կրած տանջանքս
Պիտի յարգէիք, թէ արքայական

Դու էլ մեծութիւն չունիս հրկրաւոր,
Փորձիր, արձակիր հրաման քո բերնից,
Թող գայ բարեկամ, փրկիչ զօրաւոր:
Դու ունիս միայն սրտառուչ անձը,
Վեհ գեղեցկութեան երկնային սան-
ձը.

Դուրանով զօրեղ եմ և համարձակ,
Դա է ինձ քշում դահճի կացնի տակ:
ՄԱՐԻԱ

Ո՛հ, ով կը փրկէ ինձ ոտրա ձեռքից:
ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Յանդուպն գործին յանդուգն և վարձ:
Ինչի՞ է քաջն իւր արիւնը թափում:
Չէ՞ որ կեանքն է մեծ բարիք թան-
կագին:

Անխելք է՝ որ այն ի զուր է փառ-
նում:

Պիտ՝ հանգստանամ նախ այս ջերմ
կրծքին—

(Նա ջերմիւթեամբ սխմում է նո-
րան իւր կրծքին:)

ՄԱՐԻԱ.

Ո՛հ, միթէ պէտք է օգնութիւն կան-
չեմ

Ազատողիս դէմ:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Դու անզգայ չես,
Քեզ սառնասիրտ չէ կանչում աշ-
խարհը,

Սիրոյ աղերսը չարժում է սիրտդ.
Երբիչ Բիցիօին բաղդաւորել ես,
Բոտիէյին կամաւ դու բեզ յանձնել
ես:

ՄԱՐԻԱ.

Աներկս յանդուգն:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Նա բռնաւոր էր:
Դու գողում էիր, նորան սիրելով:
Թէ հնար է զրաւել քեզ վախեցնե-
լով,

Վկայ է դժոխք—

ՄԱՐԻԱ.

Թողէք, խելազար:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Քեզ սարսեցնելու ունիմ ես հնար:

ԿԵՆՆԵԴԻ (ներս վազելով:)

Գալիս են, հկան: Ահա պարտէզը
Բիւրը լցվում է զինուորներով:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

(Ջայրացած, ձեռք տանում է սրին:)

Քեզ կրպաշտպանեմ ահա իմ սրով:

ՄԱՐԻԱ.

Ո՛հ, Հաննա, փրկիր ինձ սորա ձե-
ռից:

Ա՛խ, ի՞նչ տեղ գտնեմ ես պաշտպանու-
թիւն,

Ո՛ր սրբին զիմեմ, որ ազատէ ինձ:

Այստեղ բռնութիւն, ներսը սպանու-
թիւն:

(Նա փախչում է տան կողմը:
Կէննէդին հետեւում է նորան:)

ԵՐԵՒՈՅԹ Է.

Մօրտիմէր: Պառնչեալ եւ
Դրոռիկ ներս են վազում շփո-
թուած: Զիւռնոքն երբ շտա-
պով անցնում ես քեմի վերայ:

ՊԱՌԻԼԵՏ

Իսկոյն փակեցէք բոլոր դռները,
Շուտ վեր քաշեցէք ողջ կամուրջները:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Հը, քեռի, ի՞նչ կայ:

ՊԱՌԻԼԵՏ

Ո՛ւր է, ի՞նչ տեղ է

Մարդասպանութիւն: Փակեցէք նորան
Մթին բանտի մէջ:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Ի՞նչ է պատահել,

Քեռի:

ՊԱՌԻԼԵՏ

Թաղուհին: Անթաճ ձեռներ:

Դժոխային ոճիր:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Թաղուհին, քեռի:

Այդ ո՛ր թաղուհին:

ՊԱՌԻԼԵՏ

Անգլիայինը:

Սպանուեց Լօնդօնի փողոցներումը:

(Շտապով մտնում է տուն:)

ԵՐԵՒՈՅԹ Է.

Մօրտիմէր: Մի քիչ յետոյ

Օ կեչչի:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Խելապարուած եմ: Նոր չէր, որ մէկը

Այստեղից անցաւ աղաղակելով՝

«Թաղուհին սպանուեց»: Ո՛չ, այդ
երազ էր:

Տենդային ցնորքը պատկերացնում է

Իմ մտքի առաջ, իբրեւ խելութիւն,

Ինչով որ լիքն է հիւանդ ուղեղս:
Ո՞ր է: Օկէլին: Ի՞նչ վախեցած է:
ՕԿԵԼԼԻ (Շեքս վազելով):

Փախէք, Մօլտիմէր, փախէք: Բոլորը
Արդէն կորած է:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Ի՞նչ, ի՞նչ է կորած:

ՕԿԵԼԼԻ

Երկար մի հարցնէք: Փախէք այստե-
ղից:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Բայց ի՞նչ կայ, Օկէլ:

ՕԿԵԼԼԻ

Խելառ Սօվածը

Փորձ արեց:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Ապա ստոյգ է ուրեմն:

ՕԿԵԼԼԻ

Ստոյգ է, ստոյգ: Փախէք:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Սպանուած է, սպանուած

Եւ Անգլիայի զահը կրբազմի

Այժմ Մարիան:

ՕԿԵԼԼԻ

Սպանուած: Ո՞ր ասաց:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Իսկոյն չտոացիք:

ՕԿԵԼԼԻ

Ո՛չ, կենդանի է

Եւ մեզ ամենքիս մահը սողատում է:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Նա կենդանի է:

ՕԿԵԼԼԻ

Հարուածը սահեց,

Վերարկուն ծափեց, և մարդասպանին

Ձինաթափ արեց Շրիւսիւրի կոմսը:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Նա կենդանի է:

ՕԿԵԼԼԻ

Այո, կենդանի,

Եւ մենք կորած ենք: Եկէք հեռանանք,
Արդէն պարտէզը չըջապատում են:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Ո՞ր խելագարը արեց այդ բանը:

ՕԿԵԼԼԻ

Տուօնից եկած Բարնարիտն էր դա,
Որին դուք տեսաք մատուան մէջ
նստած,

Խոր մտածելով, երբոր արեղան
Բացատրում էր մեզ այն անաթէման,
Որ պապը դրել է թագուհու վրայ:
Նա ամենակարճ ճանապարհն ընտ-
րեց,

Որ մի հարուածով խելոյն ազատէ
Սուրբ եկեղեցին և արժանանայ
Մարտիրոսական անթառամ պսակին:
Պատրին յայտնեց նա իւր մտա-
յրածը,

Որ և կատարեց Լօնդօնի ճամբին:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

(Երկար լուռութենից յետոյ:)

Ո՞ր տարաբաղդ կին, քեզ հալա-
ծում է

Կատաղի, անհաշտ ճակատագիրը:

Այժմ—այո, այժմ դու պիտի մեռնիս,

Բո հրեշտակն ինքն է մահդ պատ-
րաստում:

ՕԿԵԼԼԻ

Ասացէք, ո՞ր կողմն ուղտում էք փախչել:
Ես հիւսիսային անտառներն ևմ
գնում:

ՄՕՐՏԻՄԵՐ

Փախէք, Տէր ընդ ձեզ: Իսկ ես կը
մնամ:

Ես դեռ կը փորձեմ կամ նորան
փրկել,

Կամ նրա զազաղի վրայ ունշունչ
պառկել:

(Շոքա դուրս են գնում զանազան
կողմերից:)

Չ Ո Ր Ր Ո Ր Դ Դ Ո Ր Ժ Ո Ղ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Ն Ա Խ Ա Ս Ե Ն Ե Ա Կ

Ե Ր Ե Ի Ո Յ Թ Ա.

Կումս Օրհայիւն, Կեանս Եւ
Լեյլիս Եւ Եր

ՕԲԵՊԻՆ

Միլօրդներ, ինչպէս է այժմ թաղու-
հին:

Դեռ չեմ աղատուել ես իմ երկիրից:
Այդ ինչպէս եղաւ, ինչպէս պատա-
հեց

Այդ հաւատարիմ ժողովուրդի մէջ:
ԼԵՅՅԵՍՏԵՐ

Ժողովուրդից չէր այն չարագործը:
Ձեր թաղաւորի հպատակն է նա,
Մի ֆրանկ:

ՕԲԵՊԻՆ

Անկասկած, խելագար է նա
ԿԵՆՏ

Պապական է, կոմս

Ե Ր Ե Ի Ո Յ Թ Բ.

Առաջիկաները: Բողոքեյք խո-
սակցելով Դաւիթսօնի հետ:

ԲՕՌԼԵՅՑ

Պէտք է գլխատման
Հրամանը խոյնն է եթ պատրաստել
Եւ կնիք դրոշմել—Երբ պատրաստ
լինի,
Տանել թաղուհուն, որ նա ստո-
րագրէ:
Գնացէր, էլ պէտք չէ ժամանակ
կորցնել:

ԴԱՎԻՍՏՐ

Իսկոյն կըլինի: (Դուրս է գնում):

ՕԲԵՊԻՆ

(Բօւլէջֆին դիմաւորելով):

Միլօրդ, իմ սիրտը

Մասնակից է ձեր ուրախութեանը:

Փառք իմ Ստեղծողին, որ արքայա-
կան

Գլխից հեռացրեց սպանիչ հարուածը:
ԲՕՌԼԵՅՑ

Այո, փառք Նորան, որ խայտառա-
կեց

Չարութիւնը մեր թշնամիներին:

ՕԲԵՊԻՆ

Աստուած անիծէ այն չարագործին:
ԲՕՌԼԵՅՑ

Այո և նորա պիղծ թելադրողին:

ՕԲԵՊԻՆ (Կէնտին):

Վսեմափայլ մարշալ, բարեհաճեցէք
Նորին մեծութեան ինձ ներկայացնել,
Որպէս զի յայտնեմ նորան ծնկաշոր
Իմ թաղաւորի շնորհաւորութիւնն:

ԲՕՌԼԵՅՑ

Ո՛չ, կոմս Օրէպին, նեղութիւն մի
կրէք:

ՕԲԵՊԻՆ (շողորորթութեամբ)

Լօրդ Բօւլէյֆ, ես իմ պարտքը լաւ գի-
տեմ:

ԲՕՌԼԵՅՑ

Ձեր պարտքն է իսկոյն կղզուց հեռա-
նալ:

ՕԲԵՊԻՆ (զարմացած յետ
քաշուելով):

Ի՛նչ, ինչ ասացիք:

ԲՕՌԼԵՅՑ

Ձեր նուիրական

Կոշումը այսօր ձեզ պաշտպանում է,
Բայց վաղը էլ ոչ:

ՕԲԵՊԻՆ

Ի՛նչ է յանցանքս:

ԲՕՌԼԵՅՑ

Թէ ասեմ, ներկէն անկարելի է:

ՕԲԵՊԻՆ

Միլօրդ, յոյս ունիմ, իմ դեսպանա-
կան

Իրաւունքները—

ԲՕՌԼԷՅՑ

Ձեն կարող պաշտպան
Լինել պետական յանցաւորներին:

ԼԷՅՁԵՍՏԵՐ և ԿԷՆՏ

Ա՛հ, այս ի՞նչ բան է:

ՕԲԷՊԻՆ

Լօրդ, մտածեցէք:

ԲՕՌԼԷՅՑ

Ձեր ձեռով զրած անցաթուղթ զը-
տան

Մարդասպանի մօտ:

ԿԷՆՏ

Միթէ, ճշմարիտ:

ՕԲԷՊԻՆ

Ես անցաթղթեր չառ եմ բաժա-
նում,

Մարդկանց սրտերը չեմ կարող քննել:

ԲՕՌԼԷՅՑ

Ձեր տան յարկի տակն է մարդաս-
պանը

Խոստովանել և սրբութիւն առել:

ՕԲԷՊԻՆ

Իմ տունը բաց է:

ԲՕՌԼԷՅՑ

Այո, Անգլիայի

Թշնամիների համար բաց է նա:

ՕԲԷՊԻՆ

Ես պահանջում եմ, որ գործը քըն-
նուի:

ԲՕՌԼԷՅՑ

Կոմս, դուք վախեցէք այդ քննու-
թիւնից:

ՕԲԷՊԻՆ

Անձնաւորութիւնս անպատուելով,
Անպատուում էք դուք իմ ինքնա-
կալին:

Նա կըքանդէ նոր գաշնակցութիւնը:

ԲՕՌԼԷՅՑ

Թագուհին արդէն քանդել է այն,
կոմս:

Անգլիան Ֆրանսիայի հետ չի խնա-
մանայ:

Միլօրդ Կէնտ, կոմսին ապահով կեր-
պով

Կըտանէք ծովափ: Սաստիկ զայրա-
ցած

Ժողովուրդը սրա տան վրայ յարձա-
կուեց,

Ուր շատ զէնք գտաւ, սպառնում է
խսկոյն

Պատառել սորան, եթէ երեւայ:

Թագցրէք սորան, մինչև հանդարտի
Կատաղութիւնը—Դուք սորա կեան-

քին

Երաշխաւոր էք:

ՕԲԷՊԻՆ

Ես հեռանում եմ,

Ահա թողնում եմ ես այս երկիրը,

Ուր ոտնակոխ են լինում ազգերի

Իրաւունքները և ուր զժրում են

Դաշնադրութիւններ — Սակայն իմ
արքան

Արիւնոտ հաշիւ—

ԲՕՌԼԷՅՑ

Թող զայ և ստանայ:

(Կէնտը եւ Օքէպինը դուրս են
գնում):

ԵՐԵՒՈՅԹ Գ.

Լէյչէստը և Բօռչէյֆ:

ԼԷՅՁԵՍՏԵՐ

Այդպէս ինքնիր կրկին լուծում էք
Դաշնադրութիւնը, որ դուք այնքան

մեծ

Ձանքով կապեցիք: Անգլիան ձեզ շատ
Երախտապարտ չէ, միլօրդ, դուք ի

զուր

Նեղութիւն կրեցիք:

ԲՕՌԼԷՅՑ

Իմ նպատակը

Բարի էր, Աստուած այլ ընթացք
տուեց:

Երանի նորան, ում խիղճը պակաս
Ծանրաբեռնած է:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Գիտենք Սէսիլի
Խիստ խորհրդաւոր դէմքը պետական
Յանցարէքներէ վրայ որսի գնալիս:
—Լօրդ, ձեզ համար այժմ լաւ ժա-
մանակ է.

Սոսկալի ոճիւր մի պատահեցաւ,
Եւ դեռ յայտնի չեն յանցաւորները:
Հիմա կը բացուի ինկուիզիցիայի
Ատեանը. այնտեղ բառեր, հայեացք-
ներ,
Նոյն իսկ մտքերը խիստ կը քննուին:
Ահա թէ երբ դուք նշանաւոր էք,
Տէրութեան ատլաս—ամբողջ Անկ-
լիան

Դրուած կըլինի ձեր ուսերի վրայ:

ԲՕՌԼԵՅՑ

Ձեր մէջ տեսնում եմ, լօրդ, իմ
վարպետին.

Ձեր ճարտար լիզուն զրաւեց այն-
պիսի

Մի մեծ յաղթութիւն, որպիսին եր-
բէք

Ինձ չէ յաջողել:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Լօրդ, ինչ է ձեր այդ
Խօսքերի միտքը:

ԲՕՌԼԵՅՑ

Ձէ որ ինձանից
Ծածուկ, խաբկող տարաք թագու-
հուն

Դէպ' ֆոթէրինգայ:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Ձեզանից ծածուկ:
Ե՞րբ եմ վախեցել եւ ձեր ճակատից:

ԲՕՌԼԵՅՑ

Դո՛ւք ֆոթէրինգայ տարաք թագու-
հուն:

Ո՛չ: Դուք թագաւորն չէք տարել
այնտեղ—

Այլ թէ թագուհին այնքան բարի էր,
Որ նա տարաւ ձեզ:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Ի՛նչ էք կարենում
Գորանով ասել:

ԲՕՌԼԵՅՑ

Ի՛նչ ազնիւ անձի
Դեր խաղալ տուիք այնտեղ թագու-
հուն:

Ի՛նչ մեծ յաղթանակ պատրաստեցիք
ձեր

Թագուհու համար, որ ձեզ հաւատաց:

—Ո՛յ դու բարեւիրտ վեհապետուհի,
Ո՛հ, ինչ յանդուգն անամօթութեամբ
Ծաղր են արել քեզ, ինչպէս ան-
խնայ

Գաւաճանիկ են:—Ա՛յդ էր ուրեմն
Վեհանձնութիւնը, կարեկցութիւնը,
Որ յանկարծ բռնեց ձեզ խորհուրդի
մէջ:

Դորա համար էր Ստիւարտը այնքան
Թոյլ և աննշտն ոտիս, որ չտրժէր
Նորա արիւնով մեզ բժաւորել:

Շատ նուրբ նախազիծ, միայն ափ-
սոս որ
Ծայրն այնքան սուր էր, որ կոտը-
ուեցաւ:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Անպիտան, իսկոյն հետեցէք ինձ:
Թագուհու գահի առաջ պիտի տաք
Ձեր ոստաների համար ինձ հաշիւ:

ԲՕՌԼԵՅՑ

Այնտեղ կըլինիմ—Միայն զգոյշ կա-
ցէք,

Միլօրդ, որ այնտեղ դուք չպա-
պանձուիք:

(Դուրս է գնում:)

Ե Ր Ե Ի Ո Յ Թ Դ.

Հ Է Յ Ը Ե Ս Խ Ե Ր մննակ, յետոյ Մ օ թ-
ւ Ի Վ Ե Ր:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Ես բռնուեցայ, միտքս իմացել են—

Ի՞նչպէս թափանցեց այս անպիտանը
Իմ խորհուրդները: Վայ ինձ, թէ
ունի

Նա ապացոյցներ: Եթէ թագունհին
Իմանայ, որ ես Մարիայի հետ
Ունէի գաղտնի յարաբերութիւն —
Ո՛հ, Աստուած, ինչպէս յանցաւոր
կըլնիմ

Ես նորա առաջ: Ինչպէս նենգաւոր
Պիտի երևան խորհուրդս ու ջանքս
Նրան Ֆոթէրինգայ տանելու համար:
Անողորմ կերպով տեսնում է իրան
Նա ինձնից ծաղրած և իւր ատելի
Թշնամուն մատնած: Ո՛հ, երբէք,
երբէք

Ձի ներքի նա ինձ: Ամեն ինչ հիմա
Նախապատրաստած պիտի երևայ,
Թէ խօսակցութեան դառը վախճանը,
Թէ թշնամուհու յաղթանակը և
Ծաղր ու ծիծաղը: Այո՛, կարող են
Մինչ՝ անգամ ասել, որ մարդա-
սպանի

Ձեռը, որ այնպէս սոսկալի կերպով
Եւ անակնկալ խառնուեց գործի մէջ,
Ես եմ զինուորել: Ախ, ինձ ոչ մի
կերպ

Ձկայ փրկութիւն: Ա՛հ, ո՞վ է գալիս:
ՄՕՐՏԻՄԷՐ

(Գալիս է սաստիկ շփոթուած եւ
երկիւղով նայում է իւր շուրջը:)
Կոմս Լէստէր, դժբէք էք: Վկաներ
չկան:

ԼԵՅՁԵՍՏԷՐ

Գնացէք, տարաբաղդ: Ի՞նչ էք որո-
նում:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Մեզ հետամուտ են, ձեզ էլ. զգոյշ
եղէք:

ԼԵՅՁԵՍՏԷՐ

Գնացէք, հեռացէք:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Յայտնի է, որ կոմս

Օրէպինի մօտ գաղտնի ժողով կար—
ԼԵՅՁԵՍՏԷՐ

Ինձ ինչ փոյթ է այդ:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Որ մարդասպանը

Ներկայ է եղել—

ԼԵՅՁԵՍՏԷՐ

Բայց այդ ձեր գործն է:
Անամօթ, ինչպէս համարձակուում էք
Ինձ ձեր արիւնոտ յանցանքում
խառնել:

Պաշտպանեցէք ձեր ոճիրն ինքներդ:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Բայց լսեցէք ինձ:

ԼԵՅՁԵՍՏԷՐ (սաստիկ ճարճացած:)

Կորէք դժոխքը:

Ի՞նչ էք դիւ պէս ետեիցս ընկել:

Կորէք այստեղից: Ձեմ ճանաչում ձեզ,
Մարդասպանների հետ գործ չունիմ
ես:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Ձէք ուզում լսել: Ձեզ զգուշացնելու
Համար եմ եկել. յայտնի են նոյն-
պէս

Եւ ձեր քայլերը—

ԼԵՅՁԵՍՏԷՐ

Ա՛հ:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Գանձապետը՝

Հենց որ պատահեց ապարադ գործը,
Գնաց Ֆոթէրինգայ՝ մէկ մէկ խու-
զարկեց

Թագունու բոլոր սենեակները և

Գտաւ այնտեղ—

ԼԵՅՁԵՍՏԷՐ

Ի՞նչ

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Մի սկսած նամակ

Թագունուց ձեզ վրայ—

ԼԵՅՁԵՍՏԷՐ

Ո՛հ, տարաբաղդ կին:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Որի մէջ նա ձեզ խնդրում է, որ ձեր
Խօսքը կատարէք. իւր ձեռք նորից
Խոստանում է ձեզ և յիշեցնում է
Ձեզ իւր պատկերը:

ԼԵՅԶԵՍՏԷՐ

Ո՛հ, մահ ու անէծք:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Բօռլէյֆի ձեռին է այդ նամակը:

ԼԵՅԶԵՍՏԷՐ

Այժմ ես կորած եմ:

(Մօրտիմէրի հետեւեալ խօսքի ժա-
մանակ նա յուսահատուած մահ է
գալիս յետ ու առաջ:)

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Օգնւտ քաղցէք

Վայրկեանից, իսկոյն առաջն առէք.
Փրկեցէք ձեզ և փրկեցէք Առքուն—
Երգման դիմեցէք, արգարանալու
Միջոցներ գտէք, ամեն բան արէք:
Ինքս էլ ոչինչ չեմ կարող անել:
Ցրուած են բոլոր իմ ընկերները,
Ես այժմ շտապում եմ Ծօղանդիա
Նոր բարեկամների ճարելու համար:
Հիմա դուք պիտի գործէք, փորձեցէք,
Ինչ որ ձեր գիրքը, վստահ ճակատը
Կարող են անել:

ԼԵՅԶԵՍՏԷՐ

(Կանգնում է, յանկարծ ուշքի
գալով:)

Այո, ես կ'անեմ:

(Մօտենում է դռանը, քաց է ա-
նում եւ կանչում է:)

Էյ, թիկնապահներ:

(Սպային, որ ներս է մտնում գի-
նտորներով:)

Ձերբակալեցէք

Այս պաւաճանին և լաւ պահեցէք:
Յայտնուեցաւ անարգ մի պաւաղրու-
թիւն,

Ինքս կրթայտնեմ իսկոյն թագուհուն:
(Դուրս է գնում:)

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

(Մկզբումը սառած կանգնած է
սաստիկ զարմանքից, քայց շուտ
ուշքի է գալիս եւ նայում է Լէյչես-
տէրին խորին արհամարհանքով:)

Ա՛հ, դու զարշիլի—Բայց արժանի
եմ:

Ո՛վ առաց ինձ, որ հաւատ ընծայեմ
Թշուառականին: Նա դիակիս վրայ
Կ'անցնի, անկումս փրկարար կա-
մուրջ

Կըլնինրա համար:—Փրկիր քո անձը:
Բերանս փակ է, ես չեմ ուզում քեզ
Ինձ հետ կորցնել, ապրիր համար-
ձակ,

Մենակ կըմեռնեմ, իմ ընկերը չես.
Կհանքը վտտթարի բարիքն է միակ:
(Թիկնապահների սպային, որ ա-
ռաջ է գալիս նորան կալանաւո-
րելու:)

Ի՛նչ ես ուզում դու: Ես ծաղրում
եմ քեզ,
Թուլասիրտ գերի, տես, ազատ եմ ես:
(Հանում է դաշոյնը:)

ՍՊԱՅ

Ձինաւորուած է—Խլեցէք դաշոյնը:
(Ձինուորները յարձակւում են նո-
րա վերայ. նա պաշտպանւում է:)

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Ազատ կըբացուին վերջին վայրկե-
սին

Իմ սիրտն ու լեզուն: Նզովք ձեր
զլխին,

Կորչիք ամենքդ, որ ձեր Աստծուն
Ուրացաք, նոյնպէս և ձեր թագուհուն,
Որ ձեր երեսը դարձրիք նենգու-
թեամբ

Ինչպէս երկրաւոր այս Մարիայից,
Նոյնպէս երկնայնից և վաճառեցիք
Դուք ձեզ թագուհուն ապօրինածին:

ՍՊԱՅ

Լսում էք, ինչպէս հայհոյում է նա:

Բռնեցէք նորան:

ՄՕՐՏԻՄԷՐ

Աւաղ, սիրական,
Քեզ ազատելու չունեցայ հնար,
Մահովս օրինակ տալիս եմ անս:
Քո սուրբ ազօթքով, Մարիա արդար,
Երկնաւոր կեանքիդ ինձ ընկեր արա:
(Նա դաշոյնով խոցում է իրան եւ
ընկնում է գինուորների ըսզուկ-
ներէ վերայ:)

Ե Ր Ե Ի Ո Յ Թ Ե.

Է Ղ Ի Ս Ա Ք Է Թ մի Աստուծոյ ձեռքիմ,
Բ Օ Ո Ղ Է Յ Ֆ:

ԵԼԻՍԱԲԷԹ

Ինձ այնտեղ տանել: Այսպէս ծաղ-
րն ինձ:
Ո՛հ, դաւաճանը: Ինձ իւր սիրունու
Առաջ կանգնեցնել: Ո՛հ, Բօւլէյֆ,
այսպէս
Վիրաւորուած չէ երբէք ոչ մի կին:
ԲՕՈՒԼԷՅՑ

Ձեմ կարողացել ես դեռ ըմբռնել,
Թէ ի՞նչպէս եղաւ, թէ ի՞նչ դօրու-
թեամբ,
Ի՞նչ կախարդութեամբ յաջողեց նո-
րան
Մոլորեցնել իմ թաղունու խելքը:
ԵԼԻՍԱԲԷԹ

Ո՛հ, ես մեռնում եմ, Բօւլէյֆ, ա-
մօթից:
Ի՞նչպէս պիտ' ծաղրէր նա թուլու-
թիւնս:

Ոչ թէ ստորացրի ես Մարիային,
Այլ ինքս եղայ ծաղրի առարկայ:

ԲՕՈՒԼԷՅՑ

Հիմա տեսնում ես, ուրքան անկեղծ
էր

Տուած խորհուրդս:

ԵԼԻՍԱԲԷԹ

Ո՛հ, ծանր պատժի

Ենթարկուեցայ ես, որ ձեր խոր-
հուրդին

Չհետեցի: Ի՞նչպէս կարծէի,
Որ հաւատարիմ սէր ինձ երգուելով,
Նա որոգայթ է սարքում ինձ համար:
Էլ ո՞ւմ հաւատամ, երբ նա ինձ
խաբեց.

Նա, որին այնքան շատ բարձրացրի
ես,

Որ միշտ ամենքից մօտ էր իմ սրբ-
տին,

Որին թոյլ տուի իմ պալատի մէջ
Լինել իբրեւ տէր, իբրեւ թագաւոր—

ԲՕՈՒԼԷՅՑ

Եւ նոյն միջոցին նա դաւաճանեց
Քեզ Շօտլանդիայի թագունու առաջ:

ԵԼԻՍԱԲԷԹ

Նա իւր արիւննով ինձ կըլճարէ:
—Պատրաստ է արդէն դատաւճիռը:

ԲՕՈՒԼԷՅՑ

Պատրաստ է, ինչպէս որ հրամայե-
ցիր:

ԵԼԻՍԱԲԷԹ

Նա պիտի մեռնի: Լէստէրը պիտի
Տեսնէ նրա մահը եւ ինքն էլ մեռնի:
Ես արտաքսել եմ նորան իմ սրտից,
Սէրը չքացել, դարձել է վրէժը:
Որքան բարձր էր նա կանգնած, ա-
ւելի

Խորը կըլինի եւ ամօթալի
Նորա անկումը: Նա իմ խստութեան
Յիշատակ կըլնի, ինչպէս օրինակ
էր իմ թուլութեան: Թող տանեն
փակեն

Նորան Տովէրում. պէրերից ատեան
Կըկազմեն նորան դատելու համար:
Թող մատենեն նորան խիստ օրէնք-
ներին:

ԲՕՈՒԼԷՅՑ

Նա քեզ կըղիմէ, նա կըթախանձէ,
Կ'աշխատէ իւր անձը արդարացնել—

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Ինչպէս կարող է նա արդարանալ:
Ապա նամակը: Նորա յանցանքը
Պարզ է, ինչպէս օր:

ԲՕՌԼԵՅՑ

Բայց դու բարի ես
Եւ ողորմասիրտ: Նրա տեսքը, ազգու
Ներկայութիւնը—

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Ձեմ ուզում նորան
Միւս անգամ տեսնել, երբէք, ոչ
երբէք:
Պատուիրեցիք, որ չընդունեն, երբ
զայ:

ԲՕՌԼԵՅՑ

Այո, թագուհի:

ՄԱՆԿԱՍԻԿ (մտնում է):

Միջօրը Լէյչեստէր:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Ահ, այն դարչիլին: Ձեմ ուզում
տեսնել,
Ասացէք նրան, որ չեմ ուզում տես-
նել:

ՄԱՆԿԱՍԻԿ

Ձեմ համարձակուի լօրդին այդ ասել,
Ոչ էլ իմ խօսքին կըհաւատայ նա:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Այնքան բարձրացրի, որ ծառաներս
Ինձնից աւելի նրանից են զոգում:

ԲՕՌԼԵՅՑ (մանկլաւիկին):

Թագուհին նորան արգելում է զայ:
(Մանկլաւիկը դուրս է գնում տա-
րակուսած:)

ԵԼԻՍԱԲԵԹ (կարծ լռու-
թիւնից յետոյ):

Սակայն եթէ որ կարելի լինի—
Թէ կարողանայ նա արդարանալ—
Ասացէք, արգիօք չէ՞ր կարող այս մի
Որոգայթ լինել, Մարիայից սարքած,
Որ ինձ կռուեցնէ իմ հաւատարիմ
Բարեկամի հետ: Ո՛հ, նա նենգաւոր,

Խաբերայ կին է: Գուցէ գիտու-
թեամբ

Գրեց նամակը, որ իմ սրտի մէջ
Ցանէ թունաւոր կասկածի սերմը,
Կորուստի մատնէ Լէյստէրին, որին
Այնքան ատում է—

ԲՕՌԼԵՅՑ

Թագուհի, կշռիր—

ԵՐԵՒՈՅԹ Զ.

Առաջիւստ: Լէյչեստէր:

ԼԵՅՑԵՍԵՐ

(Սաստկութեամբ ըաց է անում
դուռը եւ ներս է մտնում հրա-
մայողական ձեւով:)

Ուզում եմ տեսնել այն անամօթին,
Որ արգելում է ինձ իմ թագուհու
Սենեակը մտնել:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Ահ, դու յանդուգն:

ԼԵՅՑԵՍԵՐ

Ինձ ներս չթողնել: Թէ որ Բօւլէյֆը
Կարող է տեսնել, կարող եմ եւ ես:

ԲՕՌԼԵՅՑ

Շատ համարձակ էք, միջօրը, որ
առանց
Թոյլտուութեան այդպէս ներս էք
ընկնում դուք:

ԼԵՅՑԵՍԵՐ

Դուք շատ յանդուգն էք, որ այստեղ
խօսել

Համարձակվում էք: Այս պալատի մէջ
Չկայ ոչ մէկը, որի բերանը
Լէյստէրին թոյլ տայ, կամ թէ ար-
գիլէ:

(Այն ինչ նա խոնարհութեամբ մօ-
տենում է Էլիսաբէթին:)

Թագուհու բերնից պիտի լսեմ ես—

ԵԼԻՍԱԲԵԹ (առանց նորան
նայելու:)

Անպիտան, իսկոյն կորէք իմ աչքից:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Ոչ իմ բարեսիրտ Ելիսաբէթից
Այլ իմ թշնամի լօրդի բերանից
Լսում եմ ես այդ անհամբոյր խօսքը—
Ես գիմում եմ խճ Ելիսաբէթին—
Սորա խօսքերին ահանջ չնորհեցիր,
Եւ մի և նոյնը պահանջում եմ ես:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Խօսեցէք, անարգ: Աւելի ես
Մեծացրէք ձեր մեղքը ուրանալով:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Նախ ուս հեռանայ, այս անտանե-
լին—

Լօրդ, դուրս գնացէք: Ինչ որ պիտո՞
խօսեմ

Ես թագուհուս հետ, առանց վկայի
Պիտի կատարուի: Գնացէք:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ (Քոնէյֆին:)

Ո՛չ, միացէք:

Ես հրամայում եմ:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Երրորդն ի՞նչ ունի
Մեր երկուսի մէջ: Գործս պաշտելի
Թագուհուս հետ է—Ես պաշտպա-
նում եմ

Իմ իրաւունքը—սուրբ իրաւունքը
Եւ պնդում եմ, որ լօրդը հեռանայ:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Ձեզ վայելուչ է այդ հպարտ լեզուն:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Այո, ի հարկէ, վայելուչ է ինձ,
Որովհետեւ ես այն բաղդաւորն եմ,
Որին քո շնորհը բարձրացրեց սորա
Եւ ամենքի վրայ: Սրտիդ պարզին է
Իմ բարձր դիրքը: Եւ այն, ինչ որ ինձ
Շնորհեց քո սէրը, վկայ է Աստուած,
Մինչ վերջին շունչս ես կը պաշտ-
պանեմ:

Թող սա դուրս գնայ—և երկու վայր-
կեան

Միայն հարկաւոր է, որ ինձ հառ-
կանաս:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Ձեր յոյսն ունայն է. նենդմիտ խօս-
քերով

Ինձ չէք համոզի:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Դարտարկարանի
Լեզուն է պատիր, բայց ես ուզում
եմ

Սրտիդ հետ խօսել, և ինչ որ վստահ
Կատարել եմ ես, յոյսս դնելով

Քո շնորհի վերայ, պիտո՞ արդարացնեմ
Քո սրտի առաջ—Քո սէրն է միայն
Իմ դատաւորը և ուրիշ ոչ ոք:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Այո, անամօթ, հենց դա է, որ ձեզ
Դատապարտում է—Միջօրդ, ցոյց
տուէք

Սորան նամակը:

ԲՕՌԼԵՅՅ

Ահա:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

(Աչքի տակ է անցկացնում նա-
մակը առանց շփոթուելու:)

Ստիւարտի

Գիրն է:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Կարդացէք և պապանձուեցէք:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

(Նամակը կարդալուց յետոյ հան-
դարտութեամբ:)

Երևոյթը իմ գէմն է վկայում:

Սակայն յոյս ունիմ, որ ինձ չեն
դատի

Ըստ երևոյթին:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Միթէ կ'ուրանաք,
Որ Ստիւարտի հետ ունէիք գաղտնի
Յարաբերութիւն, նորա պատկերը
Ձէք ստացել ընծայ, նրան ազատելու
Յոյսեր չէք տուել:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Եթէ ըզգայի

Ես ինձ մեղաւոր, շատ հեշտ կըլինէր
Իմ թշնամունսու ցուցմունքը ջրել,
Բայց խիղճս ազատ է. խոստովա-
նում եմ

Որ նա զրում է զուտ ճշմարտութիւն:

ԷԼԻՍԱԲԵԹ

Ուրեմն, անբաղդ:

ԲՕՌԼԵՅՑ

Իւր բերանն իրան

Դատապարտում է:

ԷԼԻՍԱԲԵԹ

Հեռու իմ աչքից,

Տողէր—գաւաճան:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Ես գաւաճան չեմ:

Ես մեղաւոր եմ, որ այդ իմ քայլը
Քեզից ծածկեցի. սակայն բարի էր
Իմ նպատակը. ես ուզում էի
Թշնամու միտքը իմանալ, նորան
Փշալանքով համար:

ԷԼԻՍԱԲԵԹ

Թշուառ պատճառներ:

ԲՕՌԼԵՅՑ

Միջոց, կարծում էր—

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Ես մի յանդուգն

Խաղ եմ խաղացել, գիտեմ այդ. սա-
կայն

Միայն կոմս Լէստերը այս պալատի
մէջ

Կարող է իրան թոյլ տալ այդ բանը:
Գիտէ աշխարհը, թէ ինչպէս եմ ես
Ստիւարտին տոտում: Բարձր աստի-
ճանս,

Վստահութիւնը, որով պատում է
Ինձ իմ թաղուհին, պիտի կործանեն
Ամեն կասկածանք, յարուցած իմ դէմ:
Այն մարդը, որին շնորհդ ամենքից
Շատ է մեծարիւ, անշուշտ կարող է
Իրան սեփական ճանապարհով գնալ,
Երբ որ կատարում է նա իւր պարտքը:

ԲՕՌԼԵՅՑ

Եթէ բարի էր ձեր գործը, ապա
Ինչի լռեցիր:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Հօրդ, զուր սիրում էր
Խօսել առաջ քան մի գործ էր չինել,
Դուք ձեր գործերի զանգակն էր և այդ
Ձեռք եղանակն է. իսկ իմը այլ է.
Առաջ գործ չինել, ապա թէ խօսել:
ԲՕՌԼԵՅՑ

Բայց հիմա ստիպուած էր զուր
խօսելու:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

(Հափում է նորան հաւարտ եւ
ծաղրական հայեացքով:)

Դուք պարծենում էր, իբրեւ թէ մի մեծ
Եւ սքանչելի գործ էր կատարել,
Թաղուհուն փրկել, գաւաճանութեան
Դիմակը հանել—կարծում էր, թէ
զուր

Ամեն բան գիտէր, ոչինչ չի ծած-
կուի

Ձեր սուր աչքերից—Ո՛վ խեղճ մե-
ծարան,

Չնայելով ձեր սուր աչք-ականջին,
Մարիա Ստիւարտն այսօր ազատ էր,
Եթէ որ ես այդ չխանդարէի:

ԲՕՌԼԵՅՑ

Դուք—

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Այո, միջոց: Վստահանալով
Մօրտիմէրի վրայ, թաղուհին յայտ-
նեց

Նորան իւր սրտի ծածուկ խորհուրդը
Եւ մի արիւնոտ յանձնարարութիւն
Արեց Ստիւարտի վերաբերութեամբ,
Որովհետեւ նոյն առաջարկութիւնն
Չզուանքով մերժել էր նորա քե-
ռին—

Ասացէք, արդեօք այդպէս է, թէ ոչ:
(Թաղուհին եւ Բօնլէյֆը զարմա-
ցած նայում են միմեանց:)

ԲՕՌԼԵՅՑ

Ի՞նչպէս իմացար:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Այդպէս չէ՞ միթէ—

Լօրդ, ո՞ւր էին ձեր հազար աչքերը,
Ինչի՞ չտեսար, որ ձեզ խաբում է
Այն Մօրտիմէրը, որ նա կատաղի
Մի պապական է, Գիղբրի գործիք,
Ստիւարտին նուիրուած, յանդուգն,
վստահ

Ցնորասէր մէկն է, որ եկաւ այստեղ,
Որ Մարիային ազատէ և մեր
Թագուհուն սպանէ—

ԷԼԻՍԱԲԵԹ (սաստիկ զար-
մացած):

Այդ Մօրտիմէրը—

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Նորա միջոցով Մարիան սկսեց
Ինձ հետ բանակցել, այդպէս նորա հետ
Ծանօթացայ ես: Դեռ ես այսօր
Պիտի Մարիան հանուէր իւր բանտից,
Մօրտիմէրն խկոյն այդ բանն ասաց
ինձ,

Ես հրամայեցի, որ նորան բռնեն,
Եւ նա տեսնելով ունայնացած իւր
Մտադրութիւնը, որ նորա զէմբից
Խլուեց գլմակը, յուսահատուելով
Ինքն իրան սպանեց:

ԷԼԻՍԱԲԵԹ

Ո՛հ, այս չլսուած

Խաբէութիւն է—Այդ Մօրտիմէրը—

ԲՕՌԼԵՅՑ

Եւ այդ պատահեց հիմա, երբ ձեզնից
Բաժանուեցայ ես:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Ես շատ ցաւում եմ,
Որ նա այդպիսի վախճան ունեցաւ:
Նորա ցուցմունքը, եթէ ապրել էր,
Կատարելապէս ինձ կ'արդարացնէր:
Ես ուզում էի, որ նա ենթարկուէր
Խիստ դատաստանին, ինչ տեղ կը-
յայտնուէր

Աշխարհի առաջ անմեղութիւնս:

ԲՕՌԼԵՅՑ

Ասում էք, որ նա ինքն իրան սպա-
նեց:

Ի՞նքն իրան սպանեց, թէ՛ զուր
սպանեցիր:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Զգուելի՛ կասկած: Հարցրէք պահա-
կին,

Որին յանձնեցի:

(Նա գնում է դռան մօտ եւ այն-
տեղից կանչում է: Ներս է մտ-
նում թիկնապահների սպան:)

Զեկուցում տուէր

Նորին Մեծութեան, թէ ինչպէս
մեռաւ

Այն Մօրտիմէրը:

ՍՊԱՅ

Պահապան էի

Նախասենեակում. յանկարծ միջուրդը
Դուռը բաց արեց և ինձ հրամայեց,
Որ այն առպիտին կալանաւորեմ,
Իբրեւ տէրութեան զէմ դաւաճանին.
Նա կատաղեցաւ, դաշոյնը հանեց,
Սաստիկ հայհոյեց թագուհուն, և շուտ,
Նախ քան խոնկարել կարողանայինք,
Ցցեց իւր կուրծքը և անշունչ ընկաւ
Յատակի վերայ—

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Շատ լաւ: Հեռացէր.

Թագուհին արգէն բուրբը զիտէ:

(Սպան դուրս է գնում):

ԷԼԻՍԱԲԵԹ

Ո՛հ, ինչ վարչելի բաներ եմ լսում:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Ասա՛, ո՞վ փրկեց քեզ, լօրդ Բօռ-
լէյֆը:

Գիտէ՞ր նա, որ քեզ վտանգ է սպառ-
նում,

Եւ նա էր արդեօք, որ այդ վտանգը
Հեռացրեց քեզնից—Քո հաւատարիմ

Լէստէրն արեց այդ, և քո պահա-
պան
Հրեշտակը նա է:

ԲՕՌԼԵՅՑ

Կոմս, Մօրտիմէրը
Ձեզ համար յարմար ժամանակ մե-
ռու:

ԷԼԻՍՍԲԵԹ

Արդեօք ի՞նչ ասեմ: Մէկ հաւատում եմ,
Մէկ չեմ հաւատում: Մէկ կարծում
եմ, որ

Յանցաւոր էք դուք, և մէկ էլ որ ոչ:
Ո՛հ, այն տտելի կիներն է պատճառում
Ինձ այս ցաւն ու վիշտ:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Նա պիտի մեռնի:

Այժմ ես ինքս պահանջում եմ այդ:
Ես քեզ խորհուրդ տուի անկատար
թողնել

Դատավճիռը, մինչև որ նորից
Մէկը նրա համար ձեռք բարձրացնէ:
Այդ եղաւ արդէն—և ես սնդուում եմ,
Իսկոյն կատարել դատավճիռը:

ԲՕՌԼԵՅՑ

Կոմս, զո՛ւք, զո՛ւք էք այդ խորհուրդը
տուողը:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Թէպէտ ընդդէմ է ինձ այդ ծայրայեղ
Միջոցը. սակայն հիմա տեսնում եմ,
Եւ հաւատում եմ, որ իմ թագուհու
Բարօրութիւնը պահանջում է այդ
Արիւննոտ զոհը: Դորա համար ես
Առաջարկում եմ գլխատման հրամանն
Իսկոյն պատրաստել:

ԲՕՌԼԵՅՑ (Թագուհուն:)

Որովհետեւ այդ
Միջոցի անկեղծ, հաստատ կար-
ծիքն է,

Ապա իմ կողմից առաջարկում եմ,
Վճուի կատարումը սորան յանձնել:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Ի՛նձ:

ԲՕՌԼԵՅՑ

Ձեզ: Ոչինչով չէք կարող երբէք
Ձեզ վրայ ծանրացած կասկածը
հերքել,

Քան թէ ինքներդ գլխատել տար
Արամ,

Որին սիրելում մեղադրում էք:

ԷԼԻՍՍԲԵԹ

(Լէյչեստէրին աչքերով քննելով:)
Ես հաւանում եմ լօրդի խորհուրդը.
Թող այդպէս լինի:

ԼԵՅՁԵՍՏԵՐ

Բարձր աստիճանիս
Երբէք վայել չէ այդ տեսակ տխուր
Յանձնարարութիւն, որ ամեն կեր-
պով

Այնպէս յարմար է միջօրե Բօւլէյֆին:
Ով որ ինձպէս մօտ է իւր թագուհուն
Պիտի չքերէ նա դժբաղդութիւն:

Բայց որ ցոյց տամ քեզ իմ ջերմ
եռանդը,

Եւ որ շահեմ իմ թագուհու սիրտը,
Ես հրաժարում եմ կոչմանս յատուկ
Իրաւունքներից և յանձն եմ առնում
Ատելի գործը:

ԷԼԻՍՍԲԵԹ

Լօրդ Բօւլէյֆը ձեզ

Օգնական լինի:

(Բօւլէյֆին)

Միջօրե հոգ տարէք,
Որ իսկոյն պատրաստ լինի հրամանը:
(Բօւլէյֆը գնում է: Դրսից աղ-
մուկ է լսում:)

ԵՐԵԻՈՅԹ Է.

Առաջիկան էր, կոմս Կեան:

ԷԼԻՍՍԲԵԹ

Ի՛նչ կայ, միջօրե Կէնտ: Այս ի՛նչ
չփոթ է

Քաղաքում—ի՛նչ է:

ԿԵՆՏ

Քո ժողովուրդն է,

Թագունի, պալատդ չըջապատել
եւ պահանջում է քո տեսութիւնը:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Ի՞նչ է կամենում իմ ժողովուրդը:

ԿԵՆՏ

Ամբողջ Լօնդօնը երկիւղի մէջ է,
Ասում են, կեանքիդ վտանգ է սպառ-

նում,

Շուրջ թափառում են պապից ու-

ղարկած

Մարդասպանները, կաթողիկէները
Միաբանուել են, որ բռնի հանին
Ստիւարտին բանտից և գահ նստե-

ցնեն:

Ամբոխն այդ բանին հաւատում է և
Սաստիկ կատաղում: Միայն Ստիւ-

արտի

Գլուխը, որ այսօր կ'ընկնի, կարող է
Նրան հանդարտեցնել:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Ի՞նչպէս: Մի՞թէ ինձ
Ուզում են ստիպել:

ԿԵՆՏ

Այո, թագունի:

Ամբոխը վճռել է յետ չքաշուել,
Մինչև որ վճիռը չստորագրես:

ԵՐԵՒՈՅԹ Ը.

Բօռչեյֆ եւ Դեվիսօնը մի
թռռոյթ ձեռքով: Առաջիկաները:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Այդ ի՞նչ էք բերում, միջոցդ Դէվիսօն:
ԴԵՎԻՍՕՆ (ծանրութեամբ
մօտենալով):

Դու հրամայեցիր, թագունի—

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Ի՞նչ է:

(Այն ինչ նա ձեռք մեկնում է
դէպի թռռոյթը, յանկարծ սարսա-

փում է եւ յետ է քաշում):

Աստուած:

ԲՕՌԼԵՅՑ

Հնազանդիր քո ժողովուրդի
Ձայնին, նրա բերնով Աստուած է
խօսում:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

(Տարակուսած եւ ինքն իրան հետ
մաքառելով):

Լօրդեր, ով կ'ասէ ինձ արդեօք իրաւ
իմ ամբողջ ազգի, ամբողջ աշխարհի
Ձայնն եմ լսում ես: Ա՛խ, վախե-

նում եմ,

Որ ես ամբոխի կամքն եմ կատա-

րում,

Որ շուտով այլ ձայն լսելի կըլնի—
Այո, հենց նոքա, որոնք ստիպում են
Ինձ այդ բանն անել, անելուց յետոյ
Պիտի խիստ կերպով ինձ դատա-

պարտեն:

ԵՐԵՒՈՅԹ Թ.

Առաջիկաները, կոմս Շրիւս-

քիւքի:

ՇՐԻՒՍԲԻՒՐԻ

(Մտնում է սաստիկ վրդովուած):
Քեզ շտապեցնում են, թագունի,
պի՛նդ կաց,

Անսասան եղիր:

(Եկատելով Դէվիսօնին թուղթը
ձեռքին):

Կամ դուցէ արդէն

Իսկ կատարուել է: Իրաւ է արդեօք:
Ես մի տարաբաղդ թերթ եմ նկա-

տում

Այստեղ սրա ձեռքին: Հիմա չպէտք է
Թագունհուս աչքին ընկնի այդ
թերթը:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Ազնիւ Շրիւսբիւրի, ա՛խ, ինձ ստի-

պում են:

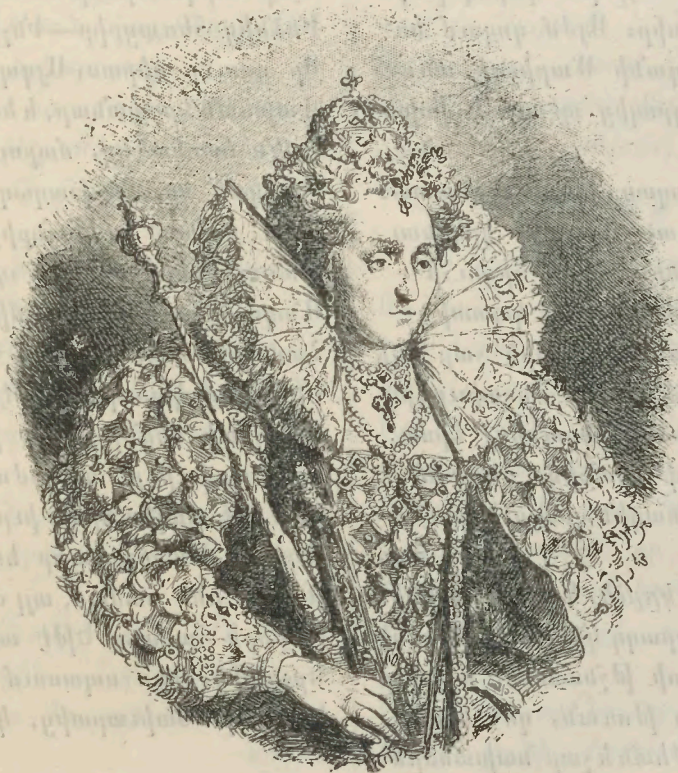
ՇՐԻՒՍԲԻՒՐԻ

Քեզ ով կարող է ստիպել: Չէ՛ որ դու

Ինքդ ես իշխողը: Այստեղ պիտ' ցոյց տաս
 Քո մեծութիւնը: Հրամայիր լռել
 Կոպիտ ձայներին, որ յանգչեալ են
 Քո արքայական կամքին բռնանալ:
 Երկիւղը և կոյր կատաղութիւնն է
 Յուզումամբօսը: Ինքդ հանդիստ չես,
 Դու գրգռուած ես, դու մարդ ես,
 հիմա
 Չես կարող դառնել:

ԷԼԻՍԱԲԵԹ (Շրիւսքիւրիին.)
 Տեսնում էք, ինչպէս նեղացնում են ինձ:
 ՇՐԻՒՍԲԻՒՐԻ

Ես յետաձգում եմ միայն խնդրում:
 Դրչիդ չարժուածքը պիտի որոշէ
 Կեանքիդ բազմը և խաղաղութիւնը:
 Ամբողջ տարիներ կշռադատել ես,
 Եւ բռնական մրրիկը պէտք է
 Քեզ յափշտակէ: Փոքր յետաձգիր,
 Միտքդ ժողովիր, սպասիր աւելի



ԲՕՌԼԷՅՑ

Արդէն վաղուց է
 Դատը վերջացել: Այստեղ չպէտք է
 Վճիռ հայացնել, այլ լի է կատարել:

ԿԷՆՏ

(Որ Շրիւսքիւրիին մոտենալու ժամանակ հեռացել էր, վերադառնալով է:)
 Աւելի աճում է խռովութիւնը,
 Էլ հնար չկայ ամբար զսպել:

Խաղաղ միջոցին:

ԲՕՌԼԷՅՑ (տաքացած:)

Սպասիր, յետ ձգիր,
 Ուշացրու, մինչև բոցը կը պատէ
 Ամբողջ տէրութիւնն, մինչև վերջապէս
 Քո թշնամուհուն յաջողի տալ քեզ
 Մահացու հարուած, որ երեք անգամ
 Արդէն հեռացրից Աստուած քեզանից:
 Այսօր նա շատ մօտ շօշափից անձդ,

Նոր հրաշք սպասելը Աստուած փոր-
ձել է:

ՇՐԻՒՍԲԻՒՐԻ

Այն մեծ Աստուածը, որի հրաշագործ
Աջը չորս անգամ արդէն փրկեց քեզ,
Որ ծերունուս թոյլ բազկին ոյժ տուեց
Զինաթափ անել այն չարագործին—
Արժանի է մեր վստահութեանը:
Այժմ չեմ ուզում արդարութեան ձայնն
Այստեղ բարձրացնել, ժամանակը չէ,
Այս փոթորիկի մէջ չես կարող լսել:
Միայն այս լսիր: Այժմ դողում ես
Դու այս կենդանի Մարիայի առաջ:
Բայց քեզ՝ ապրողից պէտք չէ վախե-
նալ:

Դու պիտի դողաս մեռած, գլխատած
Մարիայի առաջ: Նա վեր կը կենայ
Իւր գերեզմանից, իբրեւ դիցունհի
Երկպառակութեան, նա կ'պտտի
Քո տէրութեան մէջ, իբրեւ շար ոգի
Վրէժխնդրութեան, և ժողովուրդիդ
Սիրտը կը դարձնէ քեզանից: Հիմա,
Երկիւղ կը իջնի նրանից, *առո՞ւմ է*
Նրան բրիտանացին, բայց նորա հա-
մար

Վրէժխնդիր կը լնի, երբ նա չի լինի:
Նա այն տարաբաղդ կ'նոջ մէջ կը տեսնէ
Ոչ իւր հաւատի թշնամուն, այլ իւր
Թագաւորների թռուան, զոհ եղած
Վրէժխնդրութեան և շար նախանձին:
Փոփոխութիւնը շուտ կը նկատես:
Անցիր Լօնդօնում, երբ որ նա արդէն
Սպանուած կը լինի, ցոյց տուր քո
անձը

Քո ժողովուրդին, որ միշտ ցնծու-
թեամբ
Խմբուում էր շուրջդ, և դու կը տեսնես
Ուրիշ Անգլիա, ուրիշ ժողովուրդ,
Պատճառ՝ ճակատիդ էլ փայլելու չէ
Արդարութիւնը, որ զրաւում էր
Մարդկանց սրտերը: Քեզ առաջըն-
թաց

Կըլնի *Արհիպիսկոպ*, բռնակալութեան
Չար արբանեակը, և կ'ամայացնէ
Ամեն մի փողոց, որով կ'անցնիս դու:
Դու կատարեցիր ամենայնորին
Ու սարսափելին: Ել ձր գլուխն է
Արդեօք ապահով, երբ այն սրբազան
Գլուխը վայր ընկաւ:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Ա՛խ, կոմս Երիւսթիւրի,
Դուք այսօր իմ կեանքը ազատեցիք,
Դուք մարգասպանի մահաբեր դաշոյնն
Ինձնից հեռացրիք—Ինչի՞ չթողիք,
Որ ցցուէր սիրտս: Այդպէս ամեն վէճ
Վախճան կըստանար, և ես ազատուած
Ամեն կասկածից, մարուր, անարատ
Պառկած կըլնէի խաղաղ շիրմի մէջ:
Իրաւ, յոգնած եմ կեանքից, իշխելուց:
Թագունհիներիցս մէկը *պիտի*

Անպատճառ ընկնի, որ միւսը ապրի—
Համոզուած եմ, որ այլ հնար չկայ—
Ինչի՞ չեմ կարող այն մէկը լինել,
Որ պիտի մեռնի: Թող ինքը ընտրէ
Իմ ժողովուրդը, ես յօժարութեամբ
Յետ եմ տալիս նրան իւր իրաւունքը:
Վկայ է Աստուած, որ ես ապրել եմ,
Ոչ թէ ինձ համար, այլ ժողովուրդիս
Բարիքի համար: Եթէ աւելի

Երջանիկ օրեր սպասում է նա այն
Խարդալի Ստիւարտից, կը տսեր թա-
գունուց,

Ես յօժարակամ վայր կ'իջնեմ գահից,
Կը վերադառնամ Վօօդստօկ, ուր խա-
ղաղ

Միայնութեան մէջ անցան մանկու-
թեանս

Անմեղ օրերը, ուր որ երկրաւոր
Մեծութենից զուրկ, մեծութիւնն իմ
մէջ

Եի ես գտնում:—Ես ըստեղծուած չեմ
Իշխելու համար: Իշխանը պէտք է
Կոշտ սիրտ ունենայ, իմը կակուղ է:
Երկար ժամանակ քաղաւորութեամբ

Կառավարել եմ ես այս երկիրը,
Որովհետև ինձ հարկաւոր էր միայն
Բաղդաւորել եմ հպատակներին.
Բայց ահա եկաւ արքայական ծանր
Պարտաւորութիւնն, և ես զգում եմ
Իմ թուլութիւնը—

ԲՕՈՒԼԵՅՑ

Վկայ է Աստուած,
Երբ որ լսում եմ թագուհու բերնից
Մի թագաւորին անվայել խօսքեր,
Ապա դաւաճան կըլինէի ես
Պարտաւորութեանս, հայրենիքիս դէմ,
Եթէ աւելի երկար լռէի:
—Դու ասում ես, որ սիրում ես ազգդ,
Աւելի քան թէ սեփական անձդ.
Ցոյց տուր, մի ընտրիր քո անձի հա-
մար

Խաղաղութիւնը և մի ենթարկիր
Փոթորիկներին քո տէրութիւնը:
—Մի մոռանար դու մեր եկեղեցին:
Մի՛թէ ուզում ես, որ Ստիւարտի հետ
Կրկին յետ դառնայ սնապաշտութիւ-
նը,

Որ այստեղ նորից արեղան իշխէ.
Հռովմի նուիրակը գայ մեզ մօտ,
փակէ

Մեր տաճարները, գահավիժէ մեր
Թագաւորներին:—Հպատակներդ
Հոգիներն եմ ես սլահանջում քեզ-
նից—

Քո ընթացքից է կախուած այժմ նոյա
Թէ փրկութիւնը և թէ կորուստը:
Այժմ կարեկցելու ժամանակը չէ:
Քո ժողովուրդի բարօրութիւնն է
Ծայրագոյն պարտքդ: Երկուսիւրին
փրկից

Քո կեանքը, իսկ ես, ես կամենում եմ
Անկլիան փրկել—որ աւելի է:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Թողէ՛ք մտածեմ: Այսպիսի մի ծանր
Գործում մարդկանցից ոչ խորհուրդ
կայ, ոչ

Մի թարութիւն: Ամենաբարձր
Դատաւորին եմ ուզում ես դիմել:
Ինչ որ պատուիրէ նա, ես այն կ'ա-
նեմ—

Հեռացէ՛ք, լորդեր: (Դէպի սօնին:)

Իսկ դուք, սէր, այս կից
Սենեակում մնացէ՛ք, մինչև որ կան-
չեմ:

(Լորդերը դուրս են գնում: Երիւս-
քիւրին էլի մի քանի վայրկեան
մնում է կանգնած թագուհու ա-
ռաջ եւ նայում է նորան ծանր
հայեացքով, յետոյ կամաց հեռա-
նում է սաստիկ վիշտ արտայայ-
տելով:)

ԵՐԵԻՈՅԹ Փ.

ԵԼԻՍԱԲԵԹ (մենակ:)

Ո՛հ, ամօթալի ստրկութիւն է սա,
Երբ ժողովուրդին պիտի ծառայես—
Ինչպէս յոգնել եմ, չողորթելով
Այս կուռքին, որին հոգով ու սրտով
Արհամարհում եմ: Ե՛րբ պիտի ազատ
Բազմեմ գահիս վրայ: Պէտք է ամբոխի
Կարծիքը յարկեմ, որ նա ինձ գովէ,
Նրան հաճոյանամ, իբրև խեղկատակ:
Նա գեռ արքայ չէ, որ պիտի դուր
գայ
Աշխարհին, այլ նա, որ իւր գործերին
Պէտք չունի մարդկանց հաւանու-
թեանը:

Ինչի՞ կեանքիս մէջ միշտ արդար էի,
Կամապաշտութիւնը տառում էի,
Որ այս առաջին անխուսափելի
Բռնաթեւան համար ես իմ ձեռները
Ինքս կապեցի: Եթէ որ և ես
Այն սպանիացի Մարիայի պէս,
Որ իմ նախորդն էր, անպոթ լինէի,
Հիմա աներկիւզ ես կըթափէի
Ոսոխ թագուհու արիւնը: Սակայն
Մի՛թէ իմ կամքով ես արդար էի:
Ամենակարող կարիքը, որ և

Թագաւորների կամբը զսպում է,
Պատուիրեց ինձ այդ առաքինու-
թիւնն:

Թշնամիներով շուրջ պատած, միայն
ժողովուրդի շնորհն է ինձ պինդ պա-
հում

Բռնի ձեռք բերած այս գահի վերայ:
Մայր ցամաքի ողջ տէրութիւնները
Կորուստս են խնդրում: Հռովմի պապն
անհաշտ

Թափում է գլխիս իւր անէծքները:
Խարդախ համբոյրով ինձ դաւաճանել
Ուզում է Ֆրանսիան, և սպանիացին
Կատողի կռիւ պատրաստում իմ դէմ
Ծովերի վերայ: Այսպէս կանգնած եմ
Մի անպաշտպան կին պատերազմելով
Ողջ աշխարհի դէմ: Առաքինութեամբ
Պիտի ծածկեմ ես թոյլ իրաւունքս
Եւ իշխանական ծագմանս բիծը,
Որով հայրս ինձ խոյտառակել է:
Զուր աշխատում եմ ծածկել այդ բի-
ծը—

Թշնամիներին ատելութիւնը
Մերկացրեց այդ իմ պակասութիւնը
Եւ այս Ստիռաքսին իմ դէմ հանեց
նա,

Որ իբր ուրուական նա ինձ միշտ
սպառնայ:

Ո՛հ, այս երկիւղը պիտի վերջանայ,
Նորա գլուխն ընկնի: Հանգստութիւն
եմ

Ուզում ունենալ:—Նա իբրեւ չոր գի
Հալածում է ինձ, կիանքս դառնա-
ցնում:

Ուր ուրախութիւն, ուր յոյս ցանցի,
Այնտեղ պառկած է գծոխային օձը:
Նա սիրականիս խլում է ինձնից,
Յափշտակում է և իմ փեսային:

Ամեն փորձանք, որ ինձ հանդի-
պում է,

Մարիա Ստիռաքս անունն է կը-
րում:

Երբ նա չի լինի ապրողների մէջ,
Ազատ կըլինիմ, ինչպէս ազատ է
Օղը լեռների գաղաթների վրայ:
(Հռովթիւն:)

Ինչպէս ծաղրելով նայում էր նա ինձ,
Շանթահարել էր ուզում աչքերով:
Անգօր դու, զէնքը, որ իմ ձեռքին է,
Աւելի լաւ է. նրանով մահուափ
Կրհարուածեմ քեզ, և դու էլ չկաս:
(Արագ քայլերով մօտենում է սե-
ղանին եւ շուտ վեր է առնում:
զրեւը:)

Ապօրինածին եմ ես քեզ համար—
Տարաբազդ, այո, քանի ապրում ես
Եւ շունչ ես քաշում: Իմ իշխանական
Ծնունդի մասին կասկածը խեղդ
Կրոշնչանայ, հենց որ քո անձը
Կ'ոշնչացնեմ ես: Երբ բրիտանացին
Ել չէ ընտրելու, ապա ծնուած եմ
Ես օրինաւոր ամուսնութենից:

(Շա հաստատ ձեռով շուտ ստո-
րագրում է, յետոյ զրեւը վայր է
ձգում եւ սարսափած յետ է քաշ-
ւում: Կարճ միջոցից յետոյ հնչե-
ցնում է զանգակը:)

Ե Ր Ե Ի Ո Յ Թ Ժ Ը.

Է Ղ Խ Ա Ս Խ Ե Թ, Դ Ե Վ Խ Ա Օ Ա:

Է Լ Ի Ս Ս Բ Է Թ

Ո՛ւր են յօդերը:

Դ Է Վ Ի Ս Օ Ն

Գնացին ամբոխը

Հանդարտեցնելու: Ադմուկը լոեց,
Հենց որ Շրիւսթիւրի կոմսն երեւցաւ:
«Ահա, այս նա», աղաղակեցին
Անհամար ձայնիւ: «Սա մեր թագու-
հուն

Մահից ազատեց: Սորան լսեցէք,
Ամենապնիւ մարդուն Անգլիայում:»
Եւ հիմա խօսեց անիւ Տալբօտը,
Կախուղ խօսքերով աշխատեց ցոյց տալ
Ժողովուրդին իւր յանդուգն արարքը:

Եւ նորա ճառը այնպէս ազդու էր,
Այնպէս համոզիչ, որ ամենքն իսկոյն
Հանդարտութեան հ լուռ մունջ ցրուե-
ցան:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Թեթեամիտ է ամբոխը, նորան
Ամեն թեթեա հոգմ տեղից շարժում է:
Վայ նորան, ում այդ եղեգն է նե-
ցուի—

Լաւ, սէր Դէվիսօն: Հիմա զնայէր:
(Հենց որ նա դառնում է դէպի
դուռը:)

Այս թերթն յիտ առէր—ձեզ եմ պահ
տալիս:

ԴԵՎԻՍՕՆ

(Նայում է թղթին եւ զարհու-
րում է:)

Թագուհի, այստեղ գրած է անունդ:
Վճռեցիր:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

—Պիտի ստորագրել էի
Եւ ստորագրեցի: Մի թերթ թուղթը
դեռ
Ոչինչ չէ վճռում, մէկ հատ անունը
Դեռ չէ սպանում:

ԴԵՎԻՍՕՆ

Այս գրութեան տակը
Գրած անունդ, թագուհի, արդէն
Ամեն բան վճռում է և սպանում:
Նա հարուածում է, ինչպէս ամպերից
Սլացած կայծակը—Այս թերթի վե-
րայ

Գրած է հրաման կոմիտարներին,
Նոյնպէս չէրիֆին, իսկոյն անյաղաղ
Գնալ Փօթէրինգայ և Ծոփանդիայ
Թագուհուն յայտնել մահուան վճիռը,
Որ և կատարել, հենց որ հետեւալ
Օրը լուսանայ: Յետաձգումը
Անկարելի է: Դուրս թողի թէ չէ
Այս թուղթն իմ ձեռից, նա էլ չի
ապրի:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Այո, սէր, Աստուած շատ երեւի
Եւ մեծ վիճակ է դնում ձեր ձեռը:
Աղօթեցէք, որ լուսաւորէ ձեզ
Իւր իմաստութեամբ: Ես հեռանում եմ
Յանձնելով ձեզ ձեր պարտաւորու-
թեան:

(Ուզում է գնալ:)

ԴԵՎԻՍՕՆ

(Գտնում է նորա ծանապարհը:)
Ո՛հ, իմ թուղթի, ո՛չ, մի թուղթի ինձ,
Նախ քան կը յայտնես դու ինձ քո
կամքը:
Ինձ հարկաւոր չէ այլ իմաստութիւն:
—Արդեօք տալիս ես այս թուղթն իմ
ձեռը,

Որ իսկոյն հոգամ կատարման մասին:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Արեք, ինչպէս ձեռ խելքը կը կտրէ—
ԴԵՎԻՍՕՆ

(Շուտ եւ վախեցած կտրում է նո-
րա խօսքը:)

Աստուած ոչ անէ: Հնազանդութիւնն է
Իմ բոլոր խելքը: Ծառադ կարող չէ
Այստեղ իւր խելքով մի բան որոշել:
Թեթեա սխալը կը լինէր այստեղ
Արքայազանութիւն, սարսափելի մեծ
Տարաբաղդութիւն: Այս մեծ գործի մէջ
Թոյլ տուր ինձ լինել կոյր և կամա-
զուրկ

Գործիքդ միայն: Ինձ պարզ բառերով
Ասա քո միտքը, ես այս արիւնոտ
Հրամանն ի՛նչ անեմ:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

—Իւր անունն արդէն

Ասում է ձեզ այդ:

ԴԵՎԻՍՕՆ

Ուրեմն ուզում ես
Իսկոյն կատարուի:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Ես այդ չեմ ւստում
Եւ սարսափում եմ, երբ մտածում եմ:

ԴԵՎԻՍՈՆ

Ապա ուզում ես, որ մօտս պահեմ:

ԷԼԻՍԱԲԵԹ (շուտ):

Հետևանքների համար կըլինիք

Պատասխանատու:

ԴԵՎԻՍՈՆ

Ե՛ս: Տէր իմ Աստուած:

Ասա, թագուհի, ի՞նչ ես կամենում

ԷԼԻՍԱԲԵԹ (անհամբերութեամբ):

Ես կամենում եմ, որ այս տարա-
բաղդ

Գործի մասին ինձ էլ չյիշեցնեն:

Ես կամենում եմ հանգիստ ունենալ,

Մի անգամ ընդ միշտ:

ԴԵՎԻՍՈՆ

Մի բառ միայն ասա,

Մի հատ որոշ բառ. այս թուղթն ի՞նչ
անեմ:

ԷԼԻՍԱԲԵԹ

Արդէն ասացի, էլ մի տանջէք ինձ:

ԴԵՎԻՍՈՆ

Ոչինչ չես ասել: Ո՛հ, բարեհաճիր,

Թագուհի, յիշել:

ԷԼԻՍԱԲԵԹ

(Ոտը տափին տալով):

Անտանելի է:

ԴԵՎԻՍՈՆ

Խեղճա ինձ: Հաղիւ մի քանի ամիս

Պաշտօնի մէջ եմ: Ինձ անժանօթ է

Պալատի լեզուն և արքաների—

Ես մեծացել եմ պարզ և անպաճոյճ

Սովորութեան մէջ: Ապա ուրեմն

Եղիր ստրկիկ հետ դու երկայնամիտ:

Ասա այն խօսքը, որ պէտք է պարտքս

Ինձ սովորեցնէ:

(Նա մօտենում է նորան աղերսա-

գին: Թագուհին երեսը դարձնում

է նորանից, նա կանգնած է յու-

սահատուած, յետոյ ասում է վըժ-

ռական կերպով):

Յետ առ այս թուղթը,

Յետ առ, կրակի պէս այրում է ձեռս:

Ոչ ինձ, ուրիշին յանձնիր կատարել

Այս անկզկործ:

ԷԼԻՍԱԲԵԹ

Արէք ձեր պարտքը:

(Դուրս է գնում):

Ե Ր Ե Ի Ո Յ Թ Փ Ք.

Դե՛վիսօն, մի քիչ յետոյ Բօն-

լէ՛յֆ:

ԴԵՎԻՍՈՆ

Գնաց, թողեց ինձ երկմտութեան մէջ,

Եւ զարհուրելի թերթը մնաց ձե-

ռիս—

Ի՞նչ անեմ, պահեմ, թէ պիտի յանձ-

նեմ:

(Բօնլէյֆին, որ ներս է մտնում):

Ո՛հ, ի՞նչ լաւ եղաւ, միջօրդ, որ եկար:

Դուք էիր, որ այս պաշտօնն ինձ տուիր,

Այժմ ազատեցէք դուք ինձ սորանից:

Ես յանձն առայ այն, չգիտեմալով,

Թէ որքան ծանր է, թողէք ինձ ապ-

րեմ

Անյայտութեան մէջ, ուր դուք ինձ

գտար,

Այստեղ տեղս չէ:—

ԲՕՌԼԵՅՑ

Ի՞նչ պատահեց ձեզ:

Սէր, հանգիստ եղէք: Ո՛ւր է վճիռը:

Ինչի՞ համար էր կանչել թագուհին:

ԴԵՎԻՍՈՆ

Սաստիկ բարկացած գնաց այստեղից:

Խորհուրդ տուէք ինձ, ո՛հ, օգնեցէք ինձ,

Ազատեցէք ինձ կասկածանքի այս

Դառը տանջանքից: Ահա վճիռը—

Ստորագրուած է:

ԲՕՌԼԵՅՑ

Ստորագրուած է:

Ո՛հ, տուէք, տուէք:

ԴԵՎԻՍՈՆ

Ո՛չ, չեմ կարող:

ԲՕՌԼԵՅՑ

Ի՞նչ

ԴԵՎԻՍՕՆ

Նա ինձ իւր կամքը որոշ չյայտնեց—

ԲՕՌԼԵՅՑ

Որոշ չյայտնեց: Նա ստորագրել է:
Ուրեմն տուէք:

ԴԵՎԻՍՕՆ

Պիտի կատարեմ—

Թէ չկատարեմ—Աստուած իմ, ար-
դեօք

Ի՞նչ պիտի անեմ:

ԲՕՌԼԵՅՑ (Ստիպողական
ձեւով):

Դուք պիտի իսկոյն,

Այս իսկ վայրկեանին կատարէք:
Տուէք:

Կորած էք, եթէ էլի ուշացնէք:

ԴԵՎԻՍՕՆ

Կորած եմ, եթէ չտապով գործ բռնեմ:

ԲՕՌԼԵՅՑ

Յիմար էք, խեղից ելել էք: Տուէք:
(Խլում է ձեռքից թուղթը եւ շտա-
պով դուրս է գնում):

ԴԵՎԻՍՕՆ

Այդ ի՞նչ էք անում: Կացէք: Աս-
տուած իմ,

Դուք ինձ կորուստի անդունդն էք
գլորում:

Հ Ի Ն Ք Ե Ր Ո Ր Ք Ք Ո Ր Ժ Ո Ղ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

ՏԵՍԱԴԱՐԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆՈՒՄ Է ԱՌԱՋԻՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԵԱՆ ՍԵՆԵԱԿԸ

ԵՐԵՒՈՅԹ Ա.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԵՆՏԵՂԻ ԺԱՆՐ, սգա-
զգեստ հագած, արտասուալից աչ-
քերով, դէմքն արտայայտում է
խորին, քայց հանդարտ տրամու-
թիւն, զբաղուած է ծրարներ եւ
նախնիներ կնքելով: Հեկեկանքը
շուտ շուտ խանգարում է նորա
պարապմունքը, եւ այդ միջոցին
նա կամաց աղօթում է: Մտնում են
Պառնոստը եւ Դրոստը, նոյն-
պէս սգազգեստ. նոցա ետեւից գա-
լիս են շատ Սպասառարներ,
որոնք քերում են ոսկէ եւ արծաթէ
ամաններ, հայելիներ, պատկերներ
եւ այլ թանկագին իրեղէններ, ո-
րոնցով լցնում են ընդ ետեւի
կողմը: Պատկէտը յանձնում է դա-
յեակին մի արկղիկ եւ մի թուղթ
եւ նշաններով հասկացնում է նո-
րան, որ դա պարունակում է իւր
մէջ քերած իրեղէնների ցուցակը:

Այդ հարստութիւնները տեսնելով,
նորոգում է դայեակի վիշտը եւ
նա ընկնում է խորը տրամութեան
մէջ, այն ինչ միւսները կամաց նո-
րից դուրս են գնում, մոռնում է
Մեղիլը:

ԿԵՆՏԵՂԻ

(Աղաղակում է, հենց որ նորան
տեսնում է):

Մէլլիլ, այդ դուք էք, կրկին տեսայ
ձեզ:

ՄԵԼՎԻԼ

Այո, Կենտէղի, կրկին տեսնուեցանք:

ԿԵՆՏԵՂԻ

Երկար և տխուր հրաժեշտից յետոյ:

ՄԵԼՎԻԼ

Անբաղդ, վշտալի կրկին տեսութիւն:

ԿԵՆՏԵՂԻ

Ո՛հ, Աստուած, եկաք—

ՄԵԼՎԻԼ

Վերջին հրաժեշտը

Տալ իմ թագուհուն:

ԿԵՆՆԵԳԻ

Հիմա վերջապէս,
Հիմա, իւր մահուան առաւօտն են
նրան
Թոյլ տալիս տեսնել իւրայիններին—
Ո՛հ, սէր, չեմ հարցնում ձեր մասին
ոչինչ,
Չեմ պատմում ձեզ մեր կրած տան-
ջանքը
Այն օրից, երբ ձեզ մեզնից խլեցին:
Ա՛խ, դորա համար կըզայ ժամանակ:
Ո՛հ, Մէլվիլ, Մէլվիլ, մի՞թէ այս օրը
Պիտի տեսնէինք:

ՄԵԼՎԻԼ

Իրար չյուզենք:

Ես միշտ պիտի լամ, քանի չունչ ու-
նիմ,

Երբէք չի խաղայ երեսիս ժպիտ,
Երբէք չեմ հանի այս սև հանդերձը,
Յաւիտեան պիտի ցաւիմ ու տրտմիմ.
Բայց այսօր պիտի պնդասիրտ լինիմ—
Դուք էլ խոստացէք զսպել ձեր ցաւը,
Եւ երբ միւսները կըյուսահատուին,
Թող մեզք մեր ազնիւ անվեհերու-
թեամբ

Առաջը գնանք և լինինք նորան
Գաւազան մահուան ճանապարհի վը-
րայ:

ԿԵՆՆԵԳԻ

Մէլվիլ, սխալում էք, եթէ կարծում
էք՝

Թագուհին կարօտ է մեր օգնութեան,
Որ անվախ գնայ մահուան ընդառաջ:
Նա ինքը տալիս է մեզ օրինակ
Անվեհերութեան: Անեղիւզ կոչէ:
Մարիա Սալարտն իբրեւ թագուհի
Կրմեռնի—իրեւ մի գիւցազնուհի:

ՄԵԼՎԻԼ

Հանդարտ լսեց նա իւր մահուան լուրը:
Նախապատրաստուած չէր նա, ա-
սում են:

ԿԵՆՆԵԳԻ

Այո, պատրաստ չէր: Լէզիս այլ բանից
Երկիւզ էր կրում: Մահը չէր նորան
Սարսափեցնողը. նա սարսափում էր
Իւր ազատողից—Խոստացել էին
Մեզ ազատութիւն: Մօրտիմէրը մեզ
Պիտի այս գիշեր այստեղից հանէր:
Երկիւզն ու յոյսը սրտում, սպասում էր
Թագուհին, մինչև օրը լուսացաւ.
Կասկածի մէջ էր, արդեօք հաւատարմ
Նա իւր պատիւը, իւր արքայական
Անձն այն քաջասիրտ երիտասարդին:
—Յանկարծ ազմուկ է լսում ամրո-

ցում,

Ինչ որ թխթխոց, մուրճերի ձայներ
Սարսափեցնում են մեր լսելիքը:
Կարծում ենք, թէ այդ մեր փրկիչ-
ներն են.

Յոյսը ժպտում է, և մեր սրտերում
Ակամայ նորից զարթում ապրելու
Քաղցր փափազը—Յանկարծ բաց-
ւում է

Դուռը—Պառլէտը մտնում, յայտ-
նում է

Մեզ—ուր—հիւսները ցածում շինում
են

Գլխաւորան բեմը:

(Նա երեսը դարձնում է սաստիկ
ցաւից ըննուած:)

ՄԵԼՎԻԼ

Բարեբաւր Աստուած:

Ասացէք, ի՞նչպէս տարու Մարիան
Այդ սարսափելի փոփոխութիւնը:

ԿԵՆՆԵԳԻ

(Կարճ լուծիւնից յետոյ, որի մի-
ջոցին նա մի փոքր հանդարտուել է:)
Կամաց կամաց չենք բաժանում կեան-
քից:

Յանկարծակի, շուտ, մի վայրկեանի
մէջ

Պիտ՝ փոխանակել ժամանակաւորն
Անվախճանի հետ, և Աստուած տուեց

Թագուհուն այնքան ոյժ և զօրութիւն,
Որ այդ վայրկեանին թողեց երկրաւոր
Բոլոր յոյսերը և վստահ հոգով
Եւ ջերմ հաւատով երկնքին դիմեց:
Ոչ երկիւղ դրոշմուեց նորա երեսին,
Ոչ տրտունջ լսուեց նորա բերանից—
Միայն երբ իմացաւ լօրդ Լէստէրի
ստոր

Գաւաճանութիւնն, ցաւալի վերջը
Այն արժանաւոր երիտասարդի,
Որ նորա համար զոհեց իւր անձը,
Եւ տեսաւ վիշտը խեղճ ծեր ասպետի,
Որի միակ յոյսը ոչնչացաւ
Նորա պատճառով, ահա, այդտեղ նա
Թափեց արտասուք. ոչ իւր սեփական
Դառը վիճակը, այլ օտարի վիշտն
Էր քամում նոցա:

ՄԵԼՎԻԼ

Այժմ ինչտեղ է նա,
Կարո՞ղ էք դուք ինձ նորա մօտ տանել:
ԿԵՆՆԵԴԻ

Միացած գիշերը անքուն անցկացրեց
Եւ աղօթում էր, գրաւոր հրաժեշտ
Տուեց սիրելի բարեկամներին,
Ինքն իւր ձեռով գրեց իւր կտակը:
Հիմա մի փոքր հանգստանում է,
Այդ վերջին քունը նրան կը կազդուրէ:

ՄԵԼՎԻԼ

Ո՞վ կայ նորա մօտ:

ԿԵՆՆԵԴԻ

Իւր պալատական
Բժիշկը Բուրգօէն և իւր կանայքը:

ԵՐԵՒՈՅԹ Բ.

Մարգարէտաւ Կոռը: Առա-
ջի Անը:

ԿԵՆՆԵԴԻ

Ի՞նչ կ'ասէք, միտարիս, զարթեցաւ լէ-
զին:

ԿՈՒՐԼ (արտասուքները սրբելով):

Արդէն հազնուած է—նա ձեզ կան-
չում է:

ԿԵՆՆԵԴԻ

Իսկոյն գալիս եմ:

(ՄԵԼՎԻԼԻՆ, որ ուզում է հետը գնալ):

Դուք մի՞ գար հետս,

Մինչև որ տիկնոջ ձեզ հետ տեսնուելու
Նախապատրաստեմ:

(Ներս է մտնում):

ԿՈՒՐԼ

ՄԵԼՎԻԼ, առաջուայ

Սենեկապետը:

ՄԵԼՎԻԼ

Այո, ես եմ այդ:

ԿՈՒՐԼ

Աւաղ, այս տանը այժմ սենեկապետ
Էլ հարկաւոր չէ:—ՄԵԼՎԻԼ, ասացէք,
Արդեօք Լօնդօնից էք գալիս այժմ:
Ի՞նչ կ'ասէք դուք ինձ իմ մարդու մա-
սին:

ՄԵԼՎԻԼ

Ասում են, թէ նա կ'ազատուի, հենց որ---

ԿՈՒՐԼ

Հենց որ թագուհին մեռած կըլինի:
Ո՛հ, այն անպիտան, անարդ մատնիչը,
Նա է թանկագին տիկնոջ սպանողը.
Ասում են, նորա վկայութեամբը
Դատաւարացիին անմեղ թագուհուն:

ՄԵԼՎԻԼ

Այո, այդպէս է:

ԿՈՒՐԼ

Անիծած լինի

Նորա պիղծ հոգին, դժոխքում այրուի.
Նա սուտ վկայեց:

ՄԵԼՎԻԼ

Լաւ մտածեցէք,

Միլէդի Կուրլ, ձեր տոած խօսքերը:

ԿՈՒՐԼ

Դատաւարների առաջ պատրաստ եմ
Երդմամբ հաստատել, երեսին կ'ասեմ,
Ամբողջ աշխարհի առաջ կը կրկնեմ,
Որ նա անմեղ է մեռնում—

ՄԵԼՎԻԼ

Տայ Աստուած:

ԵՐԵՒՈՅԹ Գ.

Բոռգօհն եւ Առաջիւնեքը,
յետոյ Հաւնա Կեանքի:

ԲՈՒՐԳՕԷՆ (տեսնելով Մէլվինս):
Մէլվին:

ՄԵԼՎԻԼ (գրկում է նորան):

Բուրգօհն:

ԲՈՒՐԳՕԷՆ (Մարգարէտա Կուր-
լին):

Թագուհու համար

Մի բաժակ գինի բերէք, չնւտ արէք:
(Կուրլը դուրս է գնում):

ՄԵԼՎԻԼ

Ի՞նչ է, հիւանդ է միթէ թագուհին:
ԲՈՒՐԳՕԷՆ

Թագուհին իրան շատ լաւ է բղկում,
Անեղիւզ սիրտը խաբում է նորան,
Եւ նա կարծում է, չունի կերակրի
Կարեւորութիւն: Բայց նրան սպա-
սում է

Գեռ ծանր կուլ. թող չպարծենան
Թշնամիները, թէ դեղին ներկեց
Նորա այտերը մահուան երկիւղը,
Երբ թոյլ բնութիւնը կը յաղթահարուի:

ՄԵԼՎԻԼ

(Դայակին, որ ներս է մտնում):
Կամենում է ինձ թագուհին տեսնել:
ԿԵՆՆԵԳԻ

Նա ինքը խկոյն այստեղ կըլինի:

—Դուք զարմանում էք, ձեր չուրջ
նայելով,

Եւ ձեր հայեացքը, կարծես, հարց-
նում է.

Ինչի համար է մահուան տանը այս
Շքեղութիւնը—Ո՛հ, սէր, քանի որ
Կենդանի էինք, ոչինչ չունէինք,
Մեռնելուց առաջ ամեն բան ունինք:

ԵՐԵՒՈՅԹ Գ.

Առաջիւնեքը: Մտնում եւ
Մարիայի երկոռոնքի շուրջը

Երեւոյթ, Առաջիւնեքը սեռագգեւոյ:
Մեղիկիւն տեսնելով Առաջիւնեքը
եւ խորհրդանշան ողորդ:

ՄԵԼՎԻԼ

Ո՛հ, ինչ սոսկալի տեսարան է այս:
Ի՞նչպէս ենք տեսնում կրկին մենք
իրար,

Գէրարդ, Բոգամունդ:

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՂԱԽԻՆԸ

Նա մեզ հեռացրեց:

Վերջին անգամը ուզում է մենակ
Մնալ և խօսել նա Աստուծոյ հետ:
(Մտնում են էլի երկու աղախին-
ներ, առաջինների պէս սեւ հագ-
ուած. նորան անխօս նշաններով
արտայայտում են իրանց վիշտը):

ԵՐԵՒՈՅԹ Ե.

Առաջիւնեքը եւ Մարգա-
րէտա Կոռքը, թերոհմ է մի գի-
նով շիրք ունի գաւաթ եւ դնում
է սեղանի վերայ, միւսողեւ ինքը
գործածուի եւ դողալով յենվում
է մի սթոռի վերայ:

ՄԵԼՎԻԼ

Ի՞նչ է, միտարիս Կուրլ, ի՞նչ էք վախե-
ցել:

ԿՈՒՐԼ

Ո՛հ, Աստուած:

ԲՈՒՐԳՕԷՆ

Ի՞նչ է:

ԿՈՒՐԼ

Այն ինչ տեսայ ես:

ՄԵԼՎԻԼ

Հանդարտ, մի շփոթուիք. ասացէք,
ինչ էր:

ԿՈՒՐԼ

Երբ որ սանդուղքով, որ դէպի ստորին
Սրահն է տանում, բարձրանում էի
Ահա այս գինով զաւաթը ձեռիս,

Յանկարծ ձախ կողմի դուռը բացուեցաւ—

Ես ներս նայեցի—տեսայ—սհ Աստուած—

ՄԵԼՎԻԼ

Ի՞նչ էր, ի՞նչ տեսար:

ԿՈՒՐԼ

Սև ծածկած էին

Բոլոր պատերը, յատակի վերայ
Բարձրանում էր մի սևով ծածկած բեմ,
Մէջտեղը մի կոճղ, նորա վրայ մի բարձ

Եւ նորա կողքին մի սրած կային—
Դահլիճը լիքն էր մարդկանցով, որոնք
Այն զարհուրելի բեմի շուրջ կանգնած,
Արեան ծարաւով աչքները լցուած,
Սպասում են զոհին:

ԱՂԱՒԻՆԵՐԸ

Աստուած, ողորմիր

Դու մեր թագուհուն:

ՄԵԼՎԻԼ

Հանդարտ, զալիս է:

ԵՐԵՒՈՅԹ Զ.

Առաջիկաները: Մարիա, հագած ունի սպիտակ շքեղ հագուստ, վզին կրում է փոքր գնդակներից կազմած շղթայի վերայ Agnus Dei, գոտուց կախած է վարդաբան, ձեռին բռնած ունի խաչելութիւնը եւ գլխին դրած է թագ. նորա մեծ սեւ քողը յետ է ձգած: Երբ որ նա ներս է մտնում, բոլոր ներկայ եղողները յետ են քաշվում երկու կողմը, արտայայտելով սաստիկ վիշտ: Մէլմիւր մի ակամայ շարժում անելով ընկնում է նորա առաջ ծնկան վերայ:

ՄԱՐԻԱ

(Նայում է իւր շուրջ հանդարտ եւ վսեմ հայեացքով:)

Ի՞նչ էք գանգատում, ինչի էք լալիս: Էնձ հետ միասին պիտ' ուրախանաք, Որ վերջանում են իմ տանջանքները, Որ վայր են ընկնում իմ կապանքները,

Բանտս բացվում է եւ ուրախ հոգիս Կարծես հրեշտակի թևերի վերայ Սլանում է դէպի յաւիտենական Ազատութիւնը: Երբ ես մեծամիտ իմ թշնամուհու ձեռը մատնուեցայ, Կրելով անարդանք, անվայել ազատ եւ մեծ թագուհուն, դուք այն ժամանակ

Պիտի ողբայիք դուռը վիճակս:

—Իբրեւ բարեբար, իբրեւ աղատիչ, Դալիս է մահը, իմ բարեկամը, Իւր սև թևերով ամօթս ծածկում— Ստոր ընկած մարդուն ազնուացնում է Վերջին վիճակը: Կրկին ըզզում եմ Թագը իմ զլխին եւ հպարտութիւն Աղնիւ հոգուս մէջ:

(Մի քանի քայլ առաջ գալով:)

Մէլմիւր, այստեղ էք—

Ո՛չ, սէր, վեր կացէք: Դուք ձեր թագուհու

Մահը տեսնելու չէք եկել այստեղ, Այլ յաղթանակը: Ինձ վիճակվում է Այնպիսի մի բաղդ, որպիսին երբէք Ձէի երազել. թշնամիներիս

Ձեռին չի մնայ իմ յիշատակը, Մի հատ բարեկամ, ինձ դաւանակից, Վկայ կըլինի իմ մահուան ժամին:

—Ասացէք, ասպետ, ի՞նչպէս ապրեցաք

Դուք այս թշնամի, անհամբոյր երկրում:

Այն օրից, երբ ձեզ խեցին ինձնից, Ձեր մասին ես շատ անհանդիստ էի:

ՄԵԼՎԻԼ

Սիրտս ճնշում էր վիշտը քո մասին, Որ չէի կարող ես քեզ ծառայել:

ՄԱՐԻԱ

Ի՞նչպէս է Դիդիէն, իմ ծերուկ ծառան:
Շատ զառամեալ էր. դուցէ վաղուց է
Ննջում նա քնով յաւիտենական:

ՄԷԼՎԻԼ

Աստուած այդ շնորհին նրան չարժա-
նացրեց.

Նա կենդանի է, որ մահդ տեսնէ:

ՄԱՐԻԱ

Ո՛ւր է այն բաղդը, որ մահից առաջ
Սիւմէի սրտիս ես իմ թանկագին
Ազգականներին: Ես պիտի մեռնիմ
Օտարների մէջ, ձեր արտասուքը
Միայն պիտի տեսնեմ:—Ձեր հաւա-

տարիմ

Սրտին եմ յանձնում, Մէլվիլ, իմ վեր-
ջին

Ցանկութիւնները սիրելիներիս
Վերաբերութեամբ: — Սրտանց օրհ-
նում եմ

Բարեպաշտ արքայ իմ աներոջը,
Փրանսիայի բոլոր թագաւորական
Տունը:—Օրհնում եմ կարգինալ քե-
ռուս,

Հենրիկոս Դիդին, ազնիւ քեռորդուս:
Օրհնում եմ նոյնպէս պապին, Քրիս-
տոսի

Սուրբ փոխանորդին, և խնդրում եմ, որ
Նա էլ ինձ օրհնէ. այլ և օրհնում եմ
Նաև կաթողիկ թագաւորին, որ
Վահանձն հոգով կամեցաւ լինել
Իմ ազատիչը և վրիժահանը:
Բոլորն էլ յիշուած են կտակիս մէջ.
Սիրոյս բնծաները, թէև աղքատ,
Յոյս ունիմ պակաս չգնահատեն:

(Դառնում է իւր ծառաներին:)

Ձեզ Փրանսիայի արքայ եղբորս
Եմ յանձնել, նա ձեզ խնամք կըտանէ.
Նա ձեզ կ'ընդունէ նոր հայրենիքում:
Եւ թէ յարգում էք վերջին խնդիրքս,
Մի մնաք Անգլիա, որ չզուարճանայ
Բրիտանիացու հպարտ սիրտը ձեր

Տարաբաղդութեամբ, որ ծառաներիս
Թշուառ չտեսնէ: Երգուեցէք այս սուրբ
Խաչելութեամբը, իսկոյն հեռանալ
Այս անբաղդ երկրից, հենց որ կը-
մեռնիմ:

ՄԷԼՎԻԼ

(Չեռը դնելով խաչելութան վերայ:)

Ահա, երգվում եմ բոլորի կողմից:

ՄԱՐԻԱ

Ինչ որ ունէի խեղճ կողոպտուածս,
Ինչ որ թոյլ է տուած ինձ տնօրինել,
Բոլորը ձեր մէջ եմ ես բաժանել,
Յոյս ունիմ, վերջին կամքս կըյարգուի:
Եւ ինչ որ մահուան ճանապարհի վրայ
Կայ հապիս, այդ էլ ձեզ է պատկա-
նում—

Թող մի անգամ էլ կրեմ այս փայլը,
Երբ դէպ' երկինքն եմ ուղղում եմ
Քայլը:

(Աղախիններին:)

Ձեզ էլ, իմ Ալիքս, Գէրարդ, Բօզա-
մունդ,

Նշանակում եմ մարգարիտներս
Եւ զգեստներս. դուք մանկահաս էք,
Ձեզ կ'ուրախացնեն զարդարանքները:
Դու, Մարգարէտա, ունիս աւելի
Մեծ իրաւունք իմ վահանձնութեան
Վրայ.

Ամենից անբաղդ քեզ եմ թողնում ես:
Կտակս ցոյց կըտայ, որ քո ամուսնու
Յանցանքի համար վրէժխնդիր չեմ ես:

—Քեզ չէ հրապարակում, իմ հաւատարիմ
Հաննա, ոչ ոսկու արժէքը, ոչ էլ

Ակների փայլը, իմ յիշատակը
Բոլոր զանձերից թանկ է քեզ համար:
Ա՛ռ այս թաշկէնը, ինքս եմ իմ ձեռով
Դործել քեզ համար տխուր ժամերին,
Հետը հիւսել իմ ջերմ արտասուքս:
Սրանով կըկապես դու իմ աչքերը,
Երբ որ—Այս վերջին ծառայութիւնը
Դու արա, այս է իմ ցանկութիւնը:

ԿԵՆՆԵԴԻ

Ո՛հ, Մէլլիլ, տանել չեմ կարող ես այս:

ՄԱՐԻՍ

Եկէք ամենքդ ընդունեցէք իմ

Վերջին բարեր:

(Նա մեկնում է իւր ձեռները, մէկը միւսի ետեւից ընկնում են նորա ոտը եւ հաղմուրում մեկնած ձեռը աղիողորմ ողբալով:)

Մնաս բարով, Մարգօ—

Աշխա, մնաս բարով—Ես չնորհա-
կալ եմ

Ձեզնից Բոռագօլէ, դուք հաւատարիմ
Ծառայեցիք ինձ—Քո շրթունքները
Այրում են Գեղարտեհ— ինձ շատ են
ատել,

Բայց նոյն ժամանակ շատ էլ սիրել են:
Թող մի ազնիւ մարդ բաղդաւորէ իմ
Սիրուն Գէրարուդին, նրա բորբոք
սիրտը

Սէր է փափագում—Բէրթա, բեզա-
մար

Դու ամենալաւ վիճակն ես ընտրել,
Դու կամենում ես դառնալ երկների
Անարատ հարսը: Ո՛հ, շտապիր, որ-
դեակ,

Ուխտդ կատարել: Խորունկ են այս
Երկրի բարիքը, քեզ լաւ օրինակ
է քո թագուհին:—Բայց բաւական է:
Մնաք բարով, մնաք յաւիտեան բա-
րով:

(Նա շուտ երեսը դարձնում է նո-
ցանից. ամենքը, բացի Մէլլիլից,
դուրս են գնում:)

ԵՐԵՒՈՅԹ Է.

Մարիա, Մեղվիշ:

ՄԱՐԻՍ

Բոլոր երկրաւորը կարգադրեցի,
Եւ յոյս ունիմ, որ աշխարհից գնալով
Ոչ ոքին ոչինչ չեմ մնայ պարտական—

Միայն մի բան կայ, որ արգելում է
Ծանրացած հոգուս ազատ և ուրախ
Երկինք բարձրանալ:

ՄԵԼՎԻԼ

Ասա, և կուրծքդ

Կըթեթկանայ: Հաւատն հոգսդ

Քո բարեկամին:

ՄԱՐԻՍ

Ահա կանգնած եմ

Հանդերձեալ կեանքի սահմանագլխին,
Շուտով երկնաւոր վեհ Դատաւորին
Կընդդառանամ, բայց դեռ հաշտուել
չեմ

Ես Աստուծոյ հետ: Իմ դաւանակից
Քահանային չեն խողովում դու ինձ մօտ:
Սուրբ հաղորդութեան երկնային հացը
Ձեռն ուզում ստանալ սուտ երէցներից:
Ուզում եմ մեռնել իմ հաւատի մէջ
Որովհետեւ նա է միայն փրկում:

ՄԵԼՎԻԼ

Հանդարտեցրու քո վրդոված սիրտը:
Երկնքի առաջ ջերմ և բարեպաշտ
Յանկութիւնն ունի պորժի արժէքը:
Բռնութիւնը թող կապէ ձեռներդ,
Մաքուր աղօթքը կըհասնի Աստուծուն:
Բառը մեռած է, սովայն հաւատը
Կեանք է պարզելում:

ՄԱՐԻՍ

Ա՛խ, Մէլլիլ, մեռակ

Սիրտը հերկք չէ: Երկրաւոր աւանդ
Պէտք է հաւատին, որ սեփականեիք
Վեհ երկնայինը: Ահա, թէ ինչի
Աստուած մարդացաւ և, իբրեւ խոր-
հուրդ,

Անտեսանելի պարզեն երկնային
Նա տեսանելի մարմնում ամփոփեց:
—Սուրբ եկեղեցին է, որ շինում է
Մեզ համար սանդուխքը դէպի եր-
կինք,

Դա ընդհանրական, կաթօլիկական
Անուն է կրում, պատճառ բոլորի
Հաւատը ոյժ է տալիս հաւատին:

Ուր աղօթում են հազարաւորներ,
Այնտեղ կրակը դառնում է վառ բոց,
Եւ թեւաւորուած սլանում է հոգին
Դէպի երկինքը:—Ա՛խ, երջանիկ են,
Որոնք ժողովուած Աստուծոյ տանը
Աղօթք են անում: Տիրոջ սեղանը
Շքեղ զարդարած, մոմերը վառւում
Զանգակը հնչում և խունկը ծխում,
Եւ զդառաւորուած եպիսկոպոսը
Բաժակը առնում, սրբազործում է,
Օրհնում և բարձր ձայնով յայտնում է
Այնտեղ կատարուած երկնային հրաշ-

քը:

Եւ ժողովուրդը հաւատով լցուած
Խոնարհում Աստծուն, որ անդ է բազ-

մած:

—Միայն ես եմ զրկուած, աւանդ, երկ-

նային

Օրհնութիւնը չէ թափանցում բանտս:

ՄԵԼՄԻԼ

Նա թափանցում է քեզ մօտ, մօտ է

քեզ:

Յոյսդ Աստուած է—Հաւատացողի
Զեռին կարող է ոստեր արձակել
Զոր գաւազանը: Եւ նա, որ ժայռից
Աղբիւր հոսեցրեց, կարող է այստեղ,
Բանտում քեզ համար սեղան պատ-

րաստել:

Նա կարող է այս զինու բաժակը,
Երկրաւոր ծարաւը զովացնողը,
Շուտ երկնայինի փոխել քեզ համար:
(Նա վեր է առնում գաւաթը, որ
դրած է սեղանի վերայ:)

ՄԱՐԻԱ

Այո, Մէլլիկ, ես ձեզ հասկանում եմ:
Ի հարկէ այստեղ չկայ բահանայ,
Ոչ եկեղեցի և ոչ սրբութիւն—
Բայց մեր Փրկիչը ասում է, թէ «ուր
Իցեն երկու կամ երեք ժողովեալ
Յաւանք խմ, անդ եմ ես ի մէջ նոցա:»
Ի՞նչ է երէցին շինում մեզ համար
Աստուծոյ բերան: Մարութ սիրտը և

Անարատ վարքը: — Ապա ինձ հա-
մար
Դուք քահանայ էք, Աստուծոյ նուիրակ,
Որ խաղաղութիւն է բերում հոգուս:
—Զեզ կ'անեմ վերջին իմ խոստովան-
քը,

Եւ ձեր բերանը պիտի աւետէ
Հոգուս փրկութիւն:

ՄԵԼՎԻԼ

Եթէ քո սիրտը

Այդ բանը այդպէս խիստ փափագում է,
Ապա իմացիր, թագուհի, որ քեզ
Միջթարեւու՝ կարող է Աստուած
Մի հրաշք զործել, Ասում ես չկայ
Այստեղ քահանայ, ոչ եկեղեցի,
Ոչ էլ Քրիստոսի մարմինն ու արիւն—
Սխալվում ես: Այստեղ և քահանայ կայ
Եւ ինքը Տէրը անձամբ է ներկայ:

(Այս խօսքերը ասելով նա մերկա-
ցնում է իւր գլուխը եւ մի եւ նոյն
ժամանակ ցոյց է տալիս նորան
հաղորդութիւնը ոսկէ տուփի մէջ:)

—Ես քահանայ եմ: Որպէս զի լսեմ,
Մարիա, վերջին քո խոստովանքը
Եւ խաղաղութիւն աւետեմ հոգուդ,
Նախ քան կրդնես ոտդ զբերդման,
Եթէ անգամ օծել եմ տուիլ զլուսս,
Եւ բերում եմ քեզ սրբազան պապից
Այս սրբութիւնը, որ ինքն է օրհնել:

ՄԱՐԻԱ

Միջէ երկնային երջանկութիւնը
Պիտի ճաշակեմ մահուան գլուխ չէմ-

քին:

Ինչպէս որ անմահ ոգին իջնում է
Բազմոժ ոսկեփայլ ամպերի վերայ,
Ինչպէս երբեմն սուրբ առաքեալին
Բանտից դուրս բերեց Տիրոջ հրեշ-
տակը—

Նորան արդէր չէր ոչ կողպած դուռը,
Ոչ պահապանի մերկացրած սուրբ,
Նա թափանցում է փակած դռները

Եւ բանտում կանգնած է փայլուն դէմ-
քով—

Նոյնպէս գալիս է այժմ երկնային
Պատուիրակն ինձ մօտ, որովհետեւ ինձ
Խաբեց երկրաւոր ազոտարարը:

—Դուք, որ երբեմն խո՛ւ ծառան էիք,
Երկնաւոր Տիրոջն էք այժմ ծառայում,
Նրա սուրբ բերանն էք: Ինչպէս եր-
բեմն

Դուք էիք չորում խո՛ւ առաջ, նոյնպէս
Հիմա ձեք առաջ խոնարհում եմ ես:
(Նա չորում է նորա առաջ:)

ՄԵԼՎԻԼ

(Խաչակնքում է նորան:)

Յանուն Հօր, Որդոյ և Հոգոյն սրբոյ:
Ասա, Մարիա թագուհի, արդեօք
Քննել ես սիրտդ և խոստանում ես,
Որ ճշմարիտը կըխոստովանես
Դու ճշմարտութեան Աստուծոյ առաջ:

ՄԱՐԻԱ

Սիրտս բաց է քո և Նորա առաջ:

ՄԵԼՎԻԼ

Ասա, ինչ մեղք է ծանրացնում խիղճդ,
Ինչ որ հաշտուել ես դու վերջին ան-
գամ

Քո Աստուծոյ հետ:

ՄԱՐԻԱ

Սիրտս լցուած էր
Նախանձոտ, անհաշտ ատելութեամ-
բը,

Վրէժխնդրութիւնը կատարում կուրծ-
քիս մէջ:

Ես, մեղաւորս, յուսալով ստանալ
Աստծուց թողութիւն, բայց ինքս նե-
րի

Հակառակորդիս չէի կամենում:

ՄԵԼՎԻԼ

Զղջում ես մեղքդ, հաստատ է կամբդ
Աստծոյ հետ հաշտուած թողնել աշ-
խարհը:

ՄԱՐԻԱ

Ինչպէս որ հաստատ հաւատում եմ ես,

Որ ինձ կընեք երկնաւոր Հայրը:

ՄԵԼՎԻԼ

Սիրտդ էլ ինչո՞ւմ է մեղադրում քեզ:

ՄԱՐԻԱ

Աւաղ, ոչ միայն ատելութեամբը,
Աւելի ես յանցաւոր սխալ
Վշտացրի եմ ես բարի Արարչին:
Մնտի սիրտս սիրեց այն մարդուն,
Որ իմ դէմ գործեց դաւաճանութիւն:

ՄԵԼՎԻԼ

Զղջում ես մեղքդ, և կուրքը թողած,
Արդեօք դարձել է սիրտդ առ Աս-
տուած:

ՄԱՐԻԱ

Շատ ծանր էր կռիւը, որ ես մղեցի,
Երկրաւոր վերջին կապը կտրեցի:

ՄԵԼՎԻԼ

Ասա, էլ ուրիշ ինչ յանցանքի մէջ
Ամբաստանում է քեզ խղճմտանքդ:

ՄԱՐԻԱ

Ա՛խ, մի հին յանցանք արիւնաթա-
թախ,

Որ թէպէտ վաղուց խոստովանել եմ,
Նորից սարսափ է ձգում սրտիս մէջ
Հաշուետութեան վերջին վայրկեա-
նին

Եւ իմ առաջը ընկած, փակում է
Երկնքի դուռը: Ես սպանել տուի
Արքայ ամուսնուս և ընծայեցի
Իմ սիրտն ու ձեռը ինձ հրապուրողին:

Թէպէտեւ սաստիկ ապաշխարեցի,
Եկեղեցական պատիժներ կրեցի,
Բայց չէ հանդարտվում որդը իմ
կրծքում,

Հոգիս անդադար մաշում է, կրծում:

ՄԵԼՎԻԼ

Արդեօք մեղադրում չէ՞ քեզ քո սիրտը
Ուրիշ մեղքի մէջ, որ դու դեռ ես
Զեռ խոստովանել և ապաշխարել:

ՄԱՐԻԱ

Այժմ դու գիտես բոլորը, ինչ որ
Սիրտս ճնշում է:

ՄԵԼՎԻԼ

Յիշիր, որ մօտ է
Ամենագէտը, այն պատիժները
Յիշիր նմանապէս, որով սպառնում է
Սուրբ եկեղեցին, երբ խոստովանքը
Պակասաւոր է: Այդ ծանր մեղքը
Յաւիտենական մահով է պատժվում,
Որովհետեւ դա սուրբ Հոգու դէմ է:

ՄԱՐԻԱ

Թող ինձ յաղթութիւն պարգևէ Տէրը
Վերջին կռուի մէջ, ինչպէս որ ոչինչ
Չեմ թագցրել ես քեզնից գիտու-
թեամբ:

ՄԵԼՎԻԼ

Ի՞նչ, Քո Աստուծոց ծածկում ես մեղքը,
Որի համար քեզ մարդիկ պատժում են:
Ոչինչ չես ասում քո մասնակցութեան
Մասին Պարրիի և Բարինգտօնի
Դաւադրութեան մէջ: Դուրս համար
դու

ժամանակաւոր մահ պիտի կրես,
Ուզում ես նաև յաւիտեան մեռնել:

ՄԱՐԻԱ

Պատրաստ եմ գնալ ես այն աշխարհ:
Հազիւ թէ անցնի մի քանի լողէ
Կանգնած կըլինիմ իմ Դատաւորի
Աթոռի առաջ. սակայն կրկնում եմ,
Որ վերջացած է իմ խոստովանքը:

ՄԵԼՎԻԼ

Լաւ կշռիր: Սիրտը մարդուն խա-
րում է:

Գուցէ նենգաւոր երկդիմի մտքով
Վարագուրել ես այն չառը, որ քեզ
Դատապարտում է, թէպէտ և կամքով
Յանցակից էիր: Բայց լաւ իմացիր
Ոչինչ հնարքներ չեն կարող խաբել
Այն հրեղէն աչքը, որ թափանցում է
Մարդու հոգու մէջ:

ՄԱՐԻԱ

Դիմել եմ բոլոր
Թագաւորներին, որ ինձ ազատեն
Անարգ կապերից, բայց թշնամուհուս

Կեանքը վտանդել չեմ երբէք մտքով
Եւ կամ թէ գործով:

ՄԵԼՎԻԼ

Ուրեմն սուտ են
Վկայել քո դէմ գրագիրներդ:

ՄԱՐԻԱ

Այնպէս է, ինչպէս որ ասում եմ ես,
Իմ վկաներին թող Աստուած դատէ:

ՄԵԼՎԻԼ

Ապա ուրեմն բարձրանում ես դու
Գլխատման թեմը հաստատ համո-
զուած,

Որ դու անմեղ ես:

ՄԱՐԻԱ

Տէր Աստուածն ինձ այս
Անարժան մահով արժանացնում է
Իմ հին արիւնոտ յանցանքը քաւել:

ՄԵԼՎԻԼ

(Ետաշակնքում է նորան):

Գնա ուրեմն մահովդ քաւիր,
Ընկիր, իբրև զոհ, սեղանի վերայ:
Արիւնն է ջնջում արիւնոտ զործը:
Դու մեղանչել ես, իբրև տկար կին,
Բայց էլ տկար չէ մարդուած հոգին,
Երբ սլանում է նա դէպի երկինք:
Այն իշխանութեամբ, որ տուած է ինձ
Կապել, արձակել, արձակում եմ քեզ
Քո խոստովանած բոլոր մեղքերից:
Թող լինի, ինչպէս որ հաւատում ես:
(Նա տալիս է նորան սուրբ հա-
ղորդութիւնը:)

Ա՛ն այս մարմինը քեզ համար զո-
հուած:

(Նա առնում է քաժակը, որ դրած
է սեղանի վերայ, աղօթելով օրհ-
նում է, յետոյ մեկնում է Մարիա-
յին: Նա չէ ուզում առնել եւ ձեռով
յետ է մղում:)

Ա՛ն այս արիւնը քեզ համար թա-
փուած:

Ա՛ն: Այս շնորհը պապն է քեզ անում:
Մահուան լողէին պիտի վայելես

Թագաւորներ թահանայական

Այս իրաւունքը:

(Մարիան ընդունում է քաժակը:)

Ինչպէս որ հիմա

Հոգեպէն մարմնով անա միացար

Քո Աստուծոյ հետ, նոյնպէս և նորա

Արքայութեան մէջ, ուր չկայ յանցանք,

Զկայ լաց ու կոծ, իբրև գեղեցիկ,

Լուսեպէն հրեշտակ ընդ միշտ, յաւի-
տեան

Կըմիանաս դու ընդ Աստուածութեան:

(Նա վայր է դնում քաժակը: Այդ

միջոցին լսում է աղմուկ եւ Մէլ-

վիւր գլուխը ծածկելով, մօտենում

է դռանը: Մարիան կամաց աղօ-

թելով մնում է ծնկաչոք:)

ՄԵԼՎԻԼ (յետ դառնալով:)

Էլի մի ծանր կռիւ է սպասում քեզ:

Զգում ես դու քո մէջ բաւականին ոյժ,

Որ ատելութեան, սրտի դառնութեան

Գրգիւր յաղթես:

ՄԱՐԻԱ

Ես չեմ վախենում

Թէ նորից պիտի յուզուի իմ սիրտը:

Ես իմ սէրը և ատելութիւնը

Աստծուն իմ զոհել:

ՄԵԼՎԻԼ

Ուրեմն պատրաստ

Եղիր ընդունել Լէստեր և Բոուլէյֆ

Լօրդերին: Ահա, նորա գալիս են:

ԵՐԵԻՈՅԹ Ը.

Առաջիկանքը: Բօուլէյֆ, Լէյ-

չեստեր եւ Պառաշէտ: Լէյչես-

տէրը մնում է ընդորովին հեռու

կանգնած, գլուխը խոնարհեցրած,

Բօուլէյֆը, որ նկատում է նորա

հոգու դրութիւնը, կանգնում է նո-

րա եւ թագուհու մէջտեղը:

ԲՕՌԼԵՅՑ

Լէյլի, եկիւ եմ ընդունել վերջին

Զեր հրամանները:

ՄԱՐԻԱ

Շնորհակալ եմ, լօրդ:

ԲՕՌԼԵՅՑ

Թագուհու կամքն է, որ ճիշտ կա-

տարուի

Ինչ արդարացի պահանջ որ ունիր:

ՄԱՐԻԱ

Կտակիս մէջ յիշուած են, լօրդ, իմ

վերջին

Ցանկութիւնները: Ես այն յանձնել եմ

Ասպետ Պաուլէտին, և խնդրում եմ, որ

ձշտիւ կատարուին:

ԲՕՌԼԵՅՑ

Ապահով եղէք:

ՄԱՐԻԱ

Էլի խնդրում եմ, որ ծառաներիս

Առանց նեղութեան իրաւունք տրուի

Գնալ Շօտլանդիա, կամ թէ Փրանսիա,

Ուր որ ինքները գնալ կըցանկանան:

ԲՕՌԼԵՅՑ

Կըլինի, ինչպէս որ ցանկանում էք:

ՄԱՐԻԱ

Եւ որովհետեւ գիտիս օրհնած

Հոգում չի թաղուի, ապա թոյլ տրուի

Որ հաւատարիմ այս ծառաս սիրտս

Տանէ Փրանսիա ազգականներին:

—Ա՛խ, միշտ այնտեղ էր իմ խեղճուկ

սիրտը:

ԲՕՌԼԵՅՑ

Այդպէս թող լինի: Ուրիշ ի՞նչ ունիր—

ՄԱՐԻԱ

Տարէք Անգլիայի թագուհուն, քրոջս,

Վերջին ողջոյնս: Ասացէք, որ ես

Սրտանց ներում եմ նորան իմ մահը,

Եւ խնդրում եմ, որ ներէ հրեկուայ

Իմ բարկութիւնը—Աստուած պահէ

նրան,

Շնորհէ կըջանիկ կառավարութիւն:

ԲՕՌԼԵՅՑ

Ասացէք, արդեօք բարեկիսեմ եք,

Լէյլի, ձեր միտքը: Դարձեալ մերժում

էք

Ընդունել զէկանի օգնութիւնը:
ՄԱՐԻԱ

Արդէն հաշտուել եմ իմ Աստուծոյ
հետ—

Սէր Պաուլէտ, անմեղ շատ եմ պատ-
ճառել

Ես ձեզ ցաւ ու վիշտ. ես ձեր ծերու-
թեան

Նեցուկը խլեցի—Ո՛հ, թոյլ տուէք ինձ
Այն յուսով մեռնիմ, որ ատելութեամբ

Ձէք յիշի դուք ինձ—
ՊԱՌԻԼԵՏ

(Տալիս է նորան իւր ձեռքը:)

Աստուած թող լինի
Ձեզ հետ: Գնացէք ի խաղաղութիւն:

ԵՐԵՒԱՆԹ Թ.

Առաջ ինքեք: Հաւանա Կե-
անդիս եւ թագուհու միւս Կա-
նաչք ներս են վազում սարսա-
փած: Նորա ետեւից մտնում է
Շէրիֆը, ձեռին սպիտակ գաւա-
զան քոնած. նորա քամակում քաց
դռնների մէջ երեւում են գիւնա-
ռորոհած մարդիկ:

ՄԱՐԻԱ

Ի՛նչ է, իմ Հաննա, Ա՛հ, ժամանակ է:
Ահա չէրիֆը, որ մեզ գէպի մահ
Պիտ՝ առաջնորդէ: Պէտք է բաժա-
նուինք:

Մնացէք բարով, մնացէք բարով:
(Նորա կանայքը փաթաթում են
նորան սաստիկ վշտահար: Մէլ-
վիւն:

Դուք, յարգելի սէր և դու՝ իմ Հաննա,
Պիտի ուղեկցէք վերջին գնացքիս:

Միջոց, մի մերժէք դուք ինձ այդ
չնորհր:

ԲՕՌԼԵՅՑ

Ես այդ թոյլ տալու իրաւունք չունիմ:
ՄԱՐԻԱ

Միթէ մերժում էք չնչին խնդիրքս:

Յարգեցէք սեռս: Ապա ով պիտի
Անէ ինձ վերջին ծառայութիւնը:
Գոյրս Վամենալ կարող չէ երբէք,
Որ վիրաւորուի իմ մէջ իմ սեռը,
Որ ինձ չօշափեն այր մարդիկ իրանց
Կողիտ ձեռներով:

ԲՕՌԼԵՅՑ

Ոչ մի կին պիտի
Չհետևի ձեզ զխառնման բեմը—

Նոցա ազգական ու լաց ու կոծը:

ՄԱՐԻԱ

Նա չի լայ՝ ես ձեզ երաշխաւոր եմ
Հաննայիս հոգու ամբողջեան համար:
Բարի եղէք, լօրդ: Ո՛հ, մի բաժանէք
Մահուան բոլորին ինձ իմ թանկագին
Բարի ծծմորից: Նա ինձ կեանքի մէջ
Մտցրեց, կրելով իւր թեւերի վրայ,
Հիմա իւր ձեռով թող ինձ մահին տայ:

ՊԱՌԻԼԵՏ (Բռնէլիֆին:)

Մի մերժէք, միջոց:

ԲՕՌԼԵՅՑ

Թող այդպէս լինի:

ՄԱՐԻԱ

Հիմա էլ ոչինչ չունիմ աշխարհում—
(Նա առնում է խաչելութիւնը եւ
համբուրում է:)

Փրկիչ, Ազատիչ, ինչպէս խաչի վրայ
Տարածել ես Դու տան ձեռներդ,

Նոյնպէս տարածիր, որ ինձ ընդունես:

(Նա ուզում է գնալ. այդ վայր-
կեանքին նորա աչքն ընկնում է

կոմս Լէյչեստերի վերայ, որ նորա
շարժումից ակամայ սթափելով,

նայում է նորա կողմը: Կոմսին
տեսնելով, Մարիան դողում է,

ծնկները թուլանում են, եւ նա ու-
զում է վայր ընկնել. այդ միջոցին

Լէյչեստերը ընկնում է նորան եւ
ընդունում է իւր թեւերի մէջ: Մա-
րիան մի քանի ժամանակ նայում

է նորան ծանր եւ լուռ. Լէյչես-
տերը չէ կարողանում տանել նո-

րա հայեացքը. վերջապէս ասում
է Մարիան.)

Կոմս Լէստէր, ձեր խօսքը կատարե-
ցիր—

Դուք ինձ խոստացաք ձեր ձեռք, որ
ինձ

Բանտիցը հանէք, ահա տալիս էք:

(Լէյչեստէրը կանգնած է ոչնչա-
ցած. Մարիան շարունակում է
կազուի ծայնով.)

Այո, կոմս Լէստէր, ձեր ձեռք պիտի
Ենորհէր ինձ ոչ թէ միայն ազատու-
թիւն,

Այլ դուք ինձ համար առեղի չեալ
Պիտ' բարձրացնէիք նորա արժէքը.
Ձեր ձեռքն է ձեր սիրով երջանիկ,
Պիտի նոր կեանքով ուրախանայի:
Հիմա, երբ կանգնած եմ ճանապար-
հին,

Որ այս աշխարհից բաժանուիմ յաւէտ
Եւ երանելի հողի մի դառնամ,
Որին երկրաւոր սէրն էլ չէ փորձում:
Հիմա կարող եմ, առանց ամօթից
Շառագունելու, խոստովանել ձեզ
Իմ թուլութիւնը, որ յաղթել եմ ես—
Մնացէք բարով և, թէ կարող էք,
Ապրիցէք, Լէստէր, ուրախ, երջանիկ:
Դուք վստահաբար հետամուտ էիք
Տիրանալ երկու թագուհու սրտին,
Քերուշ, սիրազգաց սիրտը մերժեցիք,
Մատնեցիք, յուսով զրաւել հալարտին:
Ծունկ խոնարհելով, երկրպագեցէք
Ելիսարէթին, և թող ձեր վարձը
Չընի ձեզ պատիժ: Մնացէք բարով—
Հիմա էլ զբաղուած չեմ ես աշխարհով:

(Ես դուրս է գնում, առաջից
գնում է շէրիֆը, Մէլիլը եւ դա-
յնակը նորա երկու կողքից, նոցա
ետեւից Բոլէյֆը եւ Պաուլէտը,
միւսները ողբալով նայում են նո-
րա ետեւից, մինչեւ որ նա ծածկ-

ւում է, յետոյ հեռանում են եր-
կու ուրիշ դռներով.)

Ե Ր Ե Ի Ո Յ Թ Փ.

Լէյչեստէր:

(Մենակ յետ մնալով.)

Դեռ կենդանի եմ: Կարողանում եմ
Ես էլի ապրել: Ինչի չէ վախում

Այս տանիքն ինձ վրայ, ինչի չէ բաց-
վում

Անդունդը, որ ինձ թշուառիս կուլ
տայ:

Ո՛հ, ինչ կորցրի, ինչ անդին գոհար
Դէն ձգեցի ես և ինչ երկնային

Երջանկութենից հրաժարուեցայ ես:

—Նա գնում է, իբրեւ երկնարեակողի,
Եւ ինձ մնում է դժոխքի տանջանքին

Դատաւարտուածի յուսահատութիւնը:
—Ո՛ր է իմ հաստատ մտադրութիւնը,

Որով եկայ ես, անզգայարար
Խեղդել կուրծքիս մէջ իմ սրտի ձայնը,

Աչքովս տեսնել, ինչպէս կ'ընկնի վայր
Նորա գլուխը: Միթէ նրա տեսքը

Պիտի զարթեցնէ մեռած ամօթս,
Մեռնելիս սիրով կախարդէ սիրտս:

—Թշուառական դու, քեզ էլ վայել չէ
Կանացի, փափուկ կարեկցութիւնը,

Փափազել սիրոյ երջանկութիւնը.
Պղնձէ զրահով պատիր քո կուրծքը,

ձախտող լինի ապառաժ մի ժայռ:
Եթէ չես ուզում խայտառակ զործիդ

Վարձը կորցնել, պէտք է իմանաս
Յանդուկն սրտով մինչև վերջ հառ-

ցնել:
Լռիր, գնլթ, աչքեր, քալացէք ին-

պառ,
Ես պիտի տեսնեմ, երբ չողայ տապար:

(Ես հաստատ քայլերով գնում է
դէպի դուռը, որով դուրս գնաց
Մարիան, քայց կէս ծանապարհին

կանգնում է.)

Ի զօր է, ի զօր: Ես սարսափում եմ,
Ես անկարող եմ տեսնել նրա մահը—
Լսիր, այս ինչ էր—Նորա ցած իջան:
Ոտներին տակն է մահի սրահը:
Լսում եմ ձայներ:—Հեռու այս տանից,
Ուր մահն ու սարսափ շուրջ պատում
են ինձ:

(Նա ուզում է ուրիշ դռնով դուրս
գնալ, բայց տեսնում է, որ կող-
պած է, յետ է քաշվում:)

Վահ, կաշկանդում է Աստուած ինձ
այստեղ:

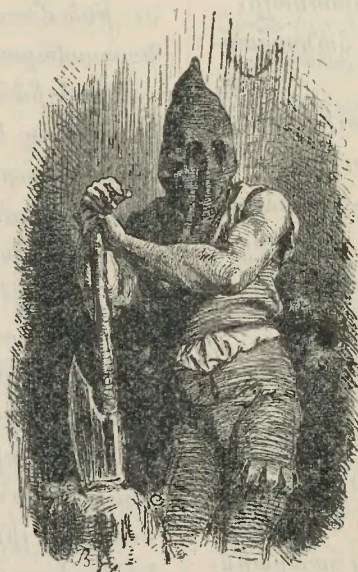
Պիտ' լսեմ, ինչ որ սոսկում եմ տես-
ներ:

Դէկանի ձայնը—Յորդորում է նրան—

Մարիան նորա խօսքը կտրում է—
Լսիր—Բարձրաձայն սղոթում է նա—
Ամեն ինչ լուց—Միայն հեկեկանք
Ու կանանց լացն է ականջիս հառ-
նում—

Նորա հանդերձը հանում են—Ահա
Կոճղը քաշեցին — Չորեց — Գլուխը
դրեց—

(Արտասանելով վերջին խօսքերը
հետզհետեւ սաստկացող երկիւղով,
եւ կարճ ժամանակ լռելով, յան-
կարժ սկսում է սաստիկ դողալ
եւ ուշաթափ վայր է ընկնում. մի
եւ նոյն ժամանակ ցածից լսվում է
խուլ աղմուկ, որ տեսում է երկար
միջոց:)



Չ Ո Ր Ր Ո Ր Դ Դ Ո Ր Ժ Ո Ղ Ո Ի Թ Ե Ա Ն

Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ Ս Ե Ն Ե Ա Կ Ը

Ե Ր Ե Ի Ո Յ Թ Փ Ը.

ԷԼԻՍԱԲԵԹ

(Մտնում է կողքի դռնից. նորա
քայլերը եւ շարժումներն արտա-
յայտում են սաստիկ անհանգստու-
թիւն:)

Դեռ ոչ որ չկայ—Ոչինչ լուր—Միթէ

Պիտի չմթնի այսօրուայ օրը:

Միթէ արեւ տեղից չէ շարժվում:

Մինչ երբ սպասելով այսպէս տանջ-
ուիմ ես:

—Կատարուեց, թէ ոչ—Երկուսից եւ
Սարսափում եմ եւ փախնում եմ
Մէկին հարցնել: Ել չեն երևում

Ոչ կոմս Լէստէրը, ոչ էլ Բօուէյֆը,
Որոնց յանձնեցի կատարել մահուան
Դատաւճիռը: Թէ դուրս են գնացել
Նորա Լօնդօնից—Վերջացած բան է,
Նհտն արձակուած է, թռչում է, դիպ-
չում:

Արդէն դիպել է, և հիմա, եթէ
Թալս էլ զոհեմ, էլ անհնար է
Նրան դադարեցնել—Այս ո՞վ է գալիս:

ԵՐԵՒՈՅԹ ՓԲ.

Էջիսսաբէթ: Մեկ մ'անկշա-
ռիկ:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Մենակ ես գալիս—Ո՛ւր են լօրդերը:
ՄԱՆԿԼԱԻԿ

Միօրդ Լէստէրը և գանձապետը—
ԵԼԻՍԱԲԵԹ (սաստիկ ան-
համբեր):

—Ի՞նչ տեղ են:

ՄԱՆԿԼԱԻԿ

Նորա Լօնդօնումը չե՞ն:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Ո՛չ—Ապա ո՛ւր են:

ՄԱՆԿԼԱԻԿ

Ոչ որ չգիտէ:

Լոյսը չբացուած երկուսն էլ շտապով
Եւ խորհրդաւոր կերպով թողել են
Մայրաքաղաքը:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ (աշխուժով):

Ես Անգլիայի

Թագուհին եմ այժմ:

(Սաստիկ յուզուած քայլում է յետ
ու առաջ):

Գնա, կանչիր—ո՛չ, կաց—

Նա միտաւ: Ահա, հիմա վերջացէս
Ազատ կ'ապրեմ հոս:—Ինչի՞ եմ գոյում:
Ի՞նչ եմ վախենում—Երկիւզս արդէն
Գերեզմանումն է. և ո՞վ կարող է
Յանդգնել ասել, թէ ես եմ արել:
Առատ արտասուք թափելով կ'ողբամ
Այն տաքաբաղին:

(Մանկլաւիկին):

Դու դեռ այստեղ ես—

Թող Դէվիսօնը, իմ քարտուղարը
Իսկոյն գայ այստեղ: Կանչեցէք ինձ
մօտ:

Շրիւսբիւրի կոմսին—Ահա նա ինքը:
(Մանկլաւիկը դուրս է գնում):

ԵՐԵՒՈՅԹ ՓԲ.

Էջիսսաբէթ: Կոմս Շրիսս-
սաբի:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Ողջոյն, ազնիւ լօրդ: Ի՞նչ լուր էք բե-
րում:

Այո, փոքր բան պիտի չլինի,
Որ դուր այսպէս ուշ գալիս էք ինձ մօտ:
ՇՐԻՍԲԻՒՐԻ

Ո՛վ, մեծ թագուհի, քո փառքի համար
Հողացող սիրտս այսօր տարաւ ինձ
Տովէր ամրոցը, ուր բանտարկուած են
Մարի Ստիւարտի զբաղիրները,
Կոռյուղը և Նառաճ. էլի մէկ անգամ
Ուզեցի ստուգել նոցա ցուցմունքի
ձշմարտութիւնը: Շփոթուած, անվրս-
տահ,

Ձէր ուզում ցոյց տալ բանտապետը ինձ
Բանտարկուածներին. սպառնալիքով
միայն

Կարողացայ ես ներս մտնել բանտը:
—Ատուած իմ, ի՞նչ էր այնտեղ տե-
սածս:

Մագերը խառնուած, խելառ աչքերով,
Իրիւք դժոխքի դիերից տանջուած,
Ընկած էր այնտեղ Կուրլ շօտլանդա-
ցին—

Հենց որ ճանաչեց ինձ ողորմելին,
Ընկաւ ոտներս—աղաղակելով
Գրկեց ծնկներս, յուսահատութեամբ
Ոլորվում առաջս, ինչպէս մի որդ—
Խնդրում, աղաչում և պաղատում է,
Նրան իւր թագուհու վիճակը յայտ-
նել,

Պատճառ նրա մահուան դատապարտուելու

Լուրը հասել էր Տովէրի խորքը:
Երբ հաստատեցի նորա լսածի
ձշմարտութիւնը, աւելացնելով,
Որ չէր ցուցմունքն է նորան սպա-
նողը,
Ապա կատարած վեր թռաւ տեղից,
Յարձակուեցաւ իւր ընկերի վերայ,
Մոլեգին ուժով վայր ձգեց գետնին
Եւ աշխատում էր խեղդամահ անել:
Հաղիւ խլիցինք թշուառականին
Նորա ձեռններից: Հիմա ինքն չէր գէմ
Սկսեց կատարել: Բռունցքներով ջար-
դեց

Ինքը իւր կուրծքը, անիծում իրան
Եւ իւր ընկերին: Նա ստում էր, որ
Սուտ է վկայել, որ Բաբինգտոնին
Գրած նամակները խտրականը չեն,
Ինչպէս որ երգմամբ վկայել է նա,
Այլ կեղծ բոլորը, որ նա այն չէ գրել,
Ինչ որ թաղուհին նրան թելագորել էր,
Չարագործ: Նաուն էր նորան գրողը:
Յետոյ վաղեց նա դէպի պատուհան,
Կատարի ուժով բաց արեց նա այն
Եւ այնպէս սաստիկ կանչեց փողոցը,
Որ մեծ բազմութիւն ժողովուեց այն-
տեղ.

Ազդակում էր, որ Մարիայի
Գրագիրն է նա, այն չարագործն է,
Որ իւր թաղուհուն սուտ մեղադրել է,
Նա անիծած է, նա սուտ վկայ է:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Դուք ինքնիրդ, կոմս, ասացիր, որ նա
Խելագարուած էր: Մի կատարածի,
Մի խելագարի խօսքը ոչինչ չէ
Ապացուցանում:

ՇՐԻԻՍԲԻԻՐԻ

Սակայն նոյն իսկ այդ
Կատարութիւնը մեծ ապացոյց է:
Ի սէր Աստուծոյ, թաղուհի, շտապել
Պէտք չէ, հրամայիր, որ նորից քննեն:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Ես կ'անեմ այդ, կոմս—որովհետեւ դուք
Այդ ցանկանում էք, այլ ոչ նրա համար,
Որ կարծում եմ, թէ շտապով են վճռել
Գործն իմ պէրիւր: Այն, որպէս զի
Դուք միամտուիք, թող նոր ի նորոյ
Քննուի գործը:—Լաւ է, որ ուշ չէ:
Մեր արքայական ունիւթ պատուի
վրայ
Կասկածի ստուերն էլ ընկնել չեմ թոյլ
տայ:

Ե Ր Ե Ի Ո Յ Թ Փ.

Դ Ե Վ Ի Ս Օ Ն Ե Լ Ա ռ ա ջ Ի ճ Ա ճ Ե ր Ե:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Ո՛ւր է վճիռը, սէր, որ ձեզ տուի:
ԴԵՎԻՍՕՆ (սաստիկ զարմացած):
Վճիռը:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Որ ձեզ երէկ պահ տուի—
ԴԵՎԻՍՕՆ

Որ ինձ պահ տուիր:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Ժողովուրդն ինձնից
Պահանջում էր, որ խօսոյն ստորագրեմ,
Պէտք էր կատարել նորա կամքը, և
Ես կատարեցի, ստիպուած արի այդ,
Եւ այն թերթը ես ձեր ձեռք գրի,
Որպէս զի այդպէս պահ մի վաստակեմ:
Դուք զիտէք, թէ ինչ ասացի ես ձեզ—
Ուրեմն տուէք:

ՇՐԻԻՍԲԻԻՐԻ

Տուէք, ազնիւ սէր:
Գործը փոխուեցաւ, և քննութիւնը
Պիտի նորոգուի:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Շատ մի մտածէք:
Ո՛ւր է այն թերթը:
ԴԵՎԻՍՕՆ (յուսահատուած):
Վայ տարաբաղդիս
Ինձ մահ է սպասում:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

(Սաստկուծեամբ նորա խօսքը
կտրելով։)

Ես յոյս ունիմ, սէր—

ԴԵՎԻՍՈՆ

Աւագ, կորած եմ։

Թուղթն էլ մօտս չէ։

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Ինչպէս, ի՞նչ։

ՇՐԻՒՍԲԻՐԻ

Աստուած։

ԴԵՎԻՍՈՆ

Նա երեկուանից Բօւլէյֆի մօտն է։

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Տարաբաղդ, այդպէս ես ինձ հնազանդում։

Չհրամայեցի խտրել, որ պահես։

ԴԵՎԻՍՈՆ

Ո՛չ, դու այդ բանը չես հրամայել ինձ։

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Թշուառական դու, ինձ սո՛ւտ ես հանում։

Ե՛րբ ասացի քեզ, որ Բօւլէյֆին տաս։

ԴԵՎԻՍՈՆ

Թէեւ չասացիր որոշ և պարզ—բայց—

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Անպիտան, ի՞նչպէս համարձակուում ես Խօսքերս մեկնել և քո սեփական

Արիւնոտ միտքը գնել նոցա մէջ—

Վայ քեզ, եթէ այդ ինքնակամ գործի
Հետեանքն է մի տարաբաղդուծիւն։

Սեփական կեանքովդ կրկնարես—

Ահա, տեսնում էք, Շրիւսբիւրի, ինչպէս

Անունս դէպի չարն են գործ գնում։

ՇՐԻՒՍԲԻՐԻ

Տեսնում եմ—Աստուած։

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Ի՞նչ էք ասում, սէր։

ՇՐԻՒՍԲԻՐԻ

Եթէ միջօրը համարձակուել է

Անել այդ բանը ինքնակամ, առանց

Համաձայնութիւնդ ունենալու,
Ապա պէտք է նա կանչուի պէրերի
Դատաստանական ատեանի առաջ,
Որովհետեւ նա մշտնջենապէս
Խայտառակել է քո վեհ անունը։

ՎԵՐՋԻՆ ԵՐԵՒՈՑԹ

Առաջ ինչ երբ։ Բօնշէյֆ,

Վերջը Կեհտ։

ԲՕՌԼԵՅՑ

(Ժուճկ խոնարհելով թագուհու
առաջ։)

Երկար տարիներ ապրի թագուհիս,
Եւ կողոյս բոլոր թշնամիները

Մարի Ստիւարտի վախճանն ունենան։

(Շրիւսբիւրին ծածկում է իւր
երեսը, Դէվիսօնը սաստիկ յուսա-

հատուած է։)

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Խօսեցէք, միջօրը։ Ինձանից ստացար
Մահուան հրամանը։

ԲՕՌԼԵՅՑ

Ո՛չ, իմ թագուհի։

Սէր Դէվիսօնից։

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Իմ կողմից յանձնեց

Ձեզ Դէվիսօնը։

ԲՕՌԼԵՅՑ

Ո՛չ, նա այդ չարից։

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Եւ կատարեցիր շտապով, առանց նախ
Կամքս իմանալն։ Վճիռն արդար էր։

Աշխարհը մեզ չի կարող պարսաւել.
Բայց ձեզ վայել չէր մեր ողորմութեան

Առաջը առնել—Դորա համար դուք

Արտաքսուած եղէք մեր աչքից։

(Դէվիսօնին։)

Իսկ ձեզ,

Որ յանդգնարար անցար ձեզ տուած

Իրաւունքներից, յափշտակեցիք

Սուրբ աւանդը, որ պահէր տուած ձեզ։

Աւելի սաստիկ պատիժ է սպասում:
Տարէք սրան Տովլը: Կամքս է, որ սո-
րան

Իբրեւ քրէական յանցաւոր դատեն:
— Իմ ազնիւ Տալրօտ, միմիայն դուք էք
Իմ արգարամիա խորհրդականը,
Եւ այսուհետեւ դուք պիտի լինիք
Իմ առաջնորդը, իմ բարեկամը—
ՇՐԻԻՍԲԻԻԲԻ

Ո՛չ, մի արտորիք քո հաւատարիմ
Բարեկամներին, բանտը մի՛ գնիր
Նոցա, որոնք քեզ համար են գործել,
Որոնք քեզ համար հիմա լռում են:
— Իսկ ինձ, թագուհի, թոյլ տուր
յետ տամ քեզ

Այն կնիքը, որ ինձ յանձնել էիր դու
Տասներկու տարի:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ (շփոթուած):

Ո՛չ, Շրիսբիւրի,
Այժմ չպէտք է ինձ մենակ թողնէք,
Այժմ—

ՇՐԻԻՍԲԻԻԲԻ

Ներքի ինձ, ես անշափ ծիր եմ,

Այս ուղիղ ձեռս անշափ փետացած,
Որ քո նորանոր գործերը կներէ:

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Մի՛թէ կը թողնէ այժմ ինձ այն մարդը,
Որ կեանքս փրկեց:

ՇՐԻԻՍԲԻԻԲԻ

Արածս քիչ է—

Չկարողացայ, ախոս, փրկել քո
Ազնուագոյն մասը: Ապրիր, թագուհի,
Իշխիր բաղդաւոր: Հակառակորդդ
Արդէն մեռած է: Այսուհետեւ քեզ
Ել երկիւղ չկայ, էլ ոչինչ բանից
Քաշուելու չունիս:

(Դուրս է գնում):

ԵԼԻՍԱԲԵԹ

(Կոմս Կէնտին, որ ներս է մտնում):

Կոմս Լէստէրը գալի:

ԿԵՆՏ

Միջոցը խնդրում է ներողութիւն,
Նա նաւ նստելով, անցաւ Փրանսիա:
(Թագուհին յաղթահարում է իւր
յուզմունքը եւ մնում է հանդարտ
կանգնած: Վարագոյրն իջնում է:)



ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԵԱՆ ԷԹԻՓԷԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Նախ ողբերգութեան մասին:

Ողբերգութիւնը գործողութեան մի այնպիսի նմանողութիւն է, որ չի պատմում, բայց սարսափով ու կարեկցութեամբ այդ և նման կրքերը սրբում է, — Յունաստանի հանճարեղ իմաստասէր Արիստոտէլն այդպէս է սահմանում ողբերգութիւնը:

Պարզեք Արիստոտէլի միտքը:

Բոլոր գեղարուեստների աղբիւրն այդ իմաստասէրի որոշմամբ նմանողութիւնն է: Նմանել մէկին, նշանակում է անել այն, ինչ որ նա է անում, և այնպէս՝ ինչպէս նա է անում: Կարելի է աչքի առաջ ունենալ մի մասնաւոր օրինակ. այդ էլ նմանողութիւն է: Կարելի է և ինքնուրոյն կերպով մի գործ կատարել, որ իւր նմանն ունի բնութեան մէջ. նմանը՝ ոչ մասնաւոր, անհատական ու արտաքին, այլ ընդհանուր և էական նըշաններով: Այդ էլ նմանողութիւն է:

Նմանելը մարդկանց յատուկ է: Նայեցէք երկխոսներին. նրանք հասակաւորների նմանում են, նրանց շարժողութիւնը, գնացքը, սովորութիւններն ընդունում են: Նոյնը տեսնում ենք և հասակաւորների մէջ. մէկը ուզում է ճանճի պէս, միւսն այծի նման մկրկում, երրորդը ոչխարի պէս մայում: Մէկը ներկայացնում է մի մարդու խօսակցութիւնը, շարժումը, գնացքը, և այնպէս կինդանի, որ կարծես՝ թէ հէնց նոյն մարդուն ենք տեսնում: Սրանք գեղարուեստի սկզբնական մանկական աստիճաններն են: Իսկ հարկէ՝ ամենքին չի տուած նմանելու ընդունակութիւն. և նրանց, որոնց տուած է, մի չափով չի տուած: Մէկը պատկերացնում

է մի առարկայի բնորոշ գծերից մի քանիսը կամ բոլորը, մի ուրիշը մի ամբողջ գառակարգի բնորոշ նշաններն է ներկայացնում: Ի հարկէ վերջին դէպքում աւելի ընդունակութիւն է հարկաւոր դիտելու, ուսումնասիրելու և պատկերացնելու: Իրանից աւելի՛ բարձր ընդունակութիւն է հարկաւոր նրանց, որոնք կարող են ոչ միայն նկատել, դիտել, ուսումնասիրել, պատճէն ներկայացնել, այլ և ստեղծել: Այս վերջին ընդունակութիւնն էլ (ստեղծագործութեան) գանազան մարդկանց մէջ տարբեր է լինում թէ՛ որակով և թէ՛ քանակով: Պատահում են մարդիկ, որոնց մէջ սաստիկ զարգացած է այդ ընդունակութիւնը. մենք դրանց բանաստեղծներ ենք անուանում: Իրանք Աստուծոյ ստեղծագործութեան պատկերով և նմանութեամբ են ստեղծում. ստեղծում են կենդանի մարդիկ: Իրանք իրականութիւնը չեն կրկնում, հապա տալիս են իրականութեան գաղափարը՝ իդէան: Զգտում են պատկերացնել ներքին մարդը: Մի կողմ են թողնում բոլորը, ինչ որ պատահական է, ինչ որ արտաքին է և հանդէս են բերում բանական մարդն ամբողջապէս՝ իւր պակասութիւններով ու առաւելութիւններով:

Այս իմաստով միայն հասկանալի է Արիստոտէլի խօսքը, թէ գեղարուեստը նմանողութիւն է: Եւ այսպէս հասկացած նմանողութիւնը իւր մէջ անարդական ոչինչ չէ ամփոփում: Այստեղ նմանողութիւնը գեղարուեստի (մասնաւոր ենք խօսքը), բանաստեղծութեան նպատակը չէ դառնում, ոչ էլ միջոցը, այլ միայն աղբիւրը:

* *

Ասացինք, թէ բանաստեղծութիւնը ձգտում է ներքին մարդը պատկերացնել, ցոյց տալ նրա մտքերը, զգացմունքները, կրքերը, ձգտումները, իդէալները, և այլն, այսինքն հանդիսացնել մարդու ամբողջ, կատարեալ բնաստեղծութիւնը: Բնաւորութիւնը որոշւում է գործողութիւններով: Այդ է ահա պատճառը, որ Արիստոտէլն ասում է, թէ՝ ողբերգութիւնը գործողութեան նմանողութիւն է: Սակայն գործողութեան նմանողութիւն է և՛ վիպական բանաստեղծութիւնը: Համեմատելով Հոմերոսին (վիպ. բանաստեղծ) Սոփոկլէսի (դրամատիք. բան.) հետ, Արիստոտէլը նրանց մէջ մեծ նմանութիւն է գտնում. երկուսն էլ պատկերացնում, ստեղծում են հոգեպէս ուժեղ, հոգևով բարձր կանգնած մարդիկ: Բայց և այնպէս վիպական բանաստեղծութեան (эпичес) և դրամատիքականի մէջ մեծ տարբերութիւն կայ: Վիպագիրը խօսում է անցեալի մասին, պատկերացնում է մի դէպք, որ ըստ երևութիւն արդէն կատարուած է. թատրերգակը ներկայի հետ գործ ունի. դրա պատկերացրած դէպքը կատարւում է հանդիսականների աչքի առաջ: Բովանդակութեան տարբերութիւնը կայանում է նրանում, որ ողբերգութիւնը նմանում է սարսափելի և կարեկցութեան արժանի գործողութիւնների: Ողբերգութիւնը հիմնւում է երկու իրար հակառակ սկիզբների մէջ տեղի ունեցող կռուի վրայ: Այդ սկիզբներից մէկը ողբերգական հերոսի մէջն է, միւսը դարձեալ նրա մէջ կամ նրանից դուրս: Պատահում է որ հերոսի մէջ երկու կրքեր են կռւում, կամ երկու պարտականութիւններ, որոնցից իւրաքանչիւրը իւր իրաւունքներն ունի, ընդհարւում են միմեանց հետ, կամ հերոսը տատանւում է կրքի և պարտականութեան միջև... Աւելի յաճախ պատահում է որ հերոսի անձնական ձգտումները չըպատասխանեն պայմանների հետ են ընդհարւում: Ահա այդ հակառակ ուժերի հանդիպումը մարդուն դրամատիքական դրութեան մէջ է դնում, կռուելու անհրաժեշտութեան մէջ, որի մէջ նա բազմապատիկ

բարոյական տանջանքներ է կրում ոչ իւր յանցաւոր, այլ իբրև հանգամանքների զոհ: Յիշենք Պաոմոթէոսը, Կլէոնը, Անտիգոնան և մեզ համար պարզ կըլինի ողբերգական դրութեան էութիւնը: Բայց ի հարկէ ամենայն կռիւ ողբերգական չէ: Երկու անձնավորութիւններ ընդհարւում և կռւում են իրար հետ, բայց դրանց դրութիւնը դրամատիքական չէ: Դրամատիքական դրութեան համար անհրաժեշտ է ներքին կռիւ, որ տեղի է ունենում մարդու կրքերի և պարտականութեան գիտակցութեան մէջ, կամ նրա ձգտումների և շրջապատող իրականութեան ընդհարումից:

Այդ կռուի մէջ հերոսը փութիւն երկնքի կայծակներն է ցած բերում, և բազմատեսակ տանջանքների է ենթարկւում: Հերոսի տանջանքը ողբերգութեան առաջին պայմաններից մէկն է, և առանց տանջանքի պատկերացման ողբերգութիւն չկայ, որովհետև նրանից է ծագում ողբերգութեան նպատակը՝ երկիւղ և կարեկցութիւն գրգռելը: Հարկաւ ամեն տանջանք չի կարող մեր մէջ կարեկցութիւն շարժել և ամեն մի տանջանքի պատկերացումը բաւական չէ ողբերգութեան պահանջը գոհացնելու համար, ըստ որում տանջանքի պատկերացումը կարևոր է ոչ թէ ինքնըստինքեան, այլ որպէս մի անհրաժեշտ տարր որոշ նպատակի համար: Ծանջանքի պատկերացումը լոկ որպէս տանջանքի, ասում է Շիլլերը, երբէք գեղարուեստի նպատակը չի եղել, բայց շատ կարևոր է՝ որպէս նրան (նպատակին) հասնելու միջոց: Գեղարուեստի վերջնական նպատակն է ներքին մարդը ներկայացնել, և ողբերգական գեղարուեստն այդ նպատակին է հասնում մանաւանդ նրանով, որ մեզ համար բարոյական սկզբի անկախութիւնը բնութեան օրէնքներից՝ չօչափելի է դարձնում: Ողբերգութեան մէջ տանջանքների համբերելը պէտք է արդիւնք լինի հոգու արիւթեան. հերոսը պէտք է զգայուն մարդ լինի, զգայ իրեն հասած հարուածների ծանրութիւնը, ապա թէ ոչ նա՝ որ ոչինչ ցաւ չի զգում, որի զգացմունքները բթացած են, չի կարող

ողբերգական հերոս լինել, հանդիսատեսի վրայ ոչինչ տպաւորութիւն չի թողնել, ըստ որում այդ յատկութիւնները մարդկային արժանաւորութիւններ չեն։ Թշուառութիւնները հերոսի վրայ ևս ազդում են։ Նա էլ մեզ պէս զգում է ցաւը։ Նա բնական մարդ է, նրա զգացմունքները բթացած չեն։ Այնու ամենայնիւ թշուառութիւնները նրան չեն ճնշում իսպառ, ցաւից նա չի կորցնում իրեն, չի յաղթում, ամենախիստ, ամենածանր տանջանքների մէջ նրա հոգու արիւթիւնը չի թուլանում։ և հէնց դրանով է նա հերոս։ Նրանք էլ մեզ պէս սիրում են կեանքը։ Բայց այդ զգացմունքն այնքան չէ ճնշել նրանց, որ չկարողանային կեանքից բաժանուել, երբ այդ պահանջում է պատուի կամ մարդկայնութեան պարտքը։ Ֆիլոկտէտը հառաչանքներով էր լցնում յունական բեմը։ մինչ իսկ կատաղի Հերքիւլէսը իւր ցաւը չէր թաքցնում։ մահուան դատապարտուած Իֆիգենիան սրտաշարժ բացայայտութեամբ խոստովանում է, թէ ինքը ցաւում է, որ բաժանում է արևի լոյսից։ Լինել դիւրեղձայ և միևնոյն ժամանակ տանել տանջանքի բոլոր խայթերը, բոլոր ծանրագին հարուածները՝ դրա մէջ էր գտնում յոյն հերոսութիւն։ Բոլոր գեղարուեստագէտների համար այդ է հետևելի օրինակ և բարձր օրէնք, որ կտակել է դասական Յունաստանի հանճարը։

Ողբերգական գեղարուեստի առաջին օրէնքն էր, ասում է նոյն Շիլլերը, տանջուող բնութեան պատկերացումը։ Նրկորդ օրէնքը տանջանքին բարոյապէս դիմադրելու մէջն էր կայանում։

Հռովմէական ողբերգութիւնը յունական հանճարի ստեղծած օրէնքը չէր ընդունում կամ լրիւ չէր կատարում։ Հռովմէացիք չէին ընդունում, որ ողբերգութեան հերոսը իւր մարմնական ցաւը յայտնի։ Այն ինչ հերոս է, կարծես մտածում էին նրանք, որ լաց է լինում, ցաւում, տանջում է։ Կիկերոնը խօսելով Սոփոկլէսի, Ֆիլոկտէտի մասին, պախարակում, անպատշաճ է գտնում նրա հեծկտանքն ու հաւաչանքները։ Նրանք թուլացնում են մեր հոգին, որովհետև

քաջարի մարդկանց դառն արցունքներով են ներկայացնում։—Այս խորը համոզուած եմ, ասում է Լեսսինգը, որ ըմբշամարտների խաղերն էին պատճառ, որ հռովմայեցիք ողբերգական գեղարուեստի մէջ չափաւորութիւնից անգամ ստոր մնացին։ և ճշմարիտ, ըմբիշների մըրցանքները մեծ ազդեցութիւն են ունեցել հռովմայեցոց բանաստեղծների վրայ։ Կրկեսներում ըմբիշները փղերի, ուղեղձի բների, ցուլերի և ուրիշ կատաղի գազանների հետ էին մրցում։ Ամենածանր վէրքեր անգամ ստանալով, նրանք պատշաճի սահմանից դուրս չէին գալիս, ոչ մի հաւաչանք դուրս չէր բղխում նրանց սրտից, ոչ մի կերպով չէին արտայայտում իրենց ցաւն ու տանջանքը։ Նրանք իրենց վէրքերով, նոյն իսկ իրենց մահով զրազեցնում էին հանդիսատեսներին, ուստի ամեն կերպ պիտի աշխատէին իրենց զգացմունքները թաղցնելու։ Ըմբիշների նպատակն էր քաջ, համբերող երևալ, և դրանով հասարակութեան ուշադրութիւնը գրաւել։ Նրանք ամեն կերպ պիտի աշխատէին՝ հանդիսականների մէջ կարեկցութիւն չզարթեցնել։ Ապա թէ ոչ արթնացած կարեկցութեան զգացմունքը մրցանքի ընդհատման սուիթ կըզառնար։ Բայց հենց այն, ինչ որ այստեղից՝ աւելորդ, անպէտք համարուելով՝ հալածւում էր, կազմում է ողբերգութեան նպատակը։ Ուրիշ բան է մրցանքի ասպարէզը և ուրիշ՝ բեմը։ ուրիշ են և նրանց պահանջները։ Ողբերգութեան հերոսը պէտք է ճշտիւ արտայայտէ իւր զգացումները, իւր տանջանքները, պէտք է մերկապարանոց հանդէս բերէ իւր ներքին աշխարհը։ Հռովմում ողբերգական տաղանդը՝ սուրբ տանջանքի ու մահուան արհեստական տեսարաններին, նոյն արհեստականութեան մէջ էր գնում և իւր հերոսներին։ ուստի և ընկնում էր բարձր ոճերի ու ճոռոմարանութեան մէջ, որոնց մէջ ամեն ինչ կայ, բայց չկայ զխաւորը՝ իրական ճշմարտութիւն, իմաստ և զգացմունք, որոնք սրտին ոչինչ չեն տալիս, այլ զարմանք են միայն շարժում, ինչպէս որ կրկեսի ըմբիշները։ Բայց որքան ճոռոմարանութիւններն

ապիկար են, ասում է այդ առթիւ Լեւսինգը, իսկական հերոսութիւն զարթեցնու, այնքան Ֆիլոկտէտի հառաչանքները քիչ են ընդունակ հոգին թուլացնելու: Նա ողբում է որպէս մարդ, բայց նրա գործքերը հերոսի գործքեր են: Մէկի և միւսի միաւորութիւնից առաջանում է հերոս մարդը, որ ոչ ապիկար է և ոչ անզգայ, այլ երբեմն մէկն է և երբեմն միւսը, նայած՝ բնութեան հետ գործ ունի, թէ՛ իւր համոզումների ու պարտականութեան հետ: Եւ այդ է ամենավեհը, որ կարող է իմաստութիւնը արտագրել, վեհագոյնը, որին կարող է գեղարուեստը նմանի:

Այդ վեհ պատկերն է ներկայացնում մեզ Սոփոկլէսի հերոսը՝ Ֆիլոկտէտը: Նա տանջւում է սարսափելի վէրքից. ողբում է, կոծում, հաւաչում, և անտպաւորի մէջ կորչում են նրա հառաչանքները. անոք, անօգնական՝ նա ենթարկուած է միայնութեան և քաղցի բոլոր սարսափներին: Այստեղ Ֆիլոկտէտը սովորական մարդ է, մի թոյլ արարած, որ անկարող է բնութեան օրէնքները խախտել: Բայց այդ տանջանքների մէջ նա պահպանում է իւր հոգու վեհութիւնը, այս է նրա հերոսութիւնը: Այդ դառն տանջանքների մէջ նա չի փոխում իւր մտքերն ու համոզումները, չի փոխում ոչ մի գնով, ոչ նոյն իսկ իւր էութիւնը թունաւորող տանջանքներից ազատուելու գնով: Մարմնական տանջանքից նրա սիրտը անզգայ չի դարձել դէպի բարոյական խնդիրները: Նա դարձեալ յոյն քաղաքացի է, որ իւր սրտի մէջ դէպի ազգայինները, դէպի իւր հայրենիքը անդաւաճան ջերմ սէր է պահպանում, և դէպի թշնամիները անսահման ատելութիւն: Որքան էլ սաստիկ է նրա ցաւը, բայց նա դեռ արցունքներ ունի իւր հղբայրների վիճակի վրան թափելու. որքան էլ տանջուած, բայց չի ներում թշնամիներին, թոյլ չի տալիս, որ իրեն անարգ գործիք չինեն: Նա վեհ է ոտքից մինչ գլուխ. նա հերոս է՝ բառիս ամենաբարձր իմաստով:

Ողբերգական իւրաքանչիւր հերոս՝ ինչպէս Ֆիլոկտէտը, իրենց կրած տանջանքներով, որոնք նրանց յանցանքից աւելի

քան բարձր են, մեզ վրայ ահ են ազդում: Նրանք էլ մարդիկ են՝ մեր առաքինութիւններով ու արատներով. ուրեմն ինչ զարմանք, որ նոյն դառն վիճակին մենք կամ մեր մերձաւորները ևս կարող ենք հանդիպել: Այստեղից ինքնըստինքեան մեր մէջ ահ է ծագում, որին անմիջապէս հետևում է կարեկցութեան զգացմունքը: Նրկու զգացմունքներն իրար հետ սերտ կապ ունին. ոչինչ չէ կարող մեր մէջ կարեկցութիւն չարժել, ասում է Արիստոտէլը, եթէ նա միևնոյն ժամանակ մեր մէջ երկիւղ չի զարթեցնում: Արիստոտէլը ենթադրում էր, նկատում է այդ իմաստասէրի հանճարեղ մեկնիչ Լեւսինգը, թէ թշուառութիւնը, որ մեր կարեկցութեան առարկան պիտի լինի, անհրաժեշտաբար այնպիսին պէտք է լինի, որից մենք երկնչէինք՝ մեզ կամ մերայիններից մէկի համար: Որտեղ այդ երկիւղը չկայ, այնտեղ կարեկցութիւնն էլ տեղ չունի: Եւ յիշաւի մի բուպէ ենթադրենք, թէ Ֆիլոկտէտի տանջանքներին ենթարկուած են Ռիչարդ Գ-ը, Մակբէթը, Նագոն: Այդպիսի դառն վիճակն այդ անձնաւորութիւնների համար արդար հատուցումն կրէինէր: Դա մեր մէջ ոչինչ կարեկցութիւն չէր չարժել. որովհետեւ չկայ երկիւղի այն զգացումը, թէ մենք ևս նոյն վիճակին կարող ենք ենթարկուել:

Մինչև այստեղ բացատրելով Արիստոտէլի միտքը, մենք տեսանք, թէ ողբերգութիւնը երկիւղ և կարեկցութիւն գրգռելու ընդունակ գործողութեան նմանողութիւն է: Այժմ գնանք մեր յօդուածի նպատակին:

Բանաստեղծութեան բոլոր տեսակները, ասում է Լեւսինգը, պէտք է բարեոքեն մեզ: Դրանով հանճարեղ քննադատն ուզում է ասել, թէ բանաստեղծութեան բոլոր տեսակները՝ վէպ, քնարերգութիւն և դրամա, պէտք է բարոյականացնող ազդեցութիւն ունենան: Եւ յիշաւի բանաստեղծութիւնը սովաակի երգ չէ, որ գրաւէ մեզ իւր ձևերի քաղցրութեամբ ու չքեղութեամբ: Զևի չքեղութեան հետ նա պէտք է ու-

նենայ և չքեղ բովանդակութիւն, իմաստ, որ ազդէ մեր սրտի և հոգու վրայ, միաժամանակ ներգործէ մեր զգացմունքների, մտքերի և երևակայութեան վրայ, բարձրացնէ մեր հոգին: Եւ այսպէս չքեղն ու բարին, գեղեցիկն ու օգտակարը, էսթետիքականն ու էթիքականը պիտի անքաքսեցնուի չաղկապուած, ձուլուած լինին միմեանց հետ: Ուրիմն ինչ էթիքական նշանակութիւն ունի ողբերգութիւնը, ինչ զգացմունքներ է վարթեցնում մեր մէջ ողբերգական բանաստեղծը իւր քնարով:

Ինչպէս տեսանք, ողբերգութիւնը մեր մէջ երկիւղի և կարեկցութեան զգացմունքներ է վարթեցնում: Այստեղ պէտք է որոնել ողբերգութեան նպատակը: Մեզ յայտնի է արդէն Արիստոտէլի բանաձևը. «Ողբերգութիւնը գործողութեան այնպիսի նմանողութիւն է, որ... երկիւղով և կարեկցութեամբ մաքրում է այդ և դրանց նման կրքերը»: Այստեղից պարզ է, որ երկիւղ և կարեկցութիւն դրդուելը չէ ողբերգութեան նպատակը, այլ դրանով այդ իսկ զգացմունքները մաքրելը, այսինքն ազնուացնելը: Ուրեմն ողբերգութիւնը միայն որոշ զգացմունքներ չէ վարթեցնում, այլ և ազնուացնում է նրանց: Եւ այդտեղ է կայանում նրա էթիքական նշանակութիւնը: Սակայն ողբերգական զեղարուեստը ոչ միայն որոշ կրքեր, զգացմունքներ է վարթեցնում մեր մէջ, այլ և գործողութիւններով պանդան կրքեր, զգացմունքներ, մտքեր է ներկայացնում: Մենք մեր աչքի առաջ պատկերացած ենք տեսնում սէր, ատելութիւն, բարկութիւն, ապերախտութիւն, մեծամտութիւն, որոնք հերոսին գերեզման են իջեցնում: Այդ ևս մեզ վրայ որոշ էթիքական ազդեցութիւն է ունենում, մինք ստիպւում ենք աւելի խստութեամբ վերաբերուել միւր սեպհական կրքերին, զգուշանալ նրանց ազդումներից. գործող անձերից սովորում ենք զեղեցիկ մտքեր, առողջ դատողութիւններ, իմաստուն խորհրդածութիւններ: Բայց այս շահը, որ ընձեռում է մեզ ողբերգութիւնը, նրա բնաւորութիւնից, նրա առանձնա-

յատկութիւններից չէ ծագում. նոյնը կարող է տալ և վէպը, քնարերգը, վարդապետական գրուածքը, կոմեդիան, և այլն: Ողբերգութիւնը ազնուացնում է ոչ այն զգացմունքները, որ գործողութիւններով պատկերացնում է, այլ այն, որ ազդում է հանդիսականներին: Նա ազնուացնում է երկիւղի և կարեկցութեան զգացմունքները, սրտնք ծագում են տանջանքի պատկերաւորելուց, ուրեմն ողբերգական զեղարուեստի առանձնայատկութիւնից: Արիստոտէլն աւելացնում է, թէ բացի երկիւղից ու կարեկցութիւնից՝ ողբերգութիւնն ազնուացնում է դրանց նման զգացմունքներ: Նա ասում է, բացատրում է լեսսինգը, այդ և դրանց նման, և ոչ թէ միայն այդ (զգացմունքները), որպէս զի ցոյց տայ, թէ կարեկցութիւն ասելով լոկ այսպէս ասուած կարեկցութիւնը չի հասկանում, այլ առհասարակ բոլոր մարդասիրական զգացմունքները, որպէս և երկիւղ ասելով ոչ միայն առաջիկայ վտանգի համար անհաճոյ զգացողութիւնը, բայց և նմանապէս նրան ցեղակից բոլոր դրգիւնները...

Բայց այս խնդիրը կարօտ է աւելի ընդարձակ բացատրութեան:

Ողբերգութեան էթիքական նշանակութիւնը լիովին ըմբռնելու համար՝ ըստ լեսսինգի, անհրաժեշտ է առանձին առանձին ցոյց տալ, թէ ինչպէս կարող են ազնուացնել և իրապէս ինչպէս են ազնուացնում. ա) ողբերգական կարեկցութիւնը՝ մեր կարեկցութիւնը, բ) ողբերգական երկիւղը՝ մեր երկիւղը, գ) ողբերգական կարեկցութիւնը՝ մեր երկիւղը, դ) ողբերգական երկիւղը՝ մեր կարեկցութիւնը: Այստեղից երևում է, որ լեսսինգը ողբերգական երկիւղն ու կարեկցութիւնը հակադրում է միմեկին, այսինքն երկիւղի ու կարեկցութեան այն զգացմունքներին, որոնք ընդհանրապէս յատուկ են մարդկանց, մութ են, չգտուած, անհաստատ և ծայրայեղութիւնների ենթարկուած: Ողբերգութեան երկիւղի ու կարեկցութեան զգացումներն ազդում են մեր այդ և նման զգացումների վրայ,

ազնուացնում են սրանց, ազատում են ծայրայեղութիւններից և առաքինական սովորութիւնների են վերածում:

Բայց Լեասինգի ցոյց տուած կէտերից իւրաքանչիւրի մասին առանձին առանձին խօսենք:

Առաջին կէտ.—Ողբերգական կարեկցութիւնը պէտք է ազնուացնէ և իրապէս ազնուացնում է մեր կարեկցութիւնը:

Ողբերգական զեղարուեստի էսկան պայմանն է, ինչպէս տեսանք, ասանջանքի պատկերացումը: Սակայն այս դէպքում անհրաժեշտ է, որ ողբերգական հերոսին բաժին ընկած դժբախտութիւնը նրա յանցանքից ծանր լինի: Ողբերգութիւնը բարեբար ներգործութիւն չի կարող ունենալ և իւր նպատակը չի իրագործիլ, եթէ յանցանք չկայ, հերոսը բոլորովին արդար է և ի վուր տանջանքի ենթարկուած, կամ եթէ յանցանքին հաւասարակչուում է դժբախտութիւնը: Ծանր է և անհաճոյ տեսնել մի մարդ, որ ի վուր տեղը տանջւում է. ոչինչ նշանակութիւն չունի տեսնել մի մարդ, որ կրում է իւր յանցանքի արժանաւոր վարձատրութիւնը: Դասական Յունաստանի և Շէքսպիրի ողբերգութեանց մէջ հերոսի դժբախտութիւնը զերազանցում է նրա յանցանքից: Թագաւորի հրամանից անցնում է Անտիգոնան, և ոչ միայն անցնում, այլ և հակառակն է կատարում. նա թաղում է իւր եղբօր գիակը, երբ թագաւորի հրամանն էր, որ նա չթաղուի, թռչունների կուր դառնայ: Ի՞նչ տեսլ կուզի, որ Անտիգոնան արժանի է այն ամեն պատիժների, որոնց ենթարկւում են օրէնքի սրբութիւնն անարգողները: Բայց Անտիգոնան բոլորովին միտք չէ ունեցել օրէնքի սրբութիւնն անարգելու: Իւր եղբօր գիակը հողին յանձնելով՝ նա առաջնորդւում էր միայն առ եղբայրն ունեցած անսահման սիրով, նա ցանկանում էր կատարել աստուածային օրէնքը: Այստեղից պարզ է, որ նրան վիճակուած տանջանքի և նրա յանցանքի մէջ հաւասարակչութիւն չկայ, որ առաջինը երկրորդից զերազանցում է: Յանցաւոր է էդիպ արքան. նա սպանեց իւր հօրը, նա իւր հարազատ մօր հետ

ամուսնական կեանք վարեց: Այդպիսի յանցանքն արժանի է ամենայն պատժի և դատապարտութեան: Բայց ի՞նչ կ'ասէք, որ նա ակամայ է այդպէս արել, բոլորովին անգիտակցաբար. նա չէր ճանաչում այն մարդուն, որին սպանեց, չէր ճանաչում այն կնոջը, որի հետ ամուսնական անկողին մտաւ: Յանցանքի ծանրութեան գիտակցութիւնը սոսկալի տանջանքի է ենթարկում նրան, որ բոլոր ամենայնի արժանի է կարեկցութեան: Այդ կարեկցութիւնը հարկաւ չէր լինիլ, եթէ էդիպը գիտակցաբար կատարած լինէր յանցանքը, կամ եթէ նրա տանջանքը թոյլ, աննշմարելի և թեթիւ լինէր: Անկասկած յանցաւոր է Լիր արքան. նա սիրում է չողորթութիւն, նա իւր հարցին սպասում է այն պատասխանը, որ ինքը կը կամենար, նա ժառանգութիւնից զրկում է Կորդելիային, հալածում է Կէնտին: Բայց այդ յանցանքի համեմատութեամբ ողբան ծանր են նրա կրած տանջանքները, նա զրկւում է ոչ միայն արքայական փառքից, զօրութիւնից և հարստութիւնից, այլև չունի մի խրճիթ, որի յարկի տակ կարողանար նրա յոգնած և վատտակած գլուխը հանգիստ առնել: Վերջապէս նա զրկւում է իւր սիրելի աղջկանից, և այդ էլ հենց այն բոլորէին, երբ նրա համար մի վերջին յոյս և մխիթարութիւն է մնում—բանտի կապանքների մէջ մխիթարել նրան (աղջկանը), ամօքել նրա վիշտը:

Ողբերգական բոլոր նշանաւոր բանաստեղծները հետեւել են այդ պայմանին: Եւ այն ողբերգութիւնը միայն ընդունակ է մեր մէջ օրինական և կանոնաւոր կարեկցութիւն չարժիլ, որի մէջ պահպանուած է այդ օրէնքը: Այդ տեսակ ողբերգութիւնը չափաւորում է կարեկցութեան զգացմունքն այնտեղ, ուր նա չափից անցնում, մի տեսակ հիւանդութեան է հասնում, և այդ զգացմունքն է վառում այնտեղ, ուր նա գոյութիւն չունի, ուր՝ ինչպէս ասում են, սիրտը քարացած է:

Կարեկցութեան ծայրայեղութիւնը կամ չափազանցութիւնն այն է, որ անհաշիւ կիրպով վառւում, բռնկւում է: Տան-

ջանքի մի հասարակ փաստը տեսնելիս, նրա արտաքին նշանը դիտելիս՝ մարդ լցւում է կարեկցութեան բուռն զգացմունքով: Բայց տանջանքին արժանի է արդեօք հերոսը, թէ՛ ոչ, տանջանքը հաւասար է արդեօք յանցանքին, աւելի է քան յանցանքը, թէ՛ նուազ է, այդ ուշադրութեան չէ առնուում: Սուսգուկեանի Արութիւնը «Պէպոս»-ի երրորդ արարուածում տանջւում է. սակայն միթէ կարելի է նրան կարեկցել, եթէ տանջանքը նոյն իսկ մի քանի աստիճան բարձր լինի: Ողբերգութիւնը հանդէս է բերում այն տանջանքը, որ յանցանքից անհամեմատ ծանր է, չօչափելի կերպով պատկերացնում է այդ անհամաչափութիւնը, զրգուում է մեր մէջ կանոնաւոր, օրինական և բանական կարեկցութիւնը և դրանով ազնուացնում է մեր այդ զգացմունքը՝ ազատելով ծայրայեղութիւնից, չափազանցութիւնից, աւելորդ բռնկումից:

Փարսարտութիւնը, անտարբերութիւնը կամ անզգայութիւնը վերև յիշած դրութեան հակառակ ծոյրն է. դարձեալ ծայրայեղութիւն: Կարեկցութեան զգացումը խեղդել սրտի մէջ, կարծել՝ թէ ամեն մի տանջանք իրաւացի է, համապատասխան յանցանքին, նոյն իսկ յանցանքի համեմատութեամբ չնչին, — աւելի քան արհամարհելի է: Բայց բազմաթիւ են այդպիսի մարդիկ, որոնք ընդհանրապէս եսական են և անտարբեր դէպի մերձաւորների դրութիւնը: Ողբերգութիւնն այստեղ ևս նոյն բարեբար ներգործութիւնն է ունենում: Նա կենդանի կերպով ցոյց է տալիս, թէ կան տանջանքներ, որոնք յանցանքին չեն համապատասխանում, բարձր և ծանր են յանցանքից, և ներշնչելով հաւատ դէպի այդ փաստը՝ կարեկցութեան զգացմունք է զարթեցնում:

Նրկորդիկէտ. — Ողբերգական երկիւղը պէտք է ազնուացնի և իրօք ազնուացնում է մեր երկիւղը:

Ո՛րն է ողբերգական երկիւղը. քննէ ողբերգութեան մէջ սարսափելին: Այդ հարցին յոյն իմաստասէրը հետեւալ պատասխանն է տալիս. «Սարսափելի է այն,

ինչ որ ուրիշներին պատահելիս կամ ուրիշին սպառնալիս՝ մեր կարեկցութիւնն է չարժուում: Սարսափելի է այն, որ մեծամեծ վշտեր և քայքայումներ է առաջացնում: Երկիւղ և սարսափ է ազդում մեզ այն բանը, որից պիտի մաշող և յուզիչ տանջանքներ ծնուին: Աւորքան դժուար կամ անհնար է մեր գործած սխալն ուղղելը, և որքան այդ ոչ թէ մեզնից, այլ մեր հակառակորդներից է կախուած՝ այնքան աւելի զօրեղ է երկիւղի զգացմունքը:

Ո՛վ էլ լինի ողբերգական հերոսը՝ տէր թէ սարուկ, իշխան թէ ծառայ՝ պէտք է մեզ նման մարդ լինի, որ ունի իւր առաքինութիւններն ու պակասութիւնները: Այդ ժամանակ միայն ողբերգութիւնը կարող է մեր մէջ երկիւղի, հետեւաբար և կարեկցութեան, զգացմունք զարթեցնել: Երկիւղ ասելով հասկանում ենք ոչ թէ հերոսի երկիւղը, այլ այն՝ թէ նրա վիճակին մենք, մեր մերձաւորներն էլ կարող ենք հանդիպել: Բոլորովին յանցաւոր, բոլորովին անառակ մարդը չի կարող ողբերգութեան հերոս լինել: Դա մեր մէջ երկիւղի զգացմունք չի զարթեցնել: Դա կատարեալ չարագործ է, արժանի ամենայն տանջանքի, ուրիշ է մեր բանը: Այդպէս էլ ողբերգութեան համար յարմար չէ կատարեալ արգար մարդը: Եթէ դա է դժբախտութեան ենթարկուողը, մեր մէջ երկիւղ չի զարթեցնել: Կէ որ մենք կատարեալ արգարներ չենք, ուրեմն և այդ վիճակին սպասելու վտանգից ազատ ենք: Իսկ երբ ողբերգութեան հերոսը ոչ հրեշտակ է և ոչ սատանայ, այլ սովորական մարդ, այն ժամանակ նա կենդանի կերպով ցոյց է տալիս, թէ ամենքն էլ կարող են դժբախտութեան և տանջանքի հանդիպել, թէ աւելի զօրեղ և կարող մարդիկ են տանջուել այն էլ այն ժամանակ, երբ չէին սպասում, ու այն մարդկանցից, որոնցից չէին սպասել: Այդպէս են Էդիպ թագաւորը, Կոէոնը, Լիբ արքան, Օթելլօն, և այլն:

Բայց ի հարկէ ամեն մի դժբախտութիւն չի կարող մեզ վրայ երկիւղ ազդել. տանջուող հերոսը դժբախտութեան

է ենթարկուում, որովհետեւ մի սխալ, մոլորութիւն կամ յանցանք է գործել, ոտի տակ է սուսկ աստուածային կամ մարդկային որ և է օրէնք: Եւ ողբերգութեան մէջ ներկայանում է այդ յանցանքը, պատկերանում է այն ճանապարհը, որով հերոսը երկնային հարուածներին է հասել: Յանցաւոր է Սթեյլօն. նա ոչ միայն սիրում է թանգ է գնահատում իւր պատիւը, այլ և նրանից մի կուռք, մի աստուածութիւն է շինում և նրան զոհ է բերում աստուածային և մարդկային օրէնքները: Եւ այն ճանապարհը՝ որով ընթանալով նա այնտեղն է հասնում, որ իւր ձեռքերը 'Իսադեմոնայի արեան մէջ է թաթախում, սարսափելի է: Լիւր արքան ծանր հարուածներ է բերում իւր գլխին իւր դուռով ինքնասիրութիւնից՝ արտաքին նշանները ներքին զգացմունքների տեղ ընդունելով. այդ է սարսափելին: Սարսափելի է Էդիպի դրութիւնը. ակամայ և անգիտութեամբ ծանր յանցանքի մէջ է ընկնում, յետոյ հասկանալով այդ՝ սաստիկ տանջում է: Այդ է ողբերգական երկիւղը: Եւ այդ երկիւղը միայն ընդունակ է մեզ վրայ բարերար ներգործութիւն ունենալու, համոզելու և այն հաւատը ներշնչելու, թէ ամենքը (ուրեմն և մենք ու մեր մերձակները) կարող ենք մոլորուել, սխալուել, յանցանք գործել և առաջ դժբախտութեան ու տանջանքի ենթարկուել:

Որպէս կարեկցութեան՝ նոյնպէս և երկիւղի զգացմունքի մէջ մարդիկ ծայրայեղութեան են հասնում: Կան մարդիկ, որոնք համակուում են երկիւղի խորին զգացմունքով, սարսափում են ամեն մի դժբախտ՝ նոյն իսկ հեռաւոր ու կասկածելի դէպքից, որոնք կորցնում են իրենց ամենահասարակ վշտի հանգէպ: Կան էլ, որոնք՝ կամ երջանկութեան բարձունքը հասած և կամ շատ թշուառութեանց հանդիպած լինելով, կարծում են թէ ոչ մի դժբախտութիւն սարսափելի չէ: Առաջին կարգի մարդկանցը ողբերգութիւնը ներկայացնում է այն թշուառութիւնը, որ իւր առաջացնող պատճառներն ունի, ցոյց է տալիս, թէ

թշուառութիւնն ինքնըստինքեան չէ իջնում և մարդու շինքին փաթաթուում, այլ որոշ պատճառների հետեանք է. չինին այդ պատճառները, չի լինիլ և թշուառութիւնը: Երկրորդ կարգի մարդկանց ողբերգութիւնը ցոյց է տալիս այնպիսի տանջանք, թշուառութեան այնպիսի դէպքեր, որոնց ամեն մարդ կարող է ենթարկուել: Նա, որ վայելում է երկրային բարիքները կամ որ շատ վշտերի է հանդիպել, ազատ չէ սխալուելու և մոլորուելու՝ հետևաբար և թշուառութեան ենթարկուելու վտանգից: Այսպիսով երկու դէպքում ևս ողբերգութիւնը բարերար ներգործութիւն է ունենում, մեր զգացմունքն ազատելով ծայրայեղութիւններից՝ ազնուացնում է: Ողբերգութեան երկիւղն ինքնըստինքեան բնական և օրինական է, մաքուր և ազնիւ, և երբ այդ զգացմունքը բնից մեզ է անցնում, անհնարին է դարձնում ծայրայեղութիւնների երևան գալը: Այստեղ է կայանում այդ գեղարուեստի ալեուսացնող ներգործութիւնը:

Ներքորդ կէտ.—Ողբերգական կարեկցութիւնը պէտք է ազնուացնի և իրօք ազնուացնում է մեր երկիւղը:

Հետեւելով յոյն իմաստասէրին մենք վերև ասացինք, թէ սարսափելի է այն, ինչ որ ուրիշին պատահելիս կամ սպառնալիս՝ մեր կարեկցութիւնն է չարժում: Այստեղից երևում է, որ այդ երկու զգացմունքների մէջ շատ սերտ կապ կայ, որ ողբերգութիւնը մեր մէջ չի զարթեցնում դրանցից մէկը կամ միւսը, այլ զարթեցնում է թէ՛ մէկը և թէ՛ միւսը—թէ՛ երկիւղ և թէ՛ կարեկցութիւն: 'Իմենք օրինակի և տեսնենք, թէ ողբերգութեան ընթացքում ինչպէս են զարթնում այդ զգացմունքները: 'Իսադեմոնան քնած է: Ներս է գալիս Օթելլօն՝ պատրաստ սոսկալի գործ կատարելու: Նրա առաջին խօսքերի մէջ արդէն տանջանքի ձայներ են լսում: Սակայն մեր ուշագրութիւնն ամբողջովին նրա մտադրութեամբն է զբաղուած: Մեր մէջ զարթնում է երկիւղի զգացումը, Մենք սարսափում ենք, ճշմարիտ՝ միթէ Օթելլօն

լօն կ'իրագործէ իւր մտադրութիւնը. մենք սարսափում ենք, երբ նա սկսում է գործը: Իսկ երբ կատարում է սպանութիւնը, այդ ժամանակ արդէն սարսափը կատարեալ է: Կատարած Օթելլոյի առաջ ընկած է անմեղ զոհը: Նա ինքն սկսում է սոսկալ իւր կատարած չարագործութիւնից. սկսում է տանջուիլ: Մեր հոգու մէջ, որ ամբողջովին համակուած է քիչ առաջ գրգռուած երկիւղի ուժեղ զգացմունքով, աղօտ կերպով արթնանում է կարեկցութեան զգացմունքը: Գալիս է էմիլիան. Օթելլոն հասկանում է իւր գործած ծանր յանցանքը, յայտնւում է Դեսդեմոնայի անմեղութիւնը: Նւայդ ժամից Օթելլոյին տանջանքներ են միայն մնում. և նա տանջւում է սարսափելի կերպով: Բայց աչքով տեսնում ենք, որքան և ծանր էր նրա յանցանքը, բայց տանջանքները զերգանցում են: Այն ժամանակ զարթնում է մեր մէջ կարեկցութեան զգացմունքը, որ և դնալով ուժեղանում ու բողբոլիւն սքողում է երկիւղի զգացմունքը: Վերջինս մի անգամ էլ զարթնում է, երբ Օթելլոն ինքնասպանութիւն է գործում, և անհետանում. մինչև ողբերգութեան վերջը մեր մէջ մնում է միայն կարեկցութեան զգացմունքը:

Ողբերգութիւնը վերջանում է, այլևս մենք ողբերգական անցքին ականատես չենք: Մեր հոգու մէջ այլևս կարեկցութիւնը տեղ չունի, ըստ որում չկայ այն տանջանքը, որ առաջ էր բերել կարեկցութիւնը: Ողբերգական կարեկցութիւնն անցաւ, բայց այն բոլորը, որ տեսանք քիչ առաջ, տակաւին թարմ է մեր յիշողութեան մէջ և գորեղ տպաւորութիւն է թողել մեր հոգու վրայ: Այդ տպաւորութիւնն արտայայտւում է նրանով, որ ինչպէս նկատել է Լեսսինգը, մեր հոգու մէջ նորից զարթնում է երկիւղի զգացմունքը: Այս նոր զարթնած զգացմունքը, որ միայն թատրոնից մնում է մեզ, արդիւնք է այն մտքի, թէ ամենքը կարող են կարեկցութեան առարկայ դառնալ, այսինքն սխալուել, մոլորուել և ապա բազմապատիկ տանջանքների ենթարկուել, ամենքը, ուրեմն

և մենք: Կարեկցելով ողբերգական հերոսին՝ մեր մէջ ծագում է երկիւղ, թէ նրա տանջանքներն ամենքին կարող են հանդիպել՝ նոյն իսկ ամենաբարձրակներին, նոյն իսկ ամենադժբախտներին, հետեւաբար և մեզ ու մեր մերձաւորներին: Այս երկիւղի մէջ չկայ ոչինչ ծայրայեղութիւն, ոչինչ եսականութիւն, նա օրինական է, բնական, նա գտնուած, ազնուացած է ողբերգական կարեկցութեան շնորհիւ:

Երկիւղի զգացմունքը, որ զարթնում է մեր մէջ ողբերգութիւնը վերջանալուց յետոյ, աւելի խիստ, աւելի որոշ է քան այն զգացմունքը, որ ողբերգութեան ընթացքում էր զարթնել: Սարսափելի է, երբ մարդ ինքն է կարեկցութեան առարկայ դառնում: Բայց ամեն մարդ, որ թշուառութեան է ենթարկւում, տակաւին արժանի չէ կարեկցութեան: Դրա համար պէտք է որոշ բարոյական պահանջների գոհացում տալ, պէտք է յայտնի արժանաւորութիւնների, առաքինութիւնների տէր լինել: Այս էլ սարսափելի է, որ յայտնի չափով առաքինի լինելով, բարոյական պահանջներին գոհացում տալով, մարդ մոլորւում, սխալւում, յանցանքի մէջ է ընկնում և ապա թշուառութեանց ենթարկւում: Վերջապէս սարսափելի է, որ այդ թշուառութիւնն անհամեմատ ծանր է կատարուած յանցանքից: Ահա թէ ինչ երկիւղ է զարթնցնում մեր մէջ ողբերգութիւնը. — Նւ ամեն մի լաւ ողբերգութեան ներկայացումից, նկատում է Լեսսինգը, մենք այդ երկիւղն ենք սուսն առնում:

• **Չորրորդ կէտ.** — Ողբերգական երկիւղն ազնուացնում է մեր կարեկցութիւնը:

Ինչպէս տեսանք, երկու հանգամանք կայ, որոնք անհրաժեշտ են ողբերգական հերոսի համար. նախ՝ որ հերոսը իւր բարոյական արժանաւորութիւններով մեզ հաւատար, կամ մեզինից բարձր լինի, երկրորդ՝ որ հերոսը մոլորութեան մէջ ընկնի, սխալուի կամ յանցանք գործի: Այդ երկու հանգամանքներն են ահա, որ ազդելով մեզ վրայ, ազնուա-

ցնում են մեր կարեկցութեան զգացմունքը:

Մեր առաջ կանգնած է ողբերգական հերոսը: Նա էլ մեզ պէս մարդ է: Օժտուած է բարոյական զանազան արժանաւորութիւններով: Բայց և այնպէս ինչպէս մարդ, կարող է սխալուել: Սխալուել, յանցանք գործել կարող է ամեն մարդ, նոյն իսկ այն մարդը, որ բարոյականութեան բարձրագոյն իդէալին աւելի է մօտեցել: Եւ մենք տեսնում ենք, որ ողբերգական հերոսը սխալուելով, յանցանք գործելով հանդիպում է այնպիսի թշուառութեան, որ յանցանքից անհամեմատ բարձր է: Մենք զգում ենք, որ դոյնպիսի պատճառներով թշուառութեան վտանգը մեզ համար ևս հնարաւոր է: Եւ այդ զգացողութիւնը մեր մէջ երկիւղ է ծնեցնում: Սակայն մենք երկիւղ ենք կրում այն բանի *հնարաւորութիւնից*, որ ողբերգական հերոսի համար իրօք կայ: Եթէ այդ թշուառութիւնը մեզ համար ևս իրօք գոյութիւն ունենար, եթէ նա մեր գլխին իջած լիներ, այն ժամանակ հարկաւ այլ ևս ուշ կըլինէր նրա հնարաւոր լինելուց սարսափել, վտանգը տեսնելով՝ մենք նրան յետ կասեցնելու միջոցներ ձեռք կ'առնէինք: Եթէ ողբերգական հերոսը ևս պարզ ի պարզոյ տեսնէր, որ իրեն վրտանգ է սպառնում, անկասկած նրա հարուածներից ազատ մնալու միջոցներ ձեռք կ'առնէր: սարսափելի է այդպիսի դրութեան մեզ համար ևս հնարաւոր լինելը: Այսպիսով հերոսի վիճակը մի կողմից, այդպիսի վիճակի մէջ ընկնելու հնարաւորութիւնը միւս կողմից՝ լցնում են մեր հոգին սարսափով:

Մեր սրտին մօտ ընդունելով այն վտանգը, որ ուրիշին է սպառնում, պարզ է, որ մենք ցոյց ենք տալիս սիրային, եղբայրական յարաբերութիւն դէպի այդ ուրիշը, ցոյց ենք տալիս, որ անզգայ և անկարեկիր չենք, որ նրա վշտին անտարբերութեամբ չենք վերաբերում: Թշուառութեան վտանգին յաջորդում է ինքը թշուառութիւնը: Մենք տեսնում ենք ողբերգական հերոսի տանջանքները և կարեկցում ենք նրան: Զինէր երկիւ-

ղը, թէ ողբերգութեան հերոսին դժբախտութիւն է սպառնում, չլինէր նրան հասնող տանջանքների ազդած երկիւղը, չերկնչէինք, թէ մենք ևս նոյն վիճակին կարող ենք հանդիպել, չէր ծագիլ մեր մէջ և կարեկցութիւնը: Ողբերգական երկիւղն է առաջ բերում կարեկցութեան զգացմունքը, ազնուացնում է նրան, հասցնում է եղբայրական սիրոյ աստիճանին, բարձրացնում է մեզ այնտեղ, որ օտարի թշուառութիւնից այնպէս ենք ազդւում, ինչպէս մեր ամենամեծաւոր հարազատներին հասած դժբախտութիւնից: Սակայն այդ չէր պատահիլ, եթէ ողբերգութեան հերոսը բարոյական արժանիքներով մեզ հաւասար կամ միգնից բարձր չլինէր: Ըստ ամենայնի չար մարդուն հասած թշուառութիւնը, որ նրա յանցանքին հաւասար է, չի կարող մեր մէջ երկիւղ և կարեկցութիւն չարժել, չի կարող նրանց ազնուացնել: Բոլորովին արդար մարդու տանջանքն էլ չի կարող մեր այդ զգացումները ազնուացնել: Վրդովեցուցիչ է այն միտքը, նկատում է Լեսսինգը, որ մարդ առանց որ և է պատճառի կարող է դժբախտանալ: Հներն աշխատում էին ըստ կարելոյն հեռացնել իրենցից այդ միտքը: միթէ մենք պէտք է մօտեցնենք մեզ: Եւ յիշաւի մենք վրդովւում ենք, երբ տեսնում ենք ըստ ամենայնի մաքուր և արդար մարդու տանջանքը: Այդպիսի երկոյթի հնարաւորութիւնը լցնում է մեր հոգին անհուն վրդովմունքով, ուր կարեկցութեան զգացմունքի համար այլ ևս տեղ չկայ:

Երկու խօսք ևս բացասական տիպերի մասին և մենք կըվերջացնենք: Ողբերգական գեղարուեստի նպատակ ընդունելով երկիւղի և կարեկցութեան զգացմունքների առաջացումն ու ազնուացումը՝ մենք աչքից բաց թողեցինք բացասական տիպերը: Բայց ողբերգութեան մէջ յաճախ և այդպիսի տիպերի ենք հանդիպում: Երբեք լէզի Մակբէթի, Նագոյի, Ռիչարդ Գ-ի անունները: Դրանք մեզ հաւասար չլինելով, այսինքն մարդկային բարոյականի միջին մակերևոյթից ցած գտնուելով՝ մեր մէջ երկիւղի և կարեկ-

ցութեան զգացմունքներ զարթեցնել ու ազնուացնել չեն կարող: Սակայն մենք դէպի բացասական տիպերը և դէպի նրանց տանջանքներն անտարբերութեամբ չենք վերաբերում: Խղճահարւում, ցաւակցում ենք, բայց այս զգացմունքը չի հասնում կարեկցութեան այն վեհ զգացմունքին, որ զարթեցնում են մեր մէջ առաջին կարգի ողբերգական հերոսները: Բացասական, չար տիպեր ներկայացնող ողբերգութիւնն այն ժամանակ միայն արժանի է գեղարուեստական վաստակի կոչմանը, երբ խղճահարութեան, մարդասիրութեան, չափաւոր, օրինական զգացմունք է զարթեցնում: Որքան էլ չար, որքան էլ դիւային լինի հերոսը իւր բնաւորութեամբ, բայց և այնպէս նա երբէք մեր մէջ զգուանք չափտի յարուցանի դէպի մարդն առհասարակ. և ոչ միայն այդ, այլ և պէտք է սէր ծնեցնի դէպի մարդը: Այս օրէնքին հետեւել են բոլոր ականաւոր բանաստեղծները:

Որքան էլ մարդ բարոյապէս ընկած լինի, որքան էլ նա ազնութեան միջին մակերոյթից ցած լինի, բայց և այնպէս նա իւր բնաւորութեան որ և է կողմով կարող է մեզ հաւասար, նոյն իսկ մեզնից բարձր լինել, կարող է նրա հոգում մէջ որ և է մարդկային ազնիւ զգացմունք զարթնել: Տեսնելով, որ այդպիսի մարդուն թշուառութիւն է՝ սպառնում, մենք ոչ թէ ցանկանում ենք, որ նա իւր չարագործութեան արժանաւոր պատիժը կրի, այլ տեսնում ենք, որ նա ուղղուի, ազնութեան և բարոյականութեան գայ: Եւ երբ տեսնում ենք այդպիսի մարդուն ընկած, մենք չենք ուրախանում, որ նա ընկել է, այլ ցաւում ենք, որ կորչում է առանց ուղղուելու: Այսպիսով ծագում և զարգանում է մեր մէջ մարդասիրութեան զգացմունքը:

Վերցնենք օրինակներ. լէդի Մակբէթի դիւական հոգում մէջ մենք տեսնում են մարդկային մի գեղեցիկ զգացմունք,—նրա սէրը դէպ իւր ամուսինը: Այդ սէրը բանական չէ, սաստիկ է, ուժեղ, կրքոտ, բոցոտ և կոյր: Լէդի Մակ-

բէթին գրաւում է արտաքին մեծութիւնը, շուքը: Նրա նպատակն է տեսնել իւր սիրելի ամուսնուն մեծութեան մի այնպիսի բարձր աստիճանի վրայ, որպիսին կարող է երեւակայել մարդկային ամենափառասէր երեւակայութիւնը: Նա ցանկանում է իւր ամուսնուն թագաւորական գահ: Եւ այդ նպատակին հասնելու համար նա ոչ մի բանից չի քաշւում, ոչ մի արդելքի առաջ չի կանգնում: Նա անընդհատ դէպ՝ այդ նպատակը կը գնայ՝ իւր ետեւը մահ և աւեր թողնելով: Այդ սիրոյ մէջ ահա մենք տեսնում ենք այն գիծը, որով լէդի Մակբէթը մեզ նման արարած է թւում: Մենք խղճահարւում, խորը ցաւում ենք, որ այդ վեհ ու ուժեղ զգացմունքն այդպիսի սխալ, թիւր և բացասական ուղղութիւն է ստացել: Բայց ահա այդ չար կիներ տանջում է. սաստիկ են նրա տանջանքները. խղճի սուր խայթերը գիչերն անգամ, քնի մէջ իսկ նրան հանգիստ չեն տալիս: Ուրեմն նրա խիղճը մեռած չէ: Ահա մարդկային ազնիւ բնաւորութեան նոր կողմը: Այս հանգամանքը մեր մէջ խղճահարութեան զգացմունք է զարթեցնում: Եթէ այդ կիներ բարի լինէր, ինչէր չէր անիլ իւր անսահման սիրող սրտով, իւր ուժեղ բնաւորութեամբ, Շէքսպիրի հանճարն այստեղից դէնը չի անցնում: Նա թոյլ չի տալիս լէդի Մակբէթին աւելի տանջուիլ, չարաչար մահով կորչիլ: Այդքան մեծ տանջանքները կարող էին ուժեղացնել մեր խղճահարութեան և ցաւակցութեան զգացմունքը, կարող էին դրան հասցնել այնպիսի բարձրութեան, որին արժանի չէ լէդին:

Ողբերգական գեղարուեստի ներկայացրած բացասական տիպերի մէջ բարձրի գլուխ կանգնած է Ռիչարդ Գ-րդը: Դա մի կատարեալ դե է ներքուստ և արտաքուստ: Խելօք է նա, բայց ամբողջ խելքը դէպի վատն է ուղղուած, չար կամքին է ստորադրուած: Հապա յիշեցէք այն տեսարանը, երբ Ռիչարդը խորին զգուանք է զգում դէպի իւր անձը, անսահման ատելութեամբ է յիշում իւր ամբողջ անցեալը: Չարագործի մէջ մենք

տեսնում ենք մարդը: Ապա յիշեցէք նրան մահուան բողոքին, երբ ամենահամարձակ մարդն անգամ կարող է թուլանալ, ընկճուիլ: Տեսէք, թէ հոգեկան որքան արիութիւն կայ այդ մարդումէջ: Ձգում ենք, որ չարագործի մէջ այնպիսի վեհ յատկութիւններ կան, որոնցից մեզնից չատերը զուրկ են: Այս գիծը դարձեալ մեզնից համակրութիւն է խլում դէպի Ռիչարդը: Մտածում ենք. «եթէ այս մարդու կամքը դէպի բարին լինէր ուղղուած, ինչքան մեծ կըլինէր նա: Մեր ստացած տպաւորութիւնն այդ միտքից աւելի ուժեղանում և ազնուանում է:

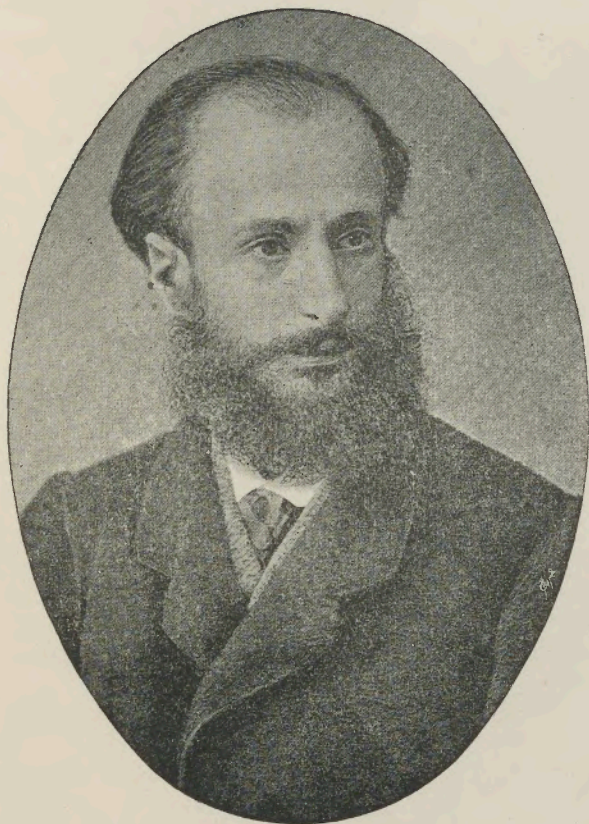
Այսպիսով բացասական տիպեր ներ-

կայացնող ողբերգութիւնը պէտք է ազնուացնի մեր խղահարութեան և մարդասիրութեան զգացմունքները: Բացասական, ամենաչարագործ ախպն անգամ իւր սրտի խորքում թաղնուած աստուածաման մարդը պիտի ցոյց տայ: Այդպիսի ողբերգութիւնն այնքան դեղարուեստական է, որքան ուժեղ է հանդիսականի միտքը թէ՛ հիթէ չարագործի կամքը դէպի բարին լինէր ուղղուած, եթէ նա կարողանար իւր ստոր հակումները սանձել, առաքինի և մեծ մարդ կըլինէր:

Յ. ՃԱՂԱՐԲԷԳԵԱՆ



Յաւելուած «Թատրոն» հանդէսի:



† Մկր. Պէշիկթաշեան:



Գ Ա Ն Գ Ո Լ Օ

ԼԵԳՈՒՎԷ

(ՆՈՒՆԻՐ ՕՐ. Տ. Մ. Պ.-ՆԻՆ)

Կարդացուած է Ն.-Նախիջևանի գրական երեկոյթներից մէկում՝ 1886 թուին:

Պատահեցաւ, որ մի անգամ՝ վեհտիկը Բիւզանդից
Պահանջեց մի դաշնագիր. պատգամաւոր վեհտիկից
Ռդեհորունց կայսրի մօտ դէպի կայսրտ Բիւզանդիոն
Գեղաստեւի վեհտիկի ազնիւ որդի—Դանդուրով:
Վեհ թագաւորը հրամայեց կոչել իւր մօտ դեսպանին.
Սա մտնում է: Պայմանագիրը գրած պատրաստ մատուցին:
— Կարդացէք եւ ստորագրէք, այսպէս կետարե խօսեց,
Առաւ, կարդաց ամաչելով, բարեութիւնից գոհնատունց,
— Ստորագրել եւ չեմ կարող: Կետարը գայրաւարով,
Ոտքի կանգնեց: Իսկ Դանդուրով ծաղրեց նրան կայեացքով:
Գոռոզ արքան ուզեց կոտրել կաշտներով—սա գգուեց,
Դանիմներով—սա ծիծաղեց, քահանայով—խաչ հանեց
Իւր երեսին: Վայրենացած փրփրայից բերանով
«Թե չես, աստեց, համաձայնիդ, որո դաւաժան, եւ շուտով
Զորս մարդ դանիմ բերել կտամ, կհարչարեմ, աչքիդ մէջ
Տաք տաք երկաթ կոխել կտամ՝ եւ կդնեմ կեանքիդ վերջ:
Դեհ, շտապիր, խորհուրդ կտամ, աւան աչո, վերջապէս,
Թե չես յետոյ ուշ կրիկնի եւ հեկց աշատեղ կբռնենա:»
Բայց սա լռու է, չերմ երկաթը բերին հեկց աչն րոպէին,

Դարձեալ լուռ է: Կարմիր շանթը դրին աչքի կոպերին,
 Նորից լուռ է: Եւ խաւարած իւր աչքերի կոպերում՝
 Արիւն հասաց: Նորից լուռ է, միւսն պրոռում է եւ ծիւռում,
 Դարձեալ լուռ է: Դանիճների գործը նրբոր վերջացաւ,
 Խաղաղ, հանգիստ բացականչեց՝ հայրենիքս փրկուեցաւ:
 Եւ վերջապէս ցաւ չէ զգում իւր ծախսոն, անտրտում,
 Լացի արցունքի փոխարէն աչքերն արիւն են թափում:
 Ահօս անգամ չէ նկատուում նորա դէմքին տանջանքից,
 Աչքի կոպը նա չէ շարժում կարմրացրած երկաթից:
 Բայց գիտացէք, որ այդ աչքերը, ծախսոն ու հոգին արի
 Աշխարհիս մեջ կեանք են վարել — ու թուռն տարուց աւելի:

Թարգմ. Քրանսերէնից՝ Ս. ԹԱՆԴԵԱՆ



ԿԱՆՈՆՆԵՐ ԴԵՐԱՍԱՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Վճիռաբանական Գեոքեի

(Շարունակութիւն եւ վերջ *)

ՄԱՐՄԵՐԻ ԴԻՐՔԵՆ ՈՒ ՉԱՐԺԱՐԻՆԵՐԻ ԲԵՄԻ ՎՐԱՅ

34. Բեմական արուեստի այս ճիւղի վերաբերմամբ նոյնպէս կարելի է մի քանի էական կանոններ տալ, ուր ի հարկէ անվերջ բացառութիւններ կան, բայց սոքա ամենը դարձեալ հիմնական կանոնների են վերածուում: Պէտք է աշխատել սոցա իւրացնել այնպէս, որ երկրորդ բնութիւն դառնան:

35. Նախ և առաջ դերասանը պէտք է ի նկատի ունենայ, որ նա ոչ միայն բնականին նման այլեւ իդէալական կերպով պիտի ներկայացնէ, և այսպէս ուրեմն նա իւր խաղի մէջ ճշմարիտը գեղեցկի հետ պիտի միաւորէ:

36. Հետեւապէս մարմնի իւրաքանչիւր մասը նորան պիտի հնազանդուի այնպէս, որ նա իւր ամեն մի անդամը, դիտուած նկատակի արտայայտութեան համաձայն ազատ, ներդաշնակ և շնորհալի կերպով գործածել կարողանայ:

37. Բեմի վրայ պէտք է ուղիղ կանգնել կուրծքը դուրս ընկած: Թևերի վերի կէտը մինչև արմունկը փոքր ինչ մարմնին կպած լինի, գլուխը սակաւ ինչ դէպի խօսակիցը դարձրած, սակայն միայն այնչափ, որ միշտ գէմբի երեք քառորդը հանդիսականներին ուղղուած լինի:

38. Վասն զի դերասանը երբեք չպի-

տի մոռանայ, որ նա հասարակութեան համար է խաղում:

39. Ուստի դերասանները չպէտք է և ոչ իսկ թիւրիմաց բնականութեան հետեւով իրար հետ խաղան, իբրեւ թէ մի երրորդ անձ այնտեղ չլինէր: Երբեք նոքա չպիտի ոչ կիսադէմ (profil) կանգնած, ոչ էլ հանդիսականներին ետևը դարձնելով խաղան: Եթէ անհրաժեշտ է այս և բնորոշութեան (Charakteristik) պատճառով, թող զգույշ և վայելուչ կերպով կատարուի:

40. Այս էլ մանաւանդ նկատելու է, որ դերասանը երբեք դէպի բեմի խորքը խօսելու չէ, այլ միշտ դէպի հասարակութիւնը: Որովհետեւ դերասանը պէտք է միշտ երկու առարկայի ուշք դարձնէ, այն է՝ իւր խօսակցին և իւր ունկնդիրներին: Փոխանակ գլուխը բոլորովին չուռ տալու, թող աւելի աչքերը շարժէ:

41. Բայց մի կարևոր կէտ կայ: Երկու գործող անձերից խօսողը միշտ յետ պիտի քաշուի և խօսելուց դադարողը սակաւ ինչ յառաջ շարժուի: Եթէ մարդս այս առաւելութիւնից խելացի կերպով օգտուի, և գիտենայ վարժութեամբ ազատօրէն յարմար ընթանալ, այն ժամանակ այդ բանը թէ հանդիսականների աչքին հաճելի կըլինի և թէ կընպաստէ ատենաբանութիւնը քաջ ըմբռնելուն: Եւ այս բանում հմուտ դերասանը իւր պէս

*) Տե՛ս «Թատրոն» № 1.

վարժ դերասանների հետ խաղալու շատ գեղեցիկ էֆֆեկտ կըյառաջացնէ, և կը-գերազանցէ անփոյթ արուեստակիցներին:

42. Երկու իրար հետ խօսող անձերից, նա որ ձախակողմն է կանգնած, պիտի լաւ զգուշանայ աջակողմնանին շատ մօտենալուց: Աջ կողմը միշտ կանգնած է լինում պատկառելի անձը, տիկիներ, տարէցներ և մեծամեծներ: Նոյն իսկ առօրեայ կեանքում մարդս փոքր ինչ հեռու է կանգնում այն անձից, որից պատկառում է: Հակառակ վարմունքը թերակրթութեան նշան է: Կերասանը պէտք է աշխատէ բարեկիրթ երեւոյթ, ուրիմն և վերեւ տաածն ամենահեշտ կերպով կատարել: Ուստի ով որ աջ կողմն է կանգնած, թող իւր դիրքը պահպանէ և թոյլ չտայ, որ իրեն դէպի կուլիսները մղեն:

43. Մի գեղեցիկ մտախոհ դիրք է, օր մի երիտասարդի համար այս, եթէ նա կուրծքն ու ամբողջ մարմինն ուղիղ դուրս ձգած, չորրորդ պարի դիրքով կանգնած, զուխը սակաւ ինչ դէպի մի կողմ թեքած՝ աչքերը գետին յառէ և բազուկները կախ թողնէ:

ՁԵՆՆԵՐԻ ԵՒ ԹԵԽՆԵՐԻ ԳԻՐԲԸ ՈՒ ՅՈՒՆԲԸ

44. Ձեռները և թեքերը ազատ շարժմունք ձեռք բերելու համար դերասանները երբեք ձեռնափայտ չեն բռնում:

45. Բնաւ չպէտք է հետեւել այն նորաձևութեան, որով մարդիկ սիրում են իրենց ձեռքն զգեստի գոգը դնել:

46. Մեծ պակասութիւն է, եթէ դերասանը ձեռները կամ իրար վրայ և կամ փոքրի վրայ է բռնում. և կամ մինը, կամ երկուսն էլ բաձկոնակի կրկնապանն է դնում:

47. Ձեռքը չպէտք է ոչ բռնեցքի պէս

կծկել, ոչ էլ տափակ տափակ ազդրի վրայ դնել, ինչպէս զինուորներն են անում. այլ պէտք է մատները մասամբ ճկուած, մասամբ ուղիղ կենան, բայց միայն ոչ բռնի կերպով:

48. Երկու միջին մատները պէտք է միասին մնան, բոյթը, ցուցամատը և ճկոյթը սակաւ ինչ ճկուած կենան: Այս կերպով ձեռքը իւր պատշաճաւոր դիրքը և բոլոր շարժմունքներին յարմար ձև կ'ունենայ:

49. Բազուկների վերին կէսը միշտ սակաւ ինչ մարմնին կպած կենայ, և աւելի քիչ շարժուի քանց ներքին կէսը, որ պէտք է շատ աւելի ճկուն լինի: Որովհետև եթէ հասարակ բաների մասին խօսելու բազուկս քիչ բարձրացնեմ, յետոյ նոյնքան առաւել ազդեցութիւն կըգործէ, երբ ես նորան բոլորովին վեր բարձրացնեմ: Եթէ ես իմ խաղս չհափաւորեմ մեղմ տեղերում, այնուհետև ես բաւական ոյժ չեմ ունենայ նորան առաւել զօրեղ տեղերում արտայայտելու, որով և էֆֆեկտի աստիճանաւորութիւնը բոլորովին կըկորչի:

50. Ձեռներն էլ բնաւ խօսքն աւարտելուց առաջ չպէտք է իրենց նախկին հանգիստ դիրքն ընդունեն. և այդ պէտք է լինի հեռահեռ և խօսքի վերջանալուն համաձայն:

51. Թեքերի շարժմունքը միշտ մաս առ մաս լինելու է: Նախ պէտք է բարձրացնել կամ շարժիլ ձեռքը, ապա արմունկը և այսպէս ամբողջ բազուկը: Կերասանը երբեք թող միանգամից առանց վերոյիջեալ յաջորդական կարգի բազուկը չբարձրացնէ, որովհետև այսպէս շարժումը կոպիտ և տգիտ դուրս կըգայ:

52. Նորավարժ դերասանի համար շատ օգտակար է, եթէ նա ճգնում է իւր արմունկները, որքան հնարաւոր է, մարմնին կպած պահել, որպէս զի նա դորանով իւր մարմնի այդ մասի վերայ իշխէ և վերոյգրեալ կանոնների համե-

մատ իւր շարժումը կատարել կարողանայ: Ուստի աւօրեայ կեանքումն էլ նա թող վարժուի և թեկերը միշտ յետ քաշած և մենակ եղած ժամանակ մինչև անգամ ետևը դրած բռնէ: Ջրօսանքի ժամանակ, կամ անդործ վայրկեաններում, թող թեկերը կախ թողնէ, ձեռները երբեք չփակէ, սակայն մասները միշտ շարժուն պահէ:

53. Պէտք է ձեռքերով սաէպ նկարագրական շարժումներ անել, բայց և ոչ բոլորովին խոյս տալ այդ բանից:

54. Եթէ դերասանի նկարագրական շարժումները իւր սեփական մարմնի վերաբերութեամբ լինի, այն ժամանակ թող նա զգուշանայ իւր ձեռքով մարմնի այն մասը ցոյց տալ, որ ակնարկում է, օր. Դօն-Մանուէլը Շիլլերի «Մեսսինայի հարս» ողբերգութեան մէջ պարին (Chor) այս խօսքն ասելուս.

«Նւ ընտրեցէք փայլուն մետաքսից հիւսուած մեղմ ծիրանեզոյն վերարկուն և ամրացուցէք ուսիս ոսկէ շղթան»:

Չարաչար սխալուած կըլինի, եթէ դերասանը ձեռքով իւր ուսը շօշափէ:

55. Սակայն նկարագրական շարժումը այնպէս պէտք է անել, որ բնական երևայ: Այստեղ էլ մի քանի դէպքերում բացառութիւններ կան, բայց վերոյիշեալ կանոնը պէտք է և կարելի է իրրեւ ընդհանուր կանոն ընդունել:

56. Նկարագրական շարժումով ձեռքը դէպի կուրծքը տանել իւր սեփական եսը մատնանիչ անելու համար, պէտք է շատ հազիւ և միայն այն ժամանակ թոյլ տալ, երբ խօսքի միտքն անպայման պահանջում է, ինչպէս օրինակ «Մեսսինայի հարսի» հետեւեալ տեղում.

Նս այլևս ոչ մի տաղիւթիւն հետս չեմ բերել և նս դեռ չեմ էլ իմանում ինչու էինք մահու չափ կռուում:

Այստեղ յիշատի կարելի է առաջին նշանաբաններու նկարագրական շարժումներով կուրծքը ձեռքով ցոյց տալ:

57. Ձեռքերի շարժման ժամանակ, որչափ հնարաւոր է պէտք է զգուշանալ ձեռքը դէմքի առջև բռնելուց:

58. Երբ հարկ լինի ձեռք մեկնել, և յատկապէս աջ ձեռքը չպահանջուի, կարելի է նոյնպէս և ձախը տալ, որովհետեւ բեմի վրայ աջ ու ձախ չկայ: Միայն պէտք է միշտ ջանալ նկարագրելի ձեռք զգուշ զիրքով չփչացնել: Իսկ եթէ դերասանն սպիւլուած է առանց այլևայլութեան անպատճառ իւր աջ ձեռքը մեկնել, և այնպէս է կանգնած, որ մարմնի վրայով պիտի ձեռքը տայ, այն ժամանակ նախ պէտք է սակաւ ինչ ետ քաշուի և ձեռքն այնպէս մեկնէ, որ իւր կերպարանքն en face մնայ:

59. Դերասանին է մնում խորհել թէ բեմի ո՞ր կողմն է կանգնած ինքը, որպէս զի ըստ այնմ իւր շարժումները կատարէ:

60. Ով որ աջ կողմն է կանգնած, թող ձախ ձեռքով շարժումն անէ, և ընդհակառակը՝ ով որ ձախ կողմն է կանգնած՝ աջով, որպէս զի ըստ կարելւոյն կուրծքը ձեռքով չծածկուի:

61. Նւանդալից վայրկեաններում, երբ մարդս երկու ձեռքն էլ շարժում է, պէտք է վերոյիշեալ դիտողութիւններն աչքի առաջ ունենալ:

62. Հինց այս նպատակով, և որպէս զի կուրծքը դէպի հանդիսականները դարձած լինի, յարմար է, որ աջ կողմ կանգնողը ձախ ոտը և ձախ կողմ կանգնողը աջ ոտը յառաջ դնէ:

ՁԵՐՈՒՄՈՎ

63. Խաղը շարժումներով լաւ արտայայտելու և նրան ճիշդ քննադատելու համար հետեւեալ կանոնները ի նկատի պէտք է ունենալ. Թող դերասանը կանգնէ մի հայելու առաջ և ասելիքն ատենաբանէ, միայն թէ ցած, և կամ մինչև իսկ շարտասանէ, այլ խօսքերը մըտ-

քումն ասէ: Դորա օգուտն այն կլինի, որ մարդ ասենարանութեամբ չի յափըշտակուի, այլ ամեն մի սխալ շարժումնք, որ չէ համապատասխանում մտածածին կամ ցած ասածին, հեշտ կընկատէ, ինչպէս և կարող կլինի վայելուչ և ճիշդ շարժումներ ընտրել և այդ շարժումների խաղը լիովին յարմարեցնել խօսքերի մտքին իբրև գեղարուեստի դրոշմ:

64. Ինքն ըստ ինքեան հասկանալի է, որ դերասանը ներկայացնելի անձի բնաւորութիւնը և ամբողջ վիճակը նախապէս պիտի բոլորովին իւրացնէ և իւր երեւակայութեամբ նիւթը լաւ մշակէ, որովհետեւ առանց այս նախապատրաստութեան ոչ կըկարողանայ ճիշդ ատենարանել, ոչ էլ գործել:

65. Նորավարժ դերասանի համար շատ օգտակար է ձևախաղ ձեռք բերելու և իւր թեքը շարժուն և ճկուն դարձնելու համար, եթէ նա իւր դերը, առանց մի ուրիշին լուկ թիւատութեան մեջ խաղով (pantomimi) փորձէ հասկանալի անել, որովհետեւ այն ժամանակ և ստիպուած կլինի ամենայարմար ձևերն ընտրել:

ՓՈՐՁԻ ԺԱՄԱՆԱԿ ԳՈՐԾԱԳՐԵԼԻ ԿՆՆՈՆՆԵՐ

66. Ոսնելի թեթև և վայելուչ շարժումնք ձեռք բերելու համար՝ պէտք չէ երբեք կօշիկ հագած փորձ անել:

67. Դերասանը, մանաւանդ երիտասարդը, որ սիրահարի դերեր է կատարում, թատրոնում պէտք է ունենայ իւր համար մի զոյգ հողաթափ, որ փորձի ժամանակ հագնէ: Սև նա շատ շուտ այս բանի լաւ արդիւնքը կընկատի:

68. Փորձի ժամանակ դերասանը չպէտք է աւելորդ բան ասէ, ինչ որ գրուածքի մէջ չկայ:

69. Կանայք իրենց քսակները մի կողմը պիտի թողնեն:

70. Ոչ մի դերասան վերարկուով փորձ պիտի չանէ, այլ ձեռքերն ու թեքը ազատ բռնէ: Որովհետեւ վերարկուն ոչ միայն արգելում է նորան ազատ շարժումներ անել, այլև ստիպում է նորան սխալ ձևեր ընդունել, որ նա կարող է ապա ներկայացման ժամանակ ակամայ կրկնել:

71. Փորձի ժամանակն էլ դերասանը դերին անյարմար ոչ մի շարժումնք պէտք է չանի:

72. Ով որ փորձի ժամանակ եղերական դերերում ձեռքը ծոցն է դնում, կարող է ներկայացման ժամանակ ևս լանջապանակի մէջն էլ ձեռքը դնելու համար ծակ փնտռելու վտանգին ենթարկուել:

ԽՈՒՍԸՓԵԼԻ ՎՆՏ ՍՈՎՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

73. Շատ կոպիտ սխալ է, եթէ նըստած դերասանը իւր տակի աթոռը յառաջ բերելու, իւր սրունքների միջով աթոռը բռնէ, յետոյ միքիչ տեղից բարձրանայ և այսպէս յառաջ քաշէ: Այսպէս անելը ոչ գեղեցիկ է և ոչ վայելուչ:

74. Դերասանի թաշկինակը թող թատրոնում ամենեկին չերևայ, ևս առաւել քիթը չսրբէ և նամանաւանդ չթքնէ: Սարսափելի բան է մի գեղարուեստական ներկայացման ժամանակ այս բնական բաները յիշեցնել: Պէտք է մի փոքրիկ թաշկինակ ունենալ, որ առանց այն էլ այժմ նորաձեւութիւն է, նեղ դրութեան ժամանակ օգտուելու համար:

ԴԵՐՍԱՆԻ ՎՆՏՈՒՆՔԸ ՍՈՎՈՐԱԿՆՆ ԿՆՆՔՈՒՄ

75. Դերասանը առօրեայ կեանքումն էլ պէտք է մտածէ, որ ինքը հրապարակաւ ևս կոչուած է արուեստը ներկայացնելու:

76. Նա պարտաւոր է գղութանալ սովորոյթով իւրացրած ձեւերից, կացուածքից: Որովհետեւ եթէ միտքը խալի ժամանակ ճիշտ թափելու լինի, այսպիսի սովորոյթներէն խոյս տալ, այն ժամանակ բնականաբար նա խալի էական մասի համար կը կորչի:

77. Ուստի անհրաժեշտ է, որ դերասանը բոլոր սովորոյթներէն իսպառ ազատ լինի, որպէս զի ներկայացման ժամանակ՝ նա կարողանայ բոլորովին իւր դերում լինել և նորա միտքը միմիայն ներկայացնելի պատկերով պարզուի:

78. Գերասանի համար մի կարևոր կանոն է, որ նա ջանայ իւր մարմնին, իւր ընթացքին, նոյն իսկ, այո՛, իւր բոլոր գործողութեանց սովորական կեանքում այնպիսի ուղղութիւն տալ, որ նա այդ կերպով անզաղար վարժուի ու մարդուի: Նւ այդ մարզմունքը դերասանական արուեստի ամեն մի ճիւղի համար վերին աստիճանի օգտակար կլինի:

79. Այն դերասանը, որ իւր համար ողբերգական դերեր է ընտրել, շատ կը կատարելագործէ իրեն, եթէ նա ջանայ իւր ամեն ասելիքը թէ տոնի և թէ արտասանութեան մի որոշ ճշտութեամբ ասել և մնացեալ ձևերի մէջ էլ աշխատէ մի տեսակ վսեմ եղանակ պահպանել: Անշուշտ առանց չափազանցութեան, որովհետեւ այլապէս նա մարդկանց ծիծաղելի կը դառնայ: Բայց և այնպէս դերասանի այդ ջանքերից մարդիկ կը տեսնեն, որ նա աշխատում է ինքն իրեն կը թել: Այս նորա համար ամենևին անպատուարելի չէ: Այո՛, մարդիկ մինչև իսկ յօժարութեամբ կը համբերեն նորա ինքնուրույն վարմունքին, եթէ դերասանը կարողանայ իւր գործ դրած այս միջոցներով վերջիվերջոյ իբրև մի մեծ արուեստագէտ հիացնել նոցա:

80. Ամեն բան պէտք է բնմի վրայ ոչ միայն ճիշդ, այլ և գեղեցիկ կերպով պատկերացնել: Նւ որովհետեւ հանդիսականի աչքը պէտք է նաև շնորհալի խրմ-

բումներով և կացուածքներով հրապուրել, ուստի դերասանը ձգտելու է նաև բնմից դուրս միևնոյն դիրք ու կացուածքը պահպանել: Նա միշտ պիտի մտածէ, իբրև թէ հանդիսականների առաջ է կանգնած:

81. Գերասանը, իւր դերն անգիր սերտելու, պէտք է միշտ իւր տանիքը գէպի մի որոշ տեղ ուղղէ: Այո՛, մինչև իսկ մենակ կամ իւր ընկերի հետ սեղանի նստելու, միշտ պէտք է մի պատկերի ձևացնէ, ամեն ինչ մի տեսակ շնորքով բռնելու, վայր դնելու այնպէս, իբրև թէ այս բոլորը բնմի վրայ կատարում լինէր. և այսպէս ամեն բան նա միշտ նկարչական կերպով վայելուչ պէտք է ներկայացնէ:

ԳԻՐԲ ԲԵՄԻ ՎՐԱՅ

81. Բեմն ու դահլիճը, դերասաններն ու հանդիսականները միտքին միայն մի ամբողջութիւն են կազմում:

83. Բեմը դերասանի համար պիտի լինի մի աննկար տախտակ (Tableau), ուր նա ինքը նկար է կազմում:

84. Ուստի դերակատարը երբէք կու լինի իրն շատ չպէտք է մօտենայ:

85. Այսպէս ևս նա չպիտի շատ մօտենայ նախաբեմին: Այս ամենամեծ անպատեհութիւն է, որովհետեւ այդպիսով նորա պատկերը դուրս է ընկնում այն շրջանակից, որի մէջ նա բնմի տեսարանների նկարներով և դերակատարների հետ միասին մի ամբողջութիւն է կազմում:

86. Ով որ բեմում միայնակ է կանգնած, պէտք է ի Ն.կատի ունենայ, որ նա ևս բեմի վրայ նկար պէտք է ձևացնէ, առաւել ևս այն պատճառով որ ամենքի ուշադրութիւնը բոլորովին միայն նորա վրայ է դարձուած:

87. Ինչպէս հաւանմաները իրենց գաւազանով երկնակամարը զանազան մասերի էին բաժանում, այնպէս էլ կարող է դերասանը իւր մտքով բեմը զանազան մասերի բաժանել, և այդ մասերը փորձի համար թղթի վրայ շեղանկիւններով դծել: Այն ժամանակ բեմը կը դառնայ մի տեսակ դամայի տախտակ, որովհետեւ դերասանը կարող է մըտքում որոշել թէ տախտակի որ աչքն է կամենում մտնել: Նա կարող է այդ աչքերը թղթի վրայ նշանակել և ապա հաւասար լինել, որ խաղի սրտայոյզ վայրկեաններում անշնորհ կերպով դէս ու դէն չի վազվզի, այլ գեղեցիկը ու նախապէս մտածուածը կը զուգորդէ:

88. Մենախօսութեան համար ետեւի կուլիսներից բեմ դուրս եկող դերասանը լաւ կ'անի, եթէ անկենական դժով յառաջ մատչի և այդ ուղղութեամբ հակառակ կողմը հասնի նախաբեմի վրայ: քանի որ առհասարակ անկենական գծով շարժուածքները շատ հրապուրիչ են:

89. Ով որ յետին կուլիսից դուրս գայ դէպի մի ուրիշը, որ բեմումն է կանգնած, կուլիսներին զուգահեռական

ուղղութեամբ յառաջ չգնայ, այլ փոքր ինչ դէպի յուշարարը դիմէ:

90. Բոլոր այս արուեստական—քերականական կանոնները հարկաւոր են իւրացնել ըստ իրենց իմաստի, և շարունակ գործ դնել, որպէս զի սովորութիւն դառնան: Պէտք է աշխատել, որ կոշտ ու կոպիտն անհետանան և կանոնը միայն կենդանի գործողութեան գաղտնի հիմնագիծը դառնայ:

91. Այստեղ ինքն ըստ ինքեան հասկանալի է, որ այս կանոններն առաւելադէս պէտք է ի նկատի առնել՝ ազնիւ և հոյակապ բնաւորութիւնների ներկայացնելու: Ընդհակառակը բնաւորութիւններ կան, որոնք սոցա հակադիր են, գործրինակ դեղջկականը, գռնհիկը և այլն: Այսպիսի բնաւորութիւնները աւելի լաւ կ'արտայայտուին, եթէ դերասանը արուեստով և գիտակցութեամբ վայելչականի հակառակն անէ. սակայն առանց բնաւ մոռանալու, որ իւր ներկայացրածը մի գեղարուեստական նմանութիւն է և ոչ թէ կոպիտ իրականութիւն:

ՍՏԵՓԱՆ ԿԱՆԱՅԵԱՆ



ՎՐԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ՄԱՍԻՆ

Հաւանական է, որ հայ ինտելլիգենտ հասարակութեանը անհետաքրքիր չեն լինիլ վրաց թատրոնի մասին մի քանի տեղեկութիւններ:

Մենք յանձն ենք առնում մի համեատ պարտականութիւն՝ «Թատրոն» հանդէսի ընթերցողներին հարկման ծանօթացիլ վրաց թատրոնի առաւել կամ նուազ աչքի ընկնող երեւոյթներին, նրանց զրականութեան և գեղարուեստի հետ:

Թատրոնը Վրաստանում իւր սկիզբն առնում է XVIII դարու առաջին կեսից, այն է՝ յայտնի օրէնսդիր և վերանորոգիչ Վախթանգ IV-ի թագաւորութեան օրերով: Նրիտասարգ Հերակլ II թագաւորի գահը բարձրանալուց յետոյ, ամբողջ Վրաստանը մի գինուորական բանակ էր ներկայացնում, մի հանդամանք, որ՝ հարկաւ չէր կարող նպաստել թատրոնի յառաջադիմութեանը և զարդացմանը: Բայց սկսած XVIII դարու երկրորդ կիսից՝ թատրոնական գործը որպէս և ամբողջ հասարակական կեանքը յառաջադիմում են: Եւ եթէ Վրաստանը ենթարկուած չլինէր Աղա-Մահմադ խանի արշաւանքին, թատրոնական գործը դեռ այն ժամանակ ուղիղ և ճշմարիտ հիմքերի վրայ կլինէր դրուած:

1801 թուին Վրաստանը կամաւ Ռուսաստանին միացաւ: այս ժամանակից և թատրոնի զրուծիւնը զգալի կերպով կերպարանափոխուեց: Վրաստանի առաջին կառավարիչները՝ Գեն. Անտրինգ, Իշխ. Յիցիանով, Տօրմազով, Պասկեիչ, Ռօզէն և այլք աւելի երկրի խաղաղութեան և վարչական կարգիւն էին ուշ դարձնում, քան ժողովրդի և երկրի հոգեւոր պահանջների վրայ: Բայց և այն-

պէս և այս ժամանակամիջոցում (1802—1829) երևում են թատրոնը վերականգնելու ձգտումներ: Իսկ 1830 թուին մի քանի կրթուած երիտասարդներ թատերասիրաց մի խումբ են կազմում ռուս և վրաց լեզուով ներկայացումներ տալու նպատակով: Անմահ Ա. Ս. Գրիբօեդովի Թիֆլիսում դառնուիլը և նրա ամուսնանալը վրացի իշխանուհի Նինա Ճավճա-վաձէի հետ, հետեաբար և նրա անմիջական շփումը ռուսագոյն ընտանիքների և մարդկանց հետ, լաւ հետք են թողել և վրաց բեմի վրայ:

Իրերի այդ դրութեան ժամանակ Վովկասի փոխարքայ է նշանակուած Իշխ. Վարանցովը և ինչպէս ռուսաց նոյնպէս և վրաց թատրոնի գործը ամուր հիմքերի վրայ է դրուած: Իշխ. Վարանցովը՝ որպէս հեռատես պետական գործիչ, նոյնպէս և խորագէտ դիպլոմատ կարողացաւ նախատեսել որ տեղացիների մանաւանդ վրաց միաւորուելը ռուսաց հետ անկախ միւս ձեռնարկութիւններից, հնարաւոր է մի այնպիսի զօրաւոր և միևնոյն ժամանակ խաղաղ առաջադիմութեան գործօնի միջոցով, որպիսին է թատրոնը: Եւ նա իրեն յատուկ եռանդով և խոհեմութեամբ սկսեց այդ կարևոր գործի յաջողութեան համար աշխատել: Ամենից առաջ փող էր պէտք և այդ նա զանա-բանից խնդրեց:

Յիսուեական թուականների վերջերում Վովկասի վարչական, գինուորական, նոյնպէս մտաւոր կեանքի կենդրոնում՝ Թիֆլիսում, պ. Թամամշեանը պետական նպաստ ևս ստանալով թատրոնի գեղեցիկ շինութիւն հիմնեց: Վիեննայից և Միլանից բեմական տեխնիկային քաջ ծանօթ մարդիկ հրաւիրուեցան: Մինչև

այդ սովորաբար գիմնագիտոնի դահլիճումն էին լինում ներկայացումները:

Այսպիսով փառաւոր շինութիւնը կար, մնում էր միայն խումբ կազմել:

Իշխ. Վարանցովը, բացի իւր այն յատկութիւններից, որոնք նորան փառքի և ժողովրդականութեան հասցրին ու ժամանակակիցներից նրան այնքան վեր բարձրացրին, ունէր և մի այլ աչքի ընկնող յատկութիւն, որ հայլու է տեսնուում պետական գործավարութեան բարձր աստիճաններին կանգնած մարդկանց մօտ, այդ յատկութիւնն էր զարմանալի ճշտութեամբ և արագութեամբ իւր շրջավատող մարդկանց մէջ ճանաչել և գնահատել ընդունակներին և տաղանդաւորներին. նա նրանց իւր մօտ էր քաշում, գործ էր յանձնում:

Վրաց թատրոնի ղեկավարութեան համար իշխ. Վարանցովին բանադէտ, աշխոյժ և աշխատասէր մարդ էր պէտք: Իշխանի ընտրեալը եղաւ գաւառական վարչութեան մէջ ծառայող մի երիտասարդ՝ իշխ. Գէօրգի Իսախանով: Ընտրութիւնն աւելի քան յաջող էր:

Վրաց թատրոնը իւր վերածնութեամբ լիովին պարտական է իշխ. Երիսթովին. երիտասարդ սերունդը երբէք չի մոռանալ նրա վսեմամիայլ անունը: Բնութեամբ եռանդոտ և աշխատասէր, գործնական խելքով՝ նա հմտութեամբ թատրոնական գործը դէպ առաջագիմնութիւնը տարաւ: Մի տարւոյն ընթացքում նա ժողովեց վրացի երիտասարդներ, կանայք և օրիորդներ, որոնք ոչ թատրոն էին տեսել, ոչ էլ ներկայացում: Վարժեցրեց նրանց և երկար ու ծանր աշխատութիւնից յետոյ, նրանցից ընտիր գերասաններ դուրս բերաւ, որոնց տուններն ըստ բնական աւանդութիւնների այժմ էլ զնահատուում են:

Լինելով վերին աստիճանի շնորհալի բանաստեղծ և ունենալով աչքի ընկնող կօմիքական ազդանդ, լաւ ծանօթ եւրոպական գրականութեանը՝ իշխ. Երիսթովը իրական կեանքից մի շարք փայլուն պիեսներ գրեց՝ զլիաւորապէս կօմիքիաներ, որոնց մէջ պայծառ գոյներով իւր հայրենակիցների և ժամանա-

կակիցների թուլութիւններն ու պակասութիւնները ծիծաղի դատաստանի է ենթարկում: Ի միջի այլոց նշանաւոր է նրա *Բաժանումն*, կօմիքիան: Այստեղ հատու կերպով, անմահ պոետիկների մէջ ի տես է հանում վրաց պոետականութեան պակասութիւններն ու ցուեցրել: Այդ պիեսան ամենայն իրաւամբ վրաց գրականութեան մէջ դասական է համարւում: Իշխան Երիսթովը մի շարք ամբողջացած տիպեր ստեղծեց՝ մանաւանդ կալուածատէրերի, աստիճանաւորների, վաճառականների, Իմերէթին ծառաների և այլ տիպեր:

Նորակազմ խմբի առաջին ներկայացումն արուեստը 1851 թուին. յունուարի 1-ին՝ արքունական թատրոնում. ներկայ էր բազմաթիւ հասարակութիւն, նմանապէս և բարձր մեկնեալն ու բնմի խնամակալ իշխ. Վարանցովը իւր ընտանիքով: Ներկայացնում էին իշխ. Երիսթովի *Բաժանումն*, կօմիքիան: Պիեսը անկարագրելի յաջողութիւն ունեցաւ թէ իւր արժանաւորութիւնների և թէ գերակատարների շնորհիւ: Իշխ. Վարանցովը իւրաքանչիւր գործողութիւնից յետոյ մտնում էր բեմը իւր գոհունակութիւնը յայտնելու թատերասէրներին և ներկայացման վերջը բոլորին պարզեաւորեց թանկագին ընծաներով:

Ահա թէ ինչ է գրում այդ ներկայացման աւթիւ *Վարկազ*, պաշտօնական թերթը 1851 թ. յունուարի 5-ին № 1-ում: Այսօր ընթացիկ դարիս կէսի առաջին օրը Թիֆլիսի արքունական թատրոնում առաջին անգամ ներկայացուեցաւ իշխ. Երիսթովի *Բաժանումն*, կօմիքիան: Խաղում էին վրացի զերասաններ, վրացոյ լեզուով վրացի հեղինակի գրութեամբ: Պիեսը միանգամայն համապատասխանում է ժամանակին. ցանած է սերմը, որ ապագայում ծաղիկներ և ընտիր պտուղ կբերայ: Այսպէս անցաւ առաջին ներկայացումը: Գործի յետագայ յաջողութեան մասին կասկած չէր կարող լինել: Եւ իրօք տարեց տարի վրաց բեմի ռեպերտուարը հարստանում է նորանոր ինքնուրոյն կամ թարգմանական գրութեաներով: Վրաց թատրոնը

կենդանութիւն յառաջ բերեց թէ գրականութեան և թէ հասարակութեան մէջ: Եւ բացառապէս թատրոնի ազդեցութեան է վերադրելու մի այնպիսի տաղանդաւոր թատերդուի երեսլը, ինչպիսին է Զախարի Անտօնովը *):

Իշխ. Էրիսթովից յետոյ վրաց թատրոնի պատմութեան և թատերական գրականութեան մէջ աւագութիւնն անկասկած Անտօնովին է պատկանում:

Այդ երկու տաղանդաւոր հեղինակները միաժամանակ և չնորհալի դերասաններ էին, մանաւանդ Անտօնովը, որ ժամանակակիցներին հիացնում էր իւր նուրբ, կենդանի խաղով և աննկարգրելի հումորով: Անտօնովը և իբրև թատերգու անհամեմատ բազմակողմանի և բեղմնաւոր է իւր ուսուցիչ իշխ. Էրիսթովից: Նա ունի բազմաթիւ ինքնուրոյն գրուածքներ բնորոշ տիպերով, իսկ Արեւի խաւարումը, կօմեդիան նրա գլուխ գործոցն է ճանաչում:

Այսպէս ուրեմն վրացոց գրականութիւնը և վրացոց բեմական արուեստը ձեռք ձեռքի տուած զուգընթաց յառաջ էին ընթանում: Այստեղ ի դէպ է յիշելու որ առաջին վրացերէն ամսագիր հիմնողը նոյն իշխ. Էրիսթովն էր, թատրոնի բացումից ուղիղ մի տարուց յետոյ (1852 թ.): Այդ գործին նոյնպէս նպաստեց իշխ. Վարանցովը: Նա անձամբ Նիկողայոս կայսրից ամսագրի հրատարակման թոյլտուութիւն խնդրեց և նիւթապէս օժանդակում էր հարկւրաւոր օրինակ ստորագրուելով և նուիրելով զանազան դրարոցական հաստատութիւններին: Ամսագիրը «Յիսկարի» (Արշալոյս) էր կոչւում:

Յընթաց 7—8 տարուայ, այն է՝ մինչև պայծառափայլ իշխ. Վարանցովի փոխաբայ մնալը, գործը յառաջագիմում էր, սակայն իշխանի կողմակից հետանալով վրաց բեմի գրութիւնը զգալի կերպով փոխուեց: Նախ՝ բացի այն որ քիչ ժամանակ չանցած գանձարանն ընդհատեց նախասոր, այլ և երկրի մի քանի

բարձր պաշտօնեաներ սկսեցին թշնամարար վերաբերուել վրաց թատրոնին: Միաժամանակ էլ արեւելեան պատերազմի յայտարարելը (1854 թ.) և այնուհետև Դաղստանի հռչակաւոր իմամ Շամիլի զօրեղանալը և նրա հետ ունեցած կատաղի կռիւը, որ մղում էր կառավարութիւնը, չէին կարող չազդել նոր վերածնուած թատրոնի վրայ: Ներկայացումները շատ սովաւ էին տրուում և այն էլ թատերասիրաց: Նախկին դերասանները զրկուելով պետական օժանդակութիւնից և նկատելով որ վարչական մարմինները այնքան էլ համակրութեամբ չեն վերաբերում, հետզհետէ ձգեցին դերերը, պարիկները և զանազան կողմեր ցրուեցան:

Սակայն մեկնոյնը կարելի չէ ասել գրականութեան մասին: Այդ անցած չրջանի վրաց գրականութիւնն առանձնապէս ճկուն է, կենդանի և ինքնուրոյն: Նա չէ եւթարկում պատահարներին, այլ դիտակցօրէն առաջ է ընթանում՝ ամեն մի երևոյթ առողջարար քննադատութեան ենթարկելով:

Բաւական է միայն յիշատակել որ այնպիսի տաղանդաւոր բանաստեղծներ, ինչպիսին են իշխ. Խ. Ճալճալաձէ և իշխ. Ա. Յերեթէլի, առաջին քայլերը այդ ժամանակներին սկսուեց: Այդ երկու հրապարակաւօս բանաստեղծներին է պարտական վրաց գրականութեան այն նոր ու փայլուն ուղղութիւնը, որ թէ՛ ոճով, թէ՛ գաղափարով և թէ՛ գեղարուեստականութեամբ այսօր իսկ տիրապետող է:

Այդպէս ուրեմն հասարակութեան շահգրութիւնը գրաւուած էր աւելի էական խնդիրներով, իսկ թատրոնի վիճակը միայն սակաւաթիւներին էր հետաքրքրում և այն էլ նեղ շրջանի համոզուած երկրպագուներին: Հետեւապէս զարմանալու չէ որ այդ միջոցին վրացոց բեմը գրեթէ մօտ էր անկման և եթէ մի քանի երդուեալ թատերասէրները չլինէին, թատրոնի գաղափարը միանգամայն մոռացութեան կը տրուէր:

Սակայն Ն. Կ. Մ. Մեծ. Իշխան. Միլ. Նիկողայեւիչի Կովկասի փոխար-

*) Հայ ծագումով եւ կրօնով:

քայ նշանակուելը կերպարանափոխեց ընդհանուր կեանքի գոյնը: Անվերջ պատերազմական օրերին հետևեց խաղաղ դարազրուի: Հիմնուում են դպրոցներ, բարեգործական հաստատութիւններ, ագնուականների բանկեր, մտցնում է քաղաքային ինքնավարութիւն, և այլն. բնականաբար բոլոր այդ գործօնները զգալի փոփոխութեան ենթարկեցին Կովկասի արտաքին և ներքին կեանքը: Կովկասի մտաւոր հորիզոնի համար նոր էպօքա բացուեց և այն ինչ որ մի ժամանակ բացառիկ անձանց ցանկութիւնն էր, արդէն մեծամասնութեան պահանջ դարձաւ: Եւ ահա 70-ական թուականների սկզբին մի քանի երիտասարդներ թատերասիրաց մի խումբ են կազմակերպում՝ նպատակ ունենալով Թիֆլիսի ժողովարանի դահլիճում (գերմանական սնուանեալ) պարբերաբար ներկայացումներ տալ: Գործը յաջողութիւն ունեցաւ: Այդ թատերասիրաց ներկայացումներին արտաքոյ կարգի բնածին ընդունակութիւն ցոյց տուին պ. պ. Աբաշիձէ և Կիպիանի, վրաց բեմի ապագայ սիւները: Առաջին քայլերի յաջողութիւնից խրախուսուած վրացոց ինտելիգէնցիայի պարագլուխները իշխ. Ի. ձալճալաձէ, Գ. Կիպիանի, Ն. Նիկողաձէ, իշխ. Գ. Թումանով, իշխ. Գ. Էրիսթով և այլք որոշեցին գործը աւելի հաստատուն հողի վրայ դնելու համար զրամատկբական ընկերութիւն հիմնել:

Այդ ցանկութիւնն իրականութիւն ստացաւ և կանոնադրութիւնը հաստատման հաւանութիւն գտաւ Մեծ. Իշխ. փոխարքայից: Եւ ահա 1879 թուակ. սեպտ. 5-ին վրաց դրամատ. ընկերութեան նորակազմ խումբը, որ թատերասէրներէց էր կազմակերպուած, արքունական թատրոնում տալիս է առաջին ներկայացումը: Յաջողութիւնը կատարեալ էր: Հասարակութիւնը ուրախութեամբ այցելում էր ներկայացումները մանաւանդ շնորհիւ այն հանգամանքի որ բարեբաղդաբար հենց առաջին ներկայացումներից խմբին մասնակցում էին այնպիսի շնորհալի և տաղանդաւոր անձինք, ինչպէս Կ. Կիպիանի, Վ.

Աբաշիձէ, Մ. Սափարովա*) և Ն. Գարունի: Մի տարի անցած խումբը հարստացաւ նոր ընտիր ոյժերով (Վ. Ալեքսիով-Մեսխիսի, Կ. Մեսխի, իշխ. Վ. Աւարովա և այլն) և այդ նորակազմ խումբը տաղանդաւոր և բազմակողմանի կրթութեամբ Իշխ. Մ. Բեհրուժեանի**) ռեժիսորութեամբ իւր օրինակելի խաղերով զարմացնում և հիացնում էր հասարակութեան:

Աւելորդ չենք համարում և մի քանի խօսք ասել վերը յիշած տաղանդաւոր արտիստների մասին: Հռչակաւոր դերասան Մակկրիդին խօսելով դերասանի նպատակների մասին ի միջի այլոց ասում է. «Նաւորութեան խորքերը թափանցել, կրքերը բացատրել, զգալ հազիւ նշմարելի շփոթմունքը, ըմբռնել մտքերը, շնորհալի դերասանի յատկանիշներն են»: Այդ բառերը աւելի քան մօտ են Մ. Աբաշիձէին: Նա ընդունակ է զարմանալի տպաւորութիւն գործել հասարակութեան վրայ: Նրա զարգացած դիմախաղը, իւր ամպլուային համապատասխանող ձայնը, որ կարող է ողւոյ ամին տեսակ դրութիւնը պատկերացնել բնածին հումորը, որին հետեւում է վարակիչ ծիծաղ, միանգամայն զրաւում է հանդիսականի ուշք ու միտքը, հիթ է նոյն իսկ նա ծանօթ չէ վրացերէն լեզուին: Աբաշիձէն ամենայն իրաւամբ խմբի առաջնակարգ ոյժն է համարում իբրեւ տաղանդաւոր դերասան, որ 15 տարւան ընթացքում աշխատել է մայրենի բեմի համար և բազմաոտեսակ դերեր կատարելով հարիւրաւոր տիպեր է ստեղծել բացառապէս իրական կեանքից:

Խմբի միւս առաջնակարգ անդամն է, ոչ պակաս տաղանդաւոր առաջինից Կ. Գ. Կիպիանին: Նրա դերասանական ձիրքի բնորոշ գիծն է գեղարուեստական զգաստութիւն ամենավսեմ ըոպէներին: Որի շնորհիւ հոգեկան յուզիչ կրքերը արտայայտում են պարզ և ազատ: Ուրչափ Կիպիանին աննման է սղբերգութիւններում, նոյնչափ հիանալի է կատակերգութիւններում: Նրա տաղանդի այդ

*) Ազգով եւ կրօնով հայ:

**) Ազգով եւ կրօնով հայ: Ծ. Խ.

հազուադիւս բազմակողմանիութիւնը միանգամայն համապատասխանում են վրաց ազգի բնաւորութեան՝ երբեմն տխրալի լուր-լուրջ մտախոհ, իսկ երբեմն զուարճախօս և շարժուն:

Մի ականաւոր դերասանուհի դերը ուսումնասիրելուս ստէպ կրկնում էր՝ «դեռ իմ սիրտս այդ գերից չէ խառնուել, այնչափ մեծ էր նրա եռանդը դերը սերակու մէջ: Նոյնը կարող է ասել իւր մասին վրաց բեմի արտիստուհի Սափարովան: Հագիւ կոստանէ մի այլ դերասանուհի, որ այնչափ խիստ քննադատական նայէր իրեն, զգար իւր պարտականութիւնները և յարգէր թատրոնական հասարակութեան իրաւունքները: Նրա 15 տարուայ բեմական գործունէութեան ընթացքում նոյն իսկ ամենախիստ քննադատող չի յանդգնիլ նախատել նրան այն խոշոր պակասութեան համար, որ յատուկ է բոլոր դերասաններին (զեր լաւ չգիտենայր): Վրաց հասարակութիւնը չէ կարող մօտեցոյց տնկ գտնեալ մի գէպը, երբ այդ խղճմտանքով դերասանուհին կատարելապէս պատրաստուած չլինէր: Արդէն իսկ այդ հանգամանքը, տնկալն նրա տաղանդից, ամենապարտաւոր տեղն են շնորհում նրան իւր ընկերների շրջանում:

Իսկ զայնով տ. Սափարովայի տաղանդին, նա նոյնպէս նշանաւոր է, ինչպէս նրա աշխատասիրութիւնը: Նրա ամուլուն է բացառապէս կօմիկական ingenuite: Շնորհիւ իւր տպաւորութիւնը բնաւորութեան նա զարմանալի դիւրութեամբ իւր անհատականութիւնը պատկերացնող անձնաւորութեան բնութեան գծերին է կենթարկում: Նրա խաղը զուարթ է, կենդանի, հիացնող և փայլուն: Նա կարող է նոյն իսկ մեծ բեմերի վարդ լինել:

Միւս, ոչ պակաս նախորդից, համակրելի ոյժ է, տիկ. Ն. Պարունիա-Յագարելին: Նա աչքի է ընկնում իւր բնական խաղով, որ է միշտ ձգտումն գէպի իրականութիւն և ուշադրանքութիւն: Նա միասնակ հրապուրիչ է թէ ծեր կանանց դերերում և թէ բնորոշ տիպեր ստեղծագործիլիս: Ի տրիտուր այդ յատկութիւնների նա օժտուած է հարուստ

արտաքինով, դիւթիչ ձայնով, որ նրա տաղանդի հետ սիրտ ներդաշնակութիւնով է կապուած: Պարունիան ինչպէս նաև Արաշիձէն ունին սեպական մշակած չկօլտ, որին հետևում են և նոյն իսկ շատերը աշխատում նմանուել:

Բացի յիշեալ արտիստներից խումբը ունի իւր մէջ մի քանի արժանաւոր ոյժեր, որոնց մասին մի ուրիշ անգամ:

Ապացուցուած է որ եթէ խումբը ունի աչքի ընկնող գրամատիքական ոյժեր, գրականութիւնն էլ ակամայ ենթարկւում է դերակատարների պահանջներին և պայմաններին: Այդպէս և պատահեց վրացոց թատերական գրականութեան մէջ:

Իշխ. Պ. Էրիսթովից և Զ. Անտօնովից յետոյ վրաց գրական ոյժերից ոչ ոք փորձ չփորձեց մշակել գրականութեան այդ ճիւղը: Միանգամայն անուշադիր էին թողել այն խոշոր հանգամանքը, որ ուպերտուարը զուրկ էր ինքնուրոյն և նոյն իսկ թարգմանական գրութեանը, բացի մի քանի դասական հելլենակութիւններից, որոնք ընդհանուր գրական նշանակութիւն ունին: Մինչև 70-ական թուականները վրացոց բեմը չէր կարողանում իւր դերը որչափ ձևակերպել: Սակայն մշտական խմբի կազմակերպուելը և կանոնաւոր ներկայացումները ահագին յեղափոխութիւն գործեցին: Մտնաւանդ բեմական գրականութիւնն սկսեց հարստանալ 80-ական թուականներից սկսած, բազմապատկ փոխադրութիւններով, և յետոյ աչքի ընկնող ինքնուրոյն գրութեանը:

Վրացոց բեմի վրայ մի ժամանակ իշխողը կօմիդիան էր շնորհիւ նրան, որ առաջնակարգ դերակատարները կօմիքական տաղանդներ էին. սակայն ժամանակի ընթացքում թէ հասարակութիւնից և թէ մամուլից պահանջ դրուեց աւելի լուրջ գրութեանը ունենալ և տեսնել, որ և մասամբ ապացոյց է թատրոնասէր հասարակութեան ճաշակի զարգացման: Եւրոպական կլասիկներից առանձնապէս մեծ ընդունելութիւն գտաւ Մոլիերը: Նրա գրութեանը, թուով 10, թարգմանուած են և մինչև օրս խաղացւում

են: Այնուհետև Շեքսպիր, Շիլլեր, Սկրիբ, Լարիշ, Դիւմա-Որդի, և այլն:

Ռուս բեմական գրականութեան ոչ թէ միայն ընտիր հրկասիրութիւնները, այլ նոյն իսկ հրկորդականները թարգմանուած կան:

Այստեղ առայժմ մենք ընդհատում ենք մեր խօսքը, իսկ ինչ կվերաբերէ

ինքնուրոյն բեմական գրուածքներին, որոնք կարող են հայ ընթերցողին գաղափար տալ վրաց գրականութեան ուղղութեան, իդէալների և տիպերի մասին, այդ առթիւ կ'աշխատենք մի ուրիշ անգամ ամփոփ տեղեկութիւն տալ:

ՎԱԼԵՐԻԱՆ ԳՈՒՆԻԱ



Գ Ի Շ Ե Ր

Ոգիս ճնշուած, անմխիթար,
Սիրտս դատարկ, միտքս մոլոր,
Զրկուած սիրուց, իդէալից,
Մենակ, զգուած վատ ընկերից,

Դադրած ելայ ես պատշգամբ,
Ամբողջ երկինք ծածկել է ամպ.
Եւ ոչ մի աստղ եւ ոչ մի լոյս,
Ուրախութեան եւ ոչ մի յոյս:

Ա՛խ, իմ ոգու դուք չղթաներ,
Ո՛րտեղ փախչեմ ձեզնից, վշտեր:
Մեռած, լռին, մութ է դուրսը,
Նեղ ու ճնշող տանս ներսը:

Դուք ոգեմաշ ծանր վշտեր,
Դուք անբաժան իմ ընկերներ.
Ով չէ՞ զգացել ձեր ծանրութիւն,
Նա չունի եւ երջանկութիւն:

Ո՛րքան լաւ է, երբ հաւուս ես,
Եթերի հետ խառնըվում ես.
Խնչքան լաւ է, երբ քո ոգին
Թռչում է մէջ մթնոլորտին:

Բայց երբ խաւար է բնութիւն,
Ոչ ձայն, ոչ հողմ, ոչ մի շրշիւն,
Վիշաղ ծանր է քան չղթաներ,
Սիրտն սպանում են կապանքներ:

Մի լոյս, մի լոյս, թռուցիկ փայլակ,
Մի փոքրիկ լոյս, ոչ արեգակ,
Վայր ընկնող աստղ, լուսին կիսատ:
Որոնում եմ ես յուսահատ:

Ինչո՞ւ խաղաղ է մթնոլորտ,
Ինչո՞ւ իմ սիրտն է կրակոտ.
Որքան սառած է բնութիւն,
Այնքան վառւում է իմ արիւն:

Զօրութիւններ երկնի երկրի,
Սարսեցէք, թող կայծակ ընկնի:
Անկարելի—չկայ ոչինչ,
Տիեզերքի Մեծ Արարիչ:

Թող բորբոքի աշխարհի ներս,
Ժայթքի լաւան երկրի երես,
Նորա կարմիր լոյսն արիւնոտ
Լուսաւորէ, թող, մթնոլորտ:

Երկրում ճնշուած գոլորչիներ
Թող պայթեցնեն քարեր, սարեր.
Օդը դողայ, թող ձայն հանէ
Տներ հիմքից սարսեցնէ:

Հենց որ ոգիս ըզգայ բնութեան
Նշան արթուն կենդանութեան,
Մի վայրկեանում, այն բոպէին,
Սրտիս վշտեր կը հանդարտուին:

S. H.

ԹԱՏՐՈՆԱԿԱՆ ՔՐՈՆԻԿՈՆ

Իմ անցեալ թղթակցութեան մէջ յիշել էի գերմանացի նորագոյն գրամատուրգ Հաուպտմանի և նրա «Ոստայնանկներ» գործի մասին, որի լսկ բովանդակութիւնը տալը ոչ մի գաղափար չէր կարող տալ պիեսայի բարձր արժանաւորութեան մասին: Պէտք է նրան կարդալ, ահա միակ միջոցը:

«Ոստայնանկներ»-ից յետոյ, որ այնքան ազմուկ գործեց, Գերարտ Հաուպտմանը նորեւրումս ի լոյս բնծայեց մի նոր պիեսա, որը նպաստաւոր ու աննպաստ շատ կրիտիկաներ հրաւրեց իր վրայ: Լուրջ թերթերը և ամսագիրները, ի շարս որոց և «Revue de deux mondes» հանդէսը շատ համակրանօք խօսեցին նրա մասին չմոռանալով և պակասութիւնները յիշել:

Պիեսան, որ մի երազալից դրամա է, (drame en rêve) բաղկացած է երկու մասից և կոչուած է «Անրափոխումս Հաննէլ Մատտերնի» (l'Assomption de Hannele Mattern):

Բայց նախ քան այս պիեսայի մասին խօսելը, աւելորդ չիմ համարում մի քանի խօսք ասել ընդհանրապէս՝ Հաուպտմանի դրամատիկական գործերի մասին:

Հեղինակի գործերը մինչև այժմ 7 դրամաներ են, որոնցից սկզբնական երեքը—«Արեւի ծագումից ատաջ», «Հաշտութեան տօնը», «և Մենակեաց ոգիները» կրում են յայտնապէս Իրսէնի և Զօլայի ազդեցութիւնը: Պիեսաներից «Արամպտօնի պաշտօնակիցը» և «Ջրաղուէսի կաշին» գործերը կրում են թիթե Իմօրի տիպ իրենց մէջ, իսկ վերջին

երկու գործերը—«Ոստայնանկներ», որով հեղինակը յայտնի եղաւ ամբողջ Նւրպային և նորագոյնը—«Անրափոխումս» կրում են լիովին նոր, շատ համակրելի խարակտեր: Այդ պիեսաները, խիստ կենդանի գոյներով պատկերացնում են ընկերութեան զրկուած և թշուառ անգամներին կեանքը, նրանց տանջանքները նրանց քստմեցուցիչ խեղճութիւնը, նրանց չարաչար աշխատանքը և նրանց ընկած, ցեխոտ դրութիւնը, որ բղխում է իրենց նիւթական, տնտեսական թշուառ կացութիւնից: Ոչ ոք չէ կարող անվրդով մնալ այն պատկերների առջև, որ մի առ մի ներկայացնում է տեսնողին կամ նոյն իսկ ընթերցողին, տաղանդաւոր դրամատուրգը: Ոչինչ չէ վճռում նա, իր գործերի մէջ ոչինչ չկայ էֆէկտային, ամբողջ գրուածքը մի կալէիդոսկոպ է, որ մի առ մի, շարքով միմեանց ետեից ցոյց է տալիս մի մարդկային կոյտ ընկճուած գոյութեան անիրաւ կռուի լուծի տակ, ճշնշուած հարստահարողների շահագործութիւնից, թշուառ, անօթի, հիւանդ, կեղտոտ և անբարոյականութեան տղմի մէջ թաթախուած: Ոչինչ չէ կգրակացնում նա, այլ թոյլ է տալիս որ տեսնողը յուզուի, բարկանայ այդ կացութեան դէմ և փնտռի պատճառները: «Ոստայնանկների» մէջ միայն Հաուպտմանը չարժում է այդ դարերո ստրուկներին և ընթերցողը աչքի առջև ունի մի տեսարան, որից գրեթէ ամեն օր պատահում է Նւրպայի գործարանական բոլոր քաղաքներում: Այդ գործադուլն է և գործաւորների յուզումները: Ո՛րպիսի կենդանի գոյներով նկարա-

գրուած է այդ բոլորը և որպէս ճշող տպաւորութիւն է թողնում տեսնողի վրայ:

Վերափոխումն Հաննէլ Մատտերնի, դրաման մի ֆանտաստիկական—միստիկական բնաւորութիւն է կրում իր երկրորդ մասում: Այդ մասի մէջ երևում են Քրիստոսը, հրեշտակները և այլն և այլն, դրա համար իսկ պիեսայի երկրորդ մասը ոչ միայն գրականական արժանիք չունի, այլ և առաջին մասի գեղեցկութիւնը փչացնում է իր երկարատև միստիկական անհամ տեսարաններով:

Անցքը պատահում է խեղճերի համար շինուած մի պատասպարանում: Հաննէլը, մի գործաւորի աղջիկ, կուրցնելով իր մօրը, անդադար ենթարկուելով արբեցող հօր ծեծին և նախատինքներին, իրեն ջուրն է ձգում, բայց գիւղական ուսուցիչ Գօտվալտը ապառում է նրան և բերում խեղճերի պատասպարանը, ուր և աղջիկը մեռնում է: Ահա պիեսայի կմախքը, բայց այդ կմախքն այնքան ճարտարախօս չէ, որքան նրան դարձրուց տեսարանները:

Վարդույրը բացուելուն պէս, հանդիսատեսը տեսնում է թշուառների մի աղքատիկ պատասպարան, լուսնային մի դիւղի մէջ. սաստիկ փոթորիկ է, անձրևում է. մուրալու գնացած խեղճերը մի առ մի վերադառնում են: Նստած է մի պառաւ, որ երգում է հետևեալ սաղ մօսը. Ողորմիր մեզ, ողորմիր, Յիսուս, ով Փրկիչ, պաշտպանիր մեզ...: Վրայ է հասնում ցրտից կապտած մի 30 ամեայ կին—Հէտը, որ իրեն ծախելով յաջողուել է մի քանի կտոր հաց, մի քիչ սուրճ և չաքար ճարել: Նրկու կանայք կուռում են կապոցի բովանդակութեան վրայ, երբ ներս են մտնում երկու անձինք: մէկը—Պէշլէն մի ծեր մուրացկան ցնցոտիներով, իսկ երկրորդը—Հանկէ մի երիտասարդ պարապրատ, որ սաստիկ հայհոյում է և նշանաւոր է իր անբարոյական կեանքով. Հէտը՝ երիտասարդ անբարոյականացած կինը նկատելով նրանց, վախենում է որ ձեռքիցը խլեն իր հաւաքածը, ուստի հաւաքում

է և ուզում է փախչել... Այստեղ տեղի է ունենում մի սոսկալի տեսարան, որ ցոյց է տալիս թէ որ աստիճան թշուառ և թշուառութեան շնորհիւ ապակունուած արարածների կեանք է, որ հեղինակը կենդանի գոյներով պատկերացնելով, խորապէս դայրացնում է հանդիսատեսին դէպի այն անձինք, որոնք այդ միջոցին նստած վառարանի մօտ, սաք, հանգիստ, վայելում են այդ տղմերի մէջ թաւաղող թշուառների քրտինքը: Այո, ահա թէ ինչ է ուզում պատկերացնել Հաուսլոմանը իր «Ոստայնանկներ» և Վերափոխումն պիեսաների մէջ:

Տեսարանն այդպէս է, երբ ներս են բերում ջրից հանուած Հաննէլին, տենդային դրութեան մէջ և կիսամեռ, գալիս է բժիշկը, գալիս է և գիւղապետը. աղջկան հարցաքննութեան են ենթարկում: Բժիշկը ցոյց է տալիս խեղճ աղջկայ՝ իր հօրից կերած ծեծի հետքերը մարմնի վրայ, ուսուցիչը, որին միայն համակրում է Հաննէլը, յուզուած պատմում է նրա թշուառ կեանքը, Հաննէլի մեղսագիրը, սակայն տնքիծ ու անխորհախ կեանքը: Նւ երբ բժիշկը ուսում է ուսուցչին. «նա ուղեցել է խեղդուել, ինչպէս երևում է», ուսուցիչը պատասխանում է. «խեղճ աղջիկը... ուրիշ ինչ կարող էր անել»: Այդ միջոցին Հաննէլը տեսնողի մէջ է և խօսում է:

Հաննէլ. ...միլիօնաւոր աստղեր...
Օհ, Օհ, ոսկորներս ջարդոտեցիր, հիւ,
հիւ... Օ, որքան ցաւում է...

Բժիշկը.—Մարմինը վերքերով լիքն է...

Հուլիւ.—Ինչպէս իր մօր մարմինն էր երբ դաճողի մէջ էին դնում:

Բժիշկը.—Մարդու գուլթն է չարժում:

Հաննէլ. (տենդի մէջ և կծու ձայնով)
չեմ կարող... ոչ, չեմ կարող... պէտք է ինձ գնալ... գնալ ձիւնի տան մէջ... Ս. Նիկօլայի մօտ... թո՛ղ, հայր, թո՛ղ ինձ...
ճհ, ինչ վատ հոտ է գալիս... էլի օդի ես խմել, հայր... լսիր... անտառի մէջ ձայն կայ, փոթորիկ է... կրակ կայ այնտեղ... եթէ գերձակը իր զրպանում կայ ծաքար չունի... երթաւ բարեւ, դերձակ...
Օհ, ինչ փոթորիկ, բրբր... ցուրտ է...

մայրիկ, գալիս եմ, մայրիկ... բրբր
ինչ ցուրտ է...

Եւ զարթնում է, բայց քիչ յետոյ էլի
զառանցանքի մէջ ընկնելու համար։ Այս
անգամ հեղինակը բնմի վրայ է դնում
Հաննէլի տխուր, արտասուեցնող զա-
ռանցանքի պատկերը։ Մի աղօտ լոյս
տարածում է սենեակի մէջ, անկողնի
սնարի մօտ։ Նիհար և մերկ բազուկի
վրայ յիշուած նստիկ է մի դժգոյն ու-
րուականաձև կին, ոտները բոբիկ, սալի-
տակ մազերը ծածանում են քունքի և
ուսերի վրայ... շրթունքները շարժում
է... և կանչում Հաննէլին։

Նրեւոյթը. Հաննէլ։

Հաննէլ (աչքերը միշտ փակած)։ Մայ-
րիկ, սիրելի մայրիկ, այդ դու ես։

Նրեւոյթը. Այո, ես թրջեցի Տիրոջ ոտ-
ները իմ արցունքներով և սրբեցի նրանց
իմ մազերով։

Հաննէլ. Ի՞նչ լաւ լուր ես բերում
ինձ։

Նրեւոյթը. Շատ լաւ։

Հաննէլ. Հեռուից ես գալիս։

Նրեւոյթը. Գիշերով անցայ երկաթ տա-
րածութիւն։

Հաննէլ. Մայրիկ, ինչպէս ես դու
ինքդ։

Նրեւոյթը. Որպէս բոլոր հողեղէն-
ները։

Եւ այսպէս խօսում են մայր ու աղ-
ջիկ, և մայրը տալիս է նրան մի ձնծա-
ղիկ, որպէս բանալի երկնքի և ասում է
նրան։

«Փոքր մի ես և չես տեսնիլ ինձ, բայց
էլի մի փոքր և կտեսնես ինձ... քնի՛ր»։

Լսում են մանկական ձայներ, որոնք
շատ մեղմ երգում են։

Քնի՛ր, մանուկ քնի՛ր,

Ով է որ բաղխում է գուռը։

Սրահը յանկարծ լցւում է մի կոնաչ
և ոսկեգոյն լոյսով, երևում են հրեշտակ-
ներ ոսկեայ պսակներով, որոնք երգում
են նայելով իրենց ձեռքին բռնած կա-
պոցների վրայ։

Մանկիկ, քնի՛ր դու անհոգ,

Ահա եկան հրեշտակները։

Քնի՛ր, մանկիկ, քնի՛ր։

Հաննէլը բաց է անում աչքերը, նա-
յում է հիացումով և զոչում—հրեշտակ-
ներ... Յետոյ հետզհետէ բարձրանում է
և աւելի աշխուժութեամբ զոչում՝ «Հրեշ-
տակներ»...

Ահա այստեղ էր, որ պիտի վերջանար
պիեսը Հաննէլի մահուանով։ Բայց հե-
ղինակը Հաննէլին մեռցնում է և մէջ-
տեղ է բերում հրեշտակներ, Քրիստո-
սին, որոնք գալիս զարգարում են աղ-
ջկան և դանազան միատիկական այլ տե-
սարաններ, որոնք բոլորը գրուած են
միմիայն ցոյց տալու համար որ Հաննէլը,
չնայելով իր միզսաղիք կեանքին աւելի լաւ
է ընդունում Աստուծոյ արքայութեան
մէջ, քան այն բոլոր կանայք, որոնք
կեանքի մէջ չեն դադարում ամեն տե-
սակ դիմակների ետեւում թագցնել ա-
պականուած մի կեանք, որ ծագումն է
առնում ոչ թէ թշուառութիւնից, այլ
պարասլորութիւնից և թշուառների
բրթիքը վայելելու մենաշնորհից։

Կօմէդիաների մէջ արժանի է յիշելու
Պայրօնի «Փափառաշրջիկ վատ դե-
րասան» գործը (Les Cabotins)—ականջը
կանչի Կովկասի քաղաքներում թափա-
ռող, ճաշակ ու ականջ հարստահարող
հայ դերասանների. բայց միայն այդ չէ
«քաբօտէն» բառի նոր նշանակութիւնը։
Նոր նշանակութիւնը շատ նման է այն
բառին, որ մենք սովորութիւն ունինք
գործածելու կեանքի մէջ ակտեօրու-
թիւն, շառլատանութիւն, ֆրագեօրու-
թիւն անելու համար ծնած մարդիկ-
ների համար։ Մարդիկ՝ որոնք առանց
դիմակի, առանց ուրիշ կերպարանք
զգենալու, առանց հոսոսութեան ապ-
րել չեն կարող։ Հոսոսութիւնը քա-
բօտէնութիւնն չէ, որովհետեւ հոսոսու-
թիւնը բնաւորութիւն է, ընդածին է,
բայց քաբօտէնութիւնը կեղծութիւն է,
շառլատանութիւն, շանտաժութիւն—մի
տեսակ ակտեօրութիւն կեանքի մէջ։
Ճիշտն ասած՝ ոչ մի մարդ բացարձակա-
պէս ազատ չէ քաբօտէնութիւնից, մի
օր չէ միւս օրը, մի ընկերութեան մէջ

չէ միւս ընկերութեան մէջ մարդս յաճախ ստիպուած է իրեն ցոյց տալ այնպէս, որպէս ինքը չէ—գերապանութիւն անկու։ Շրջանն է ստիպում, հանգամանքներն են նրան ճշում դերասանութիւն անելու, գիմակաւորութիւն։ Բայց և կան այնպիսի քաբօտէններ, որոնց մենք կոչում ենք թոզ փչողներ, այդ թոզ փչողներէն հայերը բաւական շատ ունին իրենց բոլոր ասպարէզներում, թոզ փչող—լրագրական ասպարիզում, թոզ փչող գերասան գրականական ասպարիզում, զգուհի գիմակաւոր արարածներ հասարակական գործերում... մի խօսքով քաբօտէն բառը բառերի մի կոյտ կարող է բովանդակել իր մէջ։ Նա նշանակում է գերասան, շառլատան, սոփիստ, շանտաժիստ, աֆերիստ, տարտիֆ, փչող։ Բայց կայ և մի ուրիշ տեսակ քաբօտէնութիւն—դա ծիծաղելի կողմն է, այդ տեսակ քաբօտէնութիւնը յաճախ տեսնում է կանանց դասի մէջ։ Մի օրիորդ որ ֆրաւներ է սերտել այսպէս գրքից և անդադար կրկնում է նրանց առանց ինքնուրոյնութեան—դա քաբօտէն է, մի կին, որ իրեն խելքից վեր նիւթերի վրայ է ուզում ճառել արիւն-քրտինք մտած և բացի ծաղրից ո՛չ մի քաջալերութիւն չէ ստանում—քաբօտէն է։ Մի կին, (մանաւանդ հայերի մէջ բաւական կայայտմ), որ իրեն երկակայում է գիտուն, որ կամենալով ցոյց տալ որ ինքն էլ գիտէ մարդամէջ մտնել, տղամարդի պէս հասարակական գործերում իրեն ցոյց տալ և սակայն ծաղր ու յաճախ իսկ զլուանք շարժելուց ոչինչ չէ անում—դա քաբօտէն է։ Այդպիսի կանանց տիպարներ մենք նոր ենք սկսում ունենալ։ Ղրանք այն կանայքն են, որոնք հասարակ դպրոցներից դուրս եկած, իրաւունք են համարում ասպարէզ ելնել, ազատամտութիւնն իբր գիմակ, ծայրահեղութեան հագուստով դարդարուել և քաբօտէնութիւն անել։

Բայց տեսներ թէ Պայրօնը ինչ տեսակ քաբօտէնների տիպ է մեզ ներկա-

յացնում իր պիեսայի մէջ։

«Revue de deux mondes» հանգէսը իր վերջին համարում խօսելով քաբօտէնութեան վրայ, ահա թէ ինչպէս է սահմանագծում նրան։ Կայ երկու տեսակ քաբօտէնութիւն, մէկը մոլութեան, միւսը առաքինութեան։ Գթութիւնը որ մեծամեծ զղրդիւններ է հանում, բաւականութիւնը որ ինքն իրեն յայտարարում է, ողորմութիւնը որ մեծաձայն է տրուում, խստակեցութիւնը որ աչքի է խփում, լրջութիւնը որ քահանայութիւն է զգենում (մի լաւ ոճ, որ նշանակում է պաշտօնական ձև ու կերպարանք հագնել), անշահախնդրութիւնը որ բէկլամներ է անում, յուսահատութիւնը որ երկար պատմութիւններ է անում, ցաւը որ իր վէրքերն արիւնոտում է անտարբերների ներկայութեամբ... այդ բոլորը քաբօտէնութիւն է, առանց դեռ յիշելու սիրոյ աչք ծակող ցոյցերը, ուր քաբօտէնութիւնն աւելի է երևում։ Քաբօտէնը մի գերասան է, որ միշտ խաղում է, նոյն իսկ եթէ հանդիսատես էլ չունենայ, նա ինքն իրեն հանդիսատես է ձևացնում և ինքն իրեն համար գերասանութիւն անում... այսպէս եթէ գնանք, կըտեսներ, որ 19-րդ դարը, որ կոչւում է ներվային դար, պիտի կոչուի նաև քաբօտէնութեան դար, որովհետև ո՛վ չէ փոքր ինչ քաբօտէն։ Սակայն վերևում ասացի որ կան բնականապէս քաբօտէն ծնուած անձեր—ղրանք մեր «հոստոներն» են, որոնցից շատ կան Ֆրանսիայում և որոնց որդիներն են մեր պօլսեցիք. կան և վնասակար հոստոներ, որոնցից վերջերումս Ռուսահայերը պատիւ ունեցան բազմաթիւները ծնելու։ Կան և ծաղրաշարժ, անմիտ, խղճալի քաբօտէններ, որոնց լաւ ներկայացուցիչները կարող են համարուել կովկասցոց յայտնի մի քանի տղամարդիկ և մանաւանդ ազատամիտ կանաչք... Էդուարդ Պայրօնը ունեցել է շատ լաւ գրութիւններ, որոնց մէջ յայտնի է «Այն շրջանը, ուր ծանծրանում են» (Le monde ou on sennuie) գեղեցիկ պիեսան։ «Քաբօտէնները» կոմէդիան նրան այնքան չէ յաջողուել։

Նրա մէջ շատ փոխառութիւններ կան այս-այն բռնաբանութիւններէ, բայց ինչ որ պիտի սպիտակուի է կազմում—քաբօտէնները տիպը, պիտի ասել որ յաջող կերպով է արտայայտուած, թէն տեղ տեղ նա խառնում է քաբօտէնութիւնը գիւղական պարզամտութեամբ և կամ տարափոխական դժբախտութեան հետ:

Այս անգամ այսքանը քաբօտէնների համար բաւական եւ համարում, աւելացնելով որ ինչպէս Հառապումանի Վերափոխումն, փոքրիկ դրաման, այնպէս և Պայլըրօնի սոյն կօմէդիան արժէր հայերէն թարգմանել և հայկական բեմի վրայ հանել:

Մի քանի խօսք այժմ «Պարլամենտարական մի օր» կօմէդիայի մասին: Երեք արարուած, հեղինակութիւն Մորիս Բարրէսի: Այս պիեսան չունի դրականական արժանիք և եթէ հնանայ, նրա միջի, նրա ոգին կազմող պանամայի խայտառակ գործը, այն ժամանակ պիեսան միակ մի արժանիք կ'ունենայ, այն է թէ որքան կեղտեր են լինում երեսփոխանների գործունէութեան մէջ: Բայց այդ ի հարկէ միայն տեղական բնաւորութիւն է կրում: Ասացինք որ դրական արժանիք չունի, դրա ապացոյցը այն է, որ բնաւորութիւնները ոչ միայն ճիշտ գծուած չեն, այլ և մի անձ իր հոգեկան աշխարհի մէջ խռոշ հակասութիւններ է ցոյց տալիս, որոնք շատ էլ բնական չեն: Օրինակ, երեսփոխան թիւրինգը, որ Հիւսիսային մի թել մանողի գործարանից 100,000 Փր. կաշառք է ուտում, պաշտպանելու համար ժողովի մէջ՝ մաքսային հարցը: Այդ կեղտոտ գործիչը, այդ ապականուած տրամադրութեամբ, որ կօմէդիայի մինչև կէսը ոչինչ չէ անում եթէ ոչ ընդածին կեղտոտ հակումները ցոյց տալու, կօմէդիայի կէսից յետոյ յանկարծ ընթերցողի աչքին երևում է որպէս պատուաւոր մի անձ, որ մինչև իսկ իր պատուի համար անձնասպան է լինում և անձնասպան լինելուց առաջ երգուեցնում է իր կեղտոտութիւնը գիտցողներին՝ ծածկելու իր արածները և իր պատիւը «անաղարդ» պահպանելու բոլորի առջև: Մի անձ՝

որ մատնում է իր ընկերներին, որ կլանում է հասարակական փողեր, որ ամբողջ ազգի շահերը ոտնատակ է տալիս իր փառքի, մի բուռը դրամի և իր յառաջացման համար, որ չէ վարանում ընտրելու ամեն սուսակ զէնք՝ իր նպատակին հասնելու համար... մի սյուպիսի մարդ յանկարծ չէ համաձայնում փախչել, երբ իր կեղտոտութիւնները բացուած լինելով, նրան առաջարկում են կամ փախչել և կամ բռնաբեր գնալ... Չէ փախչում, այլ անձնասպան է լինում և ինքնիրեն սպանելուց առաջ խնդրում ու երգուեցնում բոլորին, որ իր յիշատակը անաղարդ պահեն և իր կեղտոտութիւնները ծածկուած թողնեն: Բնական է այս:

Պիեսայի նիւթը Պանամայի հռչակաւոր գործն է, միայն ի հարկէ ոչ թէ յականէ անուանէ յիշուած: Հերոսն է մի կեղտոտ երեսփոխան և տեսարաններից մէկը ներկայացնում է ազգային ժողովի կողքի սրահը: Հերոսի գիմակը բաց է անում մի ուրիշ երեսփոխան, որի կինը թողնում է իրեն և գնում է ապրելու Հերոսի հետ: Եւ այսպէս դիմաւորները անող երեցփոխանն իսկ յայտնում է ոչ իրը մի ազնիւ քաղաքացու պարտք կատարող երեսփոխան, այլ իր անձնական վրէժը լուծող մի բաւական գծուած արարած: Պիեսայի մէջ երևում է մի «ազատամիտ» լրագրի խմբագիր, որի քաջագործութիւնն այն է լինում, որ մի երեսփոխանի կեղտերը համաձայնում է ծածկելու, որպէս զի միւս օրը նրանից ծախու առնի երկու ուրիշ երեսփոխանների կեղտերը բացանող նամակներ... և այդ—շատ պարզ երևում է—իր լրագրի անունը հռչակելու միտումով միայն:

Դրուածքի անսամբը թոյլ է, բայց կան սուր կտորներ, զուտ տեղական և միայն ժամանակակից բնաւորութիւն ունի, հոգեբանական կողմը սաստիկ թոյլ և մինչև իսկ սխալ. ունի նաև բեմական շատ անյարմարութիւններ:

Ինչպէս տեսնում էք, այս անգամ ինձ չէ յաջողում լաւ պիեսաներ յիշել, եղածները վատ չեն, բայց նշանաւոր ոչ

մի գործ դեռ չէ երեւցել, բացի Բիէւրնսոնի (Björnson) «Մարդկային ուժից վեր» գրաման: Ներկայացնում եմ նրա նիւթը միայն, աւելորդ համարելով գտաւել նրան: Պատուար Սանդը իր աղօթքներով միշտ բժշկում է հիւանդներին, սակայն նրան չէ յաջողւում բժշկել իր սիրելի կին Վարային, որ անկողին է ընկել ներվոսին մի խանգարումի հիւանդութեամբ: Բայց չէ՞ որ հաւատքը հրաշքեր է գործում, իսկ պատուար Սանդը հաւատք ունի: Նա քրմապէս աղօթում է, չոգած եկեղեցու սեղանի առջև, իսկ գաւառի միւս պատուարները եկել ժողովուրդ են հիւանդ կնոջ սենեակում, Սանդի գործելիք հրաշքը տեսնելու յոյսով: Արդեօք հրաշքը տեղի ունենալու է—կասկածում են բոլորը արիւրութեամբ: Պատուարներից մէկը գալիս է յուզւում, կասկածներով պաշարւած և սկսում է խօսել քննութեամբ: Աստուծոյ, աշխարհի և իր կասկածների մասին (չառ գեղեցիկ խօսքեր, որոնց այստեղ մէջ բերելը անհնար է մեզ) և այնպէս լաւ է խօսում որ բոլոր չըջապատողները յուզւում են: Յանկարծ վրայ է հասնում պատուար Սանդը—տանուէրը, ետեից գալիս են հազարաւոր անձեր: Եւ հիւանդ կինն իսկոյն ոտքի է կենում ու քայլում դէպի իր ամուսինը: Անգամալոյծ կինը քայլում է: Հրաշքը կատարւում է, ամենքը ծնկան վրայ են իջնում... Բայց ոչ... Վարան սահում ընկնում է և... մեռնում, մինչդեռ խեղճ ամուսին պատուարը մրմնջում է. «բայց ոչ, այո չէ... այո չէ... կամ աւելի լաւ...» և նա էլ մեռնում է իր կնոջ դիակի վրայ... Հրաշքը մարդկային ոյժից վեր էր...

Թղթակցութիւնը երկարեց, ճիշտը ասած մնում է մի քանի խօսք ասել բազմաթիւ աննշան, անհամ, անմիտ, յաճախ լրբենի ֆրանսական միւս խեղկատակութիւնների, կատակների և վօգը վիշտերի մասին: Նրանք այնքան շատ են, այնքան շուտ շուտ են բուսնում, որ թուեն իսկ անհնար է, իսկ մի խօսք լաւական է նրանց յատկութիւնը ցոյց տալու համար: Այդպիսի պիտաները, ճշմարիտ, կարող են սիրել միայն ֆրան-

սական բնուորութեան տէր անձեր:

Ստիպւած եմ քիչ երկար խօսել Արման Սիլվեստր և Էօթէն Մօրանդի մի նոր գրամայի մասին, որ մուզիկայի տակ է գրուած և կոչւում է Իզէլ (Jzéyl): Նախ քան նրա մասին խօսելը, ընթերցողը գուցէ չգիտէ որ բուզդայական կրօնը այժմ մեծ պրօպագանդ է անում Փարիզում: Նա արդէն ունի տաճար, շատ հաւատացողներ, նոյն իսկ վերջերումս «Messne» անունով մի վէպ «Revue de deux monde»-ի մէջ և այժմ էլ ահա բեմի վրայ Իզէլ պիեսան: Փնտռել թէ Իզէլը իսկականութիւն ունի, դա կընշանակի ստուերի ետեից վազել: Իզէլը լոկ երեւակայութիւն է, արեւելեան երեւակայութիւն, այլանդակօրէն պարարած արեմտեան բանաստեղծութեամբ: Հեղինակներին թուել է թէ Բուզդայի (Սակիա-Մունի) լեգենդան կարող էր բեմական նիւթ լինել և ահա նրանք ստեղծել են նրանից նոյն իսկ մի դեր Սարա-Բերնարի համար: Այդ Բուզդայի, Մարիամ Մագդաղինացու և այլն խառնուրդը մի այնպիսի անճոռնի ամալգամ է ներկայացնում, որ եթէ Սարա-Բերնարի դերը չլինէր, պիեսան ոչնչով չէր զանազանուիլ մի ֆեհրիից: Մեծ յաջողութիւն է գտել, ինչպէս որ գտնում են բոլոր այլանդակ, հրէշաւոր երեւակայութեան արդիւնքները թէ բնութիւնը և թէ գրականութեան ասպարիզում:

Այժմ մի քանի խօսք ժընէվի այս ձմեռուայ սեզօնի մասին: Ոչ մի նոր բան, բացի Վազների «Կախարդուած նաւ» օպերայից. այդ օպերան էլ, ինչպէս շատերը գիտեն, Վազների առաջին գործն է, որ դեռ կրում է իտալական մուզիկայի խարակտեր, սակայն և ցոյց է տալիս սպագայ հանճարի նշանները: Նորերումս միայն, մի 20 անգամ խաղալուց յետոյ, դադարեցին խաղալ այլ ևս: Դիւքրօզի «Ժանի» օպերան միայն երկու անգամ խաղացուեց: Այդ էլ շատ էր: Շատ ակորթելի և լաւ էին միմիայն կոնցերտները: Մի քանի տարից ի վեր է, որ նշանաւոր արտիստները խմբուած ու մի երաժշտական մեծ խումբ կազմած,

պարբերական կլասիկական կոնցերտներ
են տալիս շարաթը մի անգամ: Ամեն ան-
գամ հրաւիրում են Ներուպայում յայտնի
պիանիստներ կամ վիոլոնիստներ: Վեր-
ջին կոնցերտում, օրինակ, Նորվեգիայի
յայտնի կոմպոզիտոր Գրիգը (Grieg) կա-
ռավարեց երաժիշտներին իր գործերից
5—6 կտոր նուագելու ժամանակ: Այդ

գործերի մէջ սքանչելի կտորներն էին
«Peer Gynt» օպերայից (խօսք Իբսէնի)
«Առաւօտ», Ազի մահը, և մանաւանդ
Անիտրայի պար գողտրիկ մազուրկան,
որ ովացիաների ենթարկուեց. կոմպո-
զիտորն ստացաւ դափնեայ պսակ:

Վ. ՓԱՓԱՋԵԱՆՑ



ՄԱՍԿԱՆԻՅ ԵՒ ԶՈՒԴԵՐՄԱՆ

Գտնուել անյայտութեան մէջ, աղքատութեան մատնուած, յօրինել մի գործողութեամբ օպերա և միանգամից վաստակել նիւթական ապահովութիւն, համաշխարհային հռչակ, մամուլի բուռն գովասանքներ և այն էլ 19-րդ դարու վերջում, ըստ Էրեոյթին մի երազ է։ Սակայն իտալացի երիտասարդ մաէստրօ Պիետրօ Մասկանիյին յաջողուեց այդ ամենը ձեռք բերել շնորհիւ իւր յօրինած «Cavalleria rusticana» («Գիւղական պատիւ կամ աւելի ճիշտ՝ Գիւղական ասպետութիւն») օպերայի և միլանցի ճարպիկ և եռանդուն իմպրեսարիօ Սօնցօնիյի։

Անձնատուր Կլաւօ իւր օգտին, ոչ պակաս քան թէ գեղարուեստի յառաջադիմութեան, Սօնցօնիյին ոչ դրամ և ոչ էլ ջանք էր խնայում ունկլամայի։ Նա առատօրէն վճարում էր բոլորին, ով միայն կարող էր աջակցել իւր ձեռնարկութեան։ Գեղեցիկ խումբ կազմակերպելով նա սկսեց շրջել և հռչակել թէ Մասկանիյին և թէ իւր անունը։ Եւ իրօք նրա յոյսերն արդարացան։ «Գիւղական ասպետութիւն» օպերան մի յաղթական ճանապարհորդութիւն կատարեց ամբողջ Իտալիայում և արշաւելով երաժշտական աշխարհը մուտք գործեց տիեզերքի ամենահեռաւոր անկիւնները։ Առանց սխալուելու կարելի է ասել որ դարիս վերջին քառորդում ոչ մի երաժշտական աշխատութիւն բեմի համար գրուած այդ չափ աղմուկ չէ հանել։ Սակայն ինքն ըստ ինքեան այդ մեղօղբաման, ինչպէս նրան հեղինակն է անուանում, շնորհիւ իւր սեղմուած նիւթին և փայլուն ու զգածուած մուգիկայի,

որ ջղերի վրայ սաստիկ տպաւորութիւն է գործում, սկիւմայ դարձնում է հանդիսականի ուշադրութիւնը, լարուած դրութեան մէջ պահելով նրան և ստիպում է ազահութեամբ հետեւլ այդ լի դրամատիզմով և էֆֆեքտով բուն գրուածքին, որ առանց երաժշտութեան էլ բաւմաթիւ գափնեայ պսակների է արժանացրել տիեզերահռչակ արտիստահիներից մէկին՝ այն է Էլէօնօրա Դուզէին։

Այդ Տուրրիդուն, որ իւր վիճակը կապել է գոթալդ Սանտուցցայի հետ, միայն ապացուցելու թէ որչափ նա անփոյթ է դէպի Լօլան, որ դաւաճանել է նրան և ամուսնացել մի ուրիշի հետ, երբ Տուրրիդուն գինուորապրութեան էր կոչուած։ այդ Ալֆիօն, որ նախանձից ոչխարի նման է մորթում Տուրրիդունին, և նոյն Լօլան, որ քաջ ճանաչելով իւր ամուսնոյ կրքոտ բնաւորութիւնը այնուամենայնիւ շարունակ աշխատում է հաճոյանալ Տուրրիդունին, դրանք բոլորը կենդանի տիպեր են Իտալիայում, և գուցէ ոչ միայն Իտալիայում այլ և բոլանդակ երբիս վրայ։ Գործողութեան ժամանակը որ կատարւում է ս. Յարութեան տօնի աւաջին օրը, չատ յաջող և նպաստաւոր է և հեղինակին միջոց է տալիս հանդիսականի աւաջ ցոյց տալ թէ ամբօխի զուարթ տրամագրութիւնը և թէ այդ դրութեան հսկապատկեր տրտում դրաման։

Զմուռնանք յիշել որ 1890 թուականի իմպրեսարիօ Սօնցօնիյի յայտարարած մրցանակաբաշխութեան մէջ Մասկանիյի օպերան առաջին մրցանակով պսակուեցաւ։ Պատմում են որ մաս-

նաժողովի անդամները երկար ժամանակ տատանում էին և կասկածի մէջ էին թէ առաջին մրցանակը որին առաջակիցը Լէօնկովալլոյի (Pagliacci) — խեղկատակներ՝ մի գործողութեամբ օպերան էր) և վերջը նախապատուութիւնը տրուեց Գիւղական ասպետութիւն՝ օպերային, առաւելագէտ աշխատութեան համառօտութիւնը ի նկատի առնելով:

Ոչ նուազ փառք է վայելում թատրոնական աշխարհում գերմանական թատերգու և վիպասան Հերման Զուդերմանը: Նրա գրութեանցից երկուսը «Պատիւ» — die Ehre և Հայրենի առն — կամ Հայրենիք — Heimath արդէն խաղացուել են հայ բեմի վրայ, իսկ առաջինը նոյն իսկ լոյս տեսած է տպագրութեամբ:

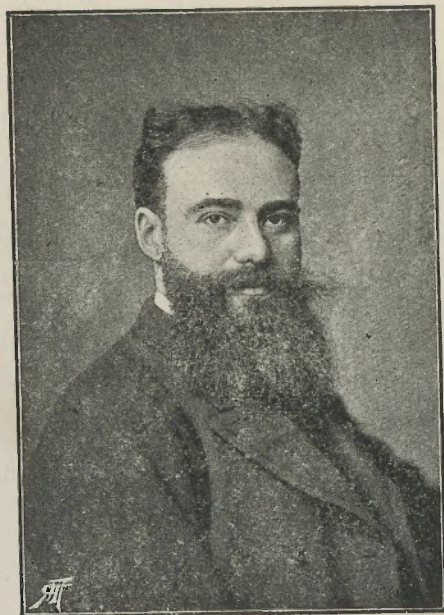
Զուդերմանի «Պատիւ» թատերգութիւնը թէ հասարակութեան և թէ մամուլի մէջ ահագին հետաքրքրութիւն դարձեցրեց: Անշուշտ այդ գրութեան ժամանակակից թատերական գրականութեան մէջ հռչակուող և փայլուն ստեղծագործութիւններից մինը պիտի համարուի թէ իւր գրական արժանիքների և թէ այն առատ և հարուստ նիւթի համար, որ տալիս է գերակատարներին: Թէ բեմականութեամբ և թէ բնաւորութիւնների նկարագրութեամբ Զուդերմանն օրինակելի թատերգու է հանդիսանում: Մահաւանդ հրաշալի է այլ գրութեան երրորդ գործողութիւնը, որ բեմական տեխնիկայի վերաբերմամբ մի դասախօսութիւն է:

Այդ համակերելի հեղինակի մի երրորդ գրութեան է «Սողոմի կորուստ» գրաման, որի տիպերը վերին աստիճանի կենդանի, բնորոշ և պայծառ են նկարագրուած: Հանդիսականը նրանց սեփական

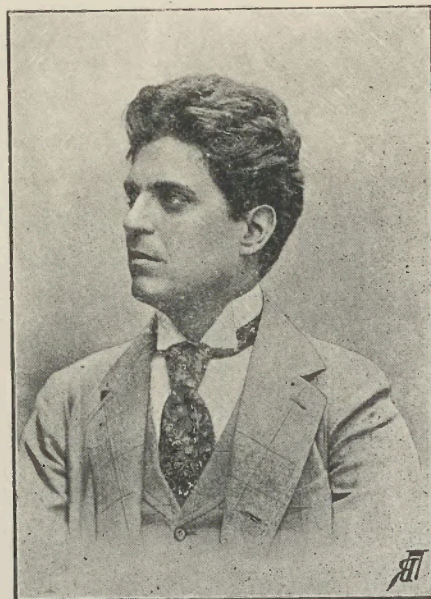
է բեմի վրայ կատարեալ ամբողջութեամբ: Իրամայի ընթացքը միանգամայն զբաւիչ է: Զուդերմանի այդ գրութեան հերոսը ներկայանում է հանդիսականի առաջ կատարեալ բարոյական անկման մէջ, որին նրան հասցրել է չըջանել: Հերոսի բեմում երեւող գուշակել է առաջին հանդիսականին որ նրա առաջ լարուած ջղերով, քայքայուած ոգւով ու սրտով զոհ է կանգնած՝ արդէն դատապարտուած կորուստի: Նրա համար այլ ևս փրկութիւն չկայ և միակ ելքը մահն է, որ նրան կ'ազատէ այդ կիսակենդանութիւնից: Մինչդեռ «Պատիւ» թատերգութեան մէջ հեղինակը քայլ առ քայլ, աստիճանաբար է պատկերացնում այն ուղին, որով անցնում է հերոսը իւր բարոյական կռիւլ մղելիս թէ իւր և թէ իւր չըջապատողների հետ, «Սողոմի կորուստ» պիտի մէջ հեղինակը հանդէս է բերում հերոսին այն գրութեան մէջ, երբ նա անընդունակ է որեւէ կռիւ մղելու իւր ինքնորոշութիւնը, իւր իդէալները պաշտպանելու համար: Նա զոհ է և սարսափում իւր անկումից, բայց անկող է մաքառելու մոլութեան այն տիգրիսի հետ, որ քամիլ, ուժասպառ է արել նրա ստեղծագործական տաղանդը և ընդմիշտ բաժանել իւր փայլայած գեղարուեստական գործունէութիւնից, որ նա մի ժամանակ փայլուն կերպով սկըռեց «Սողոմի կորուստ» պատկերով և որ նրա համար հանճարաւոր նկարչի աւուն ստեղծեց:

Շատ ցանկալի կրկինէր որ այդ գրութեան հայկական բեմի աղքատ ռեպրատաւում ևս ընդունելութիւն գտնէր:

ԹԱՏԵՐԱՍԷՐ



Հ. Զուղերման:



Պ. Մասկանիյ:

ԹԱՏՐՈՆԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

(1893/1894 թատերաշրջանը)

Անցած 1893/94 սեզոնը մի արտաքույ կարգի շրջան պիտի համարել: Նախ այն պատճառով, որ նախընթաց երկու տարուայ փորձերն անյաջող վերջաւորութիւն ունենալով՝ յուսահատութեան էին հասցրել հայ թատրոնի բարեկամներին, և երկրորդ՝ մի քանի անձանց անտեղի միջամտութիւնը, որ սպառնում էր հայ բեմը ևս կուսակցական կռիւների ասպարէզ դարձնել: Ամառուան ընթացքում տեղի ունեցած ժողովներն էլ ոչ մի հետեանք չունեցան: Աներկրայելի էր որ հայկական բեմի թատերաշրջանը, ըստ սովորականի, դեֆեցիտ ունենալու է, սակայն սրտեղից գտնել դրամ, որհա մի հարց, որ հայ բեմի վերաբերմամբ միշտ պահպանել է իւր թարմութիւնը:

Յուզիւ ամիսն արդէն սկսուած էր, երբ մեր սակաւաթիւ թատրոնատէրներից պ. պ. Սա. Սուլիանեան, Յով. Թումանեան և Գր. Տէր-Նիկողոսեան հրաւիրելով իրեն աջակիցներ պ. պ. բժ. Արծրունուն, Ս. Լիսիցեանին և Ա. Թարխանեանին, պատրաստականութիւն յայտնեցին տեղական և Պոլսոյ ոյժերից մի խումբ կազմակերպել և իրենց վրայ առնելով ամբողջ գրաստական պատասխանատուութիւնը թատրոնական գործը մի սեզոն ևս տանել:

Վերջապէս սեպտեմբերի 10-ին խումբը կազմակերպուած է: Բնականաբար դարձեալ մեր հին ոյժերից, միայն այն զանազանութեամբ նախորդ երկու տարիներից, որ իւր մէջ կայ մի այնպիսի խոշոր ոյժ, ինչպիսին է տիկ. Հրաչեան: Նախ քան որոշ կարակացութիւններ անել և դերակատարների ու ներկայացրած դորձերի մասին խօսել, աւելորդ

չենք համարում վարագոյրը բարձրացնել և կոլիսի ետեր ցոյց տալ, և ընդհանրապէս պարզել այն պայմանները, որոնք հայերէն ներկայացումների հետ ամուր են կապուած: Այդ մենք անհրաժեշտ ենք համարում «Թատրոնի» ընթերցողների համար և մանաւանդ նրանց համար, որոնց առանձնապէս հետաքրքրում է հայկական բեմը:

Անշուշտ մեզանից շատերը լսած են զանազան առարկութիւններ, թէ մենք հայերս չունինք կանոնաւոր դերասանական խումբ, որ լինի բաղկացած ասպանդաւոր և շնորհալի բեմական ոյժերից, հետեապէս և չենք կարող մշտական բեմ ունենալ, միւս կողմից թէ և քիչ չէ նաև նրանց թիւը, որոնք պնդում են թէ մեր բեմի թոյլ կողմը և միակ դժբաղդութիւնը մեր ժողովրդի ճաշակի և զարգացման համապատասխան ունակութեամբ բացակայութիւնն է:

Ակներև է որ այդ երկու մագերին էլ որոշ չափի ճշմարտութիւն են պարունակում, սակայն ոչ այն աստիճանի որ բեմի յաջողութիւնը և յարատեւութիւնը միանգամայն այդ երկու հանգամանքից կախումն ունենալու: Լիակերտուարը և շնորհալի բեմական ոյժերը չեն կարող բանել, և սրտեղից, քանի որ մեր բեմը իւր 35-ամեայ կենաց մէջ դեռ 10 տարի անընդհատ գոյութիւն չէ ունեցել: Միշտ եղել են բացառիկ հանգամանքներ և կան այժմս, որոնք ազդել են թէ բեմական գործիչների զարգացման վրայ և թէ ունակութեամբ մշակման, և այդպիսով վնասել թատրոնական գործի կանոնաւոր ընթացքին:

Նախ որ հայկական խումբը, հենց

իւր գոյութեան առաջին օրերից սկսած, մինչի օրս և նոյն իսկ ամենածաղկեալ չրջանում — 80-ական թուականներին, դուրկ լինելով սեպհական բեմից, մէկ թատրոնից միւս թատրոն է թափառել և նրա վիճակը կախուած է եղել ոչ թէ միայն թատրոնապետներից, այլ նոյն իսկ թատրոնի պահապանի քմահաճութիւններից, որ բեմի լապտերն է վառում: Շատ բնական է որ չունենալով բեմ, նա գուրկ է եղել և կանոնաւոր փորձերից: Փորձերը հազիւ տեսել են $2-2\frac{1}{2}$ ժամ և այն էլ կէս օրին աղմուկի և աղաղակի ուղղեկցութեամբ, երբ գիշերուան ներկայացման պատրաստութիւններն են տեսնում: Իրերի այդ դրութեան մէջ հասկանալի է որ հետեանքն էլ անմխիթար է եղել, որովհետեւ խումբը հարկ եղած ժամանակը իւր իրաւասութեան ներքոյ ազատ բեմ չունենալով և անկարող լինելով կանխաւ յայտարարած պիեսը յետաձգելու, ստիպուած է եղել կիսափորձերով բաւականանալ և բեմ ելնել, որպէս զի մամուլի անխնայ հարուածների տակ ընկնի: Յրկրորդ՝ հայ բեմի ռեպերտուարը միշտ տարօրինակ կերպով է կազմուած եղել: Մինչդեռ ինտելիգենցիայի մեծամասնութիւնը — այսինքն հայ հասարակութեան այն դասը, որ թատրոնի ապահովութեան համար զբաղական տեսակէտից շատ չնչին տարր է ներկայացնում, միշտ կրկնել է՝ և ոչ մի միջօրրամա, իսկ թատրոն յաճախող ժողովուրդը աւելի գերադասել է միջօրրաման: Այսպէս 1891/92 թուականի թատերաշրջանին Բիւլընսօնի հռչակուող «Մանկութիւն» պիեսը հազիւ է ծածկել գիշերուան ծախքը, իսկ «Փարիզու աղքատներ», «Քոյր Թերեզա» և այլ միջօրրամաները 600—700-ական բուլբի հասոյթներ են տուել: Նոյնը և կրկնուել է անցեալ սեզոնին, որ նախորդ տարիների հետ բաղդադած իւր անյաջողութեամբ կարող է համեմատուել միայն 1886/1887 թուականի սեզոնին, երբ հանգուցեալ Ադամեանի մասնակցութեամբ ընտիր պրուածքները 70-80 բուլբի մուտք էին տալիս: Ոչ պակաս ազդեցութիւն են ունեցել ռեպերտուարի վրայ նաև այս

կամ այն առաջնակարգ դերասանուհին, որոնք միշտ ճգնել են այնպիսի ռեպերտուար, ուր ընդհանուր խմբի յաջողութիւնը և ամբողջութիւնը գոհուել է յօգուտ նրա վայելելիք ծափահարութիւնների: Իսկ այդ հանգամանքը չնչին դեր չէ կատարել մեր ռեպերտուարի մշակման մէջ, և առաջացրել է մի այնպիսի խառնաշփոթ, անգոյն ուղղութիւն, որ հակառակ պիտի համարուի նոյն իսկ ոչ թատրոնասէրների տրամաբանութեան:

Համեմատաբար աւելի խնամքով է եղել մշակուած վերջին սեզոնի ռեպերտուարը և պարունակել է իւր մէջ թէ մեր ինքնուրոյն բեմական գրականութիւնը («Ամուսիններ», «Էլի մէկ գոհ», «Պէպո» և «Մեծապատիւ մուրացկաններ»), թէ Ներսիսիան գրականութեան ընտիր երկասիրութիւններ («Վամիլիադարդ տիկին», «Իարքնապետ», «Հայրենի տուն», «Արտոյտ», «Պատիւ» և այլն) և թէ դասական հեղինակութիւններ («Աւագակներ», «Սէվիլիոյ Սափրիչ», «Սկապէնի արարքներ»), բացառութիւններ են կազմել երկու միջօրրամա («Յրկու Որբ» և «Քոյր Թերեզա»), որոնք իբրև դերք են տրուել, և մի քանի ազգային ողբերգութիւններ, որոնք հանդէս են հանուել եկեղեցական և ազգային մեծ տօներին:

Սակայն ուր էին նրանք — այն բազմաթիւ թատերասէրները (sic!), որոնք կրկնում էին, թէ մեզ ինքնուրոյն ռեպերտուար տուէք: Որովհետեւ եթէ մեր թատրոնասէր հասարակութիւնը իրօք այդպիսի պահանջ զգար, այն ժամանակ «Մեծ. Մուրացկաններ» ներկայացնելու թատրոնում այնպիսի ամայութիւն չէր տիրել Բայց մեզ կ'ասեն թէ հայկական ներկայացումների անյաջողութիւնը և թերութիւնները վերագրելու է հմուտ ռեժիսորի բացակայութեան: Մի լուպէ ընդունենք որ մենք ունինք շնորհալի բեմական ոյժեր, խիստ կանոնաւոր մշակած ռեպերտուար՝ բաղկացած ինքնուրոյն, ընտիր պրուածքներից, որոնք իրական մեր կեանքն են պատկերացնում, և մեր բեմի միակ ցաւը հմուտ ռեժիսորի բացակայութիւնն է: Նթէ այդպէս է, ենթադրենք որ այդ խոչըն-

դոտն էլ հեռացրած է, սակայն ինչ կարող է անել ամենահմուտ ռեժիսորը, երբ մի խումբ՝ զուրկ կանոնաւոր փութերից, սեպհական բեմից, չունենալով գէթ մի կիւրակէ, կամ տօն օր, երբ ներկայացումը աւելի հասարակութիւն կարող է գրաւել, խաղալով *երկուշաբթի* օրերը և Թիֆլիսի 50 հազար հայ ազգաբնակչութեան համար տալով ընդամենը 30—35 ներկայացումը, *Մնար չունի* իւրաքանչիւր պիեսը, չենք ասում բազում անգամ, այլ գոնեա 3 անգամ կրկնել: Փաստն անհերքելի է: Անցած 32 ներկայացումից միայն 3 գրուածքներն են կրկնուել և այն էլ բարեգործական նպատակով, իսկ 14-ը եղել են միանգամայն նոր աշխատութիւններ, որ առաջին անգամ են բեմ հանուել: Միակերպ փաստեր կատարուել են և նախորդ սեզօններում: 1891/92 թուակ. թատերաշրջանին 39 ներկայացումից 17-ը միանգամայն նոր գրուածքներ են եղել, հարկաւ ըստ մեծի մասին թարգմանական, բայց և այնպէս խմբին անձանթ: Արդ՝ ինչ կարող է անել ամենահմուտ ռեժիսորի ղեկավարութեամբ դերասանը, որ տարուան ընթացքում միայն 5 ամիս կանոնաւոր խմբում ծառայելով, ստիպուած է 14 նոր տիպ ստեղծել: Այդ՝ մեր համեստ կարծիքով, չափազանց է նոյն իսկ տաղանդների համար: Աշխարհահռչակ արտիստների ռեպերտուարը սահմանափակուած է 10—15 պիեսով: Մոլիերի տուն կոչուող Փարիզի «Comédie Française»-ը, որ թատրոնի պատմութեան մէջ փայլուն տեղ ունի բռնած, եթէ վայելում է այդ փառքը՝ անտարակոյս չնորհիւ այն հանգամանքի, որ բաւականացել է մի քանի դասական հեղինակներով և գլխաւորապէս Մոլիերով: Իւրաքանչիւր սեզօնում նրա տուած նորութիւնների թիւը 3—4-ից չէ անցել: Այդպէս 1892 թուականի սեզօնին ազդարարել է երկու նոր գրուածք՝ «Par le Glaive» և «Jean Darlot», իսկ 1893 թուականին միայն մի նոր գործ—«l'Aretin»: Մոսկուայի ռուսաց փոքր թատրոնը որ Ռուսիոյ առաջնակարգ բեմն է, երբէք մի

սեզօնում 4—5 նոր պիեսից աւել չէ տալիս: Նոյն երևոյթը կրկնուած է և մեր աչքի առաջ Թիֆլիսում:

Այդ ամենից յետոյ բնական է որ հայերէն ներկայացումները երբեմնակի զուրկ են եղել իլլիւզայից, ամբողջովին գեղարուեստական տաւառորութիւն չեն գործել, բայց և այնպէս այդ ոչ ոքին իրաւունք չէ տալիս գրականապէս պընդել, որ նախորդ սեզօնի ներկայացումները հայ հանգիսականին բաւականութիւն և գեղարուեստական գուարճութիւն չեն պատճառել:

Այդպէս անցած սեզօնի 32 ներկայացումներից իբրի բաւականութիւն պատճառող գործքեր, նոյն իսկ խիստ քննադատների համար, երբ ամեն տեսակի հանդիսական կարող էր որոշ չափի գուարճութիւն ստանալ և թատրոնից հեռանալ առանց ցաւելու իւր կորցրած կողմերի համար, մենք կարող ենք մատնացոյց անել «Ամսիկիազարդ տիկին», «Ամուսիններ», «Հայրենի տուն», «Պէպօ», «Արտոյտ», «Սկապէնի արարքները», «Բէատրիս», «Էլի մէկ գոհ», «Մեծապատիւ Մուրացկաններ», «Բին» և դարձեալ մի քանիսը:

Իժմադդաբար նոյնը չենք կարող ասել մնացեալների վերաբերմամբ, ինչպէս՝ «Ալեքիլիոյ Սափրիչ», թէև միւս կողմից էլ՝ «Օրլէանի կոյս» պիեսի բեմ հանելը լոկ պիտի թիւրիմացութեան վերագրել:

Անցած սեզօնին նախ և առաջ պիտի արձանագրել երկու խոշոր անյաջողութիւն: Անյաջողութիւնը նախ վերաբերուած է *Նիւթալանին*, ժողովրդի սառնութեան, որ աւելի աչքի էր ընկնում չնորհիւ գաւառացիների քացակայութեան, և մասամբ կողմնակի հանգամանքներին, օպերին, կուսակցական կռիւներին և լրագրական ռեպորտեժների անխնայ յարձակումներին: Ներկորդ անյաջողութիւնը վերաբերում է մեր թատրոն յաճախող հասարակութեան տակաւին չզարգացած գրականական ճաշակին: Նրբ մի շարք պիեսների ընտիր բովանդակութեամբ և միանգամայն նոր հայ բեմի համար («Ալեքիլիոյ

Սափրիչ, Սկապէնի աւարները, Վեծ. Մուրացկաններ, Արաոյտ» անցնում էին գտտարկ ավտոների ներկայութեամբ: Մեզանից շատերն անշուշտ ականատես եղած են որ մի շարք պիսներ ներկայացնելու թատրոնը մի օրինակիլի ամառութիւն էր պատկերացնում, ուր օթեակները բերանները բաց դազանների նման սպառնում էին խեղճ գերակատարներին կլանել: Այդ անյաջողութիւնը, որ անցեալ սեզոնի բացասական կողմն է, աւելի ցաւալի է, ըստ որում մեր հասարակութիւնն իրաւունք չունէր տըրտընջալու ոչ ռեպրտուարից և ոչ իբր թէ խմբի թուլութիւնից: Խոստովանում ենք մեզ համար՝ այդ հասարակութիւնը հանկուճ է: Նրբ նրան հիւրասիրում են որեւէ անգոյն գրուածքով, նա հայհոյում է, վրդովւում է որ թատրոնի գեկալարներն անընդունակ են զործր տանելու և թատրոն չէ յաճախում: Նրբ նրան սննդաբար և առողջ նիւթ են մատակարարում, նա թէև մեղմ է հայհոյում և չէ վրդովւում, բայց և այնպէս թատրոն չէ յաճախում: Արդ՝ ինչպէս դուրս գալ այդ լարերին թոսից, կըհարցնէ մեզ ընթերցողը: Անուշադիր թողնել, առանց չեղուելու առաջ ընթանալ, իսկ վաղ թէ ուշ լաւագոյնը յաղթանակը տանելու է:

Նթէ դուք սկահանջում էք փայլուն դերակատարութիւն, այսինքն գեղարուեստ, իլլիւզիա, նայեցէք տիկ. Հրաչիային Մարգարիտ Գօտիէ, Բէաարիս՝ Մագդայի (Heimath) և Մարգարիտի (Ամուսիններ) դերերում:

Տիկ. Հրաչիան՝ վաղամեռիկ արեւելան թատրոնի այդ հարազատ գուակը, որ այսօր մի եզակի տաղանդ է մեր բեմական ոյժերի մէջ, գլխաւորապէս միմիկական դերասանուհի է որ իւր դէմքի վրայ արտայայտուող ներքին յուզմունքով իշխում է հանդիսականի ուշքի և մտքի վրայ: Մենք երկու անգամ առիթ ունեցած ենք տեսնել տիկ. Հրաչիային Մարգարիտ Գօտիէի դերում և երկու անգամ էլ արտիստուհին, կատարելով դերի մանրամասնութիւնները տարբեր կերպով, ամբողջացրած տիպ ստեղծեց, կա-

տարեկապէս զմայլեցնելով հանդիսականներին և տալով մի շարք գեղարուեստական պատկերներ: Առաջին զործողութեան մէջ մեր առաջ կանգնած է իւր կեանքը տնիսայաբար միսող մի էակ, որ արտայայտում է նախ Փիզիքապէս յոգնածութիւն և մի տեսակ յափուութիւն դէպի կեանքը: Բայց և այնպէս նրա վրայ նկատելի չէ ոչ մի բարոյական վիշտ, ոչ մի չարչարանք և նշոյլ բաւարութեան չարժանացած ձգտումների: Նա նազելի է, գեղեցիկ և հրապուրիչ, կատարեալ թագուհի demi monde-ի: Արտիստուհին գերազանցում է ինքը իրեն ժորժ Վիւլալի հետ ունեցած տեսարանում, որպէս զի միանգամայն ապշեցնէ հանդիսականին երբ նա ոգին աւանդելիս ի բոլոր սրտէ օրհնում է Նիշետտայի ամուսնութիւնը. նա՛ որ իւր կեանքում զուրկ է եղել բաղդից և ստիպուած է եղել հրաժարուել երջանկութեան եզակի փայլից... Միթէ գեղարուեստ ուրոնողների և սիրողների համար այդ բաւական չէ:

Միթէ Ամուսինների մէջ տիկ. Հրաչիայի Մարգարիտը իրօք հայ կին չէ: Առաքինի ոտից մինչև գլուխ: Լուռ ու մունջ տանող ամուսնական լուծի ճընշումը և լուսակալութիւնը և միշտ հաւատարիմ հայ կնոջ ամօթ խածութեան: Միթէ մեր տաղանդաւոր կօմիկ Տէր-Դաթեանի Դիքօն (Պէպօ) Մարգիսը (Էլի մէկ զոհ) գեղարուեստից զուրկ տիպեր են: Մարգիսինք մեր չնորհալի արախա Պետրոսեանցին Ֆիլիպ Դիւրլէյ (Դարբնապետ)՝ ժորժ Վիւլալ (Մարգարիտ Գօտիէ), Կոմս Տրաստ (Պատիւ), պասսօր Հեֆտերդիեդ (Հայրենի տուն) և Վիին, որ տունց իւր նպատին և որ ի դէպ ասելու է անցեալ սեզոնի փաւոր ներկայացումներից մէկն էր:

Իսկ միթէ գեղարուեստականութեան տալուարութիւն չեն զործում Ամուսիններ, Վեծ. Մուրացկաններ, գրուածքները: Մինչդեռ երկու ներկայացման էլ, մանաւանդ երկրորդի թատրոնը լի չէր: Այն ինչ այդ փաստը չափազանց տխուր մտածմունքներ է զարթեցնում մեր մէջ և ստուեր ձգում մեր հասարակութեան

վրայ: Քանի որ այդ պիեսները ազգա-
բարոյեցան, մեր հասարակութեան կրք-
թուած մասը պարտաւոր էր աւելի ու-
շադրութեամբ վերաբերուել հայ բնմին:

Իբրեւ նորութիւններ առաջնակարգ
տեղ են բռնում՝ «Ամուսիններ», «Մեծ.
Մուրացկաններ», «Հայրենի Տուն» և
«Արտոյտ» պիեսները:

«Ամուսիններ» գրուածքը, որ մեր տա-
ղանդաւոր թատերգու Սունդուկեանցի
փոյիայած աշխատութիւնն է, ան-
կասկած գրական տեսակէտից աւելի
թոյլ է քան թէ «Պէպօն», «Փաթարա-
լան» բայց և այնպէս հեղինակը շո-
շափում է օրուան հորցերից մէկը,
այն է՝ ապահարգանք, որին թէև
ուղղակի չէ մօտենում: Ինչո՞ւ պիեսի
կանուան վերջնել թէ ամուսիններից
մէկը հրէշ է, ինչո՞ւ համարձակ չբարձ-
րացնել ամուսնական կեանքի վարա-
գոյրը և հանդիսականի առաջ երկու
տիպ չկանգնեցնել (ամուսիններ), որոնք
վերին աստիճանի առաքելի են, բարո-
յական, բայց և այնպէս բնաւորութեամբ
լինելով տարբեր՝ միատեղի կեանքը նրանց
երկուսի համար էլ անտանելի է դարձել:
Սակայն այդ Սունդուկեանցի ձեռն է՝
միշտ դրական տիպերի մօտ բացասա-
կան տիպեր ևս պատկերացնել:

Սունդուկեանցի տիպերը չափազանց
սերտ կապեր ունին իրարու հետ: Եթէ
հետեւեք նրա գրուածքներին՝ շատ պարզ
նկատելի կլինի տիպերի յաջորդաբար
ժառանգականութիւնը: Անանին և Մար-
դարիտը շատ մօտ են իրարու, ինչպէս
նաև Վանօ Բրիլիանտովը՝ Սամսոնեանին:
Շատերը կարծում են որ Սամսո-
նեանի տիպը չափազանցած է: Եթէ
մենք ընդունում ենք որ Վանօ Բրիլիան-
տովը տիպ է, պէտք է ընդունենք որ
Սամսոնեանն էլ մեր կեանքի ճշգրիտ
պատկերն է: Վանօ Բրիլիանտովը մեր
դարու կեղծ լուսաւորութեան պտուղն
է, իսկ Արկադի Սամսոնեանը նրանից
հեռու չէ գնացել, թէև ծառայութեան
իւրարիւսիայում հասել է բարձր աստի-
ճաններին: Նրանք երկուսն էլ բնաւորու-
թեամբ հարազատ եղբայրներ են, երկուսն
էլ անկիրթ են, չնայած որ մէկը լուսա-

ւորութիւնից իւրացրել է լաւ գրեւոր հագ-
նելու շնորհքը, իսկ միւսը աւելի է կո-
կուած և նոյն իսկ գիտութեան տաճարի
մէջ էլ է կղել: պոկեցէք նրա այդ արտա-
քին կեղեր, Արկադին էլ միևնոյն Վանօն
է: Նրանց երկուսի հայեացքներն էլ
կեանքի վերաբերմամբ միատեսակ են,
նրանք երկուսն էլ մի ակնոցներով են
նայում շուրջը տիրող երևոյթներին, եր-
կուսն էլ սիրոյ ծաղիկներ են քաղում,
երկուսի տեսակէտից էլ կեանքի այժման
և օմէզան՝ զուարճութեան, սիրոյ և դի-
նու մէջ է կայանում: Վանօն ասում է՝ «fi
done! հայոց թատրոն», իսկ Արկադին
հեգեօրէն արտասանում է՝ «ազ...գա...
սէր... և չգիտեմ էլ ինչասէր... Ահա
այդ տեսակէտից Սունդուկեանցը միան-
գամայն արդարացի է և նրա գրուածքը
մեր կեանքի հետ շատ և շատ ազգակ-
ցական և բարեկամական կապեր ունի:
Բայց և այնպէս դրական տիպերը թոյլ
են: Ինչպէս Անանին է լալիս, նոյնպէս
և Մարդարիտն է ախ ու վախ քա-
շում: Պիեսան լի է էպիգոններով—մի-
ջանկեալ տեսիլներով, որոնց կրճատելուց
գրուածքն աւելի կենդանութիւն կարող
է ստանալ:

Պիեսի ներկայացման ամբողջ խումբը
օրինակելի բարեխղճութեամբ վերաբե-
րուեց: Տիկ. Հրաչիայ-Մարգարիտ, Ար-
կադի-Պետրոսեան, Արտաշէս-Աբէլեան,
Մաստակեան-Տէր-Դաւթեան, տիկ. Մաս-
տակեան-Մելիքեան, ինչպէս նաև միւս-
ները մինչև երրորդակարգ դերակա-
տարները աշխատեցին գերազանցել ի-
րենց և արտայայտել զէպի Սունդուկեանցը
այն յարգանքը, որին նա ամենայն իրա-
ւամբ արժանի է: Անցեալ սեզօնին բեմ
հանուեցին նաև Սունդուկեանցի երկու
այլ գրուածքները՝ «Պէպօն» և «Էլի մէկ
զոհը»: Թէև այդ երկու գրուածքի մասին
էլ մեր մամուլի մէջ արդէն բազմիցս
խօսուած է, բայց և այնպէս չենք կարող
լուրթեամբ անցնել «Պէպօն», «Պէպօն»
Սունդուկեանցի գրուածքներից ոչ միայն
զլուխ գործածն է, այլ միայն սփոփանքը, մեզ
ամենիս սիրելի նրա համար, որ այդ
գրուածքի բոլոր դրական տիպերը բնու-
թեան սրբիք են: Ով որ անցած սեզօ-

նում ներկայ էր «Պէպօի» ներկայացման, նա կարող էր հանդիսատսորով դուրս ելնել թատրոնից, որ մեր կեանքը՝ բացի փողոցային հերոսներից ընդունակ է նաև աւելի գերազայն և մխիթարիչ երևոյթներ արտադրել: Ինչպէս կենդանի են մեր մէջ Յարութիւն Զիմզիմովները, նոյնպէս և գոյութիւն ունին և աւագա-յում կ'ունենան Պէպօն, Գիքօն, Կակու-լին և Շուշանը: Այդպիսի բարի սկզբ-բունքներով տիպերն անհետեանք չեն կորչում: Պիեսի ներկայացումը գեղա-րուեստական էր: Շուշան-Վարդուհի, Գիքօ-Տէր-Դաւթեան, Պէպօ-Պետրոսեան, Կակուլի-Արաքսեան, Զիմզիմով Աբրա-համեան, Էփիմիայ-Մելիքեան այնպի-սի գուարճութիւն պատճառեցին սա-կաւաթիւ հանդիսականներին, որի տպաւորութիւնը երբէք չի ջնջուի: Դժբաղդաբար Պետրոսեանի արտասա-նութիւնն արգելք էր լինում նրան ըստ սովորականի իւր ցանկացածի պէս ստեղծագործել այդ տիպը, որ յատուկ է մեր այդ շնորհալի արտիստին:

Ահա 24 տարի է «Պէպոյի» երևալը մեր բեմի վրայ և ակամայ մտածում ենք թէ արդեօք ժամանակ չէ՞ որ մեր դերասաննե-րը աւելի յարգանքով վերաբերուէին մեր աղքատիկ ռեպերտուարի այդ մի հա-տիկ օրինակելի գրուածքին: Զէ՞ որ այդ պիեսի ներկայացման ժամանակ յու-շարարի պաշտօնավարութիւնը մի անարգ սխալ է մեր բեմական գործիչների համար:

Աչքի ընկնող երևոյթ պիտի համարել նաև «Մեծ. Մուրացկանների» բեմ հանելը: Պիեսը վերցրած է տաղանդաւոր Պարո-նեանի համանուն գրուածքից, իսկ փո-խադրողն է մեր բեմի սցենարիստ Սար-գսիւսանը, որ ահա 15 տարի է բեմին է ծառայում: Սովորաբար փոխադրութիւն-ներից գրուածքները կորցնում են իրանց արժանաւորութիւնները, սակայն այս անգամ սովորական երևոյթը չկրկնուեց, թողնելով մի կողմ մի քանի ձանձրալի տեսարաններ մանաւանդ երկրորդ գոր-ծողութիւնը, — որ աւելի քան երկուր է է տեսում, մինչդեռ ժամանակակից թատ-րոնասէրը իւր փչացած ջղերի և նետր-

դերի սխալեմայի խանգարումից պահան-ջում է որ գործողութիւնը կէս ժամից աւելի չտևէ, ըստ որում աւելի երկար ժա-մանակ նա ընդունակութիւն չունի կենդ-րոնանալու, — ընդհանրապէս պիեսան կենդանի է անցնում: Ի միջի այլոց միև-նոյն գրուածքը բացի սեզօնից կրկնուեց նաև մեծի պահոց օրերին և վերջին անգամ պիտի արձանագրենք պ. Վրոյրի գերա-կատարութիւնը Թորոս աղայի դերում:

«Մեծ. Մուրացկանները» կամեղիւ չէ՞ բայց և այնպէս մեր կեանքի պատկերն է: Չենք կամենում այդ առթիւ պատուած բերան սագերին վերադառնալ, բայց մի ե-րևոյթ միայն կարող ենք գծել, որ մու-րացկանների թիւը՝ Կովկասի հայերիս մէջ ոչ թէ օրերով այլ րոպէներով է անում:

Պիեսներից, որին վիճակուեցաւ ամենա-մեծ յաջողութիւն, մատնացոյց կ'անենք «Հայրենի տուն» (Heimath) Զուգերմանի, «Արտոյտ» Վիլհելմ Բրուքի և «Խանում» Յա-գարիլի: Օրինակելի դերակատարու-թիւնը, գործողութիւնների յաջորդակա-նութիւնը նպաստաւոր էին խմբի համար մանաւանդ առաջին ներկայացնելու:

Իւրակատարներից բնական, պարզ և ազդու խաղով, առանց էֆֆեկտների ե-տից ընկնելու հարկաւոր է նկատել Խիկ. Հրաչեային Մագդայի դերում, Պետրոսեանին — պաստօր Հեֆտիլդինգի դերում: Արէլեանը Փօն-Շվարցի դերում հիանալի էր:

Առանձնապէս անյաջող էր անցելու սեզօնին բենեֆիսների սէրիան, մանա-ւանդ նիւթական կողմից: Միայն բազ-դաւոր բացառութիւն էր պ. Պետրո-սեանը, որ նորոգեց հայկական ռեպեր-տուարում «Քինը» և կատարելապէս իրա-ւացի «Քինը»: Պետրոսեանցի դերակատա-րութեամբ մօտ ապագայում լինելու է նրա ընդարձակ ռեպերտուարի առաջնակարգ խաղերից մէկը: Շնորհալի արտիստը կարողացաւ փչիւլ մեր կասկածաւոր հա-սարակութեան մէջ մարմնացած կեղծ հայեացքը, թէ «Քին» և այլ նրա նման գրուածքները միայն աշխարհահռչակ տաղանդների համար են ստեղծուած: Դեկտեմբեր 20-ի ներկայացումը («Քին») մի փառաւոր պարտութիւն էր հասարա-

կութեան այդ թիւը համոզմունքի համար: Մեր առաջ կանգնած էր վերին աստիճանի խելացի դերասան, ընտիր թիւասութեամբ, հրաշալի, դիւթիչ ձայնով, որի հնչիւնները սրտի լարերն էին շարժում: Մանաւանդ հրաշալի էր պանդուկի տեսարանը և չորրորդ գործողութիւնը, որոնց արտիստն այնպիսի անկեղծ զգացմունքով կատարեց, որ կատարեալ ոգևորութիւն պատճառեց, կորզելով աղմկալի ծափահարութիւններ:

Այսօր պ. Պետրոսեանը հայոց խմբից հեռացած է՝ իւր արհեստը և բնածին ընդունակութիւնները կատարելագործելու համար, և մենք չենք կորցնում մեր յոյսերը կրկին նրան մեր բեմի վրայ տեսնել, ուր նա միշտ զբաղաց կ'ընդունուի և ցանկալի հիւր կրկին:

Անցնելով այնուհետև մեր խմբի ոյժերին, նախ և առաջ պիտի խօսել տաղանդաւոր կօմիկ Տէր-Պաւլեանի մասին, որ թէև արդէն 23 տարին է բոլորել հայ բեմի վրայ, բայց և այնպէս չէ կորցրել իւր տաղանդի թարմութիւնը: Դժբաղդարար Տէր-Պաւլեանը անցեալ սեզօնին առիթ չունեցաւ նոր տիպեր ստեղծելու, շնորհիւ այն հանգամանքի որ ռեպերտուարը կազմուած էր տիկ. Հրաչեայի համար: Միակ խոշոր դերը Սկապէնն էր, որ նա կատարեց յանպատրաստից: Բայց և այնպէս հազարապատիկ գերադասելի կրկնէր որ նա իւր նպաստին էլ նոյնը կրկնէր, քան թէ անմիտ թորոսեանի ճանապարհորդութիւնը: Ի՞նչ ասենք այդ պիեսի մասին, որ փոխադրութիւն անուն է կրում: Հայկական ազգանուններ և ոչ հայկական մտքեր՝ смѣсь французскаго съ нижегородскимъ:

Խմբի մնացեալ անդամներից քիչ թէ շատ յառաջադիմութիւն ցոյց տուեց պ. Արաքսեանը, որ զժբաղդարար իւր նպաստ ներկայացման ժամանակ մոռացաւ որ նա բեմին է ծառայում և անցաւ կրկնէս շրջանը:

Օր. Ախաչեանը, որ ահա երկու սեզօն է ծառայում հայ բեմին,

չնայած որ անցել է որոշ չիօլա, այնուամենայնիւ մի քայլ առաջադիմելու փաստեր չցոյց տուեց, որ մասամբ վերագրելու է նրա օտար արտասանութեան, որ երբէք հայկական դառնալու չէ:

Գալով մեր Պօլսոյ երկու ոյժերին՝ տիկ. և պ. Պիննէմեճեաններին, որոնք սեզօնի կիսին հեռացան, մենք տրամադիր ենք՝ հակառակ արտայայտուած կարծիքների *պնդել*, որ նոքա երկուքն էլ շատ կարևոր ոյժեր կըլինէին մեր խմբի համար, մանաւանդ տիկինը, որ իրրեւ ingenua, մասամբ ցոյց տուեց իւր ընդունակութիւնները «Արտոյտ», «Միւս անգամ» և «Նստանկան փոթորիկ» պիեսներում: Սակայն եթէ նրանք հէնց առաջին օրից չկարողացան ժողովրդի համակրութիւնը վաստակել, անշուշտ դժբա պատճառը թատրոնից դուրս պիտի որոնել:

Ի վերջոյ մի փոքրիկ վիճակագրական տեղեկութիւն.

Անցած 1893/94 թ. ներկայացուել են 13 կօմիդիա՝ «Դարբնապետ», «Բէատրիս», «Սկապէնի Արարքները», «Պատիւ», «Ամուսիններ», «Արտոյտ», «Խանութ», «Զօրահանգէս», «Պէպօ», «Էլի մէկ գոհ», «Մէլիլիոյ Սափրիչ», «Մեծապատիւ Մուրացկաններ» և «Թորոսեանի ճանապարհորդութիւնը». 6 դրամա՝ «Կոմիլիադարդ տիկին», «Մուկիշիկ կրակներ», «Հայրենիք», «Ոճրագործի բնատները», «Բին» և «Հոգւով աղքատներ». երկու ողբերգութիւն՝ «Աւազակներ» և «Օրէանի կոյս». 2 մելոդրամա՝ «Բոյր Թերեզա» և «Նրկու որբ», և ազգային ողբերգութիւններ՝ «Սմբատ», «Սամուէր», «Սանդուխտ» և «Ներսէսի II»: 32 ներկայացումից մուտք է եղել 9000 ուրբլի. ասել է թէ իւրաքանչիւր թիֆլիզաբնակ հայ (եթէ ընդունենք 50 հազար, որ մօտ է ճշտութեան) թատրոնի համար ծախք է ունեցել 18 կոպ. փութը և պատիւ:

ԴԻԼԵՏԱՆՏ

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ՓՈԹՈՐԻԿ

Վօղբվիլ մէկ արարուածով. փոխ. ԱՅԳԱՐ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆԻ

Գ Ո Ր Ծ Ո Ղ Ա Ն Ձ Ի Ն Ք

Անտօն, կալուածատէր:

Մարի, նորա ամուսինը:

Գեղեցիկ զարդարուած սենեակ. խորքումը դուռը, կողքերից եւ յետեւից դռներ. ծախ կողմը վառարան, վրան ժամացոյց, մի քաղմոց. աջ կողմը գրասեղան. խորքում փոքրիկ պահարան, երկու սկաւառակ, հեշտանո:

Երբ վարագոյրը քարծրամուռ է, Անտօնը նստած է ձախ կողմը, գիշերազգեստով. ժամացոյցը տասն է խփում:

Տ Ե Ս Ի Լ Ա.

ԱՆՏՕՆ. Ո՛չ, այս անդորրութիւնը սպանում է ինձ... այս տեսակ կեանքը բոլորովին անտանելի է: Եւ երբ յիշում եմ որ Կաճկաճեանի շնորհիւն է որ ընկայ այս թակարդը... Գործն ըստ երևոյթին մի շատ սովորական բան է: (Դէպի ժողովուրդը) Ահա պատմեմ ձեզ. չորս ամիս է որ ամուսնացած եմ, այսինքն չորս ամիս է որ տանջւում եմ: Անշուշտ, եթէ Կաճկաճեանին չհամոզիպէի, այժմ ես երջանիկ մարդ կ'լինէի... Ինձ վրայ մի տեսակ տխրութիւն էր եկել, այնպիսի տխրութիւն, որ պատրաստ էի Գուռն ընկնել: Չանձրութիւնս փարատելու համար գնացի ցիրկ խաղը նայելու և մտնաւանդ

ձիարշաւոյ ֆրանսիացի օրիորդներին տեսնելու:---Պէտք է խոստովանեմ, որ ցիրկը ինձ մեծ գուարճութիւն է պատճառում և ես սաստիկ սիրում եմ ֆրանսուհիներին... Բայց խնդրեմ խօսքը մեր մէջ մնայ: Հանգիպում եմ այնտեղ Կաճկաճեանին և յայտնում եմ տխրութիւնս: «Գուպէտք է ամուսնանաս», քսում է ինձ Կաճկաճեանը... Պէտք է ասել ձեզ, որ Կաճկաճեանը մի զարմանալի հակումն ունի իր բոլոր բարեկամներին պսակելու... Մենք նորա տնունը՝ «Էս էլ քի մօցիբուլ» ենք գրել... Բայց խնդրեմ խօսքը մեր մէջը մնայ: Կաճկաճեանն այնպիսի վառ գոյնեղով նկարագրեց ինձ դերձաւորական կեանքի վայելչութիւնները, որ ես ակամայ գրաւուեցայ:

Հետեւեալ օրն իսկ նա ներկայացնում է ինձ մի պատուաւոր գերդաստանի և այդ պատուաւոր գերդաստանի գլուխորդ անմիջապէս սիրտս զրաւում է... Հասկանում էք... ամառային եղանակ... լուսնեակ գիշեր, զբօսանք թիւ թիւ տուած... և այլ այսպիսի հանգամանքներ... Արի ու մի սիրահարուիք. օրիորդն էլ սիրահարուեց իմ վրայ և մենք ամուսնացանք: Այստեղ սկսում է իմ շարքադը... Բայց դուք զանազան ենթադրութիւններ չանէք, ի սէր Աստուծոյ... Ա, ո՛չ, իմ կիներ մի հրաշալի արարած է, գեղեցիկ, սիրալիր, մինչև անգամ շատ ախորժելի էակ է... Դրաւ եմ դնում որ ամեն մէկը ձեզանից հանդիպելով նորան թատրոնում կամ փողոցում, մանաւանդ թատրոնում—լուսաւորութիւնը շատ է նպաստում—անպատճառ կ'առէ. «հը՛մ ինչ սրանչելի արարած»: Սակայն անձամբ կը համոզուիք, իսկոյն կը տեսնէք նորան: Բայց և այնպէս (սոքա ժամանակ), աշխարհիս ամենադժբաղդ մարդն եմ. այդ կիներ, ո՛չ աշխոյժ, ո՛չ կամք, ոչ ինչ ինքնուրոյն բան չունի... կրկնում է իմ մտքերը, միշտ հլու, երբէք չհակառակող, միով բանի—կարծես չի ապրում, այլ բոյսի պէս աճում է, այնպէս որ ես ոչ թէ մի կնոջ հետ, այլ գառան հետ եմ ամուսնացել... Ա՛խ, երբ յիշում եմ անցեալս... Մատիլդ, Սօֆի, Սիւզան, Ալֆօնսին, Լէօնի և այլն ըստ կարգի... ճրքան փառաւորում է հոգիս... Ահա այդ կանաչ ապրում են և ինչպէս ուրախ, անհոգ են ապրում, չնայելով տիկին Օբրէի բոլոր գաղափարներին. նոցա մէջ արիւն է հոսում, իսկ իմ կնոջ երակների մէջ լիմոնադ, այն էլ ոչ գա-

ղեօդ: Այժմ իմ միակ մխիթարութիւնը յիշատակարանս է (Հանում է զրպանից ըանալին, քաց է անում սեղանի պահարանը եւ հանում այնտեղից մի տետր): Ահա, իմ անցեալս, ամուրի երջանիկ կեանքիս յիշողութիւնները, դարձեալ մի քանի նոր տպաւորութիւն աւելացնեմ: (Գրում է եւ խօսում): Մի՛թէ այս կեանք է, ոչ մի յուզմունք, ոչ մի զօրեղ տպաւորութիւն,—կարծես... թէ մի լիճ լինի հանդարտ եղանակին: Ո՛հ, ես կեանքիս կէսը կամ գոնէ երեք տարին կը տայի նորան, ով արժանանցէր ինձ մի՛ մի հատիկ ընտանեկան փոթորկի: Ե՛հ, ո՛ւր է, ո՛ւր: Իմ կիներն անդորրութեան, խաղաղութեան կենդանի պատկեր է: (Ժածկում է տետրը, դէպի ժողովուրդը): Ահա անձամբ կը տեսնէք այս բոլէիս. կը զայ կոկուած, սանրուած, գոհ, ուրախ դէմքով: (Ծաղրելով կնոջը): «Ողջոյն քեզ, Տօնոսն, արդեօք հանգիստ էիր քնած, արդեօք ժամանակ չէ նախաճաշելու». և այս ամեն օր՝ այսօր ինչպէս երէկ, վաղը ինչպէս այսօր՝ և այլն և այլն. մի՛թէ այս կընշանակէ կեանք վայելել:

Տ Ե Ս Ի Լ Ի.

Մարի, Անտօն:

ՄԱՐԻ (առաւօտուայ զգեստով): Ողջոյն քեզ, Տօնոսն, արդեօք հանգիստ էիր արդեօք ժամանակ չէ նախաճաշելու:

ԱՆՏՈՆ (առանձին-ոգոց հանդիմունքով): Ի՛նչպէս է, չտացի՛ ձեզ:

ՄԱՐԻ. Այսօր աչքիս փոքր ինչ ուրիշ կերպ ես երևում, ինչ է պատահել:

ԱՆՏՕՆ. Ոչինչ, ինչ պէտք է պատահած լինի. հոհանգիստ եմ... չափից աւելի հանգիստ:

ՄԱՐԻ. Սակայն ինձ այնպէս է թւում որ...

ԱՆՏՕՆ. Ոչինչ, ոչինչ, ասում եմ քեզ... իսկ նախաճաշիկը:

ՄԱՐԻ. Արդէն պատրաստած եմ, Տօնտօն, ես պատուիրել եմ ոչխարի մսից կօտլէտներ, որ այնքան սիրում ես, այս բոպէիս կըբերեմ: (Դուրս է գնում՝ դէպի աջ):

ԱՆՏՕՆ. Ահաւասիկ իմ չորս ամսուայ կեանքը. կեր, խմիր և ննջիր: Սարսափելի է, դառան հետ ամուսնացել եմ և ոչխարի միս եմ ուտում, երանիք ինձ:

ՄԱՐԻ. (Վերադառնալով կօտլէտի ափսէն ձեռքին:) Ահա և կօտլէտները, իսկոյն թէյ էլ կըպատրաստեմ:

ԱՆՏՕՆ. (Նայելով կօտլէտներին եւ ձայնը քարձրացնելով:) Այս ինչ է:

ՄԱՐԻ. Ի՞նչ պէտք է լինի... չէ որ դու փոքր ինչ արիւնոտ ես սիրում:

ԱՆՏՕՆ. Փոքր ինչ արիւնոտ... բայց սա բոլորովին հում է:

ՄԱՐԻ. Լաւ, ինչո՞ւ ես բարկաւորում, հոգիս, կըհրամայեմ որ նորից տապակեն:

ԱՆՏՕՆ. Նորից տապակեն: Չեմ ուզում նորից տապակածը, հասկանում ես, չեմ ուզում: (Ման է գալիս սենեակում):

ՄԱՐԻ. (Մօտենալով նորան:) Հանգստացիր, անուշիկս, այս բոպէին կ'տապակեմ, մինչև որ դու էլ կըհագնուես:

ԱՆՏՕՆ. (Նայելով ժամացոյցին:) Արդարի ժամանակ է հագնուելու: (Առանձին:) Ահա այս է քաղցր գեր-

դաստոնական կեանքը, գրողը՝ տանէ: (Դուրս է գնում՝ աջ կողմը):

Տ Ե Ս Ի Լ Գ.

ՄԱՐԻ, միայնակ:

(Նայում է իւր չորս կողմը, առաջ մօտենում է սեղանին, զըրպանից հանում է մի քանակի, քաց է անում պահարանը եւ վերցնում՝ այնտեղից Աղունակեանի յիշատակարանը):

Նայենք ինչ նոր բան կայ գրած այս սարսափելի մարդու յիշատակարանի մէջ... (Թերթում է տետրը:) Այս բոլորը կարգացել եմ... ան, ան, ահա և նոր բան. «Թող անիծեալ լինի Կաճկաճեանը, որ Գօգֆրուայի ցիրկում վառ գոյներով նկարագրում էր ինձ բնտանեկան կեանքի քաղցրութիւնը: Ամուսինս վատ կ'ինչէ, բայց չէ տպրում, այլ բոյսի կեանք է վարում: Եռանդ չունի, չափից դուրս խոնարհ է, հարկից աւելի խնամում է ինձ, ես ամենադժբաղդ մարդն եմ»... (Խօսում է:) Ահա, տեսա՞ք ինչեր է գրել: (Կարդում է:) «Իմ կեանքը նմանում է մի հանդարտ ծովի. ոչ մի ալիք. տխրութիւն, սարսափելի տըխրութիւն է տիրապետում ինձ. ես մի պահանջ եմ զգում յուզուելու, զըրպրուելու, գօրեղ տպաւորութիւնների եմ կարօտ: Օ՛, Օ՛, ինչ ասես կ'տայի եթէ կ'ինս միայնէր իւր մէջ հետեալ յատկութիւնները՝ զգայունութիւն, կիրք, երեսբացութիւն և նուաճան: Այս մոլութիւնները զարգարում են կանանց և կենդանութիւն պարգևում նոցա»: (Խօսում է:) Այսպէս ուրեմն հա՛... (Տետրը նորից դնում է արկղը:) Նա ուզում է որ զգայուն, կըբոտ, երեսբաց,

նախանձոտ լինիմ... շատ լաւ, հիւնալի... այս բոլորը կը գտնես իմ մէջ... կօտլէտները տապալած չեն... շատ գեղեցիկ, խոկոյն կը տապալեն։ (Ձգում է կօտլէտները վառարան։) Դու խաղաղ կեանքին չես ակնորժում, քեզ փոթորիկ է պէտք... հիանալի, ամեն բան կը տեսնես, կեանքդ փոթորիկալից կը լինի։ Բայց զգոյշ կաց, պարոն Անտօն, զգոյշ կաց։ (Ելք տում է քաղմոցի վրայ)։

ՑԵՍԻԼ Գ.

Անտօն եւ Մարի:

ԱՆՏՕՆ. (Հագնուած:) Մի պատճառ անգամ չեմ կարող գտնել, դժգոհութիւնս յայտնելու համար. չապիկները մաքուր լուացած են, կոճակները կարած, ամեն բան կարգին... Այս ինչ հոտ է գալիս։ (Հոտ առնելով) Խանձահոտ է, ինչ է. (նստում է սեղանի մօտ) գէհ, ուր են կօտլէտները:

ՄԱՐԻ. (Ունեւիթով հանում է վառարանից մի կօտլէտ, որ ւածուխ է դարձել եւ տալիս է նրան:) Ահա քեզ կօտլէտը:

ԱՆՏՕՆ. Այս ինչ է, ածուխ եւ տալիս ինձ:

ՄԱՐԻ. Ձէ որ դու հում միս չես սիրում, ես էլ տապալեցի:

ԱՆՏՕՆ. Տապալեցիր, շատ լաւ ես տապալել, էլ ասել չի ուզի. ինչ որ գործդ չէ, ինչո՞ւ ես յանձն առնում: Այժմ քո շնորհիւ առանց նախաճաշիկի պիտի մնամ, վերջապէս ու մի չլսուած բան է:

ՄԱՐԻ. (Հետգնետէ քանաստեղծական եղանակ է տալիս իւր խօսակցութեան, ձեռքին ունեւիթը կօտլէտով:) Ի՞նչ անես, հոգիս,

կեանքը շատ անգամ ենթարկում է մեզ փորձութիւնների, ծանր փորձութիւնների: Սակայն ինչ փոյթ ուտելու մասին մտածել, քանի որ մեր շուրջը դաշտերը կանաչում են, երկինքը կապոյտ եւ գեղեցիկ է, ծաղիկների բուրմունք... գոլորիկ թռչունները երգում են՝ ծիւծիւ: (Թռչունների երգին է նմանեցնում ձայնը):

ԱՆՏՕՆ. Ի՞նչ է պատահել այս կնօջը:

ՄԱՐԻ. Անտօն, հաւատում ես արդեօք հոգու անմահութեան:

ԱՆՏՕՆ. Ահա քեզ լաւ հարց, սա խենդանալ է սկսում:

ՄԱՐԻ. Ապրել եւ սիրել... սիրել եւ ապրել սիրոյ համար: Բայց կեանքը, ինչ բան է կեանքը... չէ՞ որ մի երազ է, մի ունայն եւ յիմար կատակ: (Օղի մէջ ունեւիթը խաղացնելով:) Այո, մի կատակ, երազ...

ԱՆՏՕՆ. Թող խնդրեմ այդ գործիքը:

ՄԱՐԻ. Ա՛խ, ինչո՞ւ ես թռչնիկ չեմ:

ԱՆՏՕՆ. Այդ հարցը ծնողներիդ առաջարկիր:

ՄԱՐԻ. Ես կը թռչէի, կը ծվծվայի՝ ծիւծիւ... (Նմանեցնում է թռչուններիին:) Ա՛հ, ինչո՞ւ սէրը յաւիտեանական չէ, ինչո՞ւ:

ԱՆՏՕՆ. Խելքը տեղը չէ, հաստատ եմ ասում որ ցնորուկ է:

ՄԱՐԻ. Անտօն:

ԱՆՏՕՆ. Ի՞նչ ես ուզում:

ՄԱՐԻ. (Նստելով քաղմոցի վրայ:) Նստիր՝ այստեղ մօտս:

ԱՆՏՕՆ. (Նստում է:) Ահա նստեցի... (Առանձին) Ոչ, բոլորովին պարզ է, խեղճը խելքը կորցրել է. թըշուառ կին:

ՄԱՐԻ. Աւելի մօտիկ... դարձեալ

մի փոքր, այժմ լաւ է: Թոյլ տուր հանգչիմ կրծքիդ վրայ:

ԱՆՏՕՆ. Խնդրեմ հանգստացիր:

ՄԱՐԻ. (Դնելով գլուխը Անտոնի կրծքի վրայ:) Անտոն, դու սիրում ես ինձ, այնպէս չէ՞, և երբէք չես դադարիլ սիրելուց: (Վեր թռչնելով:) Ո՛չ, դու չես կարող սիրել, որովհետեւ չես հասկանում, թէ ի՞նչ է սէրը: (Սկսում է երգել):

ԱՆՏՕՆ. Արդեօք լաւ չէ՞ր լինի որ բժիշկ հրաւիրեմ: Այս ի՞նչ տեսակ բաներ է երգում:

ՄԱՐԻ. Լսիր, Անտոն, մահիցս յետոյ դու ուրիշի հետ չե՞ս ամուսնանալ, այրի կըմնաս, այնպէս չէ՞: Առա՛, երբէք չես ամուսնանալ:

ԱՆՏՕՆ. Ի՞նչ տարօրինակ հարցեր դուցէ սարսափելի ջղային գրգիռ է, պէտք է բժիշկ Մամայեւ — Մամայեանին հրաւիրել: (Բարձր:) Հանգստացիր, Մարի, հանգստացիր, ապրիր մեր երջանկութեան համար:

ՄԱՐԻ. Ո՛չ, ես կըմնեմ և շատ շուտ: Տօնտօն, սառտիկ տանջում եմ:

ԱՆՏՕՆ. Ինչո՞ւ առաջ չէիր տոնում այդ:

ՄԱՐԻ. Կրծքիս մէջ մի բան կոտորուել է: (Հագում է):

ԱՆՏՕՆ. Ո՞րտեղ, սրտեղդ է ցաւում, սիրելիս:

ՄԱՐԻ. Այստեղ, կրծքիս մէջ. (աւելի ուժգին է հագում:) Անտանիկ է, անտանիկ... Բայց ես պատրաստուել եմ, մահուան երկիւղ չեմ կրում, բոլոր հաշիւները կարգի են բերած: (Տալիս է նորան գիրքը:) Ինքդ տես, դա ծախսերի վերքն է, քեզանից պաղտնիք չունիմ: Կարգա՛, ինքդ կըտեսնես որ իմայսդարար եմ ծախսել:

ԱՆՏՕՆ. Բայց ինձ ի՞նչ փոյթ

այդ բոլոր հաշիւները:

ՄԱՐԻ. Կարգա՛, ես պահանջում եմ:

ԱՆՏՕՆ. (Կարդում է:) Հոկտեմբերի 5-ին խոհարարին տուի ծախսելու 3 ռուբլի:

ՄԱՐԻ. Այդ օրը մեզ մօտ ճաշի էր քո բարեկամ Կաճկաճեանը:

ԱՆՏՕՆ. (Կարդում է:) 6-ին ձուկը 1 ռ. 50 կ. հացթուխին 2 ռ. 70 կ. Ամազոնի զգեստ 75 ռ.: (Խօսում է:) Այս ի՞նչ է:

ՄԱՐԻ. Կարգա՛, կարգա՛:

ԱՆՏՕՆ. Ամազոնի զգեստ 75 ռ. կաթ—40 կ. ցիրկում դասերի գին 30 ռ. (Խօսում է:) Ի՞նչ ամազոնի զգեստ, ի՞նչ ցիրկ և ի՞նչ դասեր:

ՄԱՐԻ. Ձի հեծնել սովորելու դասեր:

ԱՆՏՕՆ. Այսինքն ի՞նչպէս, ում համար:

ՄԱՐԻ. Ինձ համար:

ԱՆՏՕՆ. Ի՞նչպէս, դու ձի նստե՞լ ես սովորում:

ՄԱՐԻ. Այո, հողիս, շաբաթը երկու անգամ:

ԱՆՏՕՆ. Բայց այդ վերջապէս ամեն չափ և սահման անցնում է. ես չեմ ուզում որ դու ձի նստես, չեմ ցւզում, հասկանո՞ւմ ես:

ՄԱՐԻ. Իսկ ես ուզում եմ և կանեմ: (Արագ վեր է թռչում քաղմոցից:) Ուզում եմ պատրաստել, անհոգ կեանք վարել, ձի հեծնել, պարահանդէսներ, դիմակահանդէսներ յաճախել, թատրոն գնալ: Այլ ևս բաւական է տանը նստել, տանտիկնութիւն անել և ձանձրանալ... Ուզում եմ ապրել այնպէս, որ... խօսքս դիտմամբ չեմ վերջացնում... Բայց հասկացէ՛ք որ կեանքը տուած է մեզ վայելիլու համար:

ԱՆՏՕՆ. Օհօ՛, ի՞նչ փրկիսփայու լիւն:

(Մարին ծածկում է գլխարկը եւ վերցնում խարազանը:)

ԱՆՏՕՆ. (Դէպի ժողովուրդը, չընկատելով ամուսնուն:) Տեսնում էք թէ որքան դժբաղդ մարդ եմ, հաղիւ ամուսնացել եմ և կինս արդէն... (Յոյց է տալիս ճակատը:) ցնորուել է... խեղճ կին, խեղճ կին:

ՄԱՐԻ. Նայիր, գեղեցիկ չեմ այսպէս:

ԱՆՏՕՆ. Այս ինչ եմ տեսնում... կարծես Գօգֆրուայի ցիրկի այն գեղեցիկ ֆրանսուհին լինի:

ՄԱՐԻ. (Առանձին:) Այժմ երկրորդ պահանջած յատկութիւնը—երեսբացութիւն:

ԱՆՏՕՆ. Սակայն, տիկին Մարի, դուք չափից անցաք... ես ձեզ թոյլ չեմ տալ...

ՄԱՐԻ. (Զիծը ցոյց տալով:) Գիտե՛նք մենք այդ սպառնալիքը:

ԱՆՏՕՆ. Ինչ ձեեր, ինչ եղանակ:

ՄԱՐԻ. (Վառում է մի ծխախոտ:)

ԱՆՏՕՆ. Ի՞նչպէս, դու ծխում ես... սա բոլորովին փոխարկուել է... Բաւական է, բաւական... (Ծլում է ծեռքից խարազանը:) Բաւական է, ասում եմ ձեզ, հանեցէք ձեր գլխարկը: (Ուզում է հանել:)

ՄԱՐԻ. Ձեռք չտաք ինձ:

ԱՆՏՕՆ. Դէհ, ուրեմն ինքս կըհանեմ: (Հանում է գլխարկը:)

ՄԱՐԻ. (Վայր ընկնելով քաղցնոցի վրայ:) Ա՛խ, սա ուզում էր խփել ինձ:

ԱՆՏՕՆ. Մտքովս անգամ չէ անցել:

ՄԱՐԻ. Ո՛հ, ո՛հ, թշուառս... (Կեղծ լաց:)

ԱՆՏՕՆ. Այժմ արտասուք... այդ էր պակաս:

ՄԱՐԻ. (Շարունակելով լալ:)

Ես... այլես... չեմ կարող մնալ այստեղ... խսկոյն կ'երթամ... մօրս մօտ... Ա՛յ, ա՛յ, խսկոյն կ'երթամ:

ԱՆՏՕՆ. Դու ոչ մի տեղ չես գնալ:

ՄԱՐԻ. Կ'երթամ:

ԱՆՏՕՆ. Ձեռ գնալ:

ՄԱՐԻ. (Արագ վեր է կենում, ոտքերը գետնին խփելով:) Կ'երթամ, կ'երթամ, կ'երթամ:

ԱՆՏՕՆ. Ո՛չ, չափը անցկացրիր. գիտեցած եղիր որ դու պարտաւոր ես հլու լինել. «կինպարտի հնազանդ լինել առն իւրում». հասկացիր այս բանը:

ՄԱՐԻ. Յիմարութիւններ:

ԱՆՏՕՆ. Ի՞նչպէս թէ յիմարութիւններ. ես կ'ապացուցանեմ ձեզ, որ ես տան զլուխն եմ: Վաղն խկ կըծախեմ ձեր ամազոնի զգեստը և կըղադարեցնեմ ձի հեծնելու դասերը: Ես չեմ կարող փողերս վատնել, ես միջոցներ չունիմ:

ՄԱՐԻ. Անտօն, սուտ ես խօսում:

ԱՆՏՕՆ. Ի՞նչպէս:

ՄԱՐԻ. Դու լաւ եկամուտ ես ստանում կալուածքիցդ:

ԱՆՏՕՆ. Ինչպէս և լինի, ես չեմ ուզում որ դուք դրամ վատնէք զանազան յիմար բաների վրայ, ձի հեծնելու դասերի, և այլն:

ՄԱՐԻ. Ա՛, ուրեմն դու մերժում ես կատարել իմ ցանկութիւնը:

ԱՆՏՕՆ. Այո, մերժում եմ:

ՄԱՐԻ. Միշտ այդպէս է, կնոջն ամեն բանից զրկել... չա՛տ լաւ, հիանալի. այդ մեծ պատիւ է բերում ձեզ:

ԱՆՏՕՆ. Բայց խնդրեմ...

ՄԱՐԻ. Ձեմ ուզում լսել, չեմ ուզում լսել... Այժմ ամեն բան պարզ է: Դու սիրուհի ունիս: Սկզբում ես միայն կասկածում էի, բայց այժմ... բոլորը պարզուեցաւ ինչպէս լոյս ցերեկ:

ԱՆՏՕՆ. Մարի, դու խելքդ բոլորովին կորցրել ես:

ՄԱՐԻ. (Առանձին:) Այժմ երրորդ պահանջած յատկութիւնը—նախանձ: (Անտօնին:) Անտօն, դու սիրուհի ունիս:

ԱՆՏՕՆ. Բայց հաւատացնում եմ քեզ...

ՄԱՐԻ. Մի համոզիր, ես չեմ հաւատալ, ունիս սիրուհի. ունիս և նորա համար մեծ ծախսեր ես անում. ճ, տղամարդիկ, տղամարդիկ: Հազիւ ամուսնացել է, հազիւ մտել է գերդաստանական կեանքի շրջանը և արդէն ուրիշ տեղ է որոնում երջանկութիւն...

ԱՆՏՕՆ. Սակայն ներքի... միանգամայն անմտութիւն է կասկածել ինձպէս օրինակելի ամուսնուն, ինչպէս չես ամաչում:

ՄԱՐԻ. Խօսք չկայ... օրինակելի ամուսին ես... կնոջ միայնակ թողնել...

ԱՆՏՕՆ. Բայց երբ, երբ եմ արել այդ բանը, սիրելիս:

ՄԱՐԻ. Երեկ երեկոյ:

ԱՆՏՕՆ. Դու շատ լաւ գիտես որ երեկ երեկոյ պէտք է տեսնուէի փառատարան Յանցարեանի հետ՝ մի կարևոր գործի մասին խորհրդակցելու:

ՄԱՐԻ. Շատ լաւ, բայց այդ հօթ ժամին էր, իսկ դուք վերադարձար ժամը մէկին գիշերուայ:

ԱՆՏՕՆ. Գիտե՞ս ինչ է, սիրելիս, Յանցարեանն առաջարկեց ինձ գնալ Դեկէր-Շէնկի նուագահանդէսը:

ՄԱՐԻ. Նորա թիթի երգերը լսելու... գիտեմ... և թիթի բարոյականութեան կանանց տեսնելու:

ԱՆՏՕՆ. Հաւատացնում եմ քեզ, ոչ, այնպէս գնացիր:

ՄԱՐԻ. Շատ բարի. Դեկէր-Շէնկի նուագահանդէսը կ'աւարտուէր տասնե-

մէկ ժամին. ուր էիր, պարոն, մնացեալ ժամանակը:

ԱՆՏՕՆ. Գնացի՞նք հիւրանոց ընթրելու:

ՄԱՐԻ. Իսկ ես յիմարս, սառը հաւ և երկու ճիւթ խաղող էի թողել քեզ համար... Խոստովանուիր որ ձեզ հետ ընթրում էր և մի կին:

ԱՆՏՕՆ. Շատ հանդիստ կերպով մի կօտլէտ կերայ և խօսակցում էի իմ միակ բարեկամիս հետ:

ՄԱՐԻ. Սուտ ես ասում... դու նորա մօտ էիր... Ո՞վ է նա... ասա, դու հրէշ: Շէկ է թէ սևամազ: Ռուս է, վրացի, թէ ֆրանսուհի... Եւ ահա սոքա են մեր ամուսինները, մեր զաւակների հայրերը... Այդպէս կանանց վրայ փողեր են ծախսում:

ԱՆՏՕՆ. Վերջապէս անտանելի է... միթէ դու կարող ես կասկածել:

ՄԱՐԻ. Կարող եմ և կասկածում եմ... ցոյց տուր քո պօրտմօնէն:

ԱՆՏՕՆ. Այդ ինչ պահանջ է:

ՄԱՐԻ. Ասում եմ՝ ցոյց տուր:

ԱՆՏՕՆ. (Տալով պօրտմօնէն:) Ահա քեզ:

ՄԱՐԻ. Երեկ երեկոյ մէջը 5 ռ. 70 կ. կար, ես գիտեմք համարեցի:

ԱՆՏՕՆ. Շատ կարիլի է:

ՄԱՐԻ. (Համարում է փողը:) Իսկ այժմ 2 ռ. 15 կ. ուր է, հարցնում եմ քեզ, մնացեալ 3 ռ. 55 կոպէկը:

ԱՆՏՕՆ. Ինչպէս տեսնում ես ծախսուած է:

ՄԱՐԻ. Կատակներով դուք ինձանից չէք պրծնիլ: Ինչ բանի վրայ է ծախսուած, ինչ...

ԱՆՏՕՆ. Ուզում ես ծախսերիս վերահասու լինել,—այդ էր պակաս: Ուրեմն լաւ, լսիր. աթոռ թատրոնում 1 ռ. 50 կոպէկ:

ՄԱՐԻ. Կարող չէիր մի ուրիշանոց տեղ առնել:

ԱՆՏՕՆ. Այժմ գնեիր թանկացրել են... Կօտլետ 60 կոպէկ, կէս շիշ կարմիր գինի 30 կոպէկ:

ՄԱՐԻ. Ընդամենը կ'անէ 2 ո. 40 կ. ուր է մնացեալը:

ԱՆՏՕՆ. Կառք, ծառային 20 կ., վերջապէս...

ՄԱՐԻ. Դու խաբում ես ինձ... դու կա՛նց վրայ փող ես ծախսում:

ԱՆՏՕՆ. Այսինքն 3 ո. 30 կ. այդ գումարով դժուար է յաջողութիւն գտնել:

ՄԱՐԻ. Դու անհաւատարիմ ես ինձ... օ, օ. բայց ես կ'իմանամ նորա ով լինելը:

ԱՆՏՕՆ. Վերջապէս ամեն շափ անցկացրիք... Մնաք բարով, ես գնում եմ:

ՄԱՐԻ. (Դրամատիքական դիրք ստանալով արգելում է նորան դուրս գնալ:) Ես ձեզ չեմ թողնիլ դուրս գնալ:

ԱՆՏՕՆ. Ա՛յդ էր պակաս:

ՄԱՐԻ. (Մօտենալով նորան:) Սիրելիս, գեղեցիկ Անտօնիկ, անկեղծ պատասխանիր ինձ: Ասա, դու նորան շատ ես սիրում:

ԱՆՏՕՆ. Ո՛ւմ:

ՄԱՐԻ. Ի՞նչպէս է նորա տնունը... Պօլին, Սիւզան...

ԱՆՏՕՆ. Ես ոչ մի Պօլին, Սիւզան չեմ ճանաչում:

ՄԱՐԻ. Անտօն, ծնկաչոք (չորում է) աղաչում եմ քեզ. աղաչում եմ թողնել նորան... մի խանդարիւր մեր ընտանեկան հրջանկութիւնը: Վերադարձու նորան իր նամակները:

ԱՆՏՕՆ. Ի՞նչ նամակներ, չեմ հասկանում:

ՄԱՐԻ. Թող նորան, թող:

ԱՆՏՕՆ. Ո՛հ, նախանձը, նախանձը, ի՞նչ սարսափելի կիւք է եղել: Երգում եմ քեզ, որ ոչ մի տեսակ ծանօթութիւն չունիմ:

ՄԱՐԻ. (Նստում է սեղանի մօտ եւ լաց է լինում:) Ո՛հ, աշխարհիս ամենագիտող կի՛նն եմ:

ԱՆՏՕՆ. Դարձեալ արտասուք... Բայց, Մարի... երգում եմ քեզ:

ՄԱՐԻ. (Աւելի քարճր լալով:) Մ, օ, օհ, չէ սիրում ինձ:

ԱՆՏՕՆ. Մարի, հանգստացիր... Սիրեցեալդ իմ Մարի... իմ անգին Մարիամիկ... Ոչինչ չի օգնում: Ուրեմն գրողը տանէ նորան: (Նստում է քաղցրօցի վրայ:) Թող աղաղակէ որքան սիրտն ուզում է:

ՄԱՐԻ. (Արտասուալից ծայնով:) Եւ ով կարող էր կարծել որ մեր հարսանիքից յետոյ, հազիւ չորս ամիս անցած, կըսկսէ խաբել ինձ: Ո՛հ, ինչպէս սաստիկ սխալուել եմ:

ԱՆՏՕՆ. Ներեցէք, եթէ մէկը մեզանից սխալուել է, մոլորուել է, դուք չէք, այլ ես:—Ձեր պատուական ծնողները հաւատացնում էին ինձ որ դուք մի անմեղ գառնուկ էք: Նոքա խաբեցին ինձ, լսում էք—խաբեցին, ինչպէս որ խաբեց մեր լրագրողներից մէկի խմբագիրը՝ իւր բաժանորդներին խոստանալով պրէ-միա, որպէս զի բաժանորդները շատանան:

ՄԱՐԻ. (Վեր է կենում:) Ա՛, դուք վիրամբում էք իմ ծնողներին: Շատ լաւ, շարունակեցէք. ինչո՞ւ լռեցիք:

ԱՆՏՕՆ. Ես միտք էլ չունէի:

ՄԱՐԻ. Դուք անսիրտ մարդ էք:

ԱՆՏՕՆ. Դուցէ:

Կարճ լռութիւն:

ՄԱՐԻ. (Մօտենալով քաղցրօցի վր-

ըայ նստած Անտօնին:) Անտօն, դու ձանձրանում ես ինձ հետ, այնպէս չէ:

ԱՆՏՕՆ. Այո, ձանձրանում եմ և այս բոլորիս կըցանկանայի ձեզնից փոքր ինչ հեռու լինել:

ՄԱՐԻ. (Վեր է առնում վառարանի մօտից ունելիքը, կանգնում է քաղմոցի ետեւից եւ քրոնում Անտօնի գլխի վրայ:) Ա՛, ինքդ ես խոստովանում... Ո՛չ, երբէք, թոյլ չեմ տալ որ մի ուրիշ կնոջ գիրկն ընկնես, երբէք: (Ունելիքն այնպէս է խաղաղանում, կարծես Անտօնի գլխին ուզում է խլփել. Անտօնը երեսը դարձնում է եւ նկատում է այդ:)

ԱՆՏՕՆ. Թող, խնդրում եմ, այդ ինչ յիմար հանաքներ են:

ՄԱՐԻ. Վախկոտ... Թշուառականը մահից վախենում է:

ԱՆՏՕՆ. Անշուշտ, ես ամենիսն մտադիր չեմ մեռնելու:

ՄԱՐԻ. (Չգելով ունելիքը:) Ապրիր, ապրիր, ուրիշի երջանկով թեան համար... նոյն իսկ չէկ Սիւզանի համար. նա չէկ է, այնպէս չէ:

ԱՆՏՕՆ. Ոչ, կանանչ է:

ՄԱՐԻ. Մեր մէջ ամեն բան վերջացաւ. երջանիկ եղիր, Անտօն, դունեա երբեմն յիշիր քո թշուառ հարազատ կնոջը... Ինչ արած, երեի այդպէս էր վիճակուած ինձ... Այսօր իսկ մօրս մօտ կ'երթամ...

ԱՆՏՕՆ. Աստուած բարի ճանապարհ տայ, գնացէք ուր որ կամիր, միայն ինձ հանդիստ թողէք:

ՄԱՐԻ. Սա ինձ արտաքսում է:

ԱՆՏՕՆ. Կարող էք մնալ, եթէ կըցանկար:

ՄԱՐԻ. Մնալ... հասկանում եմ... տանտիկին լինել, խնամել ձեր կայ-

քը այն միջոցին, երբ դուք փողեր էր վառնում ձեր Սօնիչիկի վրայ... Ուրեմն իմացած կացէք, որ այդ բանը երբէք չի լինիլ, երբէք... (Անտօն է վառարանից ծաղկմանը եւ կոտորում է:) Ահա քեզ...

ԱՆՏՕՆ. (Վեր է կենում:) Մարի, ինչ ես անում: Գիտեցի, թանկագին ծաղկաման և այն էլ պատահեց պարտի վնասը...

ՄԱՐԻ. (Չգելով ունելիքը:) Մարի, ինչ ես անում: Գիտեցի, թանկագին ծաղկաման և այն էլ պատահեց պարտի վնասը...

ԱՆՏՕՆ. (Վեր է կենում:) Մարի, ինչ ես անում: Գիտեցի, թանկագին ծաղկաման և այն էլ պատահեց պարտի վնասը...

ՄԱՐԻ. (Չգելով ունելիքը:) Մարի, ինչ ես անում: Գիտեցի, թանկագին ծաղկաման և այն էլ պատահեց պարտի վնասը...

ԱՆՏՕՆ. (Վեր է կենում:) Մարի, ինչ ես անում: Գիտեցի, թանկագին ծաղկաման և այն էլ պատահեց պարտի վնասը...

ԱՆՏՕՆ. (Վեր է կենում:) Մարի, ինչ ես անում: Գիտեցի, թանկագին ծաղկաման և այն էլ պատահեց պարտի վնասը...

ՄԱՐԻ. (Չգելով ունելիքը:) Մարի, ինչ ես անում: Գիտեցի, թանկագին ծաղկաման և այն էլ պատահեց պարտի վնասը...

ԱՆՏՕՆ. (Վեր է կենում:) Մարի, ինչ ես անում: Գիտեցի, թանկագին ծաղկաման և այն էլ պատահեց պարտի վնասը...

ՄԱՐԻ. (Չգելով ունելիքը:) Մարի, ինչ ես անում: Գիտեցի, թանկագին ծաղկաման և այն էլ պատահեց պարտի վնասը...

ԱՆՏՕՆ. (Վեր է կենում:) Մարի, ինչ ես անում: Գիտեցի, թանկագին ծաղկաման և այն էլ պատահեց պարտի վնասը...

ՄԱՐԻ. (Չգելով ունելիքը:) Մարի, ինչ ես անում: Գիտեցի, թանկագին ծաղկաման և այն էլ պատահեց պարտի վնասը...

ԱՆՏՕՆ. (Վեր է կենում:) Մարի, ինչ ես անում: Գիտեցի, թանկագին ծաղկաման և այն էլ պատահեց պարտի վնասը...

ՄԱՐԻ. (Չգելով ունելիքը:) Մարի, ինչ ես անում: Գիտեցի, թանկագին ծաղկաման և այն էլ պատահեց պարտի վնասը...

ԱՆՏՕՆ. (Վեր է կենում:) Մարի, ինչ ես անում: Գիտեցի, թանկագին ծաղկաման և այն էլ պատահեց պարտի վնասը...

ՄԱՐԻ. (Չգելով ունելիքը:) Մարի, ինչ ես անում: Գիտեցի, թանկագին ծաղկաման և այն էլ պատահեց պարտի վնասը...

ԱՆՏՕՆ. (Վեր է կենում:) Մարի, ինչ ես անում: Գիտեցի, թանկագին ծաղկաման և այն էլ պատահեց պարտի վնասը...

ՄԱՐԻ. (Չգելով ունելիքը:) Մարի, ինչ ես անում: Գիտեցի, թանկագին ծաղկաման և այն էլ պատահեց պարտի վնասը...

ԱՆՏՕՆ. (Վեր է կենում:) Մարի, ինչ ես անում: Գիտեցի, թանկագին ծաղկաման և այն էլ պատահեց պարտի վնասը...

ՄԱՐԻ. (Չգելով ունելիքը:) Մարի, ինչ ես անում: Գիտեցի, թանկագին ծաղկաման և այն էլ պատահեց պարտի վնասը...

ԱՆՏՕՆ. (Վեր է կենում:) Մարի, ինչ ես անում: Գիտեցի, թանկագին ծաղկաման և այն էլ պատահեց պարտի վնասը...

ՄԱՐԻ. (Չգելով ունելիքը:) Մարի, ինչ ես անում: Գիտեցի, թանկագին ծաղկաման և այն էլ պատահեց պարտի վնասը...

ԱՆՏՕՆ. (Վեր է կենում:) Մարի, ինչ ես անում: Գիտեցի, թանկագին ծաղկաման և այն էլ պատահեց պարտի վնասը...

ՄԱՐԻ. (Չգելով ունելիքը:) Մարի, ինչ ես անում: Գիտեցի, թանկագին ծաղկաման և այն էլ պատահեց պարտի վնասը...

ԱՆՏՕՆ. (Վեր է կենում:) Մարի, ինչ ես անում: Գիտեցի, թանկագին ծաղկաման և այն էլ պատահեց պարտի վնասը...

ՄԱՐԻ. (Չգելով ունելիքը:) Մարի, ինչ ես անում: Գիտեցի, թանկագին ծաղկաման և այն էլ պատահեց պարտի վնասը...

ԱՆՏՕՆ. (Վեր է կենում:) Մարի, ինչ ես անում: Գիտեցի, թանկագին ծաղկաման և այն էլ պատահեց պարտի վնասը...

ՄԱՐԻ. Այո, Անտոն, բայց դու խաբել ես ինձ:

ԱՆՏՈՆ. Ո՛չ, հաւատացնում եմ քեզ:

ՄԱՐԻ. Մի հակառակիր, շատ լաւ գիտեմ որ խաբել ես: Ինքդ խոստովանեցիր:

ԱՆՏՈՆ. Երազումդ կլինիս տեսած:

ՄԱՐԻ. Անկեղծ խոստովանանքը նուազեցնում է յանցանքը: Ձեռք տրտընջում, նախախնամութիւնն արդար է պատժում ինձ:

ԱՆՏՈՆ. (Վեր է կենում): Ի՞նչ բանի համար:

ՄԱՐԻ. Մի հարցնիր... ես պատժուած եմ, խիստ պատժուած, բայց չեմ վանգատուիլ... զանգատուելը մեղք է... Նախախնամութիւնն արդար է... իմանցեալն ինձ է պատկանում... Ո՛հ, անցեալս: Ո՛րքան ծանր են ինձ համար այդ անցեալի յիշատակները:

ԱՆՏՈՆ. Սակայն խնդիրը մի տարօրինակ ընթացք է ստանում... ես սկսում եմ վախենալ:

ՄԱՐԻ. (Վեր կենալով եւ ողջերգազան ձայնով): Գու ազատ ես, Անտոն: (Տալիս է նորան գլխարկը): Ահա գլխարկդ, գնա, գնա Լէօնի մօտ... Հէ՛ որ դու նորան անշափ սիրում ես: Գնա, իսկապէս դու այնքան յանցաւոր չես... Բնութիւնդ դեռ բոլորովին չէ ապականուած... իսկ ես, ես...

ԱՆՏՈՆ. Ի՞նչ է նշանակում այս բոլորը, մեկնելու ես դու ինձ թէ՛ ոչ:

ՄԱՐԻ. Ոչինչ, Անտոն, ոչինչ... համբուրիր ինձ այստեղ, ճակատիս... ինչպէս մի եղբայր համբուրում է քրոջը... ես պատժուած եմ, սատտիկ պատժուած...

ԱՆՏՈՆ. Պատժուած, պատժուած,

բայց ի՞նչ բանի համար:

ՄԱՐԻ. Այդ իմ սրտի գաղտնիքն է: Մնաս բարեաւ, Տօնտօն, մնաս բարեաւ և յիշիր ինձ... Սպասիր... թոյլ տուր դարձեալ մի անգամ, գուցէ վերջին անգամ նայիլ քեզ: (Սուր նայում է դէմքին): Ի՞նչ գեղեցիկ աչքեր ունիս: Քնքուշ նայիր ինձ:

ԱՆՏՈՆ. Ահա:

ՄԱՐԻ. Այժմ կրքով նայիր ինձ:

ԱՆՏՈՆ. Նայում եմ:

ՄԱՐԻ. Ո՛հ, սրբան գեղեցիկ ես, բայց բաւական է: Գնա քո Ալֆօնսին մօտ... Նա գուցէ սպասում է քեզ... մի վախենար, գնա:

ԱՆՏՈՆ. Ի՞նչ է պատահել ստրան... մի բան կայ... ես մի գժբազդու թիւն եմ գուշակում:

ՄԱՐԻ. Դէ՛հ, ինչո՞ւ չես գնում:

ԱՆՏՈՆ. Ի՞նչ ես այսօր ամբողջ օրը տանից արտաքսում ինձ:

ՄԱՐԻ. Կուգէի միայնակ մնալ խղճմտանքիս և յուսահատութեանս հետ: (Առանձին): Չորրորդ յատկութիւն—կրքոտ կինն ամեն բան պատրաստ է իւր գլխին բերել: (Բարձր): Անտոն:

ԱՆՏՈՆ. Ի՞նչ ես ուզում:

ՄԱՐԻ. Երեսդ ամեկն ես այսօր:

ԱՆՏՈՆ. Այդ ի՞նչ հարց է, ի հարկէ ամեկել եմ:

ՄԱՐԻ. Ո՛ւր ես գնում ամեկիներդ:

ԱՆՏՈՆ. Քեզ ի՞նչ փոյթ:

ՄԱՐԻ. Այնպէս հարցրի:

ԱՆՏՈՆ. Ի՞նչ է, քո կարծիքով այդ մի սրամտութիւն էր:

ՄԱՐԻ. Ոչ. ինքս չեմ հասկանում, թէ ինչ եմ ասում... կարծես միտքս շփոթւում է:

ԱՆՏՈՆ. Այս բոլորը լսելով ես ինքս էլ չուտով կցնորուեմ:

ՄԱՐԻ. Անտօն:

ԱՆՏՈՆ. Ի՞նչ ես ուզում:

ՄԱՐԻ. Ասա ինչպե՞ս, գեղարանից առանց գեղագրի թոյն չե՞ն տալիս:

ԱՆՏՈՆ. Բայց ինչե՞ր ես քօսում, համբերութիւնս բոլորովին հաւնում է:

ՄԱՐԻ. (Վերթռնելով): Ո՛չ, ո՛չ, այսպիսի կնանքն անտանելի է... այսօր իսկ կընկնէի մեր Գուռը, եթէ ցուրտ չլինէր. ես չեմ կարող, ես պէտք է ապրեմ. սպանիր ինձ, սպանիր... ես այդ իբրի մի շնորհ խընդրում եմ քեզանից:

ԱՆՏՈՆ. Ինչո՞ւ պէտք է սպանեմ քեզ... ինչո՞ւ ես տանջում:

ՄԱՐԻ. Ինչո՞ւ. լսիր ուրեմն. ես ուրիշին եմ սիրում:

ԱՆՏՈՆ. Ի՞նչպէս—գու ախրում ես ուրիշին:

ՄԱՐԻ. (Ողբերգական ձայնով): Այո:

ԱՆՏՈՆ. Թշուառակա՛ն:

ՄԱՐԻ. Սպանիր ինձ... սիրտս կթեթեւանայ:

ԱՆՏՈՆ. Ուրիշին ես սիրում... այդ էր պակաս ինձ:

ՄԱՐԻ. Այո, ես նորան վաղուց սիրում եմ, մեր ամուսնութիւնից շատ առաջ:

ԱՆՏՈՆ. Եւ մինչեւ այժմ չե՞ս խօստովանել ինձ այդ:

ՄԱՐԻ. Ձէի վստահանում, վախնում էի:

ԱՆՏՈՆ. Եւ դու կարող էիր անամօթ կերպով խաբել ինձ:

ՄԱՐԻ. Այո:

ԱՆՏՈՆ. Հաւատան այսուհետեւ կանանց... Բայց ի՞նչու ուրեմն յօժարեցար ամուսնանալ ինձ հետ:

ՄԱՐԻ. Ես չէի ուզում անհնա-

զանդ գտնուել դէպի իմ ծնողները:

ԱՆՏՈՆ. Ո՛վ է նա, ո՛վ:

ՄԱՐԻ. Դրազուն... Այո, դրազունի կապիտէն... նորա սիրոյ համար էր, որ սկսեցի ձի հեծնելու գասեր առնել:

ԱՆՏՈՆ. Նորա անունը, նորա անունը, թշուառակա՛ն:

ՄԱՐԻ. Նորա անունը Բաղդասար է:

ԱՆՏՈՆ. Ֆի, ի՞նչ գոհհիկ անուն:

ՄԱՐԻ. Ինքս էլ զգում էի այդ և այդ պատճառով... միշտ անուանում էի նորան միայն «Դասար»:

ԱՆՏՈՆ. Ի՞նչպէս է նորա ազգանունը:

ՄԱՐԻ. Այդ իմ սրտի պապանքն է:

ԱՆՏՈՆ. Դրազուն, զրազուն է սիրել:

ՄԱՐԻ. Ի՞նչ անեմ, չէ՞ որ մասամբ հայ զինուորականների վրայ է մեր հայրենիքի յոյսը...

ԱՆՏՈՆ. Եւ դու... ընկա՛ր:

ՄԱՐԻ. Ոչ, ոտքս փոքր ինչ սլաց, բայց ամբիթ մնացի, երգում եմ քեզ:

ԱՆՏՈՆ. Ո՛ւֆ—սիրտս փոքր ինչ հանգստացաւ:

ՄԱՐԻ. Ես 16 տարեկան էի, անփորձ էի, նա երիտասարդ, գեղեցիկ էր... Մենք ամուռը Դիլիջան էինք, այնտեղ ծանօթացանք միմեանց հետ... Երեւկայիր, գեղեցիկ ծառուկի, լուսին...

ԱՆՏՈՆ. Բաւական է, մի սպանիր ինձ...

ՄԱՐԻ. Զբօսանք այգիում, կարկաջահոս ջրեր... այդ բոլորը մերձեցրեց մեզ. Անգուլթ ծնողներս բաժանեցին մեզ, որովհետեւ նա աղքատ է: Ո՛հ, Դասար, սիրեցեալ Դասար:

ԱՆՏՕՆ. Բաղդասար, տիկին, Բաղդասար:

ՄԱՐԻ. Մի աշխատիր նորա վարկը ձգել, նա առանց այդ էլ զբոսաբար է: Ամառանոցից վերադարձանք, նա չէր վստահանում գալ մեզ մօտ, բայց մենք տեսնում էինք իրար հետ:

ԱՆՏՕՆ. Ա՛, ուրեմն դուք տեսնում էիք:

ՄԱՐԻ. Անմեղ կերպով—Աղէք սանդղեան այգիում. ծառայութիւնից յետոյ միշտ այնտեղ էր գալիս: Ոչինչ չծածկեցի քեզանից, այսուհետեւ բնական է որ այս տանը այլ ես մնալ չեմ կարող: Մնաս բարեաւ Անտօն, մնաս բարեաւ:

ԱՆՏՕՆ, Ո՛ւր ես գնում:

ՄԱՐԻ. Նորա, նորա մօտ. դու ինձ այլ ես չպիտի տեսնես: (Դուրս է վազում):

ՏԵՍԻԼ Է.

Անտօն միայնակ:

(Բեմի առաջն է գալիս, նայում է ժողովրդին եւ փոքր լուսթիւնից յետոյ ասում է:) Դէ՛հ, ի՞նչ կ'առէք, ի՞նչպէս էք հաւանում իմ դրութիւնը, աւելի անպիտան դրութիւն դժուար է երկակայել... Համեցէք այսուհետեւ ամուսնացէք... ճանաչիր մի օրիորդ եւ այն էլ Թիֆլիզի օրիորդ: Ահա այդպէս են ամենքը... Ա՛հ, եթէ կարողանայի գտնել այդ Բաղդասարին, երկու քայլ հեռութեամբ կըմենամարտէի: (Նըստում է:)

ՏԵՍԻԼ Ը.

Անտօն, Մարի:

ՄԱՐԻ. (Մտնելով:) Ողջոյն քեզ,

Տօնտօն, արդեօք լաւ ես քնել, ժամանակ չէ՞ նախաճաշելու:

ԱՆՏՕՆ. Այս ի՞նչ է, ի՞նչ եմ լսում... դարձեալ իմ նախկին Մարին:

ՄԱՐԻ. Ա՛խ, բոլորովին մոռացայ որ այն կօտէտներն անպիտան էին, իսկոյն կըպատուիրեմ լաւ կօտէտ պատրաստել... Ինչո՞ւ այդպիսի սարսափով ես նայում վրաս:

ԱՆՏՕՆ. Ես, ես... ոչինչ... բոլորովին զարմացած եմ մնացել. ի՞նչ կընշանակէ այս բոլորը:

ՄԱՐԻ. Ա՛խ, ի՛ գէպ, այսօր առաջ քան ծառայութիւն գնաս մտիր, թատրոն եւ վեր առ մի օթեակ երկուշաբթուայ համար: «Մեղուի» մէջ թէի բովանդակութիւնը չէ տպուած, բայց շատ հետաքրքիր պէտք է լինի «Գալիլէո» դրաման եւ մանաւանդ «Լապտերավառ հարսանիք» օպերետը: Դէ՛հ, ի՞նչ ես բերանդ բաց արել: Բաց արա սեղանիդ արկղը եւ փող վեր առ:

ԱՆՏՕՆ. (Մեքենայաբար նայելով զբաւանք:) Ոչինչ չեմ հասկանում:

ՄԱՐԻ. Դու բանալին չես գտնում, ահա առ իմը, սեղանիդ բոլորովին յարմար է գալիս:

ԱՆՏՕՆ. Դու բանալի ունիս:

ՄԱՐԻ. Այդ զարմացնում է քեզ:

ԱՆՏՕՆ. Ա՛, ոչ բնաւ... արդեօք ես չեմ ցնորուել... գուցէ երազ է այս:

ՄԱՐԻ. Ուրեմն ես կըբանամ: (Բանում է արկղը եւ տալիս է նորան յիշատակարանը:) Դուցէ ցանկանում էք դարձեալ մի նոր բան գրել այդտեղ:

ԱՆՏՕՆ. Այո, իմ յիշատակարանը:

ՄԱՐԻ. Այո, այդտեղից իսկ առայ

այն կօմեղիայի բուխնդակութիւնը, որ խսկոյն ներկայացրինք...

ԱՆՏՕՆ. Ա՛խ, յիմարս, այժմ սկսում եմ հասկանալ:

- ՄԱՐԻ. Քեզ ձանձրացրել էր հանգստութիւնը. դու հաւանում ես զգայուն, կրքոտ, երեսբաց, նախանձոտ կանանց. դէ՛հ, ի՞նչպէս էր, լաւ կատարեցի այդ գերիւրը:

ԱՆՏՕՆ. (Ընդմիջելով:) Բաւական է, բաւական: (Համբուրում է նորան:) Սակայն, աստ ինձ՝ խի Գիլիշանը, լուսնեակ գիշերով զրօսանքը, փերջապէս Բաղդասարը:

ՄԱՐԻ. Ի՛նչ անես որ այդպիսի առիթներով միայն հայրենիքի մասին խօսք կարող է լինել: Ա՛խ, դու նախանձոտ, նախանձոտ, երբէք ոչ մի դրագուն չեմ ճանաչել:

ԱՆՏՕՆ. Ազնիւ խօսք է այդ:

ՄԱՐԻ. Ազնիւ խօսք:

ԱՆՏՕՆ. Եւ երբէք ոչ որին չեմ սիրած:

ՄԱՐԻ. Ո՛չ, սիրել եմ և միշտ կը սիրեմ:

ԱՆՏՕՆ. Ո՛ւմ:

ՄԱՐԻ. Եթէ միայն քեզ հաճելի է...

ԱՆՏՕՆ. Դու կին չես, այլ հրեշտակ:

ՄԱՐԻ. Ուրեմն դու այլ ես չեմ գանգատուիլ որ կինդ չի ապրում, այլ բոյսի պէս աճում է: Արդեօք դարձեալ փոթորիկների պէտք կըլլա:

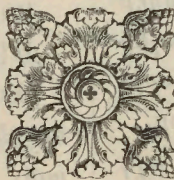
ԱՆՏՕՆ. Ոչ, ո՛չ, բաւական է. (Առնում է յիշատակարանը եւ վառարանը ծգում:) Եւ իբրեւապացոյց... Թո՛ղ այրուին այս բոլոր յիմարութիւնները: Այժմ բոլորովին համոզուեցայ որ ծնուած եմ խաղաղ ընտանեկան կեանքի համար:

ՄԱՐԻ. Եւ երկար կըտևի այդ:

ԱՆՏՕՆ. (Չեռքը սեղմնելով:) Յաւիտեան:

ՄԱՐԻ. (Մատուց ցոյց տալով հասարակութեան:) Քանիքանի ամուսիններ կան ձեր մէջ, որոնք հանգիստ գերդաստանական կեանքից ձանձրանում են, յուզմունք, զօրեղ տղաւորութիւններ, փոթորիկ են որոնում: Եկէք միայն թատրոն, մենք ձեզ այդ բոլորը ցոյց կըլտանք:

Վարագոյր *):



*) Ընտանեկան փոթորիկը առաջին անգամ ներկայացրած է հայ դերասանական խումբը 1881 թ. սեպտ. 17-ին:

Անտօն. Պ. Ադամեան:

Մարի. Վ. Դարակաչեան:

Ծ. Խ.

„ԱՐԶԱԳԱՆՔ“

ԳՐԱԳՆԱԳՆՆԵՐ ԵՐ ՔԱՂԱՔԱԳՆՆԵՐ ԼՐԱԳՐԱՐԸ

«Արձագանքը» լոյս է տեսնում շաբաթը երեք անգամ—չորեքշաբթի, ուրբաթ և կիրակի օրերը:

Բաժանորդագրին է՝ 10 ռուբլի:

Բաժանորդագրութիւնն ընդունւում է ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ (Վեփամինովսկի փողոց, № 22, տուն Խանդարամեանի) և ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄ:

«ԱՐՁԱԳԱՆՔԻՆ» օտար քաղաքներից գրուել ցանկացողները պէտք է դիմեն հետեւալ հասցէով՝ Тифлисъ. Редакция газеты „Ардзагангъ“. Իսկ արտասահմանից՝ Tiflis, Rédaction du journal arménien «Ardzagang».

Խմբագիր-հրատարակիչ՝ ԱՐԴԱՐ ՅՈՂԶԱՆՆԻՍԵԱՆ.

ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՈՐԵԱՅ

Բարոյական, ուսումնական և արուեստագիտական. տարեկան 10 ֆր.—ոսկի 4 ռ..:

Հասցէն՝ Alla redaction de la Revue «Hantess» Vienne (Autriche).

VII (2 Mechitharistengasse 4).

ՔԱՂԱՔԱԳՆՆԵՐ-ԳՐԱԳՆԱԳՆՆԵՐ

ՆՈՐ-ԴԱՐ

ԸՄԵՆՈՐԵԱՅ ԹԵՐԹԸ

ՆՈՐ-ԴԱՐ-ը ստանում է սեպհական հեռագիրներ

Նոր-Դար-ի տարեկան բաժանորդագրին է՝ 10 ռուբլի

(Տարուան ընթացքում Նոր-Դար-ը լոյս կը տեսնի առնուազն 220—225 անգամ)

ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ բաժանորդ են գրւում միմիայն ՆՈՐ-ԴԱՐ-ի խմբագրատանը:

Հասցէն՝ Тифлисъ, въ редакцію ежедневной газеты „НОРЪ-ДАРЪ“ կամ Tiflis (Caucase) Redaction du journal «Nor-Dar».

Խմբագիր հրատարակիչ՝ ՍՊԱՆԴԱՐ ՍՊԱՆԴԱՐԵԱՆ

ԱՌԱՋԻԿԱՅ 1895 ԹՈՒԿԱՆԻՆ

(ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ)

ԳՐԱԿԱՆ և ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ

Թ Ա Տ Ր Ո Ն

Հ Ա Ն Դ Է Ս Ը

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ա Ո Ւ Մ

Կհրատարակուի նոյն դիրքով և ծրագրով տարեկան երկու անգամ:

Առաջին Ձ-ը լոյս կտեսնէ յունուարի 10—15-ին, իսկ երկրորդ Ձ-ը Ապրիլին:

Ամեն ջանք գործ կդրուի, որ նշանակած միջոցներից չուշանայ:

Թատրոնի իւրաքանչիւր Ձ-ը բաղկացացած կլինի 10—14 տղապրակ:

Թերթերից, մեծագիր երեսներով, տպագրած երկու սիւնեակի վրայ:

«Թատրոնի» առաւինձին հատորները արժէն 2 ռ. և վաճառում են րացառապէս կենդրոնական պրավաճառանոցում:

«Թատրոն»-ի տարեկան քաժանորդագին է 3 ռուբլի օտարաքաղաքացիների համար 3 ռ. 30 կ. Արտասահման 10 ֆր.:

Հրատարակիչ՝ Աղ. Թարխանեան:

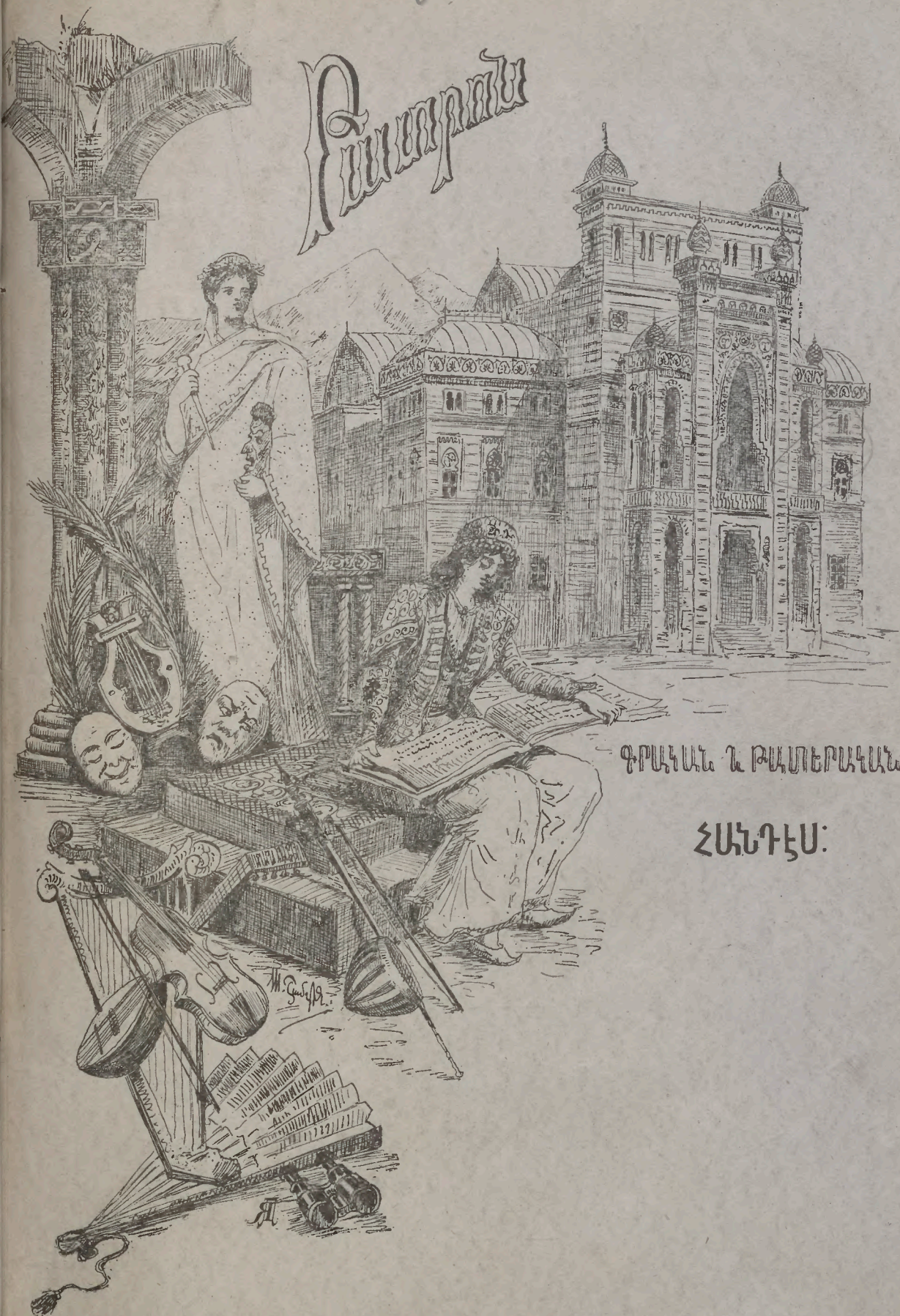
Դիմել հետեւեալ հասցէով Тифлисъ, Александру Тарханьянъ. կամ Tiflis (Caucase-Russie) Alexandre Tarkhanian.

Թիֆլիսում կարելի է բաժանորդ գրուել հրատարակչի մօտ՝ Սաղօվաեա փողոց, № 50 բժշկապ. Քուչարեանցի տուն:

Մանօթ. Առաջիկայ 1895 թուակ. №№-ներում ի միջի այլոց կըտպագրուին Արեւելեան Թատրոնի պատմութիւնը և մի չարք ընտիր ինքնուրոյն և փոխադրուած պիեսներ:

Հրատարակիչ՝ Աղէքսանդր Թարխանեան

Հասարակ



ԳՐԱԿԱՆ և ԲԱՍՏԵՐԱԿԱՆ

ՀԱՆԴԷՍ:

Թ Ի Յ Լ Ի Ս

Արագածիկ տպարան Մ. Մարտիրոսյանցի եւ Ընկ.
ՄԻՐԱՅԻՆՔԵՐ ՓՈՂ. ՏՈՒՆ № 81

1895

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ե ր ե ս

ա) Աղամայ բժիշկ, կոմ. 3 գործ. Մօլիենոի, [Ժարգ. ֆրանս. Մ. Ա.	1
բ) Մեղէա, դր. 4 գործ. Սուփօրինի, [Ժարգ. ռուս. Կ. Մ.-ՉԱՀՆԱԶԱՐԵԱՆ	27
գ) Միհրդատ Ամրիկեանց, կենսագրական . . . ՊԵՐՃ. ՊՈՕՉԵԱՆ	62
դ) Գիւղական ապակետութիւն, պատկեր Վէրվի, [Ժարգ. ֆրան. Չ.	73
ե) Գրական ակնարկներ I, Ա. Ս. Գրիբօեդով . Մ. ԲԵՐԲԵՐԵԱՆ	78
զ) Գրիգոր Աբրահամեան, մահացուցակ. ԴԵՐԱՍԱՆ	91
է) Թատրոնի լուսատու աստղերը, բեմական պատկերներ, ՓՐԷՅՆԴԻ	
1) Աստղերի ծագումը { [Ժարգ. ԹԱՏԵՐԱՍԷՐ	96
2) Չափ էր կարճահասակ {	
ը) Բանաստեղծութիւններ ՄՈՒՐԱՅԱՆ	102
[Թ] Լուդովիկոս Վան Բեթհովէն, (չարունակելի) օր. ՄԱՐԳ. ԲԱՐԱՅԵԱՆ	104
ժ) Թատրոնական քրոնիկոն { ԴԻԼԵՏԱՆՏ	116
ժա) Հայկական ներկայացումներ {	126
ժբ) Գրախօսութիւն Յ. Ճ	129
ժգ) Կրիտիքական փորձեր. Ս. ՀԱՆՈՒՄԵԱՆ	131
Յայտարարութիւններ.	135

ՅԱԽԵԼՈՒՄԻ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ա) Մ. Ամրիկեան:	{ Փօտ. Բելլինսկիի:
բ) Ա. Ս. Գրիբօեդով եւ նրա կիներ:	
գ) Հայ դեր. խումբը, 1881 [Թ., իշ. Նապ. Ամատունու ակր.	
դ) Աղամեան դազադի մէջ, նկար Ե. Նազարեանի:	
ե) Տ. Ազնիւ Հրաշեայ:	
զ) Փօրկատտի, ի յիշատակ նրա 25-ամեայ բեմական գործունէութեան:	
է) Բեթհովէն, նկար Լեմիւզի:	

Բիշաները «Թատրոն» հանդէսի սեպհականութիւնն են, պատրաստուած է Պետերբուրգ եաբ-լոնսկոի գործարանում:

Պ Ի Ե Ս Ն Ե Ր

ժդ) Ապահարզան, ողբ. 1 գործ. Անտօնիօ Էննէսի, [Ժարգմանեց ֆրանսերէնից ԱԲԿԱՐ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ	140
ժե) Սպասում՝ ենք հիւրերին, կոմ. 1 գ. փոխադրեց. ԱՂ. ԹԱՐԽԱՆԵԱՆ	157